

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

**YÖNETİŞİMİN EKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNE
ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ**

Hazırlayan
Gökhan DEMİRTAŞ

Danışman
Doç. Dr. Selçuk AKÇAY

AFYONKARAHİSAR 2009

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘Yönetişimin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi’’ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24.09.2009

Gökhan DEMİRTAŞ

TEZ JÜRİSİ KARARI ve ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ		İmza
Tez Danışmanı	: Doç Dr. Selçuk AKÇAY
Jüri Üyeleri	: Prof. Dr. Jülide ÖCAL
	: Prof. Dr. İsmail AYDOĞUŞ
	: Doç Dr. İsa SAĞBAŞ
	: Doç. Dr. Erdal DEMİRHAN

İktisat Anabilim Dalı doktora öğrencisi Gökhan DEMİRTAŞ'ın “**Yönetişimin Ekonomik Performans Üzerine Etkisi: Panel Veri Analizi**” başlıklı tezi 24.09.2009 günü saat 14:00’de Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZET

YÖNETİŞİMİN EKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNE ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ

Gökhan DEMİRTAŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Eylül 2009

TEZ DANIŞMANI: Doç Dr. Selçuk AKÇAY

1980'li yılların sonunda, piyasa merkezli düzenlemelerin, gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir bir ekonomik büyümeyi sağlamada tek başına yeterli olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda yönetim kavramı, devletin ekonomideki düzenleyici rolünü destekler nitelikteki politik yükümlülüklerini belirlemektedir. Uluslararası finansal kuruluşlara göre, iyi yönetim yerleşmiş bir demokrasi, hukukun üstünlüğü prensibinin sürdürülmesi ve bürokrasi kalitesinin artırılması gibi üç temel bileşene sahiptir. Sürdürülebilir bir ekonomik büyüme oranı birçok makroekonomik sorunun çözümüne yardımcı olmaktadır. Bu nedenle çalışmada ekonomik performans göstergesi olarak ekonomik büyüme oranı alınmıştır.

Bu tezin amacı, 108 ülkede yönetimin ekonomik performans üzerine etkisini 1988-2004 yılları arasında, panel veri yöntemi kullanarak incelemektir. Analizde, ülkeler önce gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak kategorize edilmiştir. Daha sonra, gelişmekte olan ülkeler coğrafi bölgelere ve gelir düzeylerine göre ayrılmıştır. Çalışmanın sonuçları, sınırlı sayıda bulgu göz ardı edildiğinde, yönetimin ekonomik performans üzerine etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu durum, neo-liberal iktisadi düşünceyi benimseyen finansal kuruluşların politika önerilerinin beklenen sonuçları vermediği anlamına gelmektedir. Ayrıca ampirik bulgular, yönetim bileşenlerindeki gelişmelerin, ekonomik büyümeyi engellemediği sonucunu da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yönetişim, Ekonomik Büyüme, Panel Veri

ABSTRACT

THE EFFECT OF GOVERNANCE ON ECONOMIC PERFORMANCE: PANEL DATA ANALYSIS

Gökhan DEMİRTAŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF ECONOMICS**

September 2009

ADVISOR: Assoc. Prof. Selçuk AKÇAY

In the late 1980s, it has been seen that market-oriented regulations was not solely sufficient to provide a sustainable economic growth in developing countries. In this context, the concept of governance determines political obligations of the state those are supporting state's regulatory role in the economy. To the international financial institutions, good governance has three fundamental components namely, established democracy, maintenance of rule of law, well-qualified bureaucracy. The sustainable economic growth contributes to solve many macroeconomic problems. Therefore, in the study, economic growth rate is taken as an economic performance indicator.

The aim of this dissertation is to examine impact of governance on economic performance in 108 developed and developing countries for the period of 1988-2004 by using panel data analysis. In the analysis, countries are categorized as developed and developing ones, and then developing countries are assorted into geographic regions and income levels. Overall test results show that, in the case of disregarding only a limited number of models, governance components have no effect on economic growth. This means that suggestions of international institutions, adopting principles of neo-liberal economic thoughts regarding the governance, have not provided the desired impacts on economic growth. Empirical findings, also, reveal that the improvements in governance components do not hinder economic growth.

Key words: Governance, Economic Growth, Panel Data

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ	iii
TEZ JÜRİSİ KARARI ve ENSTİTÜ ONAYI.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
EKLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM YÖNETİŞİM KAVRAMI

1. YÖNETİŞİM KAVRAMININ TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI.....	7
1.1. YÖNETİŞİM TANIMLARI.....	7
1.1.1. Bilimsel Tanımlar	9
1.1.2. Uluslararası Kuruluşların Tanımları.....	10
1.2. YÖNETİŞİMİN SINIFLANDIRILMASI	12
1.2.1. Yönetim Düzeyine Göre Sınıflandırma	13
1.2.2. Uygulama Biçimine Göre Sınıflandırma.....	15
1.2.3. İşlevine Göre Sınıflandırma	15
2. YÖNETİŞİM KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI.....	17
2.1. ULUS-DEVLETİN SINIRLARININ DARALMASI.....	18
2.2. KALKINMA VE YÖNETİM SORUNLARI.....	21
2.3. DEVLETİN DEĞİŞEN ROLÜ	24
3. YÖNETİŞİMİN YAPISI VE İYİ YÖNETİŞİM	28

İKİNCİ BÖLÜM YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİNİN EKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE

1. YÖNETİŞİM GÖSTERGELERİNİN ÖLÇÜLEBİLİRLİĞİ.....	35
1.1. ULUSLARARASI ÜLKE RİSK REHBERİ YÖNETİŞİM ENDEKSİ	36
1.2. KAUFMANN, KRAAY VE ZOIDO-LOBATON YÖNETİŞİM ENDEKSİ	39
1.3. YOLSUZLUK ALGILAMA ENDEKSİ.....	41
1.4. DİĞER YÖNETİŞİM DEĞİŞKENLERİ	43
2. YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ	46
2.1. EKONOMİK PERFORMANS GÖSTERGESİ	46
2.2. YÖNETİŞİM DEĞİŞKENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİNDEKİ YERİ	47

3. YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ	50
3.1. DEMOKRASİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ	51
3.1.1. Demokratik Rejimlerde Cari Tüketim ve Yatırımlar Üzerine Etki	51
3.1.2. Demokratik Rejimlerde Baskı Gruplarının Ekonomi Yönetimini Zorlaştırması	54
3.1.3. Otoriter Rejimlerin Etkin Olmayan Politikaları Uygulaması	55
3.1.4. Demokratik Yönetimlerin Beşeri Sermayeyi Artırıcı Etkisi	56
3.1.5. Demokratik Rejimlerde Ekonomik Özgürlüklerin Artması	58
3.1.6. Politik İstikrar Aracılığıyla Yatırımlar Üzerine Etki	59
3.2. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ	61
3.2.1. Hukukun Üstünlüğünün Belirlilik ve Güven Üzerine Etkisi	61
3.2.2. Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Özgürlüklerin Garanti Altına Alınması	62
3.3. BÜROKRASİ KALİTESİ VE YOLSUZLUKLARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ	64
3.3.1. Bürokratik Uyumun Ekonomik Büyüme Sürecini Desteklemesi	65
3.3.2. Yolsuzlukların Etkinlik Üzerine Etkisi	66
3.3.3. Yolsuzlukların İşlem Maliyetleri ve Verimlilik Üzerine Etkisi	68
3.3.4. Yolsuzlukların Bütçe Üzerine Etkisi	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ ELE ALAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

1. DEMOKRASİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR	71
2. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR	87
3. BÜROKRASİ KALİTESİ ve YOLSUZLUKLARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR	88
4. YÖNETİŞİM DEĞİŞKENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR	93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
YÖNETİŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULAMA

1. YÖNTEM	102
1.1. EN KÜÇÜK KARELER YÖNTEMİ	104
1.2. SABİT ETKİLER MODELİ	105
1.2.1. Tek Faktörlü Sabit Etkiler Modeli	105
1.2.2. İki Faktörlü Sabit Etkiler Modeli	107
1.3. RASSAL ETKİLER MODELİ	108
1.3.1. Tek Faktörlü Rassal Etkiler Modeli	108
1.3.2. İki Faktörlü Rassal Etkiler Modeli	111

2. MODEL	113
2.1. YURT İÇİ YATIRIMLAR	114
2.2. EMEĞİN ETKİNLİĞİ	114
2.3. KAMU HARCAMALARI	115
2.4. ENFLASYON ORANI	116
2.5. DIŞA AÇIKLIK ORANI	116
3. VERİ	117
3.1. ULUSLARARASI ÜLKE RİSK REHBERİ YÖNETİŞİM ENDEKSİ	118
3.2. KAUFMANN, KRAAY VE ZOİDO-LOBATON YÖNETİŞİM ENDEKSİ	118
3.3. YOLSUZLUK ALGILAMA ENDEKSİ	118
4. BEKLENTİLER ve HİPOTEZ	119
5. TAHMİN SONUÇLARI	119
5.1. KARMA MODELLER	121
5.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER MODELİ.....	136
5.3. COĞRAFİ BÖLGELERE GÖRE MODELLER.....	143
5.3.1. Avrupa ve Merkezi Asya Modeli	143
5.3.2. Doğu ve Güneydoğu Asya Modeli.....	146
5.3.3. Latin Amerika Modeli	148
5.3.4. Sahra-altı Afrika Modeli	150
5.4. GELİR DÜZEYİNE GÖRE MODELLER.....	152
5.4.1. Yüksek Gelir Düzeyi Modeli	153
5.4.2. Üst-orta Gelir Düzeyi Modeli	155
5.4.3. Alt-orta Gelir Düzeyi Modeli	157
5.4.4. Düşük Gelir Düzeyi Modeli	160
6. AMPİRİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	162
SONUÇ	175
KAYNAKÇA	181
EKLER	204
ÖZGEÇMİŞ	210

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. Devletin Fonksiyonları	26
Tablo 2. İyi Yönetişimin Bileşenleri	34
Tablo 3. Politik Risk Bileşenleri	37
Tablo 4. CPI Değeri Hesaplanan Ülke Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	42
Tablo 5. Demokrasinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti	85
Tablo 6. Bürokrasi Kalitesi ve Yolsuzlukların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti	92
Tablo 7. Yönetişimin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti	100
Tablo 8. Ampirik Çalışma İçin Örnek Modeller	113
Tablo 9. ICRG Endeksi Değerlerine Göre Risk Kategorileri	118
Tablo 10. Ekonomik Modelde Kullanılan Açıklayıcı Değişkenlerin Beklenen İşaretleri	119
Tablo 11. ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları	121
Tablo 12. ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları	124
Tablo 13. KKZ Endeksiyle oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları	125
Tablo 14. KKZ Endeksiyle oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları	126
Tablo 15. ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları	127
Tablo 16. ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları	129
Tablo 17. CPI Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları	130
Tablo 18. CPI Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları	132
Tablo 19. CPI Endeksiyle oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları	134
Tablo 20. CPI Endeksiyle oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları	135
Tablo 21. ICRG Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Test Sonuçları	136
Tablo 22. ICRG Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	138
Tablo 23. KKZ Endeksiyle oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Test Sonuçları	139
Tablo 24. KKZ Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	140
Tablo 25. CPI Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Test Sonuçları	141
Tablo 26. CPI Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	142
Tablo 27. Avrupa ve Merkezi Asya Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	144
Tablo 28. Doğu ve Güneydoğu Asya Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	147

Tablo 29.	Latin Amerika Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	149
Tablo 30.	Sahra-altı Afrika Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları.....	151
Tablo 31.	Yüksek Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları.....	154
Tablo 32.	Üst-orta Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları.....	156
Tablo 33.	Alt-orta Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları	158
Tablo 34.	Düşük Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları.....	161
Tablo 35.	Yönetişimin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisine ilişkin Özet Tablo.....	163

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1. Yönetişim Kavramının Sınıflandırılması	13
Şekil 2. Yönetişim İçin Tek-merkezli Çerçeve	16
Şekil 3. Küreselleşmenin Ulus-devlet Üzerine Etkisi	19
Şekil 4. Yönetişimin Yapısı.....	28

EKLER DİZİNİ

	Sayfa
Ek Tablo 1: Ülkeler Listesi.....	204
Ek Tablo 2: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi	206

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AfDB	: Afrika Kalkınma Bankası – African Development Bank
BERI	: Business Environment Risk Intelligence
CPI	: Yolsuzluk Algılama Endeksi – Corruption Perception Index
FE	: Sabit Etki – Fixed Effect
FH	: Freedom House
HDI	: Beşeri Kalkınma Endeksi – Human Development Index
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
ICRG	: Uluslararası Ülke Risk Rehberi – International Country Risk Guide
IMF	: Uluslararası Para Fonunun – International Monetary Fund
KKZ	: Kaufmann, Kraay ve Zoido-Lobatón Yönetişim Endeksi
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne – Organisation for Economic Co-operation and Development)
OLS	: Sıradan En Küçük Kareler – Ordinary Least Squares
PRS	: Politik Risk Service
RE	: Rassal Etki – Random Effect
TI	: Uluslararası Şeffaflık Kurumu – Transparency International
UFK	: Uluslararası Finansal Kuruluş
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı – United Nations Development Programme
WDI	: Dünya Kalkınma Göstergeleri – World Development Indicators

GİRİŞ

Yönetişim kavramının ortaya çıkış süreci, kavramın önemini ortaya koymaktadır. İlk gelişme, küreselleşme ve teknolojik gelişmeyle birlikte ulus-devletlerin egemenlik alanlarının daralmasıdır (Weiss, 1999). Ulus devletler, uluslararası örgütler ve ekonomik entegrasyonlara dahil olmayı kabul ederken uluslararası işbirliği kapsamında, uluslararası normlara ve anlaşmalara uymayı ve kurumlar ağının geliştirilmesini kabul etmektedir. Bu durum, ulus devlet için ulusal politika sınırlamalarını beraberinde getirmektedir. Ayrıca ulus devletlerin, özellikle küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan, ekonomik ve finansal krizler gibi sorunlarla tek başına mücadele edemeyeceği kabul edilen bir gerçektir (Rosenau, 1992). Bu nedenlerle devletler iktidar güçlerini, aşağı yönde yerel hükümet ve diğer kuruluşlara, yukarı yönde ise küresel kuruluşlara ve eşit düzeyde bölgeler-arası organizasyonlara bırakmaktadır (Roberts ve Devine, 2003).

Refah devleti anlayışından vazgeçilmesi ve paralel bir süreçte uygulanan Bretton Wood sisteminin yıkılışı, ikinci büyük gelişmedir. 1960'ların sonu ve 1970'lerin başı, 'refah devleti' anlayışının makroekonomik sorunlar nedeniyle sürdürülememesine, devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanmasına ve neo-liberal politikaların güçlenmesine neden olmuştur (Rose, 1996). Bu dönemde uluslararası finansal kuruluşlar aracılığıyla sınırları çizilmiş 'minimal devlet' veya bir başka ifadeyle 'düzenleyici devlet' anlayışı uygulanmıştır. Sıkı para politikası ile birlikte, özelleştirme, deregülasyon ve ekonomideki kamu payının azaltılması yönünde hızlı adımlar atılmıştır. Bu süreç, uluslararası finansal kuruluşların ekonomi politikalarındaki köklü bir değişikliğin göstergesidir. Ancak bu uygulamalar, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorununa çözüm olmamış ve devlet yönetiminden kaynaklanan ekonomik krizler yaşanmaya devam etmiştir.

1990'lı yıllar, yükselen devlet borçları, işsizlik, enflasyon ve gelir dağılımı adaletsizliği açısından olumsuzlukların yaşandığı, neo-liberal politikaların toplumsal maliyetlerinin ne denli yüksek olduğunun anlaşıldığı ve eleştirilerin arttığı bir dönemdir. Bu dönemde, Dünya Bankasının önderliğindeki UFK'lar, neo-liberal politikaları yeniden gözden geçirmiştir ve yapısal reformlarının arkasında politik yönetim sorunlarının olduğu tespitinde bulunmuştur (Zabcı, 2002). Ekonomideki

‘minimal devlet’ anlayışını destekler nitelikte ‘yönetişim’ devletin politik yükümlülüklerini belirleyen yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Güzelsarı, 2003:20).

Yönetişim kavramının, çalışmanın konusuyla ilgili ilk kullanımına Dünya Bankasının, 1989 yılında ait Sahra-altı Afrika ülkeleri için yayınladığı bir raporunda rastlanmaktadır. Dünya Bankası (1992) yönetişimi, bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının iktidar gücü tarafından kalkınma amacıyla kullanılma biçimi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanım devletin iktidar gücüne ve kalkınma sorununa değinmesi açısından çalışmada kullanılan yönetişim kavramına yakın bir anlam taşımaktadır. Yönetişim kavramı, çalışmada, kullanım yaygınlığı ve karmaşıklığı dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Literatürde üstü örtülü bir şekilde yapılan birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde bu durum biraz daha belirgin hale getirilmiştir. Çalışmada kullanılan yönetişim kavramı, yönetim düzeyi olarak ulusal yönetişimi, uygulama biçimine göre makro (politika düzeyinde uygulamalar) yönetişimi ve işlevine göre politik yönetişimi ifade etmektedir.

Birinci bölüm yönetişimin yapısı üzerinde durarak devam etmektedir. Yönetişim, devlet, özel sektör ve sivil toplum arasındaki ilişki, norm ve kuralları içermektedir. Sivil toplum, politik, ekonomik ve sosyal hayatı yönlendiren bir birim olarak yönetişim yapısı içerisinde yer almaktadır. Gelişmekte olan toplumlarında devlet-birey ve devlet-piyasa arasında iletişim kopukluğu vardır. Bu durum sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasını, yoksulluğun giderilmesini ve dolayısıyla kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlayacak kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasına engel olmaktadır. Devlet, piyasa ile arasındaki iletişim açığını kapatmak için piyasaların etkin bir şekilde çalışmasını sağlayacak düzenleyici bir rol üstlenmelidir. Diğer yandan devlet, bireyle arasındaki iletişim kopukluğunu gidermek için demokratik düzenlemeler, hukukun üstünlüğü ilkesinin sürdürülmesi ve etkin bir kamu hizmetinin sağlanması için üzerine düşen politik yükümlülükleri yerine getirmelidir. Sivil toplum ise her iki açığın giderilmesinde aracılık etmektedir. Birinci bölümde, normatif bir kavram olan ‘iyi yönetişim’ kavramının özelliklerine uluslararası kuruluşların penceresinden yer verilmiştir. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan ve genel kabul gören özellikler, ‘demokrasi’, ‘hukukun üstünlüğü’ ve ‘bürokratik kalite’ olmak üzere üç yönetişim bileşeni altında toplanmıştır.

Çalışmanın amacı yönetim bileşenlerinin ekonomik performans üzerine etkisini incelemektir. Bu nedenle ikinci bölüm, yönetim kavramının ölçümü üzerine bir kısım başlamakta. Bu kısım literatür taraması bölümünde yer alan ampirik çalışmalarda kullanılan ve uygulama bölümünde kullanılacak olan yönetim değişkenlerinin içeriğine dair bilgi vermektedir. İkinci bölüm, neden ekonomik performans kavramı olarak ekonomik büyüme oranının kullanıldığını açıklayan bir kısım ile devam etmektedir. Dünya ekonomisinin temel sorunlarından biri, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma sorunudur. Ekonomik kalkınma sorununun ise iki boyutu bulunmaktadır: Bunlar gelir dağılımındaki adaletsizliğin devam etmesi ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanamamasıdır. Neo-klasik iktisadi düşünceye göre kaynaklar, piyasa mekanizması tarafından en optimum biçimde dağıtılır. Kaynak dağılımı sorununun piyasa şartları içinde giderilmesi ve diğer makro ekonomik sorunların ortadan kaldırılması için sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması gerekir. Bu nedenle ekonomik büyüme oranı ekonomik performans göstergesi olarak kullanılmıştır.

İkinci bölüm, teorik açıdan yönetim kavramının neo-klasik ve içsel büyüme modellerindeki yerinin ne olduğunu göstererek devam etmektedir. Neo-klasik ekonomik büyüme modelinin temelleri Solow (1956) ve Swan (1956) tarafından yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Güçlü varsayımlara dayanan neo-klasik büyüme modeline göre uzun dönemde ekonomik büyüme oranını belirleyen tek unsur, dışsal teknolojik gelişmelerdir. Solow'a (2000) göre *artık faktör*, ekonomik büyümenin nedenleri konusunda açıklanamayan kısımları göstermektedir. Bu durumda artık faktörü etkileyen değişkenler önem kazanır. Çünkü yapılan ampirik çalışmalar, ekonomik büyüme oranının büyük bir kısmının artık faktör tarafından belirlendiğini göstermektedir. Bu noktadan hareketle neo-klasik modellerde yönetim kalitesi veya kurumsal kalite, dışsal faktör olarak ele alınmaktadır.

Ekonomik büyüme modellerinde önemli bir gelişme, içsel büyüme teorileriyle birlikte yaşanmıştır. Neo-klasik ekonomik büyüme modelinin temel varsayımlarını terk ederek analizler yapmaya olanak sağlayan içsel büyüme modelleri, Romer (1986), Lucas (1988) ve Rebelo (1991) tarafından yapılan çalışmalarla oluşturulmuştur. İçsel büyüme modelleri, teknoloji başta olmak üzere kamu politikalarına kadar birtakım değişkenlerin, ekonomik büyüme modelinde içsel

olarak yer almasını sağlamıştır (Barro,1990). Yönetişim endekslerinin ya da politik değişkenlerin ekonomik büyüme modellerinde sıkça yer alması da içsel büyüme modellerindeki gelişimle birlikte ortaya çıkmıştır. Geçmiş literatürde demokrasi gibi değişkenlerin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen ampirik çalışmalar yer alsa da Barro (1991, 1996a) tarafından yapılan çalışmalarla birlikte literatür daha güçlü bir teorik çerçeve kazanmıştır. Bu çalışmalarda politik istikrar, devrimler ve darbeler, hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının sürdürülmesi ve politik hakların ne derece etkili olduğu ile ilgili değişkenler ekonomik büyüme modelinde yer almıştır.

Yönetişimin birçok kanal aracılığıyla ekonomik büyüme üzerinde etkisi bulunmaktadır. İkinci bölümün son kısmı, demokrasi, hukukun üstünlüğü, bürokrasi kalitesi ve yolsuzlukların ekonomik büyümeyi etkilediği kanalları açıklamaktadır. Genel olarak yönetim bileşenlerindeki iyileşmelerin, ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olduğuna ilişkin yaygın bir kanı vardır. Ancak literatürdeki teorik tartışmaya bakıldığında, yönetim bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi özellikle gelişmekte olan ülkelerde belirgin değildir. Teorik tartışma, demokrasi ve yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine birbirine zıt etkilere sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Aşağıda kısaca değinilen tartışmalara ikinci bölümde detaylıca değinilmiştir.

Demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisi, yönetim bileşenleri arasında en tartışmalı alanı oluşturmaktadır. Demokrasilerde halkın yürütme üzerinde kısıtlamalara sahip olması, hesapverilebilirlik çerçevesinde, kamu kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılmasına neden olurken demokratik olmayan rejimlerde kamu kaynakları, diktatörler ve dar bir elit bürokratik çevre için etkinsiz bir şekilde kullanılabilir. Diğer yandan bakıldığında ise demokrasilerde orta sınıf seçmen ya da işçi sınıfı ücret düzeylerini yükselten, cari tüketimi artıran ve planlanan yatırımları azaltan taleplerde bulunmaktadır. Benzer şekilde çıkar grupları kamu harcamalarını kendi uğraşı alanlarına doğru kaydırmak için baskı kurabilmektedir. Ancak 'kalkınma odaklı' diktatörlükler tüm bu baskılardan uzaktır ve etkin bir şekilde ekonomik reformları uygulama olanağına sahiptir.

Bürokratik kalitenin yüksek olması kalkınma hedefine odaklanmış hükümetlerle uyumlu bir çalışma içinde olan bürokrasilerin varlığını ifade

etmektedir. En iyi politika bu uyumun sağlanması ve piyasa aksaklıklarının bürokratik müdahalelerle giderilmesidir. Ekonomik performansın yüksek olması için de önemli bir şartı temsil etmektedir. Bürokrasi kalitesinin göstergesi, yolsuzlukların var olup olmadığına bakılarak gözlemlenmektedir ve çalışmada bürokratik kaliteyle birlikte yolsuzlukların da ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenmiştir. Yolsuzluklar işlem maliyetlerini yükselten ve verimliliği düşüren bir etkiye sahiptir. Ancak literatürde, yolsuzlukların, hantal bürokrasilerin daha hızlı çalışmasını sağlayarak bürokratik etkinliği artırdığını ve ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunduğunu öne süren görüşler de yer almaktadır.

Hukukun üstünlüğü ilkesinin sürdürülmesi, literatürde, üzerinde tartışma olmayan ve ekonomik büyüme üzerine pozitif etkisinin bulunduğu bir bileşendir. Hukukun üstünlüğünün sağlanması, geleceğe dair belirliliği artırır ve kurumsal bir düzenin oluşmasını sağlar. Ayrıca mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerin uygulanmasını garanti altına alması açısından işlem maliyetlerini düşürücü bir etkisi bulunmaktadır.

Üçüncü bölüm, yönetim bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen ampirik çalışmaları özetlemektedir. Ampirik çalışmaların özetleri dört farklı başlıkta incelenmiştir. Bu bölümde demokrasi, hukukun üstünlüğü, bürokrasi kalitesi ve yolsuzluklar olmak üzere üç yönetim bileşeni için ayrı başlıklara yer verilirken birden fazla yönetim değişkenini içeren geniş çaplı çalışmalara bölüm sonunda ayrı bir başlık altında yer verilmiştir. Demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen ilk çalışmalardan biri Dick (1974) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmadan itibaren yapılan birçok ampirik çalışma, karmaşık sonuçlar vermektedir. Bürokratik kalite ve yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen çalışmalarda biri Mauro (1995) tarafından yapılmıştır. Göreceli olarak daha az olmasına rağmen birbirinden farklı sonuçlara sahip ampirik çalışmalara rastlamak mümkündür. Literatürde, hukukun üstünlüğünün ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olduğu hakkında yaygın bir kanı vardır. Ampirik çalışmalarda hukukun üstünlüğü değişkeni genellikle diğer politik değişkenlerle birlikte ele alınmaktadır.

Dördüncü ve son bölüm çalışmanın amacına yönelik bir ampirik çalışmayı içermektedir. Çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır. Bu bölüm yönetişimin ekonomik performans üzerine etkisinin hangi modeller (OLS, sabit etki ve rassal etki modelleri) aracılığıyla tespit edileceğine ilişkin yöntem bölümüyle başlamaktadır. Ardından uygulamada kullanılacak verinin kaynağı ve boyutunun açıklandığı veri bölümüyle devam edilmektedir. Ayrıca bu bölümde kullanılan modelin esinlendiği çalışmalara, kullanılan değişkenlerle ilgili beklentilere ve çalışmanın hipotezine yer verilen bir kısım da yer almaktadır. Son bölüm, ampirik sonuçlar ve değerlendirme kısımlarını içermektedir.

Çalışma detaylı bir uygulama bölümüne sahiptir. En geniş modeller dikkate alındığında birim sayısı açısından 108 ülkeyi ve dönem açısından 1988-2004 yılları arasını kapsamaktadır. Birim sayısının çok olması, ülkeleri öncelikle gelişmişlik düzeyine göre ayırma, daha sonra gelişmekte olan ülkeleri coğrafi bölgelere ve gelir düzeyine göre kategorize etme imkânı vermiştir. Diğer yandan dönemin uzun olması, uluslararası finansal kuruluşların yönetim kavramını ön plana çıkardığı dönemlerden günümüze kadar veriyi içermesi açısından önemlidir. Bu durum, sözü edilen kuruluşların politika önerileriyle ilgili yorum yapmayı mümkün kılmaktadır. Çalışmada, gelişmişlik düzeyi, coğrafi bölge veya gelir düzeyi ayrımı göz önünde bulundurularak oluşturulan modellerde ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olan makroekonomik değişkenler yer almaktadır. Bunlara ek olarak, yönetim endeksleri belirleyici olarak kullanılmıştır. Çalışmada, Politik Risk Sevisi, Dünya Bankası ve Uluslararası Şeffaflık Kurumu tarafından hazırlanan yönetim üç farklı yönetim endeksine yer verilmiştir. Bu durum, çalışmanın detaylandırılması ve elde edilen sonuçların birbiriyle tutarlı olup olmadığının karşılaştırılması açısından önemlidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

YÖNETİŞİM KAVRAMI

Bu bölüm, yönetim kavramına ait tanımlar ile başlamaktadır. Yönetişim kavramı farklı alanlarda yaygın bir kullanıma sahiptir. Bu nedenle tezin çalışma konusunu oluşturan yönetim alanını belirlemek amacıyla sınıflandırmaya gidilmiştir. Sonra yönetim kavramının ortaya çıkışını sağlayan süreç genel hatlarıyla özetlenmiştir. Bu süreç tezin temel problemini açıklamak bakımından da önemlidir. Ardından gelen kısım iyi yönetişimin özelliklerine yer vermekte ve tezde kullanılacak olan temel bileşenlerin nasıl belirlendiğini göstermektedir.

1. YÖNETİŞİM KAVRAMININ TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Yönetişim başta politik, ekonomik ve sosyal olmak üzere birçok alanda farklı anlamlarıyla kullanılan bir kavramdır. Bu nedenle tutarlı bir yönetim teorisi yoktur ve yönetim kavramının ne olduğu ile ilgili çok net bir tablo ortaya koymak neredeyse mümkün değildir (Kjær, 2004:2). Kavramın arka planını açıklamakla kastedilen, bu çalışmada kullanılacak olan yönetim kavramının ne olduğunu ortaya koymak ve kavramı somutlaştırmaktır. Yönetişim kavramının hangi koşullar altında ortaya çıktığı ise çalışmanın araştırma sorusu ile ilgilidir.

1.1. YÖNETİŞİM TANIMLARI

Yönetişim uluslararası literatürde kullanılan ve İngilizce bir kelime olan 'governance' kelimesinin karşılığıdır.¹ 'Governance' kelimesi yeni değildir fakat

¹ "Governance" kelimesi Yunan dilindeki 'kybenan' ve 'kybernetes' kelimelerinden gelmektedir. Sırasıyla, bu kelimelerin İngilizcedeki karşılıkları 'to steer' (dümen kullanmak, yön vermek), 'to pilot' (yol göstermek) anlamına gelmektedir. Etimolojik olarak yönetim kelimesinin kökenini önemseyen

sosyal organizasyonlarla ilgili tartışmalarda sıkça kullanılır hale gelmesi, göreceli olarak yeni bir gelişmedir (Plumptre ve Graham, 1999:3). Yönetişim kelimesinin terim anlamından önceki kullanımları, yönetim kelimesi ile örtüşmekte; yönetme ve yönlendirme anlamına gelmektedir. Birçok alanda çok farklı anlamlarının kullanılmasından dolayı Jessop (1998: 30) yönetişimi, “aynı zamanda her yerde var olan” anahtar bir kavram olarak nitelemektedir. Yönetişim kelimesinin giderek yaygınlaşması ve bir kavram haline dönüşmesi, yönetim ve yönetişim arasındaki farklılığın belirtilmesinin bir zorunluluk olduğu döneme rast gelmektedir.

Günümüzdeki terim anlamıyla ilk kullanımı, Dünya Bankasının 1989 yılına ait “Sahra-altı Afrika: Krizden Sürdürülebilir Büyümeye, Uzun Dönem Perspektifli Bir Çalışma (*Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth, a Long-term Perspective Study*)”² başlıklı raporunda yer almaktadır. Rapor, Afrika hükümetlerinin programlarını ve politikalarını sürdürülebilir büyüme hedefine göre nasıl düzenleyebilecekleri üzerinde durur. Raporda, Afrika’da yaşanan ekonomik sıkıntıların sorumluluğu, uluslararası yardım kuruluşları ve Afrika hükümetleri arasında paylaştırılmakta ve hükümet yönetimlerinde köklü değişiklikler yapılması gerektiği vurgulanmaktadır.³

Literatürde birbirinden çok farklı yönetişim tanımlarının olması nedeniyle çalışmada basit bir ayrıma gidilmiştir. Bu tanımlar, akademisyenler tarafından yapılan bilimsel tanımlar ve uluslararası finansal kuruluşlar (UFK) tarafından yapılan tanımlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu ayrımın ilk nedeni bilimsel tanımların daha teknik boyutta ve kendi kendine işleyen mekanizmaları içeriyor olmasıdır. UFK’lara ait tanımlarda, daha çok ekonomik fonksiyonlara veya kalkınmaya vurgu yapılmaktadır. Ayrıca UFK’ların tanımları ister küresel düşünülün ister ulusal,

Lafferty (2004:4) yönlendirilmesi ya da yönetilmesi gereken şeyin “değişim” (ekonomik, politik ya da sosyal anlamda) olduğunu belirtir.

² Bu raporda Dünya Bankası, 1960 – 1990 arasında, Afrika ülke ekonomilerinin giderek kötüleştiğini belirtmektedir. Kişi başına gelirin azaldığı, açlığın ve nüfusun hızla arttığı, ekolojik dengenin bozulduğu görülmüştür. Bu dönemde sosyal hizmet harcamaları giderek azalmıştır. Okula yazılma oranı düşmüş, beslenme şartları kötüleşmiş, bebek ölüm oranı artmış ve hızlı şehirleşme, kaynakların etkin kullanımını engellemiştir. (Dünya Bankası, 1989)

³ Alesina ve Weder (2002) ve McAuslan (1996) çalışmalarında, 1990’lı yıllara gelinene kadar Sahra-altı Afrika’ya yapılan uluslararası yardımlar ile yönetim alanındaki reformlar arasında ilişki olmamasını eleştirmektedir.

hükümet faaliyetlerini temel alır. Akademisyenlerin ortaya koyduğu tanımlarda ise en küçük sosyal birimler dahi tanımın içinde yer almaktadır.

1.1.1. Bilimsel Tanımlar

Yönetişim, aileden uluslararası organizasyonlara kadar içinde insan faaliyetinin bulunduğu tüm düzeylerde, ulus-üstü sonuçlara sahip kontrol mekanizmaları tarafından hedeflerin izlendiği kurallar sistemi olarak olarak düşünülür. Yönetişim, sosyal düzeni oluşturan kurallar sistemiyle birlikte güvenlik, refah, düzen, tutarlılık ve süreklilik sağlamaya çalışan hareketleri de içerir. Kavram, ulusal ve uluslararası sistemleri kapsayacak şekilde kısıtlanmamalıdır. Yönetişim, ayrıca ailenin küçük dünyasından başlanarak özel girişimleri, eğitsel ve askeri alandaki toplumsal sistemleri, yerel ve bölgesel yönetimleri de kapsar (Rosenau, 1995:13,14).

Rhodes'a (1997a:15) göre yönetişim, kendi kendine düzenleme, karşılıklı bağıllık ilkesiyle şekillenen örgütler-arası ağlar, kaynak değişimi, oyunun kuralları ve devletten önemli derecede özerklikten oluşur. Birçok çalışmada tanım olarak kullanılan bu ifade daha çok yönetişim kavramının neleri içerdiğini göstermektedir. Hyden (1999:185) ise yönetişimi, oyunun resmi ya da resmi olmayan politik kurallarının yönetimi olarak tanımlar. Bu tanım, iktidar gücünün kullanılması ile ilgili kuralların düzenlenmesini ve bu kurallarla ilgili karışıklıkların giderilmesini içerir.

Stoker (1998:18), yönetişim kavramının çok farklı tanımlarının kullanıldığını vurguladıktan sonra kavramın ne olabileceğine dair beş farklı nokta üzerinden açıklama yapmaya çalışmış ve tanımların birçoğunun anlaşma zemini bulunduğunu belirtmiştir. Yazarın amacı, yönetişim kavramına ait ifadelerin yanlış veya doğru olduğunu dile getirmekten ziyade birkaç açıdan yönetişimin ne olup ne olmadığı konusunda sınırların belirlenmesini sağlamaktır.

- Yönetişim, hükümet ve onun ötesindeki kurum ve aktörleri de kapsayan yapıdır.

- Yönetişim, ekonomik ve sosyal konularla ilgili sorumluluk ve sınırlar arasındaki bulanık alanı tanımlar.
- Yönetişim, toplu hareketlere uygun kurumlar arasındaki ilişkileri içeren yetki bağımlılığını tanımlar.
- Yönetişim, aktörler arasındaki kendi kendini yöneten özerk ağlar ile ilgilidir.
- Yönetişim, devletin komuta etme gücüne ve otoritesine dayanmaksızın bir şeyleri yapabilme kapasitesini tanımlar; devletin, yönlendirme ve yol gösterme için araç ve teknikleri kullanması olarak görülür.

1.1.2. Uluslararası Kuruluşların Tanımları

Yönetişim genel olarak her şey yolunda gittiğinde bile zor bir süreçtir. Uygun bir yönetim kavramı, ilk olarak kapsamlı bir faaliyetler stratejisini, bunu takiben geniş stratejilerden belirli politika ve kararlara geçişi ve son olarak seçilen faaliyetler içinden kararların yerine getirilmesini içerir. Bununla birlikte, yönetim birçok kavram ile ilgilidir: demokrasi, katılım, yolsuzluk ve devletin yönetim kapasitesi gibi konuların kalkınma ile ilişkileri. Bu bağlamda kamu sektörü reformu, kamu hizmetlerinin sağlanmasında devlet yönetiminin kapasitesi, devlet tarafından sağlanan kamu mallarının doğru düzeyinin tanımlanması, kamu yönetiminin etkinliği ve kalitesinin geliştirilmesi gibi yeni ve öncelikli konular ortaya çıkmaktadır (Wohlmuth, 1998:2).

İnsan haklarını ve demokrasi prensiplerini öne çıkaran Avrupa Birliği yönetim kavramını, politik ve kurumsal çevre bağlamında, adil ve sürdürülebilir kalkınma hedefi için beşeri, doğal, ekonomik ve finansal kaynakların şeffaf ve hesap verilebilir şekilde yönetimi olarak tanımlamaktadır.⁴ Yönetişim, kamu idaresi düzeyinde açık bir karar alma mekanizmasını, şeffaf ve sorumlu kurumları, özellikle yolsuzlukla mücadele önlemlerini ayrıntılı bir şekilde uygulamak için kapasite kullanımını ve yönetimde hukukun üstünlüğünü gerektirir (EU, 2003:39). Bu tanımla

⁴ Bu tanım, Avrupa Birliğinin Afrika, Balkan ve Orta Doğu Ülkeleri gibi gelişmekte olan bölgelerle ilişkilerini içeren 17 Kasım 2003 tarihli “External Relations” raporundan alınmıştır.

birlikte Avrupa Birliği üçüncü ülkelerle ilişkilerinde hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi gibi unsurları temel aldığını belirtmekte, yoksulluğu azaltmak adına reform ve politikaların uygulanması için yönetime anahtar bir rol vermektedir. Kalkınma işbirliğinde, az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğu azaltmak için kamu kurumlarının yoksul halka ulaşabilme kapasitesi önemlidir. Yaşam standartlarının geliştirilmesi, yoksul halkın güvenliğinin sağlanarak haklarının korunması ve kamu hizmetlerinden yararlanabilmesi yönetim kalitesinin yüksekliğine bağlıdır.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development) göre yönetim, bir toplumda sosyal ve ekonomik kalkınma amacıyla kamu otoritesinin kullanılmasını ve kamu kaynaklarının yönetimi hakkında kontrol uygulanmasını ifade eder. Bu geniş tanım, yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkinin doğasını kapsadığı gibi faydanın dağılımı ve ekonomik işlevlerin belirlenmesinde kamu otoritesinin rolünü de içerir (OECD, 1993:18). OECD, yönetim tanımının arkasındaki üç önemli noktayı şu şekilde vurgulamaktadır: Politik rejim biçimi, ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde otoritenin kullanım süreci, hükümetin politika belirleme ve uygulama kapasitesi.

Yönetim kavramı üzerinde önemle duran bir diğer uluslararası kuruluş Asya Kalkınma Bankasıdır. Temmuz 1997’de yaşanan Doğu Asya mali krizinin arkasında yatan nedenin bir yönetim sorunu olduğunu belirtilmektedir. Banka tarafından yönetim, bir ülkenin sosyal ve ekonomik kaynaklarının yönetiminde, yetkinin kalkınma için kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle yönetim, güce sahip olanların bu gücü kullanma yöntemidir (ADB, 1998:16). Bankanın ölçütlerine göre yönetimin politik boyutunu, kamunun politik tercihlerini belirten ve lider seçimini içeren bir yapı oluşturur ve bu yapı, bankanın çalışma alanının dışındadır. Fakat yönetimin, ‘güçlü bir kalkınma yönetimi’ni gerektiren ekonomik boyutu, etkin bir sürdürülebilir kalkınma süreci için son derece önemlidir.

Dünya Bankası temel olarak iki farklı yönetim tanımına sahiptir. İlk tanımında yönetim, bir ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının iktidar gücü tarafından kalkınma amacıyla kullanılma biçimi olarak tanımlanır (Dünya Bankası,

1992:3). Bu tanım daha çok devlet yönetimi ile ilgili kurumsal kavramları içerir. Tanımda, hükümetin ve piyasanın etkin bir şekilde işlemlerini sağlayacak olan kamu sektörünün hesapverilebilirliği, politika yapım sürecinin şeffaflığı ve tahmin edilebilirliği gibi konular ön plandadır. Dünya Bankasının ikinci tanımında ise yönetim, ortak fayda için resmi ve resmi olmayan gelenekler ve kurumlardan kaynaklanan yetkinin kullanılması olarak tanımlanır. Bu anlamda yönetim üç unsuru kapsar: (1) Hükümetlerin seçilmesi, izlenmesi ve yenilenmesi. (2) Kamu hizmetini yerine getirme ve güçlü politikaları oluşturma ve uygulama kapasitesi. (3) Vatandaş ve devletin sosyal ve ekonomik etkileşimi yöneten kurumlara karşı sorumlulukları. (Kaufmann, 2003:5). Bu tanım, vatandaş ve devlet ilişkilerini de yönetim kavramı içine dahil etmesinden dolayı önemlidir.

Yönetim konusundaki farklı bir tanım ise Yönetim Enstitüsü (Institute on Governance) kurumu tarafından 1997 yılında yapılmıştır. Bu tanıma göre yönetim, iktidarın nasıl kullanıldığını, kararların nasıl alındığını ve vatandaşların söz hakkını nasıl kullandığını belirleyen kurumlar, süreçler ve geleneklerdir. Kurum, 2002 yılında tanımın⁵ yapısını biraz daha değiştirmiş ve toplumu etkileyen kararların alınmasından doğan çeşitli faydaların/çıkarların ortak bir noktada nasıl buluşturulacağı konusunu da yönetim tanımına eklemiştir. Bu tanım sivil toplum örgütlerinin rolüne vurgu yaparak yönetim kavramının sosyal yönünü önemsemektedir ve hükümetlerin onlara karşı hesapverilebilirliğini, iyi bir yönetim için kapasite geliştirmeyi, kamu sektörü reformunu ve son olarak da gönüllü kuruluşlara yönelmeyi içermektedir.

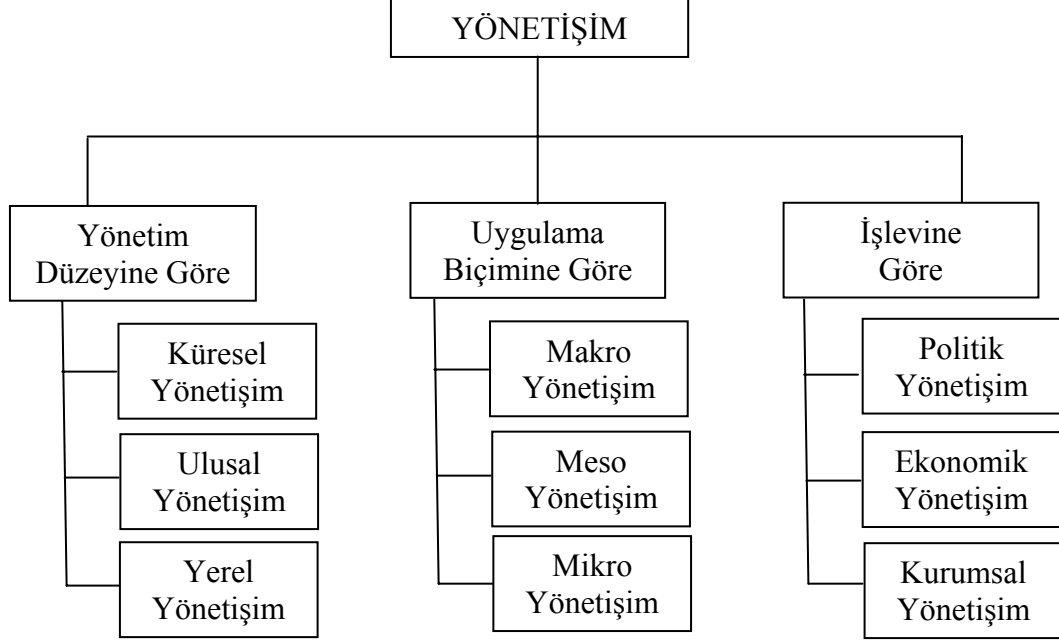
1.2. YÖNETİMİN SINIFLANDIRILMASI

Yönetim kavramının sınırlarının belirlenmesi amacıyla bir sınıflandırma yapılması gerekir. Bu nedenle literatürde doğrudan veya dolaylı olarak yapılan ayrımlar dikkate alınarak yönetim yönetim düzeyine, uygulama biçimine ve işlevine göre sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak çalışmada kullanılan

⁵ Değişen tanım, Yönetim Enstitüsü tarafından yayınlanan raporlarda yer almamaktadır. Birçok araştırmacı çalışmada bu tanıma kullanırken internet adresini kaynak göstermektedir. Verilen internet adreslerine ulaşamadığından bu tanım Locke ve Tomblin'den (2003:16-17) alınmıştır.

yönetişim kavramının üç farklı açıdan kapsamı belirtilmiş olacaktır. Şekil 1, çalışmada yer alan sınıflandırmayı özetlemektedir.

Şekil 1. Yönetişim Kavramının Sınıflandırılması

1.2.1. Yönetim Düzeyine Göre Sınıflandırma

Yönetişim kavramı üç farklı yönetim düzeyinde ele alınabilir. İlk düzey, dünya sistemi öneren ‘küresel yönetim’dir. Küresel yönetim, ulus-üstü ve uluslararası ilişkileri şekillendiren bir kavramdır. Yönetişimin yapısı, ulusal veya uluslararası düzeyde devlet kurumlarını ve hükümet dışı organizasyonları içermektedir. Devlet, küresel yönetim yapısında etkili olmayı devam ettirir. Bununla birlikte uluslararası organizasyonlar, sivil toplum örgütleri, çok uluslu şirketler; uluslararası politikaların, kuralların ve düzenlemelerin oluşturulması, uygulanması ve izlenmesinde artan bir ‘katılım’a sahiptir (Krahmann, 2003: 329). Küresel yönetim, birden fazla devleti ilgilendiren ve hükümetlerin tek tek üstesinden gelemeyeceği problemlerin çözümünde uyumun sağlanabilmesini amaçlayan ulus-üstü aktörlerin, politik etkileşimini içerir. UN’nin Global Yönetişim Üzerine Komisyon (1995) raporunda vurgulanan üç önemli küresel konu vardır: (1)

Az gelişmişlik ve yoksulluk gibi yönleri öne çıkmak şartıyla ekonomik kalkınma. (2) Ekoloji ve doğal kaynaklar eksenli konular. (3) Savaş, suçlar, insan hakları, ilişkiler gibi kurallar ve normlarla ilgili konular. En önemlisi bu konuların tümü için uluslararası düzeyde koordinasyon ve işbirliğinin sağlanmasıdır. Bununla ilgili olarak Rosenau (1992:3) hükümetlerin, yapısına göre parasal ve ekonomik krizlerle de tek başına mücadele edemeyeceğini belirtir.

Çalışmanın kapsamını da oluşturan ikinci düzey, 'ulusal yönetim'dir ve bunu UNDP (2005:48) tarafından yapılan tanımlama ile ifade etmek mümkündür. Bu tanıma göre yönetim, ulusal sorunların/faaliyetlerin yönetiminde politik, ekonomik ve idari yetkinin kullanılmasıdır. Bu tanım, vatandaş ve grupların kendi haklarını açıkça ifade ettiği, onların yükümlülüklerini yerine getirdiği, hak ve yükümlülükleri arasında farklılıklar söz konusu olduğunda arabulucuk yapan mekanizmaları, süreçleri, ilişkileri ve kurumları içeren karmaşık bir yapıyı kapsar. Yönetim, katılım, şeffaflık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, etkinlik ve tarafsızlık gibi ilkeler tarafından nitelendirilir.

Yönetim kavramındaki bir başka yönetim düzeyi 'yerel yönetim'dir. Yerel yönetim, yerel katılımcıların (paydaşlar), kamu politika çıktılarını etkilemek amacıyla oluşturdukları ilişkileri ifade eder (Bovaird ve Löffler, 2003:314). Yerel yönetim, kararların halk tarafından ya da halk adına alındığı ve uygulandığı bir yöntemdir. Bu düzeyde yönetim, etkin karar alma mekanizmaları, karar alıcılara yetki tahsisi, ortak finansal ve doğal kaynakların kullanımı, kamu mal ve hizmetlerinin sağlanması, yetkinin emanet edildiği kişilerin hesapverilebilirliği gibi konuları kapsar. Yerel hükümet, kamu kuruluşlarına ve yerel kurullara ek olarak çeşitli sivil toplum kuruluşları, yerel hizmet ağları ve kamu hizmetleri birimleriyle ilgili vatandaş gözetim yapıları ve birbiri ile ilişkileri yerel yönetimi oluşturan unsurlardır (Dünya Bankası, 2004:6). Yardımlaşma konusundan başlayarak su, endüstrileşme ve çevre, ulaşım, devlet kurumlarının yerel inisiyatifleri ve merkezi hükümetin gözetimi altındaki finans piyasalarının işleyişi gibi konular dikkate alındığında yerel yönetimin en geniş uygulama alanına sahip olduğu görülmektedir.

1.2.2. Uygulama Biçimine Göre Sınıflandırma

Yönetişim, temelde, makro ve mikro olmak üzere iki farklı uygulama biçimine sahiptir. Makro yönetim temel olarak piyasa ekonomisinin politik sistemden özerkliğine dayanmaktadır. Mikro yönetim ise şirket ve bireysel kamu kurumlarının yönetim ve faaliyetlerini kapsamaktadır (Wang, 2004:78). Uygulama biçimi açısından düşünüldüğünde makro yönetim, hükümetlerin seçiminde halk tercihinin olması, basın ve sivil hareketlerin özgürlüğü, hukukun üstünlüğüne bağlılık ve kapsamlı bürokratik hesapverilebilirlik gibi yönetim için temel şartların politika ve uygulama alanını ifade eder.

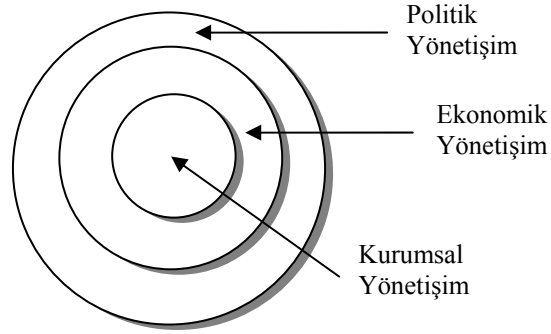
Bununla birlikte Afrika Kalkınma Bankası (AfDB – The African Development Bank), kendini kalkınmaya adanmış bazı otoriter rejimlerin, mikro düzeyde iyi yönetim yapısını sergileyebileceğini belirterek devletin değişik uygulama biçimlerine göre yönetim kavramının makro (politika), meso (proje) ve mikro (plan) olarak ayrılabilirliği fikrini ortaya atmıştır (AfDB, 1993). Genellikle birlikte ele alınan meso ve mikro yönetim ise bölgesel, sektörel veya yerel olmak üzere devletin alt düzeydeki uygulamalarını ifade eder (Wohlmuth, 1998:1). Meso yönetim, etkin ekonomik kalkınma için bölgesel (sektörel ve yerel) koordinasyonun sağlanması ve politik süreç ile başarılı bir ekonomik süreç arasındaki bağlantı olarak da tanımlanır (Graham ve Marquez, 2000:17). AfDB'nin 1990'lı yılların ortasından sonra uluslararası yardımları proje bazlı vermesinin temelinde, makro düzeyde politika değişikliklerinin merkezi hükümetler tarafından yapılmaması ve yardımların yolsuzluklar nedeniyle yatırımlara dönmemesi bulunmaktadır.

1.2.3. İşlevine Göre Sınıflandırma

Yönetişim politik, ekonomik ve kurumsal olmak üzere üç önemli işlev çerçevesinde incelenebilir. Bu üç işlev arasındaki ilişki birbirine benzeyen bir yapıdadır ve politik yönetimin en geniş halka olarak diğer iki formu kapsadığı, tek-merkezli bir şema ile Şekil 2'de gösterilmiştir. Politik yönetim kamu politikaları ile ilgili karar alma sürecine değinmektedir. Bu süreç, ekonomik oryantasyon kadar yönetim şekli için de kurumsal altyapı sağlar. Ekonomik yönetim, bir varlığın ekonomik etkinliğini artıran, ulus-devlet ve organizasyonlar tarafından oluşturulan

karar alma mekanizmaları ve süreci ifade eder. Ekonomik yönetişimde, makro ekonomik yapının temelleri ‘piyasa yanlısı’ devlet önermesine paralel bir şekilde oluşturulur ve devlete düzenleyici bir rol verilir (Orubu ve Awopegba, 2004:169).

Şekil 2: Yönetişim İçin Tek-merkezli Çerçeve

Bu üç işlev dikkate alındığında çalışmada kullanılan yönetişimin asıl formunu politik yönetişimin oluşturduğu görülür. Politik yönetişim, dört farklı başlık altında toplanabilecek bir konudur: (1) Hukukun üstünlüğü (kanunların önünde tüm vatandaşların eşitliği ve bireysel özgürlükler) (2) Demokrasi (anayasaya uygun olarak politik partilere ve sivil toplum örgütlerine katılmayı ve şekillendirmeyi içeren bireysel ve toplu özgürlükler) (3) Herkes için fırsat eşitliği (liderlerin periyodik olarak seçimindeki özgür, güvenilir ve demokratik olan politik sürece katılmak gibi bireyin devredilemeyen hakları) (4) Kuvvetler ayrılığı prensibine bağlılık (etkin bir yasama ve yargının bağımsızlığının korunması)

Ekonomik yönetişim, özellikle ekonomi politikalarının yapımı ile yönetimindeki yapı ve uygulamayı kapsar. Ekonomik yönetişim kapsamında yoksulluğu azaltmak ve ekonomik büyümeyi desteklemek için mali yönetimin şeffaflığına önem verir. Ayrıca ekonomik yönetişim, piyasa etkinliğini destekleyen, özel kesim finansal hareketliliğini özendiren, gereksiz kamu harcamalarını kontrol eden ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan ‘piyasa yanlısı’ düzenlemelerin hayata geçirilmesini içerir. Bunların yanında bütçe ve kamu borç yönetimini kapsayan parasal ve mali politikadaki şeffaflık ve verimli bankacılık sektörünün oluşması

için gerekli düzenlemeler de ekonomik yönetişimin konusu içerisindedir. Etkin bir şekilde oluşturulmuş politik yönetişim yapısı, güçlü bir ekonomi yönetimi ve kurumsal yönetişim için altyapı oluşturur. Politik yönetişim, etkin ve verimli kamu finansman yönetimi, hesapverilebilirliği ve parasal piyasalara uyumunun sağlanması açısından önemlidir (ECA,2005:3). Ayrıca ekonomik büyüme amacına da hizmet eder.

Kurumsal yönetişim, şirketlerin, öncelikli amaçlarını başarmak için gerekli olan performansa (rekabetçi) ulaşması için paydaş, yönetici ve yönetim kurulu arasındaki sorumluluk ve ilişkiler yapısının en iyi şekilde dizayn edilmesini ifade eder. Kurumsal yönetişimi oluşturan ilkeler sorumluluk, şeffaflık, hesapverilebilirlik, adillik temelinde şekillenir (Millstein, 1998:13,20). Paydaşlar arasında hissedarlar, çalışanlar, finansal kaynak sağlayanlar, tedarikçiler, müşteriler, hatta hükümet ve toplumun ilgili üyeleri de bulunmaktadır. Şirket yönetimi, bu paydaşlar arasındaki fayda/çıkar dengesini gözetilen bir yapıdır (Monks ve Minow, 1995:9). Bir ülkenin politik ve ekonomik şartları, kurumsal yönetişim ortamının belirlenmesine katkıda bulunmaktadır. Ekonomik durum, finansal ortam, rekabetin yoğunluğu, bankacılık sistemi, mülkiyet haklarının gelişmişliği gibi konular çevreyi belirleyen önemli faktörlerdir.

2. YÖNETİŞİM KAVRAMININ ORTAYA ÇIKIŞI

Yönetişim kavramının ortaya çıkış süreci, birbirine paralel gerçekleşen üç gelişme ile anlatılabilir. İlk gelişme, küreselleşmeyle birlikte ulus-devletin egemenlik sınırlarının daralmasıdır. İkincisi ise refah devleti anlayışının terk edilmesinin ve Bretton Wood Sisteminin yıkılışının ardından gelen neo-liberal iktisat politikalarının, gelişmekte olan ülkelerdeki kalkınma sorununa çözüm olmaması ve gelişmekte olan bölgelerdeki yönetim sorununun devam etmesidir. Son gelişme ise devletin yalnızca ekonomideki rolünün değişmesinin yeterli olmadığını anlaşılmasıdır. Bu kısımda eşzamanlı gerçekleşen bu süreçler genel hatlarıyla ele alınacaktır.

2.1. ULUS-DEVLETİN SINIRLARININ DARALMASI

Ticaret piyasalarının, finans sektörünün, teknolojinin ve ulus-devletlerin entegrasyonu aracılığıyla şekillenen küreselleşme, dünyayı köklü bir şekilde ve hızla değiştirmektedir. Küreselleşmeyle birlikte birçok ulusal ve yerel ekonominin bağımlılıkları artmaktadır (Meyer, 2000:233). 1960'lı yılların başından itibaren artan uluslararası mal ve hizmet ticareti ile 1980'li yıllardan sonra gelişen uluslararası sermaye akımlarının yanında Schulze and Ursprung (1999: 301) teknolojik gelişmeleri üçüncü bir unsur olarak sunmaktadır. Teknolojik gelişme bilgi, iletişim ve ulaşım alanında getirdiği gelişmelerle küreselleşme sürecini daha da hızlandıran bir unsurdur. Uluslararası ticaret ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi, teknolojik kalkınmayla birlikte ele alındığında özel sektör için iletişim ve ulaşım maliyetlerini düşürmüştür (Frenkel, 2000:45). Ayrıca birçok ülkenin demokrasi ve hukukun üstünlüğü prensiplerine göre reformları benimsemesi ve piyasa yapılarının uyumlaştırılmaya başlanması, ekonomileri daha rekabet edebilir pozisyona getirerek liberal değerlere dayalı politik-ekonomik sistemi oluşturmuştur.⁶

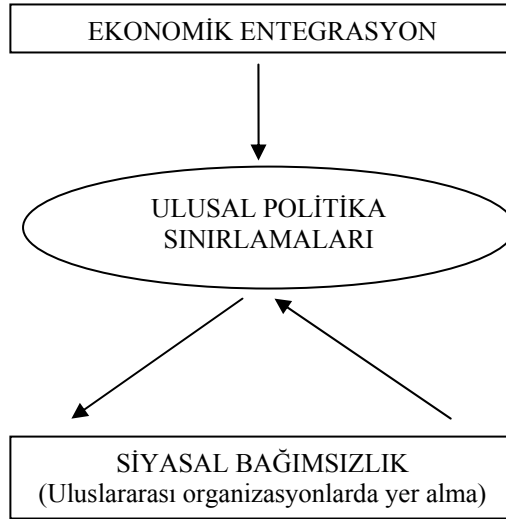
Küreselleşme, uluslararası ticaretin üçte birini elinde bulunduran çok uluslu şirketlerin ekonomik egemenliğini genişletmekte ve ulus-devletin egemenlik sınırlarını daraltmaktadır (Lane ve Errsson, 2002:37). Bunu destekleyen bir diğer unsur ise bilgi teknolojilerindeki gelişmelerdir. Bu ilerleme, bireylere ve iş dünyasına uluslararası ilişkilerini doğrudan yürütebilme olanağı sağlamaktadır. Böylece hükümetlerin bilgi akışına aracılık etme ya da bilgi akışını kontrolü altına alma imkânı da ortadan kalkmaktadır (Moustafine,1999:126). Veri işleme süreçleri ve otomasyon sistemleri gibi teknolojik değişimin tam olarak yayılmasının geleneksel bürokratik hiyerarşi, örgütsel yapı ve kamu hizmeti üretimi üzerine etkileri görülmektedir. Bu gelişmeler, kamu için önemli bir sorun olan doğal monopollerin yapısını dönüştürmektedir (Wright, 1994: 19).

Küreselleşmeyi savunan görüşlerin ve şüpheli eleştirilerin ortak savı, küreselleşen dünya ile birlikte gücün önemli ölçüde el değiştirdiği yönündedir. Ulusal kurumlar, aktörler ve politikaların etki alanının sınırlanmasından dolayı

⁶ Örnek olarak, sosyalist ekonomilerden dönüşüm yaparak küresel piyasalara entegre olan ülkeler verilebilir. Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkeleri ise daha az başarılı olmalarına rağmen değişimlerin etkili olduğu ülkelerdendir.

ekonomi ya da politikada kazan-kaybet durumu ortaya çıktığında, ulusal olmayan aktörlerin tercih ve faydaları daha üstün tutulmaktadır. Bu noktadan bakıldığında güçlü bir küreselleşme eğiliminin olması, planlanmayan bir şekilde, ulusal ekonomide ulusal karar alma mekanizmaları için daha az özerkliği, kapasiteyi ve etkinliği temsil etmektedir. Kısacası, küreselleşme ‘devlet gücünün erozyonu’ anlamına gelir (Weiss, 1999:64).

Şekil 3: Küreselleşmenin Ulus-devlet Üzerine Etkisi

Kaynak: Weiss, 1999:64.

Şekil 3, ekonomik entegrasyonların, ulusal politika sınırlamaları getirdiğini ifade etmektedir. Bu sınırlamalar, siyasal bağımsızlığın sınırlarını da belirlemektedir. Siyasal bağımsızlığı çevreleyen en önemli unsur ise ulus-devletlerin dahil olduğu uluslararası organizasyonlardan kaynaklanmaktadır. Bu organizasyonlarda yer alma kararı ulusal politikaların bir sonucudur. Uluslararası işbirliği kapsamında uluslararası normlar, anlaşmalar ve kurumlar ağının gelişmesi ulus-devletin yönetim yapısını, bazı sınırlamalar getirecek şekilde değiştirmektedir.

Kazgan (2000:34) küresel çaptaki ulus-üstü örgütlerin ve bölgesel anlaşmaların dışında, ulus-devletin aşılmasında ya da yetkilerinin aşındırılmasındaki

ikinci önemli etkinin yerel yönetimler alanında yapılan reformlarla ilgili olduğunu belirtmektedir. Yerel yönetimlerin yapılan reformlar sonucunda güçlendirilmesi, merkezi devletin olanaklarının, yetkilerinin ve sorumluluklarının kendi içindeki alt birimlere devredilmesini de beraberinde getirmektedir. Böylece yerel yönetimler mali, idari ve ekonomik açıdan özerkleşerek ulus-devlete daha az bağımlı hale gelmektedir. Küreselleşmeye karşı şüpheciler, yerel yönetimlerin güçlenmesine, reformların, yerel yönetimlere doğrudan küresel pazar ile ilişki kurma olanağı tanınması yüzünden eleştiride bulunmaktadır. Çok-uluslu şirketler ile yerel yönetimlerin ölçekleri karşılaştırıldığında ise yerel yönetimlerin, uluslararası sermayenin tam serbestleşmesinin gereğini yapacağı izlenimine varılmaktadır. Bu durum, uluslararası sermayenin ulus-devletten kaynaklanan herhangi bir engelle karşılaşmadan dolaşımını sağlayacaktır. Ayrıca ulus-devlet ulusal pazar, ulusal sermaye ve emeğe ilişkin ekonomik işlevlerini yerine getiremeyecektir.

Waters (2001:5) politik önlemlerin ulus-devletler tarafından belirlenmesinin giderek azaldığını ve detayları iyi belirlenmiş ulus-üstü ağların belirleyici olduğunu belirtirken küreselleşmenin ikili bir yapıya sahip olduğunu da vurgulamaktadır. İkili yapıyı devlet-merkezli ve çok-merkezli dünya oluşturur. Küresel piyasalar geniş ölçüde piyasanın iç dinamikleri ve küresel yönetim mekanizması tarafından yönlendirilmekle birlikte, devlet yönetiminden de önemli ölçüde etkilenir hale gelmiştir. Yazar, bu açıklama ile alanın daraldığını fakat düzenlemelerle etkinliğin arttığını ifade etmektedir.

Ulus-devletin, birçok küresel sorunla⁷ ve özellikle ekonomik küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan parasal krizlerin hızlandırdığı ekonomik sorunlarla tek başına mücadele edemeyeceği kabul edilen bir gerçektir (Rosenau, 1992:3). Küreselleşmeyle ilgili en önemli sakıncalardan biri, uluslararası ticaret ve sermaye piyasaları ile bütünleşmiş ülkelerden birinde doğacak krizin diğerlerine doğru hızla yayılmasıdır (Gökdere, 2001:72). Bu küresel sorunlar yönetim alanında güç kaymalarına neden olmaktadır. Roberts ve Devine (2003:312), devletlerin iktidar güçlerini aşağı yönde yerel hükümet ve diğer kuruluşlara, yukarı yönde ise küresel

⁷ Çevre kirliliğinin artması, etnik ya da diğer alt grupların giderek artan talepleri, geniş sosyal hareketlerin artışları, terörizm, AIDS gibi hastalıklarla mücadele, uyuşturucu ticareti gibi konular küresel ajandanın konusu haline gelmiştir.

kuruluşlara ve eşit düzeyde bölgeler-arası organizasyonlara bıraktığını belirtmektedir.

2.2. KALKINMA VE YÖNETİM SORUNLARI

Küresel entegrasyonun ekonomik açıdan iki önemli sonucu vardır: İlki gelirin artması, ikincisi ise gelir dağılımının kötüleşmesidir. Küreselleşmeye karşıt olan görüşler, daha çok gelir dağılımındaki olumsuz etki üzerinde durmaktadır. Küreselleşme bölgeler, ülkeler ve bireyler arasındaki faydanın dağılımının garanti altına alınması yönünde itirazlarla karşılaşmaktadır.

Savaş sonrası Keynesyen yapılanmayı oluşturan iki unsurdan ilki müdahaleci refah devleti anlayışıdır. İkincisi ise 1944 yılında yapılan Bretton Woods Anlaşması sabit kur politikası ile küresel ekonomik sistemin düzenlenmesidir. Bunun arkasındaki neden, savaş sonrası yeniden yapılanma için küresel kredi imkânı sağlamak ve Batı Avrupa’da var olan göreceli olarak güçlü işçi hareketlerini etkisiz hale getirmektir (Roberts ve Devine, 2003:311). Ancak 1960’ların sonuna gelindiğinde kamu harcamalarının yüksek seviyelere ulaşması ve bu durumun yüksek oranlı vergilerle finanse edilmesi vergi yükünü artırmıştır. Ağır vergi yükü, toplam tasarruflar, yatırımlar ve çalışma gayretini olumsuz etkilemiş; produktivite krizlerine ve ekonomik büyümenin yavaşlamasına neden olmuştur. Vergi yükünün toplam yatırımlar üzerindeki etkisi ise işsizlik sorununu daha da ağırlaştırmıştır. Vergi gelirleri hızla büyüyen bu harcamaları karşılamakta yetersiz kalınca politik rekabet, hükümetleri vergi almadan borçlanma veya para basma yoluyla harcamaya yöneltmiştir. Sosyal refah devleti anlayışı beraberinde bütçe açıklarını, enflasyonu, ağır borç yükünü, ağır vergi yükünü ve istikrarsızlıkları getirebilmektedir (Çelik, 2007:3). Bu durum, sabit döviz kuru sisteminin sürdürülmesini de güçleştirmiştir.

1960’ların sonu ve 1970’lerin başı, ‘refah devleti’ anlayışının makroekonomik sorunlar nedeniyle eleştirilmeye başlandığı ve değiştiği dönemlerdir. Refah devletinin sosyal amaçlı müdahalelerinin kamu finansmanından dolayı çıkan sorunlar, devletin ekonomideki rolünün yeniden tanımlanmasına ve neo-liberal politikaların güçlenmesine neden olmuştur (Rose, 1996:358-359). Bretton Woods Sistemi özellikle Uluslararası Para Fonunun (IMF – International Monetary

Fund) ve dolaylı olarak da Dünya Bankasının temelini oluşturan bir yapıdır (Dikkaya ve Deniz, 2006:168) ve bu dönemde, müdahaleci refah devleti anlayışına paralel bir politika izlenmiştir. Bu nedenle neo-liberal politikalar, UFK'ların özelleştirilmesine dayanmaktadır.

UFK'ların önderliğinde, 1970'li yıllarda piyasa merkezli düzenlemeler uygulanmaya başlanmıştır. Ancak uluslararası ticaretin gelir dağılımı üzerine etkisi iyileşme yönünde olmamıştır. Nye ve Donahue (2000:16) gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasını ya da neo-klasik büyüme modelinin önerdiği yakınsamanın gerçekleşmemesini iki nedene bağlamaktadır. Bunlardan biri, işgücü hareketliliğinin tam serbest olmamasıdır; Sachs (1998:106) mal ve hizmet piyasalarının serbestleşmesinden itibaren bireylerin, göreceli ya da mutlak olarak gelir kaybına uğramakta olduğunu belirtmektedir. Diğer neden ise sermaye hareketlerinin hızla artmasıdır. Bunlara ek olarak teknoloji açığının artması, gelişmekte olan ülkelerdeki politik sistemin doğası ve kurumsal yapıların zayıflığı nedeniyle neo-liberal politikaların sonuçları beklentilerden farklı olmuştur.

Yönetim reformları ilk olarak 1980'li yılların başında Batı Avrupa Devletlerinin ajandasına girmiştir. Bu dönemin öncesi klasik Weberyen bürokrasi anlayışının devam ettiği ve yönetim reformları için oldukça sessiz geçen bir dönemdir. 1980 sonrasında yeni kamu reformu (new public management) hareketleri, Batı dünyasında yer alan liberal demokrasiler aracılığı ile ivme kazanmıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilen reformların bazı temel özellikleri bulunmaktadır (Toonen, 2004:5):

- Yönetime özel sektör merkezli bir yaklaşım,
- Kamu yönetimine kalite ve performans merkezli bir yaklaşım,
- Geliştirilen kamu hizmetleri ve işlevsel yanıt verme üzerine vurgu,
- Kamu talebi, kamu görüşü ve kamu hizmetlerinin üretim süreci arasında kurumsal bir ayrıma gidilmesi,
- Yönetim sözleşmeleri, kurumsallaşma, taahhütler ile kamu hizmetlerinin talep, hazırlık ve arz işlemleri arasında bir bağlantı,
- Mümkün olduğu anda, (deregülasyon, özelleştirme, ticaretin artırılması ve piyasalaştırma) hükümet kurumlarının ticari

piyasalarda hizmet veren girişimcilerin lehine olacak şekilde piyasadan çekilmesi.

Batılı liberal demokrasilerde bu yenilenme yaşanırken gelişmekte olan bölgelerde, yönetim alanından kaynaklı ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı etkileyen birçok olumsuzluk yaşanmaktadır. 1980’li yılların başında Meksika ile başlayan ve birçok gelişmekte olan ülkeyi içine alan dünya borç krizi yaşanmıştır. 1970’lerin sonlarından itibaren ise UFK’ların politikaları, serbest piyasa ideolojisinin şekillendirdiği hızlı bir değişim içerisinde. Serbest piyasa, borçları nedeniyle ekonomileri zor duruma düşen gelişmekte olan ülkelere büyük miktarda kredi sağlayan bu kuruluşların etkisiyle, ekonomileri kolayca yeniden şekillendirmiştir. Bu durum, kredi veren kuruluşların, serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve kredi alan ülkelerdeki iç piyasaların liberalleştirilmesi konusunda ısrar etmesinin sonucudur (Alcantara, 1998:106). 1970’ler ve 1980’lerin başı uluslararası kredi kurumlarının egemen olduğu anlayışın, ekonominin önceliklerine olan aşırı inancın yaşandığı dönemlerdir. Ödünç alan hükümetleri de etkileyen bu düşünce, kalkınma ile ilgili tartışmalarda politik ve sosyal konuları ikinci plana itmiştir.

1980’lerin sonlarında, Afrika kıtasındaki yönetim sorunları dikkat çekmektedir. Neo-patrimonyal yapının devam etmesi, iktidar sahiplerinin halka rağmen devleti yönetmesi ve kaynakları zorla ele geçirmesi, kalkınma amacının gerçekleşmesine engel olmaktadır. Bu nedenle reformlar 1980’lerin başlarında, döviz kurlarının birleştirilmesi, ticaretin ve tarım piyasalarının liberalleştirilmesi ve mali daralma üzerine yoğunlaşırken UFK’ların 1980’lerin sonlarındaki ikinci kuşak düzenleme paketleri, girişimlerin özelleştirilmesini de kapsayacak şekilde kamu kurumlarının yapılandırılmasına vurgu yapmaktadır (Nuddle and O’Connel, 1999:52). Ancak reform paketlerinin devam ettiği bu dönemde devlet-toplum ilişkileri birçok Afrika ülkesinde değişmeden devam etmiştir.

Eşzamanlı politik ve ekonomik geçiş, 1990’lı yılların başlarından itibaren Doğu Avrupa, eski Sovyet Birliği ve Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinde tartışılmaktadır. Bu ülkelerde, dinamik piyasa ekonomisi oluşturulmasına ve devletin yeniden yapılandırılmasına rağmen devletin ekonomideki rolü optimum düzeye ulaşamamıştır. Geçiş ekonomileri, dünyanın diğer bölgelerinden farklı sorunlara

sahiptir. Örneğin özelleştirme doğal olarak ekonomik ve politik reformların bir amacıdır. Hükümetler özelleştirme için uygun şartları hazırlamak ve bununla birlikte kaynakların sömürülmesini engellemek zorundadır. Fakat günümüzde bu ülkelerdeki yolsuzluklar, yeni şekillere dönüşmekte ve yeni bir büyüklüğe ulaşmaktadır (Dünya Bankası, 2000).

Doğu Asya, yönetim sorunlarının görüldüğü bir başka gelişmekte olan bölgedir. Doğu Asya finansal krizi, bankacılık ve özel sektör kurumlarının yapısal zayıflıklarının bir sonucu olarak meydana gelmiştir. Diğer kurumsal zayıflıklar ise krizin derinleşmesine neden olmuştur. Doğu Asya finansal krizi üzerine yapılan çalışmaların çoğunda, krizin başlamasında merkezi düzenlemelerin zayıflığı olduğu konusunda ortak bir görüş vardır. Finansal düzenlemeler, sermaye yeterliliği, kredi sınıflandırması, kredi karşılıkları konusundaki zayıf standartlar ve düzenleyiciler tarafından oluşturulan genel bilgi eksiklikleri üzerine yoğunlaşmaktadır (Haggard, 1999:38).

2.3. DEVLETİN DEĞİŞEN ROLÜ

Devletin pozitif ve normatif rolleri arasındaki fark üzerine tartışmalar sürekli yapılmaktadır. Devletin pozitif rolü “Devlet gerçekte ne yapmalıdır?” sorusunu analiz eder. Bu sorunun yanıtı, sosyal refahı maksimize etmektir. Devletin normatif rolü, “Devlet, refahı en üst düzeye çıkarmak için ne yapmalıdır?” sorusunu yanıtlamaya çalışır ve ekonomik düşünce sistemlerine göre farklılık gösterir. Modern ekonomik düşünceye göre şekillenmiş batılı demokrasilerde, piyasa-merkezli bir yapı tercih edilmektedir. İdeal dünyada birbiri ile iç içe olan bu iki rol arasında, gerçek dünyada, büyük bir fark vardır. Tanzi (1997:5) birçok faktörün bu ayrılığa neden olduğunu vurgulamaktadır. Bu faktörler şunlardır:

- Yöneten ve yönetilenlerin çıkarları arasında farklılıkların olması;
- Politika yapıcılar tarafından yapılan yanlışlık ve yanlış yorumlamalar, ayrıca politika araçlarının politika yapıcılar tarafından yeterince kontrol edilmemesi;

- Geçmişte uygulanan politikaların süregelen veya yeni ortaya çıkan etkileri. Kötü yönetilen hükümetlere sahip ülkelerde, politikacılar ve bürokratlar o ülkelerin ekonomilerinde önemli rol oynarlar ve bu durumdan özel sektör olumsuz etkilenir.

“Bir ekonomide devletin rolü ne olmalıdır?” sorusu iktisadi düşünce tarihi boyunca tartışılmaktadır. Adam Smith’in ‘Ulusların Zenginliği’ adlı eserinin ardından klasik iktisatçılar, devletin kamu düzeni devamlılığının sağlanması ve ülke savunmasının yapılması gibi minimal rolü olması gerektiğini savunmuştur. Klasik iktisatçılara göre devlet, mülkiyet haklarını ve sözleşmelerin ihlal edilmeyeceği ilkesini garanti etmeli ve bireysel ekonomik ve politik özgürlükleri korumalıdır. Klasikler, sabit bir para politikasını içermek şartıyla eğitim ve belirli kamu işlerini yapmada devletin önemli bir rol oynayabileceğini kabul ederler. Devletin ekonomideki rolü, kamu harcamalarının gayrisafı yurt içi hasıla (GSYH) içindeki payı olarak ele alındığında, 19. yüzyıl boyunca %10 dolayında gerçekleşmiştir (Snowdown, 2001:7). Bu oran 1996 yılına gelindiğinde gelişmiş OECD ülkelerinde ortalama %45’e yükselmiştir (OECD, 2005:5).

Devletin genişleyen rolünü etkileyen faktörler şunlardır: (Tanzi and Schuknecht, 1996:3; Snowdown, 2001:7): (1) İki dünya savaşının etkisi. (2) Büyük Depresyon sonucu oluşan Keynesyen Devrim. Bu devrim, hükümetlere konjonktürel dalgalanmalar boyunca bireylerin harcanabilir gelir düzeyini sürdürmek gibi bir fonksiyon yükler. (3) Sovyet kalkınma modelinin etkisi. Amerika Birleşik Devleti (ABD) ve Sovyetler Birliği arasındaki küresel ideolojik rekabet nedeniyle artan savunma harcamaları, devletin ekonomi içindeki payını giderek artırmıştır. (4) Son olarak sosyalist insani düşüncenin etkisi, gelir dağılımı yoluyla eşitlik kavramına olan büyük ilgi ve kapitalizmin refah devleti anlayışı, devletin ekonomideki rolünü genişleten faktörler arasında yer alabilir. Özellikle, Marksist Teoride bireyler arasındaki gelir eşitliği önemli bir rol oynamaktadır ve bu durum piyasa ekonomilerine sahip hükümetler üzerinde gelirin yeniden dağılımı konusunda güçlü baskılar oluşturmuştur.

Özetle genişleyen devlet müdahalesine ilişkin olarak 20. yüzyıl deneyimlerinin sonuçları ve beklentiler karşılaştırıldığında özellikle gelişmekte olan

ülkelerde olmak üzere birçok dünya ülkesinde hayal kırıklıkları yaşandığı söylenebilir (Tanzi,1997:15). Geniş devlet müdahalelerinin kaynakların dağılımını geliştirmede, daha hızlı bir büyüme hızını desteklemediği, gelir dağılımını daha adil bir duruma getirmede ve daha istikrarlı bir ekonomik çevre oluşturmadığı gibi konularda birçok kanıt vardır. Dünya Bankası, geçmiş deneyimleri göz önünde bulundurarak hükümet fonksiyonlarının sınıflandırılması üzerine Tablo 1’de yer alan şekliyle genel bir çerçeve oluşturmuştur.

Tablo 1: Devletin Fonksiyonları

	Piyasa Başarısızlıklarının Giderilmesi			Eşitliğin Geliştirilmesi
Minimal Fonksiyonlar	Tam Kamu Mallarının Sağlanması Savunma Kamu Düzeni Mülkiyet Hakları Makroekonomik Yönetim Kamu Sağlığı			<i>Yoksulların Korunması</i> Kıtlığı Önleme Programları Afet Yardımları
Orta-Düzyer Fonksiyonlar	<i>Vurgulanan Dışsallıklar:</i> Temel Eğitim Çevrenin Korunması	<i>Monopollerin Düzenlenmesi:</i> Devletin Düzenleyici Rolü Anti-tröst politikalar	<i>Eksik Bilgilenmenin Önlenmesi:</i> Sigorta (sağlık, hayat, emeklilik) Finansal Düzenlemeler Tüketicinin Korunumu	<i>Sosyal Güvenliğin Sağlanması:</i> Emekli Aylıklarının Yeniden Dağıtılması Aile Yardımları İşsizlik Sigortası
Müdahaleci Fonksiyonlar	<i>Özel Sektör Faaliyetlerinin Koordine Edilmesi:</i> Piyasaların Geliştirilmesi Klâstr Teşvikleri			<i>Yeniden Dağıtım:</i> Varlıkların Yeniden Dağıtılması

Kaynak: Dünya Bankası,1997:21.

Tablo 1’de roller ve kapasiteler eşleştirildiğinde sadece “Devlet ne yapar?” sorusunun değil aynı zamanda “Devlet nasıl yapar?” sorusunun cevabının da bulunduğu görülmektedir. Devletin fonksiyonları başlıca üç bölüme ayrılır: (1) Düşük devlet kapasitesine sahip olan ülkelerin temel fonksiyonlara odaklanması gerekir: mülkiyet haklarının sürdürülmesi ve makroekonomik istikrar gibi kamu mallarının sağlanması, bulaşıcı hastalıkların kontrolü, temiz su, yol yapımı ve yoksulların korunması. (2) Bu temel hizmetlerin ötesinde orta düzey fonksiyonlar: dışsallıkların yönetimi, monopol piyasaların düzenlenmesi ve sosyal güvenlik sisteminin sağlanması. (3) Son olarak güçlü devlet kapasitesine sahip ülkeler, koordinasyona yardım ederek piyasa başarısızlıklarını gidermek için daha müdahaleci fonksiyonları benimseyebilir (Dünya Bankası,1997:27). 1980’li yılların

başından itibaren Reagan, Thatcher ve ideolojik takipçileri tarafından yukarıdaki deneyimler aracılığı ile sınırları çizilmiş ‘minimal devlet’ veya bir başka ifadeyle ‘düzenleyici devlet’ anlayışı uygulanmıştır. Sıkı para politikası ile birlikte, özelleştirme, deregülasyon ve ekonomideki kamu payının azaltılması yönünde hızlı adımlar atılmıştır.

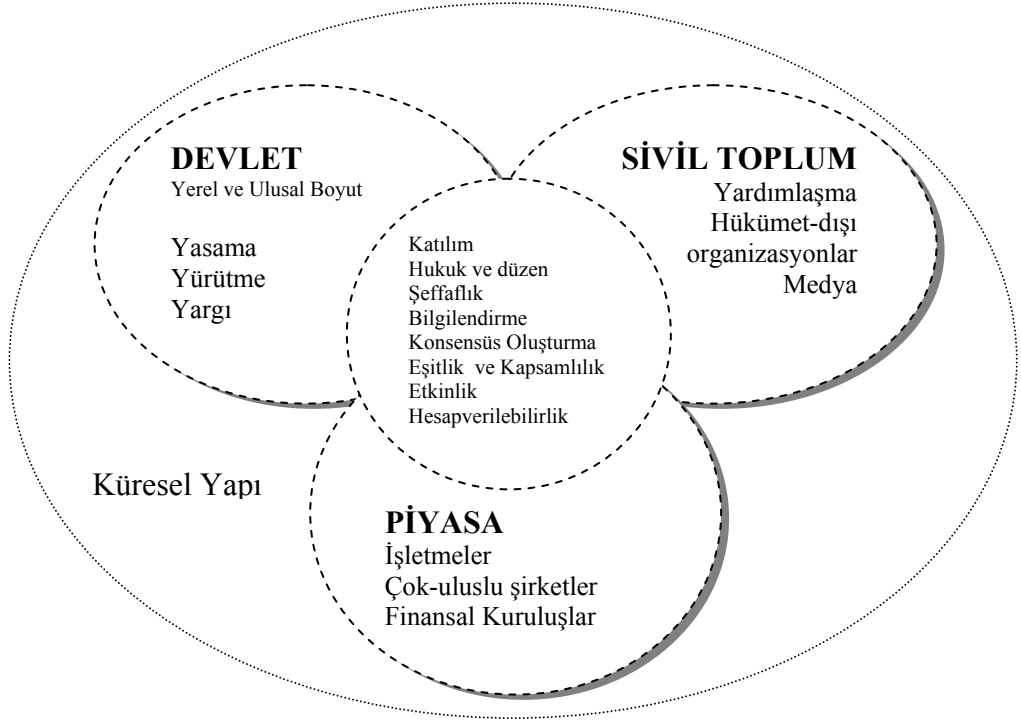
1990’lı yıllara gelindiğinde yükselen devlet borçları, işsizlik, enflasyon ve gelir dağılımı adaletsizliği açısından olumsuzlukların yaşandığı, neo-liberal politikaların toplumsal maliyetlerinin ne denli yüksek olduğunun anlaşıldığı ve eleştirilerin arttığı bir dönem başlamıştır. Bu dönemde, Dünya Bankasının önderliğindeki UFK’lar neo-liberal politikaları yeniden gözden geçirmiş ve yapısal reformlarının arkasında, politik yönetim sorunlarının olduğu tespitinde bulunmuştur (Zabcı, 2002:156). Ekonomideki ‘minimal devlet’ anlayışını destekler nitelikte ‘yönetişim’, devletin politik yükümlülüklerini belirleyen yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Güzelsarı, 2003:20). Yönetişim kavramı böylece liberal-kurumsalcı teorilerin etkili olduğu uluslararası kuruluşların çalışmalarından memnuniyetsizliğin giderek arttığı bir dönemde, yine bu kurumlar tarafından uluslararası düzeyde kullanılmaya başlamıştır (Weiss, 2000:796). Bu gelişme, Bretton Wood Sisteminin dağılmasından sonra ikinci büyük özelleştiridir. Bu eleştiri, tüm ekonomik sorunların sadece piyasa mekanizması içinde çözülemeyeceğinin de örtülü bir kabulüdür ve “Piyasa mı? Devlet mi?” tartışmasına yeni ve daha makul bir boyut kazandırmıştır.

Yönetişimle birlikte ulus-devletlerin yeni politik alanında yeni araçlar ve yapılar ortaya çıkmıştır. Devletin formel yetki alanına ek olarak kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum arasında oluşan güvene dayalı formel olmayan bir yetki alanı şekillenmiştir (Pierre, 2000:3). Bu formel olmayan yetki alanında hedefler ve sorumluluklar paylaşılmaktadır. Yönetişim kapsamında merkezi ve yerel hükümet kurumlarının fonksiyonlarının azaltılması, üye olunan uluslararası birlikler nedeniyle hükümetlerin fonksiyonlarının bir kısmının devredilmesi, alternatif hizmet sağlama kurumlarına fırsat verilmesi nedeniyle politik açıdan da bir daralma söz konusudur (Rhodes,1994:38). Ancak süreçler ve kuralların yönetimi göz önünde bulundurulduğunda güçlü bir devlet kapasitesine ihtiyaç olduğu görülür.

3. YÖNETİŞİMİN YAPISI VE İYİ YÖNETİŞİM

Bu sürecin sonunda ‘iyi yönetim’, ‘kurumsal reform’ ya da ‘kurumlar’ kavramları, ekonominin sosyal ve politik düşünce tarafından etkileneceğini kabul eden neo-liberal programlara daha etkin bir uygulamayı içerecek şekilde eklenmiştir (Alcantara, 1998:107). Yönetişim kavramı, politik olmayan bir kavramdır (Jhonson, 1997:2). Devlet, belirli bir politik yapıdaki mekanizmanın yönlendirilmesine odaklanırken aynı zamanda özel sektör ve sivil toplum aktörleri arasındaki iletişime (Şekil 4) vurgu yapar. Diğer yandan ‘iyi yönetim’ kavramı ise yansız değil, piyasa standartlarını ve prensiplerini kabul eden veya en azından iş dünyasının faydasını gözetken, devlet idaresi lehinde güçlü değer yargıları şekillendiren normatif bir kavramdır. Bu düşünce ile ‘iyi yönetim’, kamu sektörü alanı ile ilgili olsa bile, özel sektöre kamu sektörüne oranla ayrıcalık tanıır. Bunun nedeni 1980’lerde UFK’ların çoğunun dünya görüşü olarak serbest piyasa yapısını içeren ve böylece devletin alanının daraltılmasını gerektiren, neo-liberal perspektife sahip olmasıdır (Drechsler, 2004:389).

Şekil 4. Yönetişimin Yapısı

Kaynak: Martin, 1998.

Şekil 4⁸ devlet, piyasa ve sivil toplum arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bir taraftan devlet ve piyasa arasında, diğer taraftan devlet ve vatandaşlar arasında ilişki kopukluğu sürmektedir. Bu durum sürdürülebilir ekonomik büyümenin gerçekleşmesini sağlayan, sosyal adaletin desteklendiği, yoksulluğun düşürüldüğü sürdürülebilir ve adil bir kalkınmayı sağlayacak olanakların erozyonuna neden olmaktadır. Belirtilen özelliklere sahip bir yapının ortaya çıkması ise demokratik, modern ve etkin bir devletin olmasını gerektirir. Devlet ve piyasa arasındaki bu açığın kapatılması için devlet, ekonomik büyümeyi destekler; piyasaların etkin işlemesine yardım eden düzenleyici bir çerçeve oluşturur. Bu fonksiyonların yerine getirilmesi istikrarlı bir makroekonomik çevreyi garanti eder. Bu durum, yoksulluğun azaltılması ve çevrenin korunması için uygun sosyal ve ekonomik politikalara uyumun gerektirdiği kapasiteyi gösterir. Ayrıca bu politikalar etkin, şeffaf ve hesapverilebilir şekilde tamamlanır. Bu yüzden kamu kurumlarının sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için temel hatta en önemli faktör olduğu hakkında bir konsensüs vardır. Bununla birlikte devlet ve vatandaşlar arasındaki açığı kapatmak üzere devletin, insan hakları, ifade özgürlüğü, bireysel politik hakların korunması, vatandaşların kamu karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması konularında gelişmeler kaydetmesi gerekir. Politik özgürlükler ve insan haklarının korunması ile ilgili bu süreç, hukukun üstünlüğü ilkesinin sağlamlaştırılması ve devletin farklı erkleri arasında bağımsızlığın sağlanması ile başarılabilir.

Sivil toplum, sosyal kurallar ve hukuk kuralları içerisinde sosyal, politik ve ekonomik açıdan etkileşim içinde olan bireyler ve grupları kapsar. Çağdaş dünya politikaları kapsamında sivil toplum, siyasi partilerin dışında, gönüllü kuruluşların sosyal hayatı yöneten kuralları şekillendirmeye yöneldiği politik bir alan olarak tanımlanabilir. Sivil toplum grupları, vatandaşları, sosyal etkileşimi düzenleyen resmi hukuk kurallarını ve resmi olmayan kuralları şekillendirmek için gönüllü bir şekilde bir araya getirir. Pratikte sivil toplum alanı resmi ve ticari alanlardan tamamen ayrılmaz. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşları, kendi yararının veya

⁸ Şekil 4, Martin (1998:5) tarafından hazırlanan çalışmadan esinlenilerek hazırlanmıştır. Yazar, çalışmasında bir araya getirdiği iyi yönetim özelliklerini üç aktörün ilişkilerini düzenleyen ortak alana koymuştur. Yukarıdaki şekilde ise tezde kullanılan iyi yönetim özellikleri yer almaktadır. Ayrıca şekil yönetim yapısını anlatırken birçok yazar tarafından farklı şekilde kullanılmaktadır. (Vigoda, 2002: 534; Plumptre ve Graham, 1999:4)

mali kazançlarının peşine düşmez. Günümüzde sivil toplumun yapısı çok merkezli yönetişime yatkınlık sergiler. Sivil toplum, ulusal devletten biraz daha bağımsız olmakla birlikte genellikle alt düzey devlet yönetimleri (yerel) ya da devlet üstü düzeyde (bölgesel ya da küresel) kurumlar şeklinde var olmaktadır (Scholte, 2004:214). Daha basit bir ifadeyle sivil toplum, insanların bir araya gelme ve ortak olan çıkarları çevresinde örgütlenme biçimleri olarak tanımlanır. Yönetişim, sivil toplumu içeren boyutuyla bireyin devlet tarafından algılanışını da değiştirmiştir. Bireyler, neo-liberal politikalar için bir problematik olan ‘vatandaş’ kavramından çıkıp, tüketici ya da kamu hizmetlerinin müşterisi konumuna geçmiştir. (Wright, 1994:19).

Günümüze gelindiğinde yönetişim kelimesinin artık yönetim/hükümet kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanıldığına nadiren rastlanmaktadır. Yönetişim, örgütler-arası bağıllığı ifade eder ve devlet dışındaki aktörleri de içermesi nedeniyle yönetim ya da hükümet kavramından daha geniş bir kavramdır. Devletin faaliyet alanındaki değişim, kamu, özel ve sivil toplum arasındaki kaymaları ifade eder. Yönetişim bu üç farklı kesimden oluşan ağın zeminini oluşturmaktadır. Devlet, egemenlik gücü nedeniyle herhangi bir ayrıcalığa sahip değildir fakat dolaylı ya da doğrudan yaptığı düzenlemeler ile bu ağı yönlendirebilir (Rhodes, 1997b:43). Bu yapıdan hareketle devletin üzerine düşen görev, üç farklı kesimden oluşan mekanizmanın etkin bir şekilde çalışmasını sağlamaktır.

Hem yönetim hem de yönetişim kurallar sistemidir; amaca yönelik davranışlar sergiler ve hedef-merkezli faaliyetleri içerir. Fakat yönetim kavramı, hükümetin anayasal politikalarını uygulamayı garanti altına almak için resmi otoritesini kullandığı uygulamaları içerirken yönetişim kavramı, öngörülen sorumluluklar biçimsel olarak belirlensin veya belirlenmesin, hedeflerin paylaşıldığı uygulamaları içerir. Bununla birlikte yönetişim, sorumlu kesimler arasında uyumun sağlanması veya karşı koymaların üstesinden gelinmesinde resmi otoritenin kullanılmadığı uygulamaları ifade eder. Yönetişim, devlet-hükümet kurumlarını içermekle birlikte kişi ve örgütler aracılığı ile oluşturulan, resmi olmayan hükümet dışı mekanizmaları da içine alır. Yönetişim alanına giren bu mekanizmalar, kişi ve örgütlerin isteklerini dile getirmeyi ve ihtiyaçlarını karşılamayı (uygulamayı) amaçlar. Bir diğer farklılık noktası, yönetişimin yalnızca çoğunluk tarafından kabul

edildiğinde uygulanabilecek bir sistem olmasıdır. En azından yönetim, etkilediği öznelerin en güçlü bölümü tarafından kabul edilmelidir. Hâlbuki hükümetler yaygın bir muhalefet olmasına rağmen politikalarını uygulayabilirler. Çoğunluk tarafından varlığı kavranamayan ve etkin olmayan bir yönetim şekli yerine anarşi etkin olur. Resmi otoritenin yetkileri ile donatılmamasına rağmen yönetim, faaliyet alanlarındaki düzenleme mekanizmaları ile etkin bir uygulamaya neden olur (Rosenau, 1992:4).

‘İyi yönetim’, belirtildiği gibi, normatif bir kavramdır; Şekil 4’te yönetimin aktörleri arasındaki ilişkinin temellerini gösteren ortadaki daireyle ifade edilmektedir. Bu özellikler aynı zamanda şekilde yer alan en büyük dairenin de arka planını oluşturmaktadır. İyi yönetim kavramının çerçevesini 1980’lerde Dünya Bankası, IMF, UN ve OECD gibi UFK’ların şekillendirdiğini belirtmek gerekir. Gelişmekte olan ülkelerin deneyimlerinden yola çıkarak UFK’lar ‘iyi yönetim’ olarak adlandırılan prensipleri ortaya koymuşlardır. İyi yönetimin UNESCAP (2007:3) tarafından ortaya konan sekiz farklı karakteristik özelliği genel olarak kabul görmektedir⁹:

- *Katılım*: Cinsiyet ayrımı yapmaksızın katılımın sağlanması, iyi yönetim açısından önemli bir noktadır. Katılım doğrudan ya da yasama kurumları ve temsilciler aracılığı ile dolaylı olarak gerçekleşebilir. Katılım bilgilendirilme ve organize olabilme gibi özelliklere ihtiyaç duyar. Bu bir yandan ifade ve toplanma özgürlüğünü diğer yandan sivil toplumun organize edilmesini ifade eder.
- *Hukuk ve Düzen*: İyi yönetim tarafsız olarak uygulanan adil bir yasal çerçeveyi gerektirir. Özellikle azınlıklar olmak üzere insan haklarının

⁹ İyi yönetimin özelliklerini ele aldığı konu açısından değerlendiren ve temelde aynı olsa da değişiklikler içeren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin Meadowcroft (2004:164) katılım kavramını ön plana çıkarır ve katılımın yönetim mekanizmasının işlerliğinin temelini oluşturduğunu söyler. Campos ve Nugent (1999:440) tarafından yapılan çalışmada iyi yönetimin özellikleri kamu kurumlarının görevlerini ön plana çıkaracak niteliktedir: (1) Devletin icra organları faaliyetlerinden dolayı hesapverebilir olmalı. (2) Değişen sosyal ihtiyaçlara göre adaptasyon kapasitesi olan ve etkinliğe sahip yüksek bir bürokratik kalite (profesyonel bir ahlâka sahip) olmalı. (3) Kamu ve özel sektör olarak her iki kesimin üyeleri için uygun ve bağlı kalınan yasal çerçeve oluşturulmalı. (4) Politika yapıcı, alınan kararlardan etkilenen gruplara karşı açık ve şeffaf olmalı. (5) Sivil toplum kamu işlemlerine katılım olanağına sahip olacak kadar güçlü bir yapıda olmalıdır.

korunmasını gerektirir. Hukukun tarafsızca uygulanabilmesi bağımsız bir yargı ile tarafsız ve yolsuzluğa bulaşmamış bir emniyet gücünü gerektirir.

- *Şeffaflık*: Kararlar ve bu kararlara bağlı uygulamalar mevcut yöntem ve düzenlemelere göre uygun bir şekilde olmalıdır. Şeffaflık, bu karar ve uygulamalardan etkilenecek kesimin, bilgiye serbestçe ve doğrudan ulaşılabilmesi anlamına gelir. Ayrıca yeterli bilginin anlaşılır bir biçimde ve medya aracılığı ile sağlanması gereklidir.
- *Bilgi verme*: İyi yönetim, kurumların belirli konularda tüm katılımcılara makul zaman çerçevesinde bilgi sağlamasını içerir.
- *Konsensüs Oluşturma*: Veri bir toplumda birçok aktör ve bakış açısı bulunmaktadır. İyi yönetim “tüm toplumun elde edeceği en iyi fayda” ve “bunun nasıl başarılabileceği” konusunda geniş bir konsensüs sağlamak için farklı faydalar arasında arabuluculuğu gerektirir. Konsensüs “sürdürülebilir insani kalkınma için neler gerekli” ve “bu kalkınmanın nasıl sağlanacağı” konusunda geniş ve uzun vadeli bir perspektifi de içerir. Bu sadece bir toplumdaki tarihi, kültürel ve sosyal bağlamın anlaşılmasının bir sonucu olabilir.
- *Eşitlik ve Kapsamlılık*: Bir toplumun refahı, tüm üyelerinin kendisine bağlılık hissetmesine ve toplumun ana görüşünün dışında hissetmemesine bağlıdır. Bu tüm grupların, kendi refahını sağlama ve sürdürme olanağına sahip olmasını gerektirir.
- *Etkinlik*: İyi yönetim, toplumun ihtiyaçlarını toplumun kaynaklarını en iyi şekilde kullanarak karşılayacak kurum ve süreçler oluşturulmasını sağlar. Ayrıca çevrenin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasını da içerir.
- *Hesapverilebilirlik*: İyi yönetim kavramının anahtar bir gerekliliğidir. Yalnızca kamu kurumları değil, aynı zamanda özel sektör ve sivil toplum örgütleri kamuya ve kurumsal söz hakkı sahiplerine karşı sorumlu olmalıdır. Kimin kime karşı sorumlu olduğunun belirtilmesi gerekir. Genelde bir organizasyon veya bir kurum kendi karar ve eylemlerinden

etkilenen kişi veya kurumlara karşı sorumludur. Hesapverilebilirlik hukukun üstünlüğü ve şeffaflık olmaksızın gerçekleştirilemez.

Bu anahtar özelliklerin kombinasyonu olan ‘iyi yönetim’, iyi bir ekonomik performansa, ekonomik büyümeye, rekabet gücüne, eşitsizlik ve yoksulluğun düşürülmesine, sosyal uyumun artmasına, sonunda sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya önderlik eder (Orubu ve Awopegba, 2004:169). ‘İyi Yönetişim’ olgusunun geliştirilemediği durumlarda, yasal ve düzenleyici çerçevenin eksikliği özel girişimlerin ve yatırımların cesaretini kırar. Şeffaflık ve hesapverilebilirlik kalkınmayı sağlayacak kurumlar arasındaki güveni tahsis etmede en önemli özelliklerdir. Bu özelliklerin yokluğu hem yatırımların güvenliğini hem de denetleme şartlarını garanti edemediği için yüksek işlem maliyetleri yaratarak yatırımcıları caydırır. Kalkınma çabalarının sahiplenilmesi, planlanması ve sürdürülmesi amacıyla sivil toplumun genel olarak kalkınma sürecine katılımı hayati bir önem taşır. ‘Kötü Yönetişim’ ise talep politikalarının devamlılığı ve uzun dönemli vizyon gibi sosyal kalkınma çabalarını tehlikeye atar. Yatırım kararlarını ve risk değerlendirmelerini etkileyen politik istikrarsızlık, öngörülemeyen ekonomi ve ticaret politikaları gibi tüm bu faktörler ekonomik büyüme için önemlidir. Yolsuzluklar ve kamu yararı yerine yerleşmiş çıkarlara dayanan kararlar, kalkınma amaçlarına tamamen uygun olmayan projelerin sıkça gerçekleştirilmesine ve sözleşmelerin uygulanmasında performans düşüklüğüne neden olur. Ek olarak bu tip yönetim başarısızlıklarından kaynaklanan maliyetler, orantılı bir şekilde yardımlaşmanın etkinliğini düşürür ve borçlanmayı artırır. Yolsuzluğun maliyetleri ise kamu hizmetlerinin kalitesinin düşmesine ya da yüksek fiyatlar ile karşılanmasına neden olur (EU, 2001:10).

Batılı liberal demokrasiler tarafından belirlenen ve gelişmekte olan ülkelerin de kabul edebileceği yukarıda sayılan ‘iyi yönetim’ özellikleri, Birleşmiş Milletler tarafından insan hakları eksenli uluslararası hukuk temelinde oluşturulmuştur. Buna rağmen ‘iyi yönetim’ prensiplerinin belirlenmesi zor ve tartışmalı bir alandır. Bu prensiplerin çoğu birbiri ile örtüşmektedir ve bazı noktalarda bir diğerini desteklemektedir (Graham v.d., 2003:5). Örneğin hesapverilebilirlik, meşruluk ve söz hakkı prensibini desteklemektedir. Yazarların bu düşüncesinden hareketle iyi yönetim özellikleri Tablo 2’de üç bileşen altında toplanmıştır.

Tablo 2: İyi Yönetişimin Bileşenleri

Demokrasi	Katılım
	Konsensüs Oluşturma
	Hesapverilebilirlik
Hukukun Üstünlüğü	Hukuk ve Düzen
	Eşitlik ve Kapsamlılık
Bürokratik Kalite	Etkinlik
	Şeffaflık
	Bilgilendirme

Kaynak: Graham v.d.'den (2003) esinlenerek hazırlanmıştır

İyi yönetim kavramı kapsamında istikrarlı bir rejimin oluşturulması, hukukun üstünlüğünü ilkesinin sürdürülmesi ve hükümetin kalkınma hedefine uyumu sağlanmış verimli bir kamu yönetiminin yapılandırılması için güçlü bir politik çerçeve oluşturulmalıdır. Bu durum, özel kesimin ekonomik faaliyetlerini destekleyecek ve devletten bağımsız sivil toplumun gelişmesini sağlayacaktır. Ayrıca demokratik bir yönetimin olması, kalkınma stratejilerinin uygulanması için kamu desteğinin sağlanmasında önemli bir rol oynar (Hirst, 2000:14). İyi yönetimi üç bileşen şeklinde sadeleştirerek ifade etmenin temel amacı, ampirik uygulamada kullanılacak olan yönetim değişkenlerinin içeriğine bir alt yapı hazırlamaktır. İyi yönetimin özelliklerinin hepsini bir sayısal değişken olarak ifade etmenin güçlüğünü gözden kaçırmamak gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİNİN EKONOMİK PERFORMANS ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE

Bölüm, yönetim kavramının ölçülebilirliği ve yönetim değişkenlerinin içeriği hakkında açıklamalarla başlamaktadır. Ekonomik performans, yönetimle ilgili literatürde yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Yönetişimin etki kanallarını açıklarken doğrudan ve dolaylı etkileri ortaya koymak adına ekonomik performans kavramı bir kolaylık sağlamaktadır. Bölüm, ekonomik performans göstergesi olarak neden ekonomik büyüme oranının seçildiğini ve yönetim kavramının neo-klasik ve içsel büyüme modellerindeki yerinin ne olduğunu göstererek devam etmektedir. Yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenirken demokrasi, hukukun üstünlüğü ve bürokratik kalite bileşenlerinin ekonomik performans üzerine etkisi ayrı ayrı ele alınmıştır. Teorik tartışmanın yapıldığı bu kısımda, etki kanallarına, iktisat literatüründe yer alan ampirik çalışmalardaki açıklamalar çerçevesinde değinilmiştir.

1. YÖNETİŞİM GÖSTERGELERİNİN ÖLÇÜLEBİLİRLİĞİ

Yönetişim ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmaların genişlemesi, yönetim göstergelerindeki gelişmenin sonucudur. Bu artış birçok eleştiriye de beraberinde getirmektedir. Bu eleştirilerden en önemlisi yönetim endekslerinin ölçümünde kullanılan veriye yöneliktir. Özellikle literatürün oluşmasına öncülük eden veri setleri eleştiriye daha açıktır. Çünkü veri setleri genel olarak objektif ölçütlere dayanmaktadır. Ancak bu kapsamda çalışmaların yapılabilmesi için bu tür endekslerin kullanılması gerekli ve pratiktir (Williams ve Siddique, 2008:133). Eleştiriler ise yeni çalışmalarda dolaylı da olsa gelişim için göz önünde tutulmaktadır.

Uygulama bölümünde üç farklı yönetim endeksi kullanılmıştır. Bunlardan ilki Politik Risk Servisi (PRS – Political Risk Service) tarafından hazırlanan Uluslararası Ülke Risk Rehberinden (ICRG-International Country Risk Guide) alınmıştır. Sahip olduğu dönem, ülke ve değişken sayısı düşünüldüğünde en kapsamlı yönetim ölçümüne sahip olan bu endeks, uygulama bölümünün de temelini oluşturmaktadır. Literatürde yaygınca kullanılan ve erişim kolaylığı bulunan diğer bir endeks Dünya Bankasının bünyesinde Kaufmann, Kraay ve Zoido-Lobaton (KKZ) tarafından hazırlanmaktadır. Üçüncü değişken ise literatürde yönetim endeksi olarak kullanılan fakat özellikle yolsuzluk üzerine şekillendirilen Uluslararası Şeffaflık Kurumunun (TI-Transparency International) Yolsuzluk Algılama Endeksidir (CPI-Corruption Perception Index). Bu endekslerin içeriği üzerinde durulduktan sonra bu başlık altında, literatür taraması bölümünde sıkça değinilen diğer başlıca yönetim endeksleri kısaca açıklanacaktır.

1.1. ULUSLARARASI ÜLKE RİSK REHBERİ YÖNETİŞİM ENDEKSİ

Çalışmada kullanılan yönetim endeksi PRS tarafından yayınlanan ICRG isimli risk modelinden alınmıştır.¹⁰ Bu veri seti 1984-2006 yıllarını kapsamaktadır. ICRG, politik finansal ve ekonomik risk açısından üç farklı alt kategoriden oluşmaktadır ve bu üç kategoriye ait 22 değişken bulunmaktadır. Ekonomik risk, 50 puan; finansal risk, 50 puan; politik risk ise 100 puan üzerinden değerlendirilmektedir. Bu üç kategoriden elde edilen toplam puan ikiye bölünerek ülke risk puanı elde edilir. Elde edilen ülke risk puanı 80-100 puan arasında ise ‘çok düşük risk’; 0-49,5 arasında bir puan olması ise ‘çok yüksek risk’ düzeyini ifade etmektedir. Politik risk değişkeni, Tablo 3’te yer alan 12 değişken ve karşısındaki puanlar üzerinden değerlendirilmektedir. Çalışmada kullanılacak olan ICRG yönetim endeksini oluşturan beş bileşenin detaylı açıklamasına aşağıda başlıklar halinde yer verilmiştir.

¹⁰ Bu verinin metodolojisi PRS (2006) tarafından hazırlanan kitapçıktan alınmıştır.

Tablo 3: Politik Risk Bileşenleri

Bileşen	Puan
Hükümetin İstikrarı	12
Sosyoekonomik Şartlar	12
Yatırım Profili	12
İç Karışıklık	12
Dış Karışıklık	12
Yolsuzluk	6
Askerin Siyasete Müdahalesi	6
Dinin Siyasete Müdahalesi	6
Hukukun Üstünlüğü	6
Etnik Gerilimler	6
Demokratik Hesapverilebilirlik	6
Bürokratik Kalite	4
Toplam	100

i. Hükümetin İstikrarı

Bu değişken, hükümetin açıkladığı programları uygulama yeteneğini ve iktidarda kalma gücünü göstermektedir. Değişken, en yüksek risk değeri '0' ve en düşük risk değeri '4' olan üç alt bileşenin toplamından oluşmaktadır: (1) Hükümetin Uyumu (2) Yasama Gücü (3) Halk Desteği

ii. Demokratik Hesapverilebilirlik

Bu değişken, hükümetin halka karşı sorumluluğunun ne ölçüde olduğunu değerlendirmeyi hedeflemektedir. Demokratik toplumlarda, halka karşı daha az duyarlık taşıyan hükümetlerin, düşeceği kanısı yükselir. Buna karşılık benzer durum, demokratik olmayan toplumlarda şiddetin yükselmesine neden olur. Bu değişkenin oluşumunda farklı demokratik yönetimlere göre değerlendirme yapılmaktadır.

Bunların ilki *Alternatif Demokrasi* yaklaşımıdır ve temel özellikleri şunlardır: (1) Hükümet, birbirini takip eden iki dönemden daha fazla ülkeyi yönetemez. (2) Anayasada belirlendiği şekilde yasama ve yürütme için serbest ve adil seçim yapılır. (3) Aktif olarak var olan birden fazla politik parti ve etkin bir muhalefet vardır. (4) Yürütme, yasama ve yargı gibi erklerin arasında kontrol ve denge vardır. (5)

Bağımsız bir yargı vardır. (6) Anayasal ve yasal düzenlemeler ile kişisel özgürlükler korunmaktadır.

İkinci olarak *Kontrollü Demokrasinin* temel özelliklerine yer verilmiştir. Alternatif demokrasiye göre iki açıdan farklılık gösterir: (1) Hükümet veya yürütme, birbirini takip eden iki dönemden daha fazla ülkeyi yönetebilir. (2) Birden fazla aktif olarak var olan politik parti vardır. Aktif bir muhalefetin varlığı çok net değildir.

Üçüncü olarak *Fiili Tek-Parti Sistemi* yer almaktadır: (1) Hükümet veya yürütme, birbirini takip eden iki dönemden daha fazla ülkeyi yönetebilir. Dahası Bu sistemde, seçim sistemi belirli bir hükümetin yönetimde baskın olmasını sağlayacak şekilde oluşturulmuş ya da yozlaştırılmıştır. (2) Anayasa tarafından belirlenen düzenli seçimler vardır. (3) Politik olmayan organizasyonlar üzerine getirilen bazı sınırlamalar vardır. (Medya, sivil toplum gibi)

Dördüncü olarak *Hukuki Tek-Parti Sistemine* yer verilmiştir: (1) Yöneten yalnızca bir partinin olmasını belirleyen anayasal bir düzenleme vardır. (2) Siyasi muhalefeti tanımlayan ve şekillendiren herhangi bir yasal düzenleme yoktur. Son olarak *otarşi* ele alınmıştır: Otarşide, bir grup veya kişi liderliği tarafından yönetilen devlet anlayışı vardır. Bu devlet anlayışında yönetme ayrıcalığı askeri olabilir ya da miras olarak geçebilir. Demokratik hesapverilebilirlik bu beş farklı yönetim biçimine göre değerlendirilir. En düşük riske sahip olan yönetim şekli alternatif demokrasi iken en yüksek riske otarşiler sahiptir.

iii. Yolsuzluklar

Yolsuzluk bileşeni, patronaj gibi politik yolsuzlukları, ihracat ve ithalat lisanslarını, vergi tahakkuku gibi finansal yolsuzlukları da dikkate almaktadır. Bununla birlikte kayırmacılık, iş ayarlama, siyasal partilerin örtülü olarak fonlanması, siyaset ve iş dünyası arasında şüpheli olan bağlantıları da içermektedir.

iv. Bürokratik Kalite

Kurumsal güç ve bürokrasi kalitesi, özellikle hükümet değişimindeki politika revizyonlarında şokları yumuşatıcı bir etkiye sahiptir. Bu nedenle yüksek puan verilen ülkelerde bürokrasiler, hükümet hizmetlerinde kesinti veya köklü değişiklikler olmadan yönetmede, yetenek ve deneyime sahiptir. Düşük riske sahip ülkelerde bürokrasi, siyasi baskılardan mümkün olduğunca özerk davranma eğilimindedir ve personel istihdamı ile eğitimi konusunda kurulmuş bir mekanizmaya sahiptir. Politika değişimlerinde bu geçiş etkisini göstermeyen güçlü bürokrasiler, düşük değer alırlar. Bunun nedeni ise hükümet değişimlerinin sonrasında, sıradan idari işlerin ve politika yapımının içinden çıkılmaz bir hâl almasıdır.

v. Hukukun Üstünlüğü

Bu bileşen '0' ile '3' arasında değişen iki alt bileşenden oluşur. İlk alt bileşen hukuk sisteminin gücünü ve tarafsızlığını gösteren bir değerlendirmedir. İkinci alt bileşen ise hukukun uygulanmasındaki başarıyı göstermektedir. Yüksek değer alan ülkeler, adalet sistemi açısından düşük riski ifade etmektedir. Düşük değerler alan ülkelerde ise yüksek bir suç oranı vardır ve/veya hukukun üstünlüğü rutin bir şekilde yok sayılır ve etkin bir yaptırım sistemi yoktur.

1.2. KAUFMANN, KRAAY VE ZOIDO-LOBATON YÖNETİŞİM ENDEKSİ

Dünya Bankası tarafından hazırlanan yönetim göstergeleri, 'söz hakkı ve hesapverilebilirlik', 'politik istikrar ve şiddet', 'hükümetin etkinliği', 'düzenlemelerin kalitesi', 'hukukun üstünlüğü', 'yolsuzlukla mücadele' olmak üzere altı bileşenden oluşmaktadır. İlk olarak Kaufmann, Kraay ve Zoido-Lobatón (KKZ) tarafından 1999 yılında 1996 yılı için geliştirilmiştir ve sonrasında 1998 ve 2000 yılları için ikişer yıllık ve 2002 yılından sonra yıllık olarak yayınlanmıştır. Uygulama bölümünde kullanılan 2002-2005 yılları arasına ilişkin veri seti Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi (2007) tarafından 213 ülke için yayınlanmıştır. Bu endeksler elde edilirken 25 farklı organizasyona ait 31 farklı çalışmadan yararlanılmış ve yüzlerce bireysel

değişken dikkate alınmıştır. Bu nedenle ölçümler algıya dayalıdır; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki anket şirketi, düşünce topluluğu, hükümet dışı ve uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan araştırmalara yanıt veren çok sayıda girişimci, vatandaş ve uzman görüşlerinden oluşmaktadır.

i. Söz Hakkı ve Hesapverilebilirlik

Söz hakkı ve hesapverilebilirlik değişkeni, politik süreç, vatandaşlık hakları ve politik haklar ile ilgilidir. Bu değişken ülke vatandaşlarının hükümet seçimine ne ölçüde katılabildiğini gösterir. Medyanın bağımsızlığının ölçümü de bu değişkenin kapsamı içindedir. Medya, yetkililerin sorumluluklarını izlemeye ve hesapverilebilirlikte önemli bir role sahiptir.

ii. Politik İstikrar

Politik istikrar (ve şiddetin yokluğu) değişkeni ise iktidardaki hükümetin anayasal olmayan yöntemlerle ve/veya yurtiçi şiddet veya terörizm yoluyla görevden uzaklaştırılması olasılığını içerir. Politik istikrar değişkeni ile söz hakkı ve hesap verilebilirlik değişkeni, hükümet ve yetkililerin seçimi, yer değiştirmesi ve izlenmesi ile ilgilidir.

iii. Bürokrasinin Etkinliği

Üçüncü değişken bürokrasinin etkinliğidir. Değişken bürokrasinin ve kamu hizmeti şartlarının kalitesini, kamu görevlilerinin yeterliliğini, kamu görevlilerinin politik baskılardan bağımsızlığını, hükümetin politika vaatlerini yerine getirmedeki güvenilirliğini içerir. Endeks, hükümetin iyi politikaları yürürlüğe koyma ve kamu mallarını üretme gücüne sahip olup olmadığı konusuna odaklanır.

iv. Düzenlemelerin Kalitesi

Dördüncü değişken olan düzenlemelerin kalitesi hem fiyat kontrolleri ve yetersiz banka denetimleri gibi piyasa yanlısı uygulamaların varlığını hem de

yabancı ticaretin ve iş ortamının gelişmesini engelleyen aşırı düzenlemelerin oluşturduğu belirsizliği ölçer. Bürokrasinin etkinliği ve düzenlemelerin kalitesi değişkenleri, hükümetin etkin bir şekilde güvenilir politikaları belirleme ve yürürlüğe koyma gücüne dayanır.

v. Hukuk Sistemi

Hukuk sistemi değişkeni, kurumsal çerçeveyi belirlemede kullanılan beşinci değişkendir. Bu değişken yargı sisteminin güvenilirliğini ve etkinliğini, sözleşmelerin uygulanabilirliğinin yüksek olmasını ve ayrıca suçların oluş sıklığını içerir. Ayrıca hukuk sistemi, ekonomik ve sosyal etkileşim için temel olan kuralların adil ve güvenilir olduğu bir ortamda, toplumun başarısını da gösterir.

vi. Yolsuzlukla Mücadele

Altıncı ve son değişken yolsuzlukla mücadeleyi gösterir. Yolsuzlukla mücadele değişkeni yolsuzluğun algılanma şekli ile ölçülür. Yolsuzluk genel olarak kamu gücünün özel çıkarlar amacıyla kötüye kullanılmasıdır. Ayrıca politik alanda büyük yolsuzlukların iş ortamı üzerine etkisi ve seçkinlerin devleti zorla ele geçirme eğilimleri bu değişkenle ölçülmüştür. Hukuk sistemi ve yolsuzlukla mücadele değişkenleri, vatandaşlar ile devlet arasındaki sosyal ve ekonomik etkileşimi idare eden kurumlara karşı devlet ile vatandaşların sorumluluklarını ele alır.

1.3. YOLSUZLUK ALGILAMA ENDEKSİ

Yolsuzluk Algılama Endeksi (CPI – Corruption Perceptions Index), Uluslararası Şeffaflık Kurumu (TI – Transparency International) tarafından dünyanın birçok ülkesinde yolsuzluğun algılanışı ile ilgili kapsamlı bir veri sağlamak amacıyla hazırlanan bir endekstir.¹¹ TI, kamu görevlileri ve politikacılar arasında var olan yolsuzluğun algılanışına göre ülkeleri derecelendirir ve sıralar. 1995 yılında 41 ülke için oluşturulan CPI, 2008 yılına gelindiğinde 180 ülkeye ulaşmıştır. Uygulama

¹¹ CPI'nın kapsamı ve metodolojisi hakkındaki bilgi kurum tarafından hazırlanan TI (2008, 2007, 2005) raporlardan alınmıştır.

bölümünde kullanılan yıllarda, kaç ülkenin CPI değerine ulaşılabildiğini gösteren Tablo 4 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4: CPI Değeri Hesaplanan Ülke Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	2005	2004	2003	2002	2001	2000	1999	1998	1997	1996
Ülke Sayısı	159	146	133	102	91	90	90	84	52	54

Kaynak: TI tarafından hazırlanan ilgili yıllara ait raporlar

CPI'nın elde edildiği kaynaklara geçmeden önce endeks değerlerinin neden algıya dayandığı sorusuna cevap vermek gerekir. Güçlü ampirik verilere dayanan genel bir yolsuzluk düzeyi ölçümü, birçok ülke için oldukça güçtür. Bir ülkede verilen rüşvet miktarını ya da yolsuzlukla ilgili adli kovuşturma ve dava sayılarını tespit edebilmek gibi zorluklar vardır. Ne var ki bu zorluklar aşılsa bile elde edilen sonuçlar, bir ülkedeki gerçek yolsuzluk düzeyini göstermez. Bu sonuçlar ancak adli organların ya da medyanın yolsuzlukları ortaya çıkarmadaki başarısını gösterir. Bu nedenle yatay kesit verilerin, bir ülkede yolsuzluk gerçeğiyle doğrudan karşı karşıya gelenlerin deneyim ve algılarından elde edilmesi güçlü bir yöntemdir.

CPI birleşik bir endeks olması yanında, bağımsız ve önemli kurumlar tarafından konuyla ilgili uzmanlarca yapılan iş dünyası anketlerinden alınan yolsuzluk verilerinden oluşmaktadır. Kurumun kendi ifadesiyle 'anketlerin anketi' niteliğindedir. CPI, dünya geneli için bir değerlendirmeyi gösterir ve uzmanların çoğu değerlendirme yaptıkları ülkelerde yaşamaktadır. CPI özellikle kamu sektöründe yaşanan yolsuzluklar üzerinde durur ve yolsuzluğu "özel çıkarlar için kamu gücünün kötüye kullanılması" şeklinde tanımlar. CPI derlenirken kullanılan anketler, yolsuzluğun bu tanımına uygun sorular üzerine şekillendirilir. Endeks, kamu yetkililerinin aldığı rüşvet, kamu alımlarındaki komisyonlar ve banka paralarının zimmete geçirilmesi gibi yolsuzlukları içermekle birlikte yolsuzluğun idari ve siyasi boyutlarını araştıran yolsuzlukla mücadelenin boyutu ve etkinliği konularını da içerir.

CPI değerleri oluşturulurken kullanılan kaynaklar arasında enstitüler, UFK'lar, özel kuruluşlar ve STK'lara ait raporlar bulunmaktadır Kaynak teşkil eden

araştırmalardan bir kısmı, bir ülkede ikamet eden ya da etmeyen uzmanların o ülke ile ilgili görüşlerine dayanır. Bazıları, gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösteren fakat o ülkelerde ikamet etmeyen iş dünyası liderlerinin düşüncelerini dikkate alırken diğerleri kendi ülkesinde ikamet eden iş dünyası liderlerinin kendi ülkeleri üzerine görüşlerinden oluşur. Ülkelerdeki yolsuzluk algısının boyutunu elde etmek için bu çalışmalardan, her ülkeye ait bir ortalama değer belirlenerek başlanır. Değerler, yüzdelik değer tekniği ile standardize edilir. Bu yöntem her ülkenin bireysel skorlarına göre sıralanmasını ve farklı dağılımlara sahip serilerin derlenmesini sağlar. Bu yöntem, bir miktar veri kaybı olmasına rağmen CPI endeksinin 0 – 10 arasında değerler almasını sağlar. CPI endeksinin ‘0’ değerine yaklaşması ülkelerde yolsuzluk boyutunun yüksek olarak algılandığı, tersine ‘10’ değerine yaklaşması, o ülkede yolsuzluğun daha az yapıldığı şeklinde bir algının olduğu anlamına gelir.

1.4. DİĞER YÖNETİŞİM DEĞİŞKENLERİ

Bollen (1980), ‘politik demokrasi’ isimli bir değişkeni 1960 ve 1965 yılları için iki ayrı yatay kesit veri şeklinde oluşturmuştur. Politik demokrasi değişkeni ‘0’ ile ‘100’ arasında değerler almaktadır. Bollen (1990) tarafından geliştirilen bu değişken altı değişkenin ortalamasından oluşmaktadır. İlk üç değişken politik özgürlüklerle ilgilidir: (1) ‘Basın özgürlüğü’, herhangi bir kamu kurumu tarafından haber ve iddiaların serbestçe yayılmasına ve tartışılmasına müdahale edilme derecesini gösterir. (2) ‘Muhalefet özgürlüğü’, muhalefet partilerinin örgütlenme derecesini ölçmektedir. Bu değişken muhalefetin olup olmadığı veya baskın bir parti ve uydu bir muhalefetin varlığı gibi konuları değerlendirir. (3) ‘Hükümet yaptırımları’, kişi veya grupların politik faaliyetlerinin hükümet tarafından engellenmesi, kitle iletişiminde sansür uygulanması, sokağa çıkma yasaklarının uygulanması, politik partilerin kapatılması veya yasaklanması, muhalif politikacıların tutuklanması gibi konuları olay sayılarına göre değerlendirir. Diğer üç değişken ise halk egemenliğinin göstergesidir: (4) ‘Adil seçimlerin olması’, seçim sisteminin yozlaşma ve baskılardan ne kadar uzak ve rekabetin ne kadar gelişmiş olduğunu ölçmektedir. (5) ‘Yürütmenin seçimi’, hükümet başkanı ve bakanların seçimle işbaşına gelme durumunu ölçmektedir. (6) ‘Yasamanın seçimi’, ulusal politikaların

seçilmiş ve etkin bir yasama organı tarafından oluşturulma durumunu değerlendirmektedir. Yazar, politik demokrasi değişkeninin subjektif bir yapıya sahip olduğunu ve ordinal bir değişken olmadığını belirtmektedir (Bollen, 1980:376).

Politik haklar ve bireysel özgürlükler endeksleri, demokrasiyle ilgili ampirik çalışmalarda sıkça rastlanılan değişkenlerdir. Bu endekslerin temelini Freedom House (FH) tarafından 1972 yılında “Karşılaştırmalı Özgürlükler Çalışması - *The (Comparative Study of Freedom)*” başlığı ile yayınlanan çalışma oluşturmaktadır. Bu çalışmanın metodolojisini Raymond Duncan Gastil geliştirmiş ve 151 ülke için politik haklar ve bireysel özgürlükler endeksi oluşturmuştur. Yukarıda belirtilen çalışma, günümüzde, “Dünya’da Özgürlük – (*Freedom in the World*)” başlığı altında yıllık raporlar halinde geniş bir çalışma ekibi ile yazılmaktadır ve 2009 yılında 193 ülke için endeksler hesaplanmıştır. Bir ülkenin endeksi hazırlanırken iç ve dış basında çıkan haberler, akademik analizler, STK ve düşünce kuruluşlarının görüşleri, uzman görüşlerinden bilgiler toplanmaktadır. Raporun hazırlanmasında politik haklar, oy verme, iktidar için rekabet etme, kamu politikalarını belirleyen ve seçimlerde hesap veren temsilciler seçme şeklinde halkın politik sürece özgürce katılabilmesini ifade eder. Bireysel özgürlükler ise inanç ve ifade özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme hakkı, hukukun üstünlüğü ve devlet müdahalesinden uzak kişisel özerkliklerin olmasını ifade eder. Politik haklar ve bireysel özgürlükler endeksleri, ‘1’ en yüksek özgürlük düzeyinden ‘7’ en düşük özgürlük düzeyine kadar değerler almaktadır. FH tarafından benzer biçimlerde hesaplanan ekonomik özgürlükler endeksi de bulunmaktadır. Bazı ampirik çalışmalar politik haklar ve bireysel özgürlükler Gastil (1990) tarafından yapılan çalışmaya da atıfta bulunmaktadır (FH, 2009).

Polity IV (2008) veritabanı tüm dünya devletlerinin yönetim biçimlerini kodlayan ve sayısal olarak ifade eden bir veri tabanıdır. Bu verinin temelini Gurr (1974) tarafından yapılan çalışma oluşturmaktadır; Polity II ve Polity III başlıklarıyla köklü güncellemelere sahiptir. Genişletilmeye devam eden bu veri seti, 1800 yılından günümüze kadar ülkelerin geçirdiği rejim değişikliklerini göstermektedir. Polity IV, rejim biçimlerini, demokrasi ve otokrasi olarak temelde iki kategoride inceler. Bu yöntemin farkı, bir ülkeyi yöneten politik kurumların aynı anda sahip olduğu demokratik ve otoriter özelliklerin ayırt edilmesidir. Bu durum, yönetim açısından

birbirini dışlayan durumların belirgin hale gelmesini sağlar. Rejim biçimi ile ilgili bu iki endeks, -10 (miras yoluyla geçen monarşiler) ve +10 (uzun vadeli demokrasiler) arasında değişen ölçektir; otokrasiler (-10 ve -6), tutarsız yönetimler (-5 ve +5) ve son olarak demokrasiler (+6 ve +10) arasında tamsayı değerler almaktadır. Polity IV veri tabanı, bu endekslerin dışında yürütme üzerine yasal sınırlamalar, politik katılım, politik rekabet gibi endeksleri de içermektedir.

“Business Environment Risk Intelligence” (BERI) tarafından hazırlanan yönetim endeksleri de literatürde sıkça kullanılmaktadır.¹² Bu endeksler, politik bazı konuları içermesine karşın yabancı yatırımcılara yol göstermek amacıyla hazırlandığından ekonomik risklere de değinmektedir. BERI, 1972 yılından itibaren 53 ülke için bir çok alanda risk ölçümleri yapmaktadır. Burada, literatür taraması bölümünde sıkça rastlanan değişkenlere yer verilmiştir: ‘Kamulaştırma potansiyeli’, tazminat ödenmeksizin istimlâk yapılması ve tercihli anlaşmaların devlet lehine kullanılması gibi durumları içermektedir. ‘Sözleşmelerin uygulanabilirliği’, sözleşmeli anlaşmalara itibar edilmesi ve zihniyet veya dil farklılıklarından kaynaklanan olumsuzlukların giderilmesiyle ilgili göreceli bir derecelendirmeyi ifade eder. Bir sözleşme gelecekteki müzakerelerin dayanağını oluşturur. Eğer mahkemeler, bakanlıklar ve diğer alanlarda ayrımcı uygulamalar görülüyorsa bu değişken düşük değer almaktadır. ‘Altyapı kalitesi’, bir ülkenin dış dünya ile iletişim kurma olanaklarını göz önünde bulundurur ve yabancı yatırımcılar için merkez yönetimleriyle iletişime geçebilme kolaylıklarını içerir. ‘Bürokratik gecikmeler’ ise kamu hizmetlerindeki etkinlik ve hızın değerlendirilmesini içerir. Bu endeks, gümrük engeline takılma veya döviz transferlerinde yaşanan sorunlar göz önünde tutularak ölçülür. Her bir değişken, en yüksek risk ‘1’ ile en düşük risk ‘4’ arasında değerler almaktadır.

¹² BERI tarafından hazırlanan yönetim endekslerinin detayları, bu veri tabanına serbestçe erişim olmaması nedeniyle Knack’ın (1996:227) çalışmasından alınmıştır.

2. YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİ

Çalışmanın başlığında ‘ekonomik performans’ kavramının kullanılmasının nedeni, yönetim bileşenlerinin çok sayıda makroekonomik değişkeni etkileyen doğrudan veya dolaylı birçok kanala sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu başlık altında ekonomik performans göstergesinin seçimi ve yönetim bileşenlerinin ekonomik büyüme modellerindeki yeri üzerinde durulmaktadır.

2.1. EKONOMİK PERFORMANS GÖSTERGESİ

Ele alınan konunun niteliğine göre ekonomik performans göstergeleri de farklılık göstermektedir. Ancak literatürün genelinde ekonomik performans göstergesi olarak ekonomik büyüme oranı esas alınmaktadır (Knack ve Keefer, 1995). Ekonomik performans göstergesi olarak ekonomik büyümenin yanında enflasyon oranını esas alan çalışmalar da bulunmaktadır (De Melo v.d., 1997; Gasiorowski, 2000). Ahrens ve Meurers (2002:44) ekonomik büyüme oranına ek olarak doğrudan yabancı yatırımları, gelişmekte olan ülkelerde tasarruf açığına kapattığı, teknoloji transferini sağladığı ve gelişmiş piyasa ekonomisi olmalarını hızlandırdığı için ekonomik performans göstergesi olarak almıştır. Ayrıca bir ülkenin doğrudan yabancı yatırımlar için cazip hale gelmesi o ülkedeki kurumsal çevrenin geliştiğini göstermektedir. Abed ve Davoodi (2002) ise ekonomik performans göstergesi olarak ekonomik büyüme, enflasyon, mali denge ve doğrudan yabancı yatırımları ele almaktadır. Yazarlar, mali dengeyi makroekonomik istikrarın önemli bir göstergesi olarak kabul eder ve mali dengenin bir ülkenin ekonomik performansına etkide bulunduğunu belirtir.

Dünya ekonomisinin temel sorunlarından biri, ülkeler arasında ya da herhangi bir ülkenin kendi içinde fark etmeksizin, kaynak dağılımının nasıl gerçekleştiği ile ilgilidir. Ekonomik büyüme, kaynak dağılımındaki eşitsizlik, yoksulluk, işsizlik ve yaşam standartlarındaki durumun en önemli nedenlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Marsh, 1988:41). Neo-klasik iktisadi düşünceye göre kaynaklar piyasa mekanizması tarafından en optimum biçimde dağıtılır. Kaynak dağılımı sorununun

piyasa şartları içinde giderilmesi için sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin sağlanması gerekir.

Çalışmanın birinci bölümü göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik büyüme sorununun devam etmesi yönetişim kavramının ortaya çıkma nedenlerinden birisi ve en önemlisi olarak görülür. Yönetişime giden süreçte piyasa mekanizmasının işlerliğinin artırılması ve ekonomik büyüme sürecinin kesintiye uğramaması için devletin politik alandaki görevlerinin yeniden düzenlenme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle çalışmada ekonomik performans göstergesi olarak ekonomik büyüme oranı alınmıştır.

2.2. YÖNETİŞİM DEĞİŞKENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME MODELLERİNDEKİ YERİ

Ekonomik büyüme modelleri üzerine yapılan ampirik çalışmalar neo-klasik ekonomik büyüme modelinin ortaya çıkışından sonra yaygınlaşmıştır. Temelleri, Solow (1956) ve Swan (1956) tarafından yapılan çalışmalara dayandırılan neo-klasik büyüme modeli üretim faktörleri için azalan verimler kanununun geçerli olduğu, nüfus artış hızı ve teknolojinin dışsal olarak belirlendiği ve ölçeğe göre sabit getirinin olduğu varsayımlarına dayanır. Neo-klasik model azalan verimler kanunu varsayımı göz önünde bulundurulduğunda, uzun dönem ya da durağan durum büyüme hızının ‘sıfır’ olduğu sonucuna ulaşır. Bu durum, kamu tarafından uygulanan politikaların ekonomik büyüme üzerindeki rolünün zayıf olduğunu ya da belirgin olmadığını göstermektedir. Durağan durumda büyüme hızını belirleyen etmenler, teknolojik gelişme ve nüfus artış hızıdır. Nüfus artış hızının dışsal ve sabit bir oranda arttığı kabul edildiğinde, uzun dönemde ekonomik büyüme oranını belirleyen tek unsurun dışsal teknolojik gelişmeler olduğu görülür.

Bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin uzun dönem kişi başına gelir düzeyinin birbirlerine yakınsayacağı anlamına gelmektedir. Literatürde bu durum, ‘yakınsama hipotezi’ olarak adlandırılır. Gelişmiş ülkelerde sermayenin marjinal verimliliği düşerken gelişmekte olan ülkelere henüz kıt kaynak olan sermayenin marjinal verimliliği yüksektir. Bu nedenle sermaye, faiz oranlarının yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelere doğru hareket edecektir. Sermaye hareketleri sonucunda

büyüme oranları arasındaki farklılık ortadan kalkmakta ve gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkeleri yakalamaktadır.

Yukarıda neo-klasik ekonomik büyüme modelinin işleyişine özetle yer verilmiştir. Ardından “Yönetişim bileşenlerinin ya da politik değişkenlerin neo-klasik model içindeki yeri nedir?” sorusunu yanıtlamak gerekir. Neo-klasik model, Cobb-Douglas toplam üretim fonksiyonu basitçe aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$Y = AF(K, L)$$

Fonksiyonda Y, toplam hasılayı; K, toplam sermaye miktarını; L, toplam emek miktarını; $A > 0$, toplam faktör verimliliğini göstermektedir. Bir başka deyişle A, toplam hasılanın elde edilmesinde kullanılan emek sermaye bileşiminin etkinlik derecesidir. Zamana göre türevi alındığında ise aşağıdaki denklem elde edilir:

$$\frac{d(\ln Y)}{dt} = \left[\frac{AKF_K}{Y} \right] \left[\frac{d(\ln K)}{dt} \right] + \left[\frac{ALF_L}{Y} \right] \left[\frac{d(\ln L)}{dt} \right] + \left[\frac{d(\ln A)}{dt} \right]$$

Denklemden GSMH’deki büyümenin fiziki sermaye birikimindeki ve işgücü stokundaki artış ve artık faktör olmak üzere üç faktöre bağlı olduğu görülmektedir. Emek ve sermaye miktarındaki değişmelerle ilgili olmayan ve sadece toplam faktör verimliliğindeki artışlar sonucu oluşan çıktı miktarındaki artışlara Solow Tortusu ya da artık faktör denir. Solow’a (2000:7) göre artık faktör, ekonomik büyümenin nedenleri konusunda açıklanamayan kısımları gösterir. Bu durumda artık faktörü etkileyen değişkenler önem kazanır fakat etki dolaylıdır. Ayrıca neo-klasik modelde yönetim endeksleri dışsal faktör olarak ele alınmaktadır. Bu noktadan hareketle yönetim kalitesi ya da kurumsal kalite, artık değeri etkileyen faktörler arasında yer alabilir. Demokrasi, hukukun üstünlüğünün sağlanması, bürokrasi kalitesinin yükseltilmesi ve yolsuzlukların azaltılması gibi unsurlar birçok kanaldan ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Bununla birlikte neo-klasik modelde yer alan artık faktör üzerine yapılan çalışmalar, artık faktörün ekonomik büyümeyi açıklamadaki rolünün

büyük olduğunu göstermektedir. Denison (1962:115), ABD ekonomisinde 1929-1957 dönemi için gerçekleşen büyüme hızının kaynaklarını araştırmıştır. Çalışmasında ortalama yıllık büyüme hızının 2,93 olduğunu ve bunun 2,0 puanının sermaye ve emek artışının dışındaki faktörlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Bir başka deyişle büyümenin %68'i artık değer tarafından belirlenmektedir.

Neo-klasik büyüme modeli, ekonomik büyümeyi dışsal faktörlere bağlaması açısından önemli derecede eleştirilmiştir. Özellikle teknolojik gelişmenin dışsal olarak belirlenmesi modelin eksikliklerinden biridir. Ayrıca bir diğer eleştiri neo-klasik büyüme modelinin yakınsama öngörüsünün gerçekleşmediği konusundadır. Barro (1991) yoksul ülkelerin yüksek beşeri sermayeye sahip olması şartıyla zengin ülkeler arasında yakınsama olduğunu aksi halde yakınsamanın gerçekleşmediğini ortaya koymuştur. Rangelova (2008), 30 gelişmiş ve 12 gelişmekte olan ülke için 1900-2005 dönemi verileriyle oluşturduğu klasik ekonomik büyüme modelinde yakınsamanın gerçekleşme durumunu test etmiştir. Yazar, modelinde, Avrupa Birliği ülkelerinin yakınsama gösterdiğini ortaya koymuştur. Buradan hareketle benzer kurumsal yapıya sahip ülkelerin yakınsama gösterdiği sonucuna ulaşılabilir.

Neo-klasik modelde yakınsamayı sağlayan faktör teknolojinin serbest bir şekilde yayılmasıdır. Ancak teknolojinin belirli bir süre yayılımını engelleyen fikri mülkiyet haklarının varlığı, bu etkinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Teknolojiyi üretenin, maliyetinin üzerinde kâr etmesini sağlayarak yatırımların ve dolayısıyla uzun vadeli büyümenin devam etmesi sağlanır (Yardımcı, 2006:100). Böylece gelişmiş ülkelere doğru gerçekleşen sermaye hareketlerinin yakınsamaya etkisi, gelişmiş ülkelerdeki teknolojik gelişmeler tarafından yok edilmektedir. Bu açıdan teknolojinin dışsal olmaktan çıkarılarak incelenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir (Kibritçiöğlü, 1998:9).

Tüm bu gelişmeler içsel büyüme teorilerinin popülerliğini artırmıştır. Romer'in (1986) bir ekonomide sermaye stoku arttıkça sermayenin marjinal verimliliğinin azalmadığını gösteren çalışması; Lucas'ın (1988) beşeri sermaye faktörünün ekonomik büyümenin önemli bir belirleyeni olduğunu gösteren çalışması ve Rebelo'nun (1991) AK modeli olarak adlandırılan büyüme modelinde sermayeyi, beşeri sermayeyi de içerecek şekilde ele alan çalışması içsel büyüme modellerinin

temelini oluşturmaktadır. İçsel büyüme modelleri, neo-klasik ekonomik büyüme modelinin temel varsayımlarını terk ederek analizler yapmaya olanak sağlamaktadır.

İçsel büyüme modelleri, teknoloji başta olmak üzere kamu politikalarına kadar birtakım değişkenlerin ekonomik büyüme modelinde içsel olarak yer almasını sağlamıştır (Barro,1990). Yönetişim endekslerinin ya da politik değişkenlerin ekonomik büyüme modellerinde sıkça yer alması da içsel büyüme modellerindeki gelişimle birlikte ortaya çıkmıştır (Alesina v.d., 1996:190). Geçmiş literatürde demokrasi gibi değişkenlerin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen ampirik çalışmalar yer alsa da Barro (1991, 1996a) tarafından yapılan çalışmalarla birlikte literatür, daha güçlü bir teorik çerçeve kazanmıştır. Bu çalışmalarda politik istikrar, devrimler ve darbeler, hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının sürdürülmesi ve politik hakların ne derecede olduğu ile ilgili değişkenler ekonomik büyüme modelinde yer almıştır.

3. YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

Yönetişim, demokrasi, hukukun üstünlüğü, bürokratik kalite ve yolsuzluklar olmak üzere üç bileşen şeklinde ele alınmıştır. Her şeyden önce demokrasi (hukukun üstünlüğü ve bürokratik kalite) kavramı salt ekonomik etkisi ya da maddi refah üzerine etkisinden bağımsız olarak değerlendirilmesi gereken bir kavramdır (Tavares ve Wacziarg, 2001:1341). Evrensel olarak düşünüldüğünde demokrasi; katılım, şeffaflık, hesapverilebilirlik, insan hakları ve sosyal adaletin sağlanması için ön koşul olarak algılanır. Modern ekonomilerde demokratik çerçevenin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin izin verdiği kadar hızlı bir büyüme süreci arzu edilmemektedir. Buradan yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen ampirik çalışmaların boşa bir çaba olduğu sonucu çıkartılmamalıdır. Yönetişim bileşenlerinin fayda ve maliyetinin belirlenmesi önemli bir konudur. Buna ek olarak “Yönetişim bileşenlerindeki iyileşme, maddi sürecin belirleyicisi mi yoksa sonucu mudur?” şeklindeki soru, politika önerisi için önemli bir sorudur. Ayrıca demokrasi karşıtı politika önerilerinin ne derece haklı olduğunun da araştırılması gerekir.

3.1. DEMOKRASİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

Demokrasiler, tüm yetişkinlerin seçme ve seçilme hakkının olduğu ve adayların oy toplamak için serbestçe rekabet edebildiği, periyodik seçimler sonucu güçlü bir yetkiye sahip toplu karar alıcıların yönetime geldiği politik rejimler olarak tanımlanabilir. Bu tanım, rekabet ve katılımın ön plana çıktığı karşılaştırmalı analizler için daha ampirik ve kurumsal bir tanımdır. (Huntington, 1984:195). Yönetim biçimindeki farklılıkların ekonomik performans üzerine etkisinin tartışıldığı bu kısımda Tavares ve Wacziarg (2001:1344) tarafından kabul edilen demokratik politik rejimlerin iki temel özelliği göz önünde bulundurulur: Bu özellikler, demokrasilerin sadece az sayıdaki elit grupları değil aynı zamanda politik süreçten etkilenen geniş vatandaş kitlelerini sisteme dâhil etmesi ve iktidarın doğasından kaynaklanan takdir yetkisini azaltmasıdır. Bu durum politikacıların kontrol edilmesini ve bunun ötesinde politik kararların bazı sınırlamalara karşı duyarlı bir şekilde alınmasını sağlar.

Sezgisel olarak demokratik yönetimlerin ekonomik performans konusunda daha başarılı olacağına ilişkin bir kanı vardır. Bununla birlikte ekonomik büyüme literatürü, demokratik rejimlerin otoriter rejimlere göre daha etkin olup olmadıkları üzerinde tartışmaları içeren birçok çalışmaya sahiptir (Gasiorowski, 2000:319). Huntington (1968), ilk olarak ekonomik büyümenin gerçekleşeceğini ve daha sonra demokrasinin gelişeceğini belirtmektedir. Literatürde ekonomik büyümenin hızlandırılması için demokrasinin belirli bir düzeyde tutulması yönünde sonuç bildiren azımsanmayacak sayıda ampirik çalışma bulunmaktadır (Marsh, 1988:50). Bu bölümde, yönetim biçiminin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin yapılan teorik tartışmalar, demokratik ve otoriter rejimler karşılaştırılarak yapılmaktadır.

3.1.1. Demokratik Rejimlerde Cari Tüketim ve Yatırımlar Üzerine Etki:

Özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerine ait analizlerde, demokratik kurumların gelişiminin ekonomik büyüme hedefi veya diğer makroekonomik hedefler için uygunluğu hakkında bir tartışma bulunmaktadır. Ekonomik büyüme alanında “Düşük ulusal gelire sahip ülkelerde, demokrasi hızlı bir büyüme ile tutarlı

bir ilişki içerisinde midir?" sorusu yanıtlanmaya çalışılmaktadır Weede (1983:22). demokrasinin ekonomik büyüme yerine durgunluğa yol açmasının nedenini, sermaye ve yatırım yetersizliği içinde bulunan gelişmekte olan ülkelerin, yatırım ile cari tüketim arasında tercih yapma zorunluluğuna bağlamaktadır. Gelir seviyesi düşük tüketiciler, gelir düzeyleri arttığında, cari tüketimi tercih edecektir.

De Schweinitz (1959:404) demokrasinin dünyanın tümü için yaygın bir görüş olmadığını belirtmektedir. Demokratik ortam, işçi hareketleri gibi grupların politik katılım haklarına olan talebi karşısında genişler ve iktidarın tamamen bağımsız bir şekilde karar almasını engeller. Demokratik ortamda oluşan böyle bir genişlemeden, sendika haklarını kısıtlayarak geriye dönüş ise bağımsız demokratik ortamın tamamen körelmesine neden olur. Bu nedenle demokratik gelişimin kontrollü bir şekilde ilerlemesini savunan Yazar, gelişmekte olan ülkelerin, batılı ülkelerin sanayileşme deneyimlerine göre hareket etmesinin kültürler-arası farklılıklardan dolayı bazı hatalara tabi olduğunu belirtmektedir. Özetle bu ülkelerin karşılaştığı ekonomik şartlar birtakım aşılması güç bariyerler oluşturmaktadır. Galenson ve Leibenstein (1955:369) demokratik geçiş yaşayan ülkelerde, güçlü işçi hareketlerinin oluşumuyla sanayileşme döneminin başlangıcının aynı döneme rast geldiğini belirtmektedir. Bu durum, kaynakların yatırımlardan tüketime doğru kaymasına neden olacağından endüstriyel kalkınmanın temellerinin olgunlaşmasına da engel olacaktır.

Przeworski ve Limongi (1993:55) işçi hareketlerinin ardından gerçekleşen ücret düzeyindeki artışların, kişi başına gelirin düşük olduğu yüksek marjinal tüketim eğilimine sahip az gelişmiş ülkelerde, cari tüketimi artıracaklarını belirtmektedir. Ücretlerin yükselmesinin bir diğer sonucu kârların düşmesi ve özel yatırımların azalmasıdır. Kamu işletmeleri açısından düşünüldüğünde de durum farklı değildir. Ücretlerin yükselmesi, hükümetlerin daha az kamu yatırımı yapmayı göze alması demektir. Hükümetler ücret düzeyindeki yükselmelere izin vererek yatırımları artırmak yerine, oy verenlerin lehine gelirin yeniden dağılımını sağlar. Yatırımların azalması ekonomik büyümenin hızını keser. Yazarlar, yüksek gelire sahip ülkelerde, demokrasinin neden ekonomik büyümeye uygun olduğunu da benzer şekilde açıklamaktadır. Gelişmiş ülkelerde artan ücretlerin sermaye stokunu artırıcı bir etkisi vardır. Benzer görüşlere yer veren Marsh (1988:50) ekonomik büyüme için politik

açından otoriter bir model sunmaktadır. Çünkü demokratik rakiplerine oranla demokratik olmayan ülkeler, iki nedenle daha hızlı bir ekonomik büyüme sağlamaktadır: (1) Otoriter rejimler cari tüketimin baskı altında tutulmasında başarılıdırlar. Bu durum, yatırımlar için serbest bir kaynağın oluşmasına neden olur. (2) Otoriter rejimler, emek piyasalarının yeniden düzenlenmesi konusunda sabit bir kontrol oluşturur.

Meltzer ve Richard (1983:915; 1983:403) gelir dağılımındaki bu değişimi 'orta sınıf seçmen teorisi' ile açıklamaktadır. Teoriye göre gelir düzeyi göreceli olarak düşük olan bireyler, yüksek vergi oranlarının olduğu ve gelirin yeniden dağıtılacağını taahhüt eden politikacıları tercih ederken yüksek gelir grubunda yer alan bireyler, düşük vergi oranlarının olduğu ve gelirin daha az yeniden dağıtıldığı politik yapıyı destekleyeceklerdir. Bütçenin dengede olduğu varsayımı altında oluşturulan hipoteze göre hükümetler, vergiler ve kamu harcamaları yolu ile gelirin yeniden dağıtımına sahiptir. Gelirin dağılımı ise ekonominin durumundan haberdar olan ve kamu harcamaları ile vergilerin sonuçları hakkında tam olarak bilgiye sahip, fayda-maksimizasyonuna göre hareket eden bireylerin rasyonel seçimi tarafından yönlendirilir. Bu hipotezi destekler nitelikte bir ampirik çalışmada Aidt ve Jensen (2009), oy verme hakkının gelişmesi ile birlikte doğrudan vergilerin GSYH içindeki payının arttığı sonucuna ulaşmıştır.

Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, demokratik ortamda politikacılar, işçi sendikaları gibi baskı gruplarının da etkisiyle, kamu harcamalarını artırır. Politikacıların amacı, en geniş oy kitlesi olan ve kararda etkili oya sahip orta sınıfı güçlendirmektir. Bunu yapmak için transfer harcamaları veya işgücü üzerine verilen teşvikleri artırma ihtimali vardır. Bütçenin denk olduğu varsayımı altında hükümetler, bu harcamaları, artan oranlı vergilerle karşılama yolunu tercih etmektedir. Vergilerin artması, sermaye birikimini ve girişimcilik faaliyetlerini olumsuz etkileyerek ekonomik büyümeyi engeller (Lee ve Gordon, 2005:1039). Ayrıca kamu harcamalarının artırılmasının ekonomik büyüme üzerine kısa dönemde pozitif etkisi olmasına rağmen uzun dönemde negatif etkisi bulunmaktadır (Rebelo, 1991:519).

3.1.2. Demokratik Rejimlerde Baskı Gruplarının Ekonomi Yönetimini Zorlaştırması

Bürokratlar, politikacılar ve baskı grupları, kamu harcamalarını ve kaynaklar üzerindeki kontrollerini artırarak gelirlerini ve iktidar güçlerini sağlamlaştırmak için fırsat yaratırlar. Bunu yaparken de bütçeleme, vergileme ve yasama süreçlerinin kurumsal detaylarını kullanırlar (Meltzer ve Richard 1981:915). Şüpheli yaklaşım, ekonomik büyümenin demokratik yönetim biçimi tarafından engellendiği varsayımını ortaya atmaktadır. Demokratik yönetim biçimleri, güçlü lobi faaliyetlerinin geliştiği bir ortamdır. Bu baskı grupları kendi ideolojilerini savunur ya da kendi çıkarlarına hizmet eder; çoğu baskı grubu uluslararası bir organizasyonun parçasıdır. Yurtiçindeki lobiler bölgesel veya diğer ekonomik konularla ilgili olarak, ulusal çıkarlar pahasına, uluslararası baskı grupları ile birlikte hareket eder. Kaynaklar planlandığının aksine çoğunluğun faydasına olacak şekilde değil baskı kuran azınlıkların çıkarına göre harcanır. Bu durum ise nüfusu oluşturan farklı bölge veya kesimlerde hoşnutsuzluğa neden olur. Baskı gruplarının çıkarlarını destekleyen politikalar, demokratik kurumlar adına ve demokratik kurumların yardımı ile yapılır. Bununla birlikte bu tarz yıkıcı kararların demokratik kurumlar aracılığı ile kontrolü ve ulusal toplum tarafından telafi edilmesi oldukça güçtür (Rao,1985:77). Yazar, baskı grupları nedeniyle demokratik rejimlerin, demokratik olmayan ekonomilere göre dezavantaja sahip olduğunu belirtmektedir.

Bir başka deyişle demokrasi ve ekonomik büyüme, rekabet eden iki unsur gibi görülmektedir ve aralarında bir değiş-tokuş vardır. Bu perspektifi savunan yazarlar, demokratik süreç ve kurumların gelişmesini, temel politik ve sivil hakların genişlemesini geciktiren ve baskı altında tutan otoriter rejimlerin, başarılı ve hızlı bir ekonomik büyüme oranı için gerekli olduğunu belirtmektedir. Demokrasi ise ulusal kalkınmanın önünde engel olarak görülmektedir. Çünkü az gelişmiş ülkelerdeki demokrasiler olgunlaşmamıştır ve genel olarak hızlı büyüme oranını sağlamayı kolaylaştıracak politikaları etkin bir şekilde uygulamada yeteri kadar başarılı değildir (Sirowy ve Inkeles, 1990:129). Yazarlar, tarihsel açıdan incelendiğinde, gelişmiş ülkelerin kalkınma sürecinin devlet bağımlılığını gerektirdiğini belirtmektedir. Bu nedenle yazarlar, gelişmiş ülkeler demokratik oldukları için kalkınmıştır önermesinin doğru olmayabileceği üzerinde durmaktadır.

Marsh (1988:50) baskı gruplarının, etkinliği azaltan politikaları uygulamaya koyacağından dolayı ekonomik büyümeyi hedefleyen az gelişmiş ülkelerin, politik etkinliklerde demokratik katılımı sınırlı tutmak zorunda olduğunu belirtmektedir. Yazar çalışmasında, sınırlamaların niteliğinden de bahsetmektedir ve çatışan menfaatlerin ortaya çıkacağı etkin bir muhalefetin olmadığı bir siyasi parti sistemi öngörmektedir. Çalışmada, ülkeyi kimin yöneteceği ve hukuk sisteminin ne olacağı gibi konularda, halkın karar alma mekanizmalarında rol oynamasını sağlayacak politik hakların kısıtlanması, devlete karşı vatandaşlık haklarının sınırlı tutulması ve yargı bağımsızlığının çok genişletilmemesi, basın özgürlüğü ve diğer kitle iletişim araçlarının sınırlandırılması gibi öneriler bulunmaktadır. Yazara göre otoriter rejimler dar bir siyasi elit kesime sahiptir. Bu kesim, kamuoyu tartışmasına izin vermeden, isteklerini topluma kabul ettirdiğinden ekonomik büyümeyi daha çok engelleyebilecek menfaat çatışmalarını baskı altında tutar.

Sirowy ve Inkeles (1990:130) az gelişmiş ülkelerin bölgesel, kast, dini, etnik ve sınıfsal farklılıklar nedeniyle bir iç karışıklığa sahip olduğunu ve hızlı bir ulusal kalkınma için konsensüs oluşturulması gerektiğini belirtmektedir. Dayandıkları politik ve sivil haklar nedeniyle bu gruplar, demokratik rejimlerde sosyal bölünmenin şiddetini artırarak hızlı ve etkin bir şekilde hareket etmesi gereken hükümetlerin kapasitesini erozyona uğratar. Bu yıkıcı iç karışıklıklar ve istikrarsızlıklar, kısa süreli dahi olsa demokrasinin yapısında var olan seçim politikaları ile birleştiğinde ekonominin yapısını bozar ve hükümeti zayıf bir hale getirir. Böylece hükümetlerin ilgisi uzun dönemli ulusal kalkınma politikalarından kısa dönemli ‘amaca uygun’ politikalara doğru kayar. Tersine, daha otoriter rejimler ise yıkıcı muhalefet ve karışıklıkları baskı altında tutabilecek daha iyi bir konumda olurlar.

3.1.3. Otoriter Rejimlerin Etkin Olmayan Politikaları Uygulaması

Demokratik kurumlar yürütme erkinin üzerinde bir kontrol mekanizması oluşturmaktadır. Böylece kamu görevlilerinin kişisel servetlerini artırma ve istenilmeyen politikaları uygulamaya koyma olanağı bu kurumlar tarafından sınırlanmaktadır. En azından büyümeyi destekleyen bazı politikalar, siyaseten de popüler olabilmektedir. Diktatörler iktidar gücünü ulusun refahını çalmak veya

verimsiz politikaları uygulamak için kullanabileceğinden, otoriter rejimlerin ekonomik büyüme üzerine etkisi olumsuzdur (Barro, 1996b:2). Yazar, otoriter rejimlerle ilgili bu genellemesine ters düşen bazı ülkeleri belirtmek için otoriter rejimleri ‘kişisel amaçları ile ekonomik büyüme politikaları çelişenler’ ve ‘ekonomik kalkınma ile meşgul olanlar’ olmak üzere ikiye ayırır. İlk gruba Afrika’daki birçok hükümet, Latin Amerika’daki bazı yönetimler ve somut bir örnek olarak Filipinler’deki Marcos yönetimi verilebilir. Ekonomik özgürlükleri genişleten otoriter rejimlere ise Şili’deki Pinochet hükümeti, Peru’daki Fujimori yönetimi, Asya’da geçmişte işbaşında olan ve günümüzde hâlâ devam eden yönetimler, örnek olarak verilebilir.

Sah ve Stiglitz (1991:294) demokratik ve otoriter rejimlerin ekonomik performans üzerindeki etkisini farklı bir biçimde ele almaktadır. Yazarlar, en iyi ve en kötü ekonomik performansı sergileyen ülkelerin otoriter rejimler ile yönetildiği ve demokrasi ile yönetilen ülkelerin ekonomik performans değişkenliğinin düşük olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmanın temelleri Sah (1991:74) tarafından yapılan çalışmaya dayanmaktadır. Bu çalışmaya göre, yönetimler merkeziyetçi (otoriter) ve daha az merkeziyetçi (demokratik) olmak üzere ikiye ayrılır. Otoriter rejimler ile yönetilen ülkelerde, yöneticilerin kalitesi demokratik sisteme göre daha fazla çıktıda dalgalanmaya neden olmaktadır. Çünkü otoriter rejimlerde mevcut yöneticiler kendinden önceki yöneticilerin kalitesinden etkilendiği gibi kendinden sonraki yöneticilerin kalitesini de belirlemektedir. Otoriter rejimlerde mevcut yöneticilerin iyi olması, haleflerinin de yeterli liyakate sahip olacağına bir işaret olarak kabul edilebilir. Kötü yöneticiler içinse tersi geçerlidir. Yöneticilerin durumu arasındaki bu fark ise ekonomik performans açısından, çıktıda daha büyük dalgalanmalara neden olacaktır. Demokratik yönetimlerde ise yöneticilerin seçimi geniş kitlelerin tercihine bırakıldığından bireylerin hata yapma olasılığını düşürecek ve çıktı miktarında dalgalanmalar daha düşük düzeyde olacaktır.

3.1.4. Demokratik Yönetimlerin Beşeri Sermayeyi Artırıcı Etkisi

Kapitalizm ile birlikte mülkiyet kurumsal olarak otoriteden ayrılmaktadır. Bireyler eşzamanlı olarak piyasa yapıcı ve vatandaşdır. Kaynakların dağılımı için iki

temel mekanizma vardır: Bunlar piyasa ve devlettir. Piyasa, bireylerin sahip olduğu kaynakların dağılımını yönlendirmek amacıyla içinde oldukları bir sistemdir ve bireyler, piyasa şartlarında kaynakların adil dağıtılmadığı eleştirisini sürekli bir biçimde yapmaktadır. Devlet ise dağıtılmış haklar (vatandaşlara verilen haklar) ile sahibi olmadığı kaynakları dağıtan bir sistemdir. Bu nedenle, bireylerin vatandaş olarak tercih ettiği kaynakların dağılımı genellikle piyasa aracılığı ile ulaştıklarıyla örtüşmez (Przeworski and Limongi, 1993:53).

Politik rejimlerin ekonomik büyüme üzerine etkisini belirleyen faktörler arasında sosyal tercihler de yer almaktadır. Beşeri sermaye, eğitim harcamalarının büyük bir bölümünün kamu tarafından karşılandığı ülkelerde, güçlü bir yeniden dağılım işlevi görür. Halkın temel ihtiyaçlarına otokratik yönetimlerden daha saygılı olan demokrasiler, beşeri sermaye birikimini artıracak politikaları tercih edeceklerdir. Yüksek düzeyde beşeri sermaye, demokrasinin bir çıktısı olduğu kadar belirleyicilerinden de biridir. Politik rejimlerin gelir adaletsizliğini giderici bir etkisi daha bulunmaktadır. Gelir adaletsizliği, politik rejimlerden etkilenen toplumsal tercihlerin bir sonucudur. Diktatör rejimlerden demokrasilere doğru gidildikçe toplu karar verme mekanizmalarında yer alan yoksul halkın tercihlerine ağırlık verilmesi beklenir. Oy kullanma hakkı bulunan yoksul kesimler, gelirin yeniden dağılımında adaletsizliği azaltacak politikaları uygulamayı hedefleyen politik süreçleri tercih ederler (Tavares ve Wacziarg, 2001:1346).

Demokratik rejimin en önemli sosyal gereklerinden birisi eğitimidir. Asya ve Latin Amerika ülkelerinin demokratik rejimleri oluşturamamasının yanında, Doğu Avrupa ülkelerinin göreceli olarak iyi olması yüksek eğitim düzeyindeki ilerleme ile açıklanabilir. Benzer şekilde Asya'da Japonya'nın ve Orta Doğu'da Türkiye ve Lübnan'ın eğitim düzeyi olarak bölgelerindeki ülkelere göre üstün olmalarıyla demokrasiyi göreceli olarak daha iyi benimsemeleri arasında bir ilişki vardır. Eğitim, toplumda konsensüs oluşturmaya, aşırı ve tek yönlü ideolojilerin daha az benimsenmesini sağlamaya ve bireylerin rasyonel tercihlerde bulunmasına katkı sağlar (Lipset, 1959:79).

3.1.5. Demokratik Rejimlerde Ekonomik Özgürlüklerin Artması

Bir ülkedeki politik özgürlüklerin ekonomik büyüme üzerine etkisi, ekonomik özgürlükler aracılığı ile gerçekleşmektedir. De Haan ve Sturm (2003:548) politik özgürlüklerin giderek arttığı gelişmekte olan ülkelerde, piyasa liberalizasyonunun geliştiğini ve dolayısıyla ekonomik özgürlüklerin arttığını belirtmektedir. Artan ekonomik özgürlükler ise ekonomik büyümeye neden olmaktadır (De Melo v.d.,1997:33; Dursun, 2002). Uzun vadeli ekonomik büyüme hedefine sahip otoriter rejimler ise ekonomik özgürlükleri geliştirirken politik özgürlükleri sınırlı tutmaktadır. Bu ülkelerde ekonomik reformların yapılması bir yandan ekonomik büyümeyi sağlarken politik özgürlüklerin sınırlı tutulması, hükümetlere emek piyasaları veya bütçeyle ilgili politikaları uygulamada ‘özerklik’ kazandırmaktadır (Dethier v.d., 1999:4). Politik katılımın olmadığı bu ülkelerde, hükümetin halka karşı hesapverilebilirliği de bulunmamaktadır. Komünist Partiyle yönetilen Çin, politik ve sivil hakları sınırlı tutarak ekonomik liberalizasyonun gerçekleştirmesine en iyi örneklerden biridir.

Politik özgürlüklerin ekonomik büyümeyi etkilemesi dışa açıklık kanalıyla olmaktadır. Politik özgürlüklerin geliştiği toplumlarda dışa açıklık oranı artmaktadır. Korumacı dış ticaret politikaları, çok geniş tüketici kitlesinin yüksek fiyattan mal alması pahasına az sayıda üreticiye fayda sağlar. Demokratik yönetim biçimleri, tüketicinin lehine olan politikalara ağırlık vererek diktatörlüklere göre korumacı politikaları terk eder. Fakat demokrasiler bu konuda tersine bir etkiyle de karşı karşıyadır. Oy verme ve lobi faaliyetleri bazı demokrasilerde yüksek düzeyde korumacılığın olmasını sağlar. Korumacı politikalardan fayda sağlayan baskı grupları, politik güçlerini veya medyayı kullanarak teşvikleri kendi ilgi alanlarına yönlendirirler. Böylece baskı grupları serbest ticaretten fayda sağlayacak olan çoğunluğa karşı baskın gelirler. Bu karşılıklı iki etki düşünüldüğünde dışa açıklık kanalı ile ekonomik büyüme üzerine oluşacak etkinin tartışmalı olduğu görülür. (Tavares ve Wacziarg, 2001:1347).

Serbest piyasa ve minimal devletin varlığı durumunda ekonomik özgürlükler, ekonomik büyümeyi cesaretlendiren unsurlardan birisidir. Otoriter rejimler,

demokrasinin bazı sonuçlarından kaçınır. Bununla birlikte demokratik olmayan hükümetleri, ekonomik özgürlükleri ve özel mülkiyeti sürdürmekten alıkoyan hiçbir şey yoktur. Bu açıdan Hong Kong'un ekonomik yükselişi otoriter rejimlerin başarılı olduğu durumlara örnek olarak verilebilir. Seçimlerin olmadığı, dışa açık ve hükümetin yetkilerinin sınırlı olduğu Hong Kong, baskı gruplarının etkisinden göreceli olarak uzak kalmıştır. Seçimlerin olmamasını bir avantaja dönüştüren Hong Kong'da çalışanlar demokratik sistemdeki gelir dağılımı üzerine gerçekleşen politik karmaşa yerine, verimli bir şekilde çalışmaya yönlenebilmektedir (Bauer, 1981:187).

Ekonomik reform süreciyle ilgili bir başka sorun da başlangıç düzeyinde gerçekleşmektedir. İlk yıllarda gerçekleşen demokratik seçimlerde reformların planlanan faydaları, oy kullananların çoğunluğu tarafından kabul edilse bile reformların kısa vadeli etkileri üzerinden yapılan tartışmalar, sürecin kırılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle geçiş aşamasında olan hükümetler, kısa dönemde gerçekleşen faydanın yüksek olduğu popüler politikaları uygulamak zorunda kalmaktadır (Dethier v.d., 1999:5). Demokrasilerde orta sınıfın aleyhine olacak şekilde faydanın yeniden dağıtılması, hükümetlerin yeniden seçilememe riskini artırmaktadır. Örneğin işçi kesimi özelleştirmelerin uzun vadede etkinliği artırıcı etkisini kabul etmekle birlikte, yeni durumda yetenekli olanların kalacağından dolayı kendilerini güvende hissetmedikleri için muhalefet ederler.

3.1.6. Politik İstikrar Aracılığıyla Yatırımlar Üzerine Etki

Przeworski (2002:20) diktatörlükle yönetilen ülkelerin ekonomik performansında büyük dalgalanmalar olduğunu belirtmektedir. Bunun nedenini ise diktatörlükle yönetilen ülkelerin politikaları hakkındaki belirsizliğin çok büyük olmasına, birey ve kurumların uzun vadeli planlama yapamamasına bağlamaktadır. Alesina v.d. (1996:191) politik istikrarsızlığın özel yatırımları azaltacağını ve böylece ekonomik büyümenin hızını düşüreceğini belirtmektedir. Yazar, diğer yandan, kötü ekonomik performansın politik huzursuzluk yaratacağını, bunun ise hükümetlerin iktidardan düşmelerine neden olacağını ifade etmektedir. Ayrıca politik istikrarsızlığın artması, politik belirsizliği de artırır. Politik belirsizliğin artması ise yatırım ve tasarruf ile ilgili konularda, verimli ekonomik kararların alınmamasına

neden olur. Hükümetin deęiőeęine dair yüksek bir beklenti, gelecekte uygulanacak politikalara karşı belirsizliği artırır. Riskten kaçınan ekonomik birimler, verimli ekonomik önceliklerin belirlenmesini bekleyebilir. Daha olumsuz bir durum ise bir ülkede var olan yatırımcıların içinde buldukları piyasadan çıkarak yurtdışına yatırım yapmayı tercih etme olasılıklarıdır. Yabancı yatırımcılar ise politik iklim açısından daha istikrarlı ülkeleri tercih ederler. Diğer yandan düşük ekonomik büyüme oranı ise hükümet istikrarsızlıklarını artırır. Özellikle sanayileşmiş demokrasilerde, görevdeki hükümetin seçilebilme şansının seçimlerden önceki büyüme oranlarına bağlı olduğunu gösteren geniş bir ampirik literatür bulunmaktadır.

Ekonomik kalkınma ile ilgili hiçbir politikanın, hükümetlerin uygulama kapasitesi olmaksızın hayata geçirilemeyeceğini vurgulayan Bhagwati (1966:203-204), hükümetin muhalefet karşısında dengeli davranışını ve kararlılığını uzun süre koruyamayacağını belirtmektedir. Bu durum demokratik rejimlerde bir ikilem oluşturmaktadır. Yazar, totaliter yapıları nedeniyle sosyalist ülkelerin kendilerini, çağdaş olmayan seçmenin tercihleri sonucu işbaşına gelmiş hükümetlerden koruyacakları için büyük bir avantaja sahip olduklarını öne sürmektedir. Bu nedenle kararsız birçok demokrasinin aksine sosyalist hükümetler, ekonomik büyüme amacına yönelik çok güçlü bir iradeye ve bağlılığa sahiptir. Yazara göre politik iktisat, kendi kendine sürdürülebilen hızlı bir büyüme ile demokratik süreç arasında bir seçim yapmak zorundadır.

Politik istikrarsızlığın önemli bir etkisi de rant kollama faaliyetlerini artırmasıdır. Bilindiği gibi rant kollama faaliyetlerinin ekonomik büyüme üzerine olumsuz etkileri bulunmaktadır. ‘Zayıf’ hükümetler sürekli olarak iktidarı kaybetme tehlikesi altındadır ve bu nedenle özellikle lobileri ve baskı gruplarını memnun etmek için daha hassas davranırlar. Bu durum ise politika kararlarında rant kollama faaliyetlerinin artmasına doğrudan etkide bulunur (Alesina v.d., 1996:192).

3.2. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

Hukukun üstünlüğü kavramı bu kısımda genel anlamıyla ele alınmıştır. Hukukun üstünlüğü, hukukun herkesin üstünde olduğu, herkese uygulandığı ve herkesin hukuk önünde eşit olduğu anlamına gelir. Ne yönetenler ne de yönetilenler hukukun üstünde değildir. Hiç kimse hukukun uygulanmasından muaf olamaz. Bu kapsam devleti de içine almaktadır. Bu durum devletin içindeki tüm mekanizmaların, önceden tespit edilmiş bazı kanun ve kurallar içinde işleyeceği anlamına gelir. Her devlet kurumu, anayasanın ve diğer yasaların tespit ettiği görev ve yetkilere sahiptir. Kimsenin bu görev ve yetkileri aşma, değiştirme gibi bir gücü yoktur ve dolayısıyla devlet 'keyfi' değildir.

Neo-klasik politik düşünce, hukukun üstünlüğü kavramını kamu aktörlerinin hareket alanını sınırlayan, özel kesimin işlem yapmada özgürlük alanını genişleten ve bu değişimde sivil toplum kuruluşlarına yer veren bir yapı olarak varsaymaktadır (Zywicki, 2003:5). Bu başlık altında hukukun üstünlüğü ilkesinin tahsis edilmesinin ekonomik büyümeyi etkilediği iki farklı kanala yer verilecektir. Literatürde, hukukun üstünlüğü bileşeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi, çalışmada ele alınan diğer iki bileşen olan demokrasi ve yolsuzluk değişkenlerine göre tartışmasızdır.

3.2.1. Hukukun Üstünlüğünün Belirlilik ve Güven Üzerine Etkisi

Modern toplumlarda devlet, hak, yükümlülük ve kuralları düzenleyen, kendisi ve diğerlerinin iktidarını sınırlayan anayasal düzenin merkezindedir. Devlet her şeye gücü yeten ve egemenliğini dilediği gibi kullanma hakkına sahip bir yapı değildir. Ekonomi toplumları, hukukun üstünlüğü ilkesine uyarak yöneticiler ve ekonomik aktörler arasındaki ilişkilerde asgari düzeyde belirlilik ve istikrarı sağlamak zorundadır. Batılı toplumlarda ekonomik açıdan başarının sağlanmasında, hukukun üstünlüğü ilkesinin oluşturulması ve sürdürülmesinin katkısı vardır. Toplumu oluşturan aktörlerin davranışlarının temelinde vatandaşlara, firmalara ve sivil hükümetlere zarar veren davranışları sınırlayan hukukun üstünlüğü kavramı vardır ve bu kavram geleceğe ilişkin belirliliği artırmaktadır. Siyasi entrikalar, ideolojiler ve katı devlet politikaları hukukun üstünlüğü ilkesini zayıflatır. Bu gibi durumlarda

hükümetlerin sivil hareket alanları daralır ve geleceğe ilişkin politik hedeflerin başarılması güçleşir. Bu nedenle hukukun üstünlüğü ilkesi çoğulcu demokratik yapıyla daha işler bir hale gelmektedir. İdari düzenlemeler ve yargı sistemindeki açıkların giderilmesi, belirlilik ve güvenlik için son derece önemlidir. Çıkar çatışmalarının olduğu durumlarda, toplumu oluşturan aktörler güçlü bir hukuk sisteminin hakemliğinin olmasından dolayı güven hissederler (Hirst, 1995:435).

Belirsizlik, bir ekonomiye en çok zarar veren olgulardan biridir. Belirsizlik, bir bakıma piyasanın gelecekteki durumuyla ilgili net bir bilginin olmaması anlamına gelir. Yatırımların tersine çevrilemez yapısı düşünüldüğünde, yatırımların zamanlaması ve gelecekteki fayda ve maliyetiyle ilgili esneklikler önem kazanır. Belirsizlik, yatırım kararlarının alınmasında belirleyici bir rol oynar. Belirsiz bir ortamda yatırım kararını ertelemek girişimciler için gelecekteki daha kârlı bir yatırımı seçmek anlamına gelir. Ayrıca belirsizlik, faktör talebini de olumsuz etkiler. Sonuç olarak belirsizlik, yatırım kararlarının ertelenmesine ve yatırım miktarının azaltılmasına, dolayısıyla da ekonomik büyümeye olumsuz etkide bulunmaktadır (Asteriou ve Price, 2005:278). Buna ek olarak Breton (2004:49) kazançları tehdit eden kaos ortamını kaldırmak için hukukun üstünlüğü ilkesinin oluşturulması ve sürdürülmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

3.2.2. Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Özgürlüklerin Garanti Altına Alınması

Hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanması, ekonomik özgürlüklerin garanti altına alınması için en temel yoldur. Yatırımların artması ve dolayısıyla daha yüksek bir ekonomik büyümenin sağlanması için temel ekonomik özgürlükler, mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerin uygulanabilirliğidir. Mülkiyet hakları, bireylerin kendi emekleriyle sahip oldukları mal ve hizmetler üzerinde kazandıkları haklardır. Mülkiyet haklarının mükemmel derecede korunması ve uygulanması demek işlem maliyetlerinin 'sıfır'a yaklaşması demektir. Sözleşmelerin uygulanabilirliği ise mülkiyet haklarının devrini içeren mübadele işlemlerini kapsamaktadır. İyi düzenlenmiş kurumların olmaması durumunda veya devletin tek başına mülkiyet haklarının koruyucusu ve uygulayıcısı olduğu durumda, belirsizlik

ve maliyet yükselmektedir. Bunun yanında sözleşmelerin de üçüncü taraf aracılığıyla uygulanması ideal bir durum değildir. Ancak sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin ve yaptırımların yerine getirilebilmesi için üçüncü taraf aracılığıyla uygulanması gereklidir. İdeal olmaktan uzak olsa da mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerin uygulanması üçüncü taraf ile yapılacaksa, güçlü bir yargı sistemi oluşturulmalıdır ve hukukun üstünlüğü geçerli kılınmalıdır (North, 2002:47-50).

Mülkiyet haklarının korunması ve sözleşmelerin uygulanabilirliğinin sağlanması, yatırımların getirisini artırır ve yatırımları garanti altına alır. Politik, sosyal ve ekonomik belirsizlikleri azaltan bu durum, yatırımları teşvik edicidir (Tavares ve Wacziarg, 2001:1348). Literatürde, mülkiyet hakları güvenliğinin ve sözleşmelerin uygulanabilirliğinin sağlanmasının, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu konusunda fikir birliği bulunmaktadır (Przeworski and Limongi, 1993:51). Fiziki sermaye, kârlar ve patentlerle ilgili mülkiyet haklarının düşük düzeyde korunması, yatırım yapma, yeni üretim teknikleri geliştirme ve dış dünyadan teknoloji elde etme olanaklarını ve teşviklerini düşürür (Mauro, 1995:681). Ticareti kısıtlayan, işlem maliyetlerini artıran, mülkiyet haklarını zayıflatan ve belirsizliği artıran politikalar, ticaretten elde edilen kârların realize edilmesini ve bireylerin verimli ekonomik faaliyetlerde bulunmasını engeller (Sturm ve De Haan, 2001:841). Benzer nedenlerden dolayı Scully (1988:653) sermaye birikiminin olumsuz etkileneceğini belirtmiştir.

Zayıf politik kurumların olduğu ülkelerde, makroekonomik dalgalanma daha fazla yaşanmaktadır. Politikacıların ve politik elitin yasal denetim ve kısıtlamalara maruz kalmadığı sistemlerde, mülkiyet haklarının ve sözleşmelerin uygulanması etkin olarak gerçekleştirilememektedir. Ayrıca bu sistemlerde, yolsuzluklar ve politik istikrarsızlık artmaktadır. Acemoğlu v.d. (2003:61) makroekonomik dalgalanmanın sebeplerini şu şekilde açıklamaktadır:

- Zayıf politik kurumların olduğu ülkelerde siyasi iktidar dengesi değiştiğinde, siyasetten kazanan çıkar grupları varlık ve gelirin kendi çıkarlarına olacak şekilde yeniden dağılımını sağlamak amacıyla girişimde bulunmakta ve bu sebepten ekonomik bir dalgalanma yaşanmaktadır.

- Varlıkların ve gelirin bu şekilde yeniden dağılımından çok büyük fayda sağlayan politik açıdan güçlü gruplar, iktidarı kaybetmekle uğrayacakları kaybın büyük olacağını bilmektedir. Bu nedenle çeşitli politik ve ekonomik baskı grupları arasında kıyasıya bir rekabet yaşanmakta ve bu durum daha büyük bir ekonomik dalgalanmaya neden olmaktadır.
- Kurumların gelişmediği ortamlarda ekonomik faaliyetler kişiler arasındaki formel olmayan bir ‘güven’ veya ‘yardımlaşma’ gibi kavramlara dayalı yürütülür. Fakat bu tür ekonomik ilişkiler şoklardan daha çok etkilenmektedir.
- Girişimciler böyle bir ortamda bazı sektörlerden sermayelerini çekmektedir.
- Etkin olmayan politikaları izlemek istemeyen iktidarlar geldiğinde ise çıktı miktarında bir artış görülür ve bu durum olumlu da olsa yeniden bir dalgalanmaya neden olmaktadır.

3.3. BÜROKRASİ KALİTESİ VE YOLSUZLUKLARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİ

Bürokrasi kalitesi ampirik olarak bürokrasinin etkinliği ve yolsuzluklar olmak üzere iki başlık altında incelenmektedir. Bürokrasinin etkinliği, personel seçiminin liyakate göre yapılması ve bürokratik yapının politika yapıcılar tarafından belirlenen ekonomik büyüme ve kalkınma hedeflerine uygun davranması ile ölçülebilir. Diğer yandan en genel biçimiyle “kamu gücünün ve kaynaklarının özel çıkarlar için kötüye kullanılması” (Johnston, 1998:89) olarak tanımlanan yolsuzluklar ise bürokratik etkinsizlikle benzer anlamda kullanılmaktadır. Çalışmada kullanılan yönetim bileşenleri arasında yer alan yolsuzluklar da demokrasi bileşeni gibi tartışmalı bir teorik altyapıya sahiptir. Bu bölümde, çalışmanın temel amacı gözetilerek yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerindeki göreceli olarak belirgin etkileri üzerinde durulacaktır.

3.3.1. Bürokratik Uyumun Ekonomik Büyüme Sürecini Desteklemesi

Kamu yönetiminde yer alan önemli sorunlardan birisi hükümetlerin, bürokratik itaati sağlayıp sağlayamayacağı sorunudur. Kamu hizmetlerinin kapsamı bütün ülkelerde büyümektedir ve birçok ülkede istihdamın sürdürülebilir bir kısmını ifade eder. Çoğu gelişmekte olan ülkede, devletin çok sayıda endüstriyel ve ticari teşebbüse sahip olması nedeniyle kamu hizmetleri idari hizmetlerden daha fazla ağırlığa sahiptir.

Önemli bir işgücü bulunduran kamu sektöründe, bürokratik hantallığın giderilebilmesi için bazı ülkeler yerinden yönetim yapısını tercih etmektedir. Böylece merkezi hükümet için çalışan devlet memurları, hiyerarşiden bir derece ayrılmış olmaktadır. Bununla birlikte, yalnızca merkezi hükümete bağlı olarak çalışan kurumların verdiği kamu hizmetinin var olduğu göz önünde bulundurulsa bile çalışan sayısının büyüklüğü, uygulamaların sonuçlarını etkileyen yönetim ve organizasyon sorunları yaratır. Bu durum, hükümetin bürokratik itaati sağlama yönünde bir takım problemlerle karşılaşmasına neden olmaktadır (Blondel, 1990:295). Yazar, yönetim yapısından kaynaklanan sorunlara ek olarak kişisel yeter(siz)likle ilgili sorunlara da değinmektedir.

Evans ve Rauch (1999:751) bürokratik yapının ekonomik büyüme üzerine etkisini incelediği çalışmasında göstere olarak kariyer sistemini ele almıştır. Çalışma, eğitim ve sınav sistemine dayalı meritokrasi ve uzun vade için tahmin edilebilir kariyer basamaklarını içeren bir personel yönetimini içermektedir. Liyakat sisteminin geliştirilmesi bürokratik sisteme girişteki yeterlilikleri artırmakla kalmaz; aynı zamanda kurumsal uyumu ve ahlâki normları da geliştirir. Ayrıca bireysel olarak motivasyon düzeyi artmaktadır. Meslektaşlarıyla aynı yeterlik düzeyine sahip bürokratların hedef ve normları benimsemesi daha kolay olmaktadır. Ödüle dayalı uzun vadeli kariyer sistemi ve rekabetçi ücret politikaları, bürokratların yolsuzluklar nedeniyle elde edeceği kısa vadeli getirilerin cazibesini azaltmaktadır. Yolsuzlukların olmasıysa bireylerin ve kurumların uzun vadeli hedeflerden sapmalarına neden olur. Yazarlara göre uzun vadeli büyüme hedefine sahip hükümetle uyum içinde ve iyi niyetli olan bir bürokratik yapı, ekonomik büyümeye birkaç önemli kanaldan hizmet eder:

- Tarif edilen özelliklere sahip bürokrasiler, tüketime dayalı harcamalar yerine etkinliğini artıracak kamu sektörü altyapı harcamalarını destekleme eğilimindedir.
- Kalkınmacı devlet anlayışı gereği bürokrasiler, öncelikli olarak özel kesim yatırım oranlarını artırmada önemli rol oynarlar. Riskten kaçınan özel girişimciler yolsuzluklar veya tahmin edilebilirliği düşük bürokratik davranışlar ile karşılaştıklarında uzun dönemli yatırımlar yapmaktan vazgeçer. Tersini düşündüğünde bir ülkedeki bürokrasi algısı uyumlu, tahmin edilebilirliği yüksek, asgari yeterliğe sahip ve uzun vadeli büyüme hedefiyle uyumlu şeklinde ise yatırımlar daha az riskli hale gelmektedir.
- Yeterli bürokrasiler bireysel girişimcilerin yeni faaliyet alanlarındaki koordinasyon problemlerini aşmada önemli ölçüde yardımda bulunur. Bunun en önemli yolu bilgi kaynaklarını kamu malı haline getirerek tarafsız bir tutumla ortak kullanıma açmaktır. Böylece yeni yatırımların olabilirliği ve etkinliği artar.

3.3.2. Yolsuzlukların Bürokratik Etkinlik Üzerine Etkisi

Leff (1964:10), yolsuzlukların ekonomik etkilerini incelerken az gelişmiş ülkelerin yapılarını göz önünde bulundurarak yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkisinin olabileceğini belirtmiştir. Olumlu etki, az gelişmiş ülkelerde hükümetlerin geleneksel elit kesimden oluşması ve ülkeyi yönetenlerin ekonomik kalkınma hedefinin dışında önceliklere sahip olmaları nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Diğer öncelikler statükoyu devam ettirmek, askeri gücü artırmak veya toplum üzerindeki kontrolü genişletmek şeklinde sıralanabilir. Bu ülkelerde hükümetler ve bürokrasi, ekonomik faaliyetler için istekli olan girişimcilere karşı kayıtsız kalır.

Az gelişmiş ülkelerde bürokrasi, girişimci kesime düşmanca tavır takınır. Bunun temelinde iktidar alanı için rekabetin artmasından duyulan hoşnutsuzluk yatmaktadır. Bu nedenle bürokrasi, ekonomi üzerinde yüksek düzeyde müdahaleci bir yapıya sahiptir ve bürokrasinin ilgisi, temel ekonomik işletmelerin yönetimi üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu durumda yolsuzluklar, kalkınma hedefine uygun ve

faydalı bir işlev görebilir. Yolsuzluklar bürokrasiyi girişimcilerin lehine olacak şekilde hızlandırır. Bu tarz ülkelerde lisanslar, kredi imkânlarının kullanımı veya döviz kotalarının dağılımı gibi konular bürokratik izne tabidir (Leff, 1964:10). Bir diğer nokta ise az gelişmiş ülkelerdeki hükümetlerin belirsiz tutumları nedeniyle girişimcilerin önemli derecede riskle karşı karşıya olmasıdır. Devletin ekonomideki payının yüksek olduğu bu ülkelerde kişisel ve rasyonel olmayan politikalar karşısında girişimciler, bürokratlara verilen rüşvetlerle kendilerine güvenli bir alan oluştururlar. Shleifer ve Vishny (1993:60) girişimlerin önünde engel oluşturan bu hantal düzenlemelerin üstesinden gelinmesinde, yolsuzlukların faydalı bir araç olduğu görüşüne yer vermektedir.

Aidt (2003:633) etkinliği artırıcı olarak tanımladığı bu tür yolsuzlukların yanlış hükümet politikaları ya da kırtasiyecilik (redtape) olarak adlandırılan aşırı bürokratik işlemlerin aşılması için kullanıldığını belirtmektedir. Daha teknik olarak ifade etmek gerekirse, bu tür yolsuzluklar önceden beri var olan devlet başarısızlıklarına karşı rasyonel bir piyasa tepkisidir. Bu durum en iyi ikinci yöntemdir. Hükümet politikaları ve bürokratik prosedürlerden kaynaklanan piyasa aksaklıklarının kaçınılmaz olduğu veya veri olduğu bir durumda yolsuzluklar, bir ekonomide etkinliği artıran unsurlardandır. Bu konudaki en iyi yöntem ise hükümet politikaları ve bürokratik müdahalelerle piyasa aksaklıklarının giderilmesidir.

Huntington (1968:69) ekonomik büyüme açısından bir toplumda katı, aşırı biçimsel, merkezi ve yolsuzluklara açık bürokrasilerden daha kötüsünün katı, aşırı biçimsel, merkezi ve yolsuzluklara kapalı bürokrasiler olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü ikinci durumda yolsuzlukların ‘çarkları hızlandıran yağ’ gibi işlev görmesi imkânsız hale gelmektedir. Lui (1985:761) bürokrasinin elinde bulunan endüstriyel lisanslar gibi ayrıcalıkları dağıtırken bu ayrıcalığa sahip olmak isteyenlerin bir kuyruk oluşturacağını belirtmektedir. Kuyrukta daha iyi bir pozisyon elde etmek isteyen girişimciler, zamana yükledikleri değere göre rüşvet verir. Literatürde hızlandırma parası (speed money) adı verilen bu yolsuzluk türünün, verimliliği artırdığı belirtilmektedir.

Myrdal (1986:953) yolsuzlukların ekonomik büyümeyi hızlandırdığı tezine karşı çıkmaktadır. Yazara göre yolsuzluklar, kamu işlerini oldukça yavaşlatmaktadır.

Çünkü kamu görevlileri daha yüksek düzeyde rüşvet elde edebilmek için bürokratik işlemleri yavaşlatmaktadır. Yazara göre rüşvetle hızlandırılan işlemler, bürokratik yapının izin verdiği çerçevede gerçekleştirildiğinden işlem sürelerindeki uzunluk yapıdan değil bireylerden kaynaklanmaktadır.

3.3.3. Yolsuzlukların İşlem Maliyetleri ve Verimlilik Üzerine Etkisi

Mauro (1997a:6) yolsuzluğun yaygın olduğu ülkelerde girişimcilerin, ön ödeme şeklindeki rüşvetlerin farkında olduğunu belirtmektedir. Ancak yolsuzluğa bulaşan bürokratlar, kişisel çıkar sağlama faaliyetlerini kuruluştan sonra da sürdürmeyi başardığında, bir başka deyişle yatırımda pay sahibi gibi davranmaya başladığında, yolsuzluklar bir vergi gibi algılanmaktadır. Bu nedenle yolsuzluklar, işletmeler açısından işlem maliyetlerini artırdığı için girişimcilerin yatırım yapma güdüsünü zayıflatır ve ekonomik büyüme hızının yavaşlamasına neden olur. Shleifer ve Visny (1993:600) bu tür yolsuzlukların, işletmeler açısından işlem maliyetlerini artırıcı bir unsur olduğunu kabul eder ve bu durumun vergilerden daha zararlı olduğunu belirtir. Bu tür bürokratik yolsuzluklar işletmeler için belirsizliği artırmaktadır ve katlanılan riskin düzeyi tespit edilememektedir. Ayrıca gizlilik içinde yürütülen bu yolsuzluklar, piyasa bozucu etkiye de sahiptir.

Yolsuzluklar sadece yurtiçi yatırımlar için işlem maliyetlerini artırıcı bir unsur değildir; aynı olumsuz etki doğrudan yabancı yatırımlar üzerine de vardır. Bu şekilde yolsuzluklar, bir ülkedeki ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Wei (2000a:8; 2000b:26) yolsuzlukların az olduğu ülkelere daha fazla doğrudan yabancı yatırım geldiğini ve bu ülkelerin uluslararası bankacılık sistemi aracılığı ile daha düşük maliyetle daha fazla sermaye bulma olanağına sahip olduğunu belirtmektedir.

Yolsuzluğun yaygın olduğu ortamlarda yetenekli işgücü, verimli alanlarda çalışmaktansa rant kollama faaliyetlerinin yoğun olduğu daha kârlı sektörlerle doğru hareket etmektedir. Rant kollama faaliyetinde bulunan sektörler işgücü için mali açıdan cazip teşvikler içermektedir. Yetenekli işgücünün bu şekilde tahsisi, nitelikli emeğin maliyetini artırarak verimliliği düşürmektedir (Mauro, 1997a:6).

Yolsuzlukların işlem maliyetlerini artırıcı / yatırımların verimliliğini azaltıcı etkisi ile bir önceki başlıkta incelenen yolsuzlukların bürokratik etkinliği artırıcı etkisi arasında birbirine zıt etki vardır ve bu konu, literatürde yolsuzluklarla ilgili en tartışmalı alandır. Rose-Ackerman (1999:11-25) çalışmasında bu tartışmalı alanla ilgili ülke deneyimlerine genişçe yer vermektedir. Campos v.d. (1999:1065) bu ikileme yanıt aramak amacıyla yolsuzluk düzeyi ve yolsuzlukların tahmin edilebilirliğini birlikte ele alarak bir ampirik çalışma yapmıştır. Yazarlar, ülkeleri yolsuzlukların tahmin edilebilirliğine göre üç kategoriye ayırarak yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisini incelemiştir. Bu üç kategori, yolsuzluğun yüksek-öngörülebilirliğin düşük olduğu ülkeler, yolsuzluğun düşük-öngörülebilirliğin yüksek olduğu ülkeler ve yolsuzluğun ve aynı zamanda öngörülebilirliğin de yüksek olduğu ülkelerden oluşmaktadır. Çalışmanın sonucuna göre yüksek oranda öngörülebilir yolsuzlukların olduğu ekonomilerde, yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi daha düşük düzeyde olmaktadır.

3.3.4. Yolsuzlukların Bütçe Üzerine Etkisi

Geniş çaplı olarak politik yolsuzluklar günümüzde, hukuk ve düzenlemelerin, karar alma mekanizmalarındaki bireylere takdir yetkisi vermesi nedeniyle yasal süreçler kullanılarak yapılmaktadır. Yasal süreçler, düzenlemeler ya da kurallar oluşturulurken zamanında fark edilemeyen ve uygulamayla birlikte ortaya çıkan boşluklar da yolsuzluğun diğer kaynağını oluşturmaktadır. Karar-alıcılara esneklik sağlayan takdir yetkisi hemen hemen tüm sistemlerde bulunmaktadır. Ancak bu yetki, gelişmekte olan ülkelerde politikacı ve bürokratların rant kollama faaliyetlerini artırmaktadır. Böylece kamu varlıkları uygunsuz bir şekilde kişisel çıkarlar için kullanılmaktadır (Khan, 2006:8). Yolsuzluklar, ekonomik büyümeyi bütçeyi oluşturan unsurlar aracılığıyla birçok kanaldan olumsuz yönde etkilemektedir (Tanzi ve Davoodi, 1997):

- Rant kollama faaliyetlerini artırmak amacıyla politikacı ve bürokratlar, kamu harcamalarını ve özellikle verimsiz kamu yatırımlarını artırmaktadır. Bazı projeler tamamlanmasına rağmen kullanılmamaktadır. Bazı yatırımlar gerekli olanın çok üstünde kapasiteye sahip bir şekilde

gerçekleştirilirken bir kısmı düşük kalitede ve başlangıçtaki beklentileri bile karşılamayacak ve ileride bakım ve onarımı gerektirecek şekilde gerçekleştirilir. Bu durum sermayenin çıktı düzeyine oranını azaltmaktadır.

- Yolsuzluklar, vergiden kaçınma ve vergi kaçırma arayışlarını artırmaktadır ve zayıf vergi idarelerinin olduğu ülkelerde bu durum hızlı bir artış göstermektedir. Ayrıca politik yolsuzluklar aracılığıyla vergi muafiyetlerinin genişletilmesi kamu gelirlerini azaltmaktadır.
- Yolsuzluklar, kamu tarafından yapılan altyapı yatırımlarının kalitesini düşürmektedir. Aynı zamanda kamu yatırımlarının kompozisyonu da değişmektedir. Kamu harcamaları, ekonomik büyümeyi destekleyen, beşeri sermayeye katkıda bulunacak olan yatırımları yerine savunma harcamaları ve bayındırlık gibi yolsuzlukların daha kolay yapılabileceği alanlara doğru kaymaktadır.
- Ekonomik faaliyetlerin belirli bir düzen içerisinde yürütülebilmesi için mevcut uygulamaların devam etmesi ve iyileştirilmelerin yapılması gerekmektedir. Kamu bu işlevlerini yerine getirmekte, verimsiz kamu yatırımlarının artması nedeniyle kaynak kıtlığıyla karşılaşmaktadır.

Mauro (1998:277) çalışmasında yolsuzlukların özellikle kamu harcamaları kompozisyonunu değiştirdiğinin altını çizmektedir. Yazar çalışmasında ayrıca yolsuzlukların eğitim harcamalarını azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu durum beşeri sermayenin gelişmemesi ve ekonomik büyümenin yavaşlaması anlamına gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNETİŞİM BİLEŞENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ ELE ALAN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Bölüm, geniş bir literatür taramasını kapsamaktadır. Ampirik çalışmaların özetleri öncelikle her bir bileşen için ayrı ayrı başlıklarla incelenmiştir. Ardından yönetim değişkenlerinin birlikte ele alındığı ampirik çalışmalar özetlenmiştir. Yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin incelendiği uygulama bölümü yalnızca doğrudan etkiyi ele alan modellerden oluştuğu için bu bölümde yönetim değişkenlerinin, doğrudan ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen çalışmaların özetlerine yer verilmiştir. Literatürde yönetim değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerine doğrudan etkisini incelemeksizin dolaylı etkisini inceleyen çalışmaların özetlerine ise yer verilmemiştir. Ayrıca yöntem, veri ve sonuçlarını göreceli olarak ifade etmesi kolay olan çalışmalar her kısmın sonunda tablolştırılarak verilmiştir.

1. DEMOKRASİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Yönetişim alanında yapılan çalışmalar, demokrasi endeksleriyle yapılan çalışmalara atıf yaparak başlamaktadır. Demokrasiyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen ampirik çalışmaların ilklerinden birini, Dick (1974) tarafından herhangi bir ekonometrik yöntem kullanılmaksızın tanımlayıcı istatistik kullanılarak yapılan çalışma oluşturmaktadır. Bu çalışmaya kadar demokrasi ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin var olup olmadığı teorik çalışmalarda tartışılmaktadır. Bu çalışmada ise 72 az gelişmiş ülkeye ait 1959-1968 yılları arasında ait veriler kullanılarak hükümetlerin yönetim biçimlerinin, ekonomik büyüme oranları üzerine etkisi incelenmiştir. Çalışmada, ülkeler otoriter, yarı rekabetçi ve

rekabetçi ülkeler olarak sınıflandırılmıştır.¹³ Çalışmanın sonucunda anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Weede (1983) demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini Bollen (1980) tarafından yapılan çalışmadan aldığı 1960 ve 1965 yıllarına ait demokrasi endeksini kullanarak yapmıştır. Yatay kesit analiz yöntemi kullanılan bu çalışmada, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri kapsayan en geniş model 94 ülkeden oluşmaktadır. Bu modelin tahmin sonuçlarına göre demokrasi endeksinin ekonomik büyüme üzerine etkisi, negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Ancak sadece gelişmekte olan ekonomileri kapsayan 74 ülkeye ait modelde istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkiye rastlanmamıştır. Son olarak kamu gelirlerinin GSYH'ye oranı %20'den daha büyük olan ülkelere ilişkin 35 ülkeli modelde ise yine negatif ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiye rastlanmıştır. Negatif ilişki otoriter rejimlerin, demokratik rejimlerden daha hızlı büyüdüğü anlamına gelmektedir. Weede (2003) veri setini genişleterek yaptığı çalışmasında ise istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Landau (1986), hükümet politikalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini incelerken oluşturduğu yatay kesit modellerinde, demokrasi değişkeni kullanmıştır. Bu değişken bir kukla değişkendir ve 1950'li yıllardan itibaren yönetim biçiminin yapısına göre belirlenmiştir. Demokrasi ile yönetilen ülkeler için değişken '1' değerini alırken aksi halde '0' değerini almıştır. Çalışmada, 65 az gelişmiş ülkenin 1960-1980 yılları arasına ait verilerinden yıllık, 4 yıllık ve 7 yıllık ortalamalar olmak üzere üç farklı yatay kesit model oluşturmuştur. Yazar, yıllık verilere dayanan modelinde negatif bir etki bulurken diğer iki modelde herhangi bir etkiye rastlanmamıştır.

Kormendi ve Meguire (1985), ekonomik büyümenin makroekonomik belirleyicileri üzerinde durduğu yatay kesit çalışmasında, 47 ülkeye ait 1950-1977 yılları arasına ait verileri kullanmıştır. Yazar modelinde, FH tarafından hazırlanan

¹³ Bir partinin iktidarı elinde bulundurduğu, başka bir siyasi partinin bulunmadığı ve ülkenin bir kişi veya grup tarafından yönetildiği yönetim biçimleri otoriter kabul edilir. Yarı rekabetçi rejimler ise bir büyük partinin ve birçok küçük partinin bulunduğu ya da bir büyük partinin zaman zaman yenilenen seçimlerle iktidarını meşrulaştırdığı rejimlerdir. Bu rejimlerde, halkın yönetim üzerindeki etkisi çok sınırlıdır. Rekabetçi olarak sınıflandırılan rejimler ise iki ya da daha fazla partinin iktidar için çekiştiği, düzenli aralıklar ile serbest seçimlerin yapıldığı ülkelere aittir.

bireysel özgürlükler endeksini kukla değişkene dönüştürerek kullanmıştır. Demokrasi kukla değişkeni, sivil özgürlükler değişkeninin '3' değerinden büyük olduğu durumlarda '1' aksi halde ise '0' değerini almaktadır. Tahmin sonuçlarına göre demokrasi değişkeni ile ekonomik büyüme arasında ilişki bulunamamıştır. Levine ve Renelt (1992) bir önceki ampirik çalışmaya benzer bir çalışmayı genişleterek tekrar yapmıştır. 83 ülkenin 1973-1989 yılları arasına ait verilerini içeren çalışmada, demokrasi değişkeni olarak FH'ye ait bireysel özgürlükler değişkeninin ortalamaları kullanılmıştır. Çalışmada, demokrasi değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisine dair güçlü (robust) bir ilişkiye rastlanmamıştır. Bu noktadan hareketle dolaylı etkiyi araştıran yazarlar, bağımlı değişken olarak yurt içi yatırımları kullandığı modeller için de aynı sonuca ulaşmıştır.

Yukarıda yer alan iki çalışmaya örneklem ve yöntem açısından benzerlik gösteren bir çalışma da Barro ve Lee (1993a) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmanın farklı noktası ise kullanılan modelde yer alan makroekonomik değişkenlerdir. Yazarlar, FH tarafından hazırlanan politik haklar ve bireysel özgürlükler endekslerine ait 1973-1985 yıllarına ait verilerin ortalamasını demokrasi değişkeni olarak kullanmıştır. 84 ülkeyi içeren yatay-kesit çalışmada, belirtilen değişkenler ile ekonomik büyüme üzerinde herhangi bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Marsh (1988) ekonomik büyümenin sosyolojik yönlerini açıklamak üzere yaptığı çalışmasında, FH tarafından oluşturulan politik haklar ve bireysel özgürlükler endekslerinin 1973-1979 dönemleri arasına ait ortalamalarını, demokrasi değişkeni yerine kullanmıştır. Yazar, farklı birçok değişkeni kullandığı, 55 az gelişmiş ülkeyi içeren yatay kesit modellerinin (1965-1984 ve 1970-1978 dönemlerini içeren farklı modeller) hiçbirinde ekonomik büyüme üzerine istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulamamıştır. Araştırma sonuçlarına göre demokrasi ile ekonomik büyüme üzerine anlamlı bir ilişki yoktur.

Scully (1988) yatay kesit model kurarak oluşturduğu modelinde 115 piyasa ekonomisine sahip ülkede, kurumsal çerçevenin ekonomik büyüme üzerine etkisini incelemiştir. Analizde, kurumsal çerçeve olarak ifade edilen değişkenler, literatürdeki birçok çalışmada demokrasi değişkeni olarak ele alınan FH tarafından hazırlanmış 1973-1980 arasına ait verilerdir. Çalışmada, tahmin sonuçlarına göre

kurumsal çerçeveyi ifade eden değişkenler ile ekonomik büyüme arasında beklenen pozitif ilişki elde edilmiştir. Ancak çalışmada kullanılan kurumsal değişkenler önceki çalışmalardan farklı olarak kukla değişkenlere çevrilmiştir. Kısaca değinmek gerekirse Scully (1988) kukla değişkene çevirirken şöyle bir yöntem incelemiştir: ‘politik açıklık’ isimli kukla değişken oluşturmuş ve politik haklar endeksi ‘2’ değerinden küçük olan ülkeler için ‘1’ değeri, aksi durum için ‘0’ vermiştir. Benzer şekilde ‘politik kapalılık’ isimli kukla değişken oluşturmuş ve politik haklar endeksi ‘5’ değerinden büyük olan ülkeler için ‘1’ değeri, aksi durum için ‘0’ vermiştir. Yazar, bu yöntemi bireysel ve ekonomik özgürlükler değişkenleri için de benzer biçimde uygulamıştır. Sonuç olarak uygulamada altı kukla değişken kullanılmış; demokratik ülkelerin daha hızlı büyümede başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Pourgerami (1988) çalışmasında demokrasi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi, 92 az gelişmiş ülke için 1965-1984 yılları arasındaki verileri kullanarak oluşturduğu yatay-kesit modeller ile incelemektedir. Çalışmada Dirk Berg-Schlosser tarafından 1985 yılında oluşturulan Politik Baskı Endeksi (Political Repression Index) kullanılmıştır. Bu endeks, yönetim biçiminden ziyade insan hakları kriterlerine göre belirlenen ve hukukun üstünlüğü kavramına nispeten yakın bir değişkendir. Demokrasi değişkeni beş farklı nümerik değer almaktadır: (5) Hukukun üstünlüğü ilkesini bozmaya veya insan haklarının çiğnenmesine yönelik önemli bir olay yoktur. (4) İnsan haklarına ilişkin küçük ihlaller vardır: 10 kişiden daha az siyasi tutuklunun bulunduğu ve herhangi bir işkence olayının rapor edilmediği bir durum vardır. (3) İnsan haklarına ilişkin büyük ihlaller vardır: 10 ile 100 arasında siyasi tutuklunun bulunduğu, işkence olaylarına ve hukukun üstünlüğü ilkesinin ihlal edildiğine dair raporların bulunduğu bir durum vardır. (2) İnsan haklarına ilişkin çok ciddi ihlaller vardır: 100 kişiden daha fazla siyasi tutuklunun bulunduğu, işkence, gözaltında kayıplara sık sık rastlandığı ve hukukun üstünlüğü ilkesinin çok önemli derecede ihlal edildiği bir durumdur. (1) Çok yaygın insan hakları ihlali vardır: Sınırsız bir terör düzeninin hâkim olduğu bir durumdur.

Pourgerami (1988) demokrasi değişkeni ile ekonomik büyüme arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulmuştur. Yazar, buna ek olarak demokratik toplumlarda işçi hareketlerinin gelişmesinden dolayı özel sektörün kârlılık ve yeniden yatırım kapasitesinin düşeceği ve ekonomik büyümenin olumsuz

yönde etkileneceği yönündeki hipotezi test etmek amacıyla sendikalaşmış işgücünün toplam işgücüne oranını gösteren bir değişkenin yer aldığı bir model de kurmuştur. Yazar, sonuç olarak yine pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki elde etmiştir.

Demokrasi kukla değişkenini benzer şekilde kullanan bir başka çalışma Grier ve Tullock (1989) tarafından yapılmıştır. 1951-1980 arası yılları kapsayan yatay kesit çalışmada, 89 az gelişmiş ülke Amerika, Afrika ve Asya olmak üzere ayrılarak farklı regresyonlar oluşturulmuştur. Çalışmada, demokrasi kukla değişkeni FH tarafından hazırlanan bireysel özgürlükler değişkeninin '4' değerinden büyük olduğu durumlarda '1' aksi halde ise '0' değerini almaktadır. Çalışmanın sonucunda, Asya ve Amerika ülkeleri için demokrasi ve ekonomik büyüme arasında ilişki bulunmadığı sonucuna varılırken Afrika ülkeleri içinse negatif ilişki bulunmuştur.

Dasgupta (1990), Sperman Rank Corelation yöntemi ile FH tarafından oluşturulan politik haklar ve bireysel özgürlükler değişkenlerini kullanarak demokrasi ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemiştir. Çalışma 50 az gelişmiş ülkenin 1973-1979 yılları arasına ait verilerini içermektedir. Yazar, çalışmasının sonucunda demokrasi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunduğuna dair bir sonuca ulaşmıştır. Aynı data setini daha geniş bir dönem (1973-1989) için ele alan ve basit korelasyon analizi yapan Dünya Bankası (1990), 68 ülke için yaptığı çalışmada demokrasi değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki bulamamıştır.

Helliwell'in (1994) yatay kesit yöntemini kullandığı çalışması, FH tarafından tanımlanan 1976 yılına ait demokrasi endeksine ve Bollen (1990) tarafından oluşturulan 1960 yılına ait demokrasi endeksine dayanmaktadır. Yazarın, demokrasi değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen modelleri 90 ülkeye ait verileri kapsamaktadır. Yazar, demokrasi endeksinin ekonomik büyüme üzerine etkisini istatistiksel olarak anlamsız bulmuştur. Fakat bu etkinin dolaylı olabileceği varsayımı üzerinden hareketle yazar, eğitim düzeyi ve yatırım oranını bağımlı değişken olarak aldığı modellerde, demokrasinin pozitif etkide bulunduğu sonucuna varmıştır.

De Haan ve Siermann (1995b) demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisini incelerken daha tutarlı modeller oluşturmuştur. Yazarlar, ekonomik büyüme

modelinin açıklayıcı değişkenleri arasında önemli ölçüde makro ekonomik değişkenlere yer vermiştir. Tahmin sonuçları, en geniş modelde, 96 ülkeye ait 1960-1988 arası verilerle oluşturulmuş yatay kesit modellere dayanmaktadır. Demokrasi değişkeni olarak FH tarafından hazırlanan politik haklar endeksi dört farklı kukla değişkene dönüştürülerek kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, demokrasi değişkenleri ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir ilişki olmadığı sonucuna varılmıştır. Yazarlar, demokratik özgürlükler ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki bulunmamasına rağmen negatif ve anlamlı bir ilişkinin de bulunmamasından hareketle şu şekilde yorum yapmaktadır: Politik haklar ve bireysel özgürlükler bir ülkenin ekonomik büyümesine katkıda bulunmayabilir. Fakat bu değişkenlerdeki iyileşmeler, büyüme hedefine engel de olmamaktadır. Bu sonuç, yüksek düzeyde ekonomik büyümeyi sağlamak isteyen ülkelerin demokratik hakları baskı altına alan bir politika izlemesine gerek olmadığını gösterir.

De Haan ve Siermann (1995a) demokrasi endeksi olarak Gasiorowski tarafından yapılandırılan Politik Rejim Değişim Veritabanından (Political Regime Change Dataset) alternatif bir ölçüm yöntemini ele almıştır. Gasiorowski (1996:471) tarafından yapılan çalışmayla metodolojisi açıklanan ‘politik rejim’ değişkeni dört farklı kategoride ele alınmıştır: (1) Demokratik rejimler: İktidarı ele geçirmek için bireyler ve örgütlenmiş gruplar arasında kapsamlı bir rekabetin olduğu, hiçbir sosyal grubun bu rekabetin dışında bırakılmadığı, politik rekabet ve katılımı güvence altına almak için vatandaşlık haklarının ve siyasi özgürlüklerin yeteri düzeyde olduğu rejimler. (2) Yarı-Demokratik Rejimler: Politik rekabet ve özgürlüklerin çok sınırlı bir şekilde var olduğu, seçim sonuçlarının halkın tercihlerini yansıtmayacak kadar seçim özgürlüklerinin ve tarafsızlığının olmadığı, bazı politik eğilimlerin örgütlenmesinin ve ifade edilmesinin kendiliğinden yasak olarak algılandığı yönetim biçimleridir. (3) Otoriter Rejimler: Politik rekabetin ve özgürlüğün olmadığı veya çok sınırlı olduğu rejimlerdir. (4) Geçiş Rejimleri: Hükümet yetkililerinin yukarıda sayılan rejimlerden bir diğerine geçiş için yapılan programlarda başarılı olduğu hükümetler geçiş ekonomileri olarak adlandırılmıştır.

De Haan ve Siermann (1995a) tarafından kullanılan bu veri setinin kaynağı 97 OECD-dışı ülkeyi kapsamaktadır. Zaman aralığı ise 1961 ya da ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmasından itibaren başlamaktadır ve 1992 yılına kadar olan

verileri içermektedir. Yazarlar, veri setini OECD ülkelerini kapsayacak şekilde genişleterek toplam 110 ülkeye ait veriyi yatay-kesit çalışmasında kullanmıştır. Çalışmada ulaşılan temel sonuç demokrasi ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunabileceğini ancak güçlü bir ilişki bulunmadığını göstermektedir. Çalışma sonucuna göre rejim değişimi ve rejim istikrarı değişkenlerinin de benzer bir sonucu gösterdiğini belirtmek gerekir. Çalışmada elde edilen bu sonuç, yüksek büyüme oranını hedefleyen ülkelerin, demokrasiyi bir lüks olarak görmelerinin doğru olmadığı, bu durumun yaşam standartlarındaki daha az büyümenin bir maliyeti olarak görülmemesi gerektiği şeklinde yorumlanmıştır.

Barro (1996b) demokrasi ölçümü olarak metodolojisi FH tarafından açıklanan ve 1972 -1994 dönemini kapsayan politik haklar göstergesini kullanmıştır. Ayrıca Bollen'e (1990) ait çalışmadan alınan 1960 ve 1965 yıllarına ait verileri de analizlerinde kullanmıştır. FH'nin politik haklar kavramının içeriği, politik sürece yeteri derecede katılımı ifade etmektedir. Bir demokraside, kamu gücünü kullanmak için rekabet etmek, oy kullanmak ve kamu politikaları üzerine kesin oyu bulunan seçilmiş temsilcilik gibi yetişkin hakları politik hakları oluşturur.

Barro (1996b), çalışmasında kullandığı demokrasi endekslerini '0' ile '1' arasındaki değerlere dönüştürmüştür. Ayrıca demokrasi değişkenine ait değerlerden hareketle iki farklı kukla değişken kullanarak ülkeleri düşük (0-0,33), orta (0,34-0,67), yüksek (0,67-1) düzeyli demokrasiler olarak üçe ayırmıştır. Analiz sonuçları göstermektedir ki orta düzey demokrasilerde, politik haklardaki iyileşmelerin ekonomik büyüme üzerine etkisi daha fazladır. İkinci sırayı düşük düzeyli demokrasiler alırken yüksek düzeyli demokrasiler ise son sırayı almaktadır. Çalışmada düşük düzeyli demokrasilerin durumu için şu şekilde açıklama getirilmiştir. En kötü bir diktatör yönetimdeki politik haklarda artış olması, yönetim gücünün etkinliğinden dolayı büyüme oranının iyileşmesine neden olabilir. Yüksek düzeyli demokrasilerde ise politik hakların genişlemesi, gelir dağılımı taleplerine yönelik baskıları artıracığından büyümeyi zayıflatabilir. Sonuç bölümünde yazar, ekonomik büyüme için demokrasinin zayıf bir pozitif etkisinin bulunduğunu fakat anahtar bir rolünün olmadığını belirtmektedir. Bunun yanında, politik kurumların gelişmiş batı ekonomilerinden gelişmekte olan ülkelere aktarılmasının yararlı olacağını politika önerisi olarak dile getirmektedir.

Alesina v.d. (1996) politik istikrarın ekonomik büyüme üzerine etkisini ortaya koymak için 113 ülkenin 1950-1982 yıllarına ait verilerini kullanarak panel data analizi yapmıştır. Çalışmada üç farklı kukla değişken kullanılmıştır. Bu değişkenlerden ilki Taylor ve Jodice (1984) tarafından oluşturulan bir kukla değişkendir. Bu değişkenin '1' değerini alması yasal veya yasa dışı herhangi bir hükümet değişikliği olmadığı anlamına gelir. Diğer iki değişken, köklü hükümet değişiklikleri ve darbeler ise yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Köklü hükümet değişiklikleri, yasal ya da yasadışı olmak üzere iktidardaki partilerin veya koalisyonların değişmesi ya da iktidardaki parti içinde değişimin yaşandığı dönemleri dikkate alır. Bu tarz hükümet değişimleri, ülkelerin uzun vadeli politikalarını da temelden değiştirir. Bu değişken bir önceki değişkene göre daha az değişim içermektedir. Darbeler değişkeni ise hükümetlerin askeri darbeler gibi yasadışı yollarla değiştirilmesini ifade etmektedir. Çalışmanın sonunda genel olarak politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Detaylı bir şekilde bakılırsa darbelerle gerçekleşen hükümet değişikliklerinin, ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkisi daha büyüktür. Benzer etki, hükümetin ideolojik yapısındaki köklü değişikliklerinin ekonomik büyüme üzerine etkisinde de görülür.

Minier (1998) yatay kesit yöntemini kullandığı çalışmasında, 96 ülke için FH tarafından hazırlanan 'politik haklar' endeksini 'demokrasi' endeksi olarak kullanmıştır. Minier, ülkeler arasında demokrasi, gelir düzeyi ve okuryazarlık değişkenlerini göz önünde bulundurarak 'regresyon ağacı modeli' adını verdiği bir ayrıma gitmiştir. Bu ayrıma göre altı farklı regresyon modeli oluşturulmuştur: (1) Yoksul otoriter ülkeler, (2) yoksul demokratik ülkeler, (3) okuryazarlığın düşük olduğu ülkeler (4) orta düzeyde okuryazarlığın olduğu ülkeler (5) yüksek okuryazarlığın olduğu otoriter ülkeler (6) yüksek okuryazarlığın olduğu demokratik ülkeler. Çalışmada, gelir ve okuryazarlık açısından benzer durumda olan ülkelere demokratik olanların, otokratik olanlara göre daha hızlı büyüdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Durham (1999), politik rejimlerin ekonomik büyüme üzerine etkisini incelerken kendinden önceki çalışmalarda kullanılan ordinal veri yapısını eleştirerek 'etkin parti sistemi/anayasal çerçeve' başlığıyla bir değişken oluşturmuştur. Bu

değişken, ilk olarak etkin partilerin sayısını dikkate almaktadır. Değişken, parti içi ve parti dışı rekabetin, politika yapıcılar üzerinde oluşturduğu kısıtlamalara göre etkinliği belirler. Değişkende partilerin rekabete açık bir seçimle iktidara gelebilme olanağı ve parti misyonunu kurucuları ayrıldıktan sonra da devam ettirebilmesi önemlidir. Diğer yandan bu değişken, ülkelerin hükümet şekilleri ve anayasal yapıları dikkate alınarak parlamenter, başkanlık, yarı başkanlık, karma ve otoriter olmak üzere beş sınıfa ayrılmıştır. Bu belirlemelerin ardından yazar, ordinal olmayan bir değişken elde ettiği çalışmasında 105 ülkenin 1960-1989 dönemi arası için GLS tahmin modeline dayalı panel veri yöntemini kullanmıştır. Çalışmada 40 farklı model yer almaktadır. Sonuç olarak gelir düzeylerine göre ayırmanın yapıldığı sınırlı sayıda modelde, 'etkin parti sistemi/anayasal çerçeve' değişkeninin ekonomik büyüme üzerine pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkeler için kurulmuş bazı modellerde ise negatif etkiye rastlanmıştır. Ayrıca çalışmada tek parti diktatörlüklerinin partisiz diktatörlüklere göre daha yüksek yatırım oranına sahip olduğuna ilişkin bir sonuca ulaşılmıştır.

Gasiorowski (2000), demokrasinin ekonomik performans üzerine etkisini incelediği çalışmasında kendisi tarafından hazırlanan Politik Rejim Değişim Veritabanında yer alan ve ülkeleri demokratik, yarı-demokratik ve otokratik olarak ayıran bir demokrasi değişkenini kullanmıştır. Panel veri yöntemiyle oluşturulan sabit etki modelleri, 49 az gelişmiş ülkenin 1968-1991 dönemine ait verilerini içermektedir. Çalışmanın sonuçları, demokratik ülkelerin demokratik olmayanlara göre daha yavaş büyüdüğünü göstermektedir.

Tavares ve Wacziarg (2001) sanayileşmiş ve geliştirmekte olan 65 ülkeyi kapsayan çalışmasında, FH'ye ait 1970-1995 yılları arasına ilişkin verileri '0' ile '1' arasında değerler alan bir değişkene dönüştürerek kullanmıştır. Yazarlar, yatay kesit modellerin yanı sıra panel veri yöntemine dayanan (2SLS ve GLS) modellerin yer aldığı çalışmada, demokrasinin ekonomik büyüme üzerine toplam etkisini negatif bulmuştur. Yazarlar, demokrasinin ekonomik büyüme üzerine dolaylı etkisini ele aldığı modellerinde ise demokrasinin beşeri sermaye birikimini artırdığı fakat fiziki sermayenin getirisini düşürdüğü yönünde sonuçlara ulaşmıştır. Bununla birlikte yazarlar, demokrasi düzeyindeki artışın, gelir adaletsizliğini azaltarak daha yüksek ekonomik büyüme oranı sağladığı ya da kamu harcamalarını artırarak daha az

büyüme oranına neden olduğu yönündeki sonuçların zayıf olduğunu belirtmiştir. Ayrıca çalışmada demokrasinin bürokrasideki bozulma, politik istikrarsızlık veya dış ticaret kanalları ile etkisine dair herhangi bir ampirik kanıt bulunamamıştır.

Heo ve Tan (2001), demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında Granger nedensellik analizi uygulamıştır. Çalışma için FH, Polity IV ve Arat tarafından hazırlanan demokrasi endekslerinin düzeltilmesinden elde edilen geniş bir zaman aralığına sahip ‘demokrasi’ değişkeni oluşturulmuştur. Yazarlar, Zehra Arat tarafından 1991 yılında yayınlanan “Gelişmekte Olan Ülkelerde Demokrasi ve İnsan Hakları” başlıklı eserden aldıkları ‘demokratiklik’ değişkeninin, demokrasi seviyesindeki dalgalanmaları göstermek açısından kullanışlı olduğunu belirtmektedir. Çünkü dinamik nedensellik analizinin yapılabilmesi için uzun vadeli ve değişimin yeterince olduğu veriler gereklidir. Çalışma, 32 gelişmekte olan ülke için 1950 ve 1982 dönemi verilerini kapsamaktadır. Çalışma sonucunda, 3 ülke için iki yönlü, 10 ülke için demokrasiden ekonomik büyümeye ve 11 ülke için ekonomik büyümeden demokrasiye nedensellik ilişkisi bulunurken 8 ülke içinse herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Almeida ve Ferreira (2002) çalışmasında literatürden farklı olarak demokrasi ile ekonomik performanstaki oynaklık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, Barro ve Lee (1993b), FH ve Polity III veri tabanından alınan demokrasi değişkenleri ‘0’ ile ‘1’ arasında bir endekse çevrilerek kullanılmıştır. Ampirik modelleri oluşturan veri seti 138 ülkenin 1972-1989 yılları arasına ait verilerini kapsamaktadır. Çalışmada oluşturulan panel veri modeller 5 yıllık dönemlere dayanmaktadır ve demokrasi endeksiyle ekonomik büyüme oranı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanılmamıştır. Yazarlar, varyans analiziyle, otoriter rejimlerin ekonomik performans üzerine etkisinin daha büyük oranda oynaklığa sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte çalışmanın sonuçları demokrasi endeksiyle kişi başına GSYH düzeyi arasında pozitif bir korelasyon bulunduğunu ve demokratik ülkelerin daha istikrarlı büyüme oranlarına sahip olduğunu ifade etmektedir.

Fidrmuc (2003) yatay-kesit yöntem kullandığı çalışmasında, demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisini marjinal, toplam ve doğrudan olmak üzere üç gruba ayırarak incelemiştir. Her bir etki için 25 geçiş ekonomisinin (eski Sovyetler

Birliğinden ayrılan) 1990-2000 yıllarına ait verilerinden 5'er yıllık yedi farklı model oluşturmuştur. Çalışmada, demokrasi endeksi olarak ise FH tarafından oluşturulan politik haklar ve bireysel özgürlükler değişkenlerinin toplamı kullanılmıştır. Yazar, marjinal etki açısından erken geçiş döneminde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etki bulmuştur. Belirtilen dönemin sonlarına doğru oluşturulan modellerde ise etki, istatistiksel olarak anlamsızdır. Yazar, demokrasinin ekonomik büyüme üzerine doğrudan etkisini de yine dönem sonuna rast gelen modellerde, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulmuştur. Yazarın toplam etkiyi araştırdığı modelde ise ekonomik liberalizasyon değişkeni ve demokrasi değişkeni modelde birlikte yer almaktadır. Bu modellerde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Yazar, geçiş döneminin başlangıcındaki bu durumun iki nedeni olabileceğini belirtir. İlk neden, bu dönemde demokratik değişimlerin artan bir politik belirsizliğe yol açmasıdır. Reformların kısa vadeli olumsuz sonuçları kamuoyunda yakından takip edilir. Demokratik hükümetler bu tepki ile karşı karşıya kalırlar. Böyle bir belirsizlik, ekonomik birimlerin uzun dönemli kâra yönelik faaliyetlerini olumsuz etkiler. İkinci neden ise demokrasinin olgunlaşma döneminde seçimlerle karşılaşan hükümetlerin kısa dönemli politik hedeflere yöneldiğini ve bu durumun gelecek hükümetlerin de faaliyet alanlarını kısıtlayacak şekilde etkiler bıraktığını belirtmektedir.

Krieckhaus'un (2004) demokrasinin ekonomik büyüme üzerine doğrudan etkisini incelediği çalışmasında oluşturduğu yatay kesit modeller, 100 ülkeye ait 1960-2000 dönemi (10 yıllık modeller) verilerini içermektedir. Yazar, Polity IV, FH ve Bollen (1990) tarafından hazırlanan demokrasi endekslerini kullanmıştır. Çalışmada 11 farklı model yer almaktadır ve bu modeller genelde istatistiksel olarak anlamsız olmak üzere birbiriyle çelişkili sonuçlara sahiptir. Modellerde hiçbir demokrasi değişkeni anlamlılığını sürdürememektedir. Çalışmada, yüksek derecede anlamlı çıkan sınırlı bulgunun da güçlü (robust) olmadığı belirtilmektedir. Bu nedenle yazar, demokrasinin ekonomik büyümeyi desteklediğine veya engellediğine ilişkin açık bir etkinin olmadığını belirtmektedir. Yazar, bu durumun karmaşık sonuçlar veren kendinden önceki literatürü desteklediğini belirtmektedir.

Jamali v.d. (2007:1428) panel data analizine dayanan çalışmasında 92 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeye ait 1990-1999 yıllarına ait verileri kullanmıştır. Politik rejim değişkeninin kullanıldığı bu çalışmada politik rejim değişkeni, Beck

v.d.'ne ait olan politik kurumlar veritabanından alınmıştır. Çalışmada, politik rejimin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek amacıyla demokrasi, bürokrasi ve otokrasi olarak üç kukla değişken oluşturulmuştur. Kısaca değinmek gerekirse yazar, yasama ve yürütme organlarının doğrudan ve dolaylı olarak bir genel seçim ile iş başına geldiği ülkeleri demokrasi olarak ele almıştır. Tartışmalı olmasına rağmen çalışmada, Malezya ve Tayland gibi meşruti-anayasal monarşiler de demokrasi ile yönetilen ülkeler sınıfına dahil edilmiştir. Bürokrasiler ise yürütme işlemlerinin belirli bir iç hukuk ile belirlendiği diktatörlüklerdir ve tek kişi yönetimine dayanır. Yasama organı ile tek-kişi yönetimi düzenlenir. Üçüncü değişken ise yasama organının olmadığı ve bazı durumlarda tek-parti sisteminin olduğu tek-kişi yönetimlerini göstermektedir. Yazarlar, çalışmanın sonunda demokrasi ve bürokrasilerin ekonomik büyüme düzeylerinin benzer olduğunu ve otokrasilerden daha iyi bir performans sergilediklerini belirtmektedir. Yazarlar, bürokrasi kukla değişkenine ait katsayının ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmasının nedenini, 1990'lı yıllarda bürokrasilerin başarılı bir şekilde yönetilmelerine ve bu durumun uzun dönemli bir bakış açısı sağlamasına bağlamaktadır.

Younis v.d. (2008), çalışmasında demokratikleşme oranı, ICRG'den ilgili değişkenler, iktidarın kesintiye uğrama sayısı, seçimlerin sıklığı, mecliste temsil edilen parti sayısı, iktidardaki partinin temsil oranı gibi değişkenlerin düzeltilmesinden elde edilen bir politik istikrar değişkeninin, ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmaktadır. Panel veri yöntemiyle oluşturulan OLS model, 10 Asya ülkesine ait 1990-2005 dönemine ait verileri içermektedir. Çalışmanın sonuçları, birçok değişkeni içeren politik istikrar değişkeninin ekonomik büyüme üzerine doğrudan; yatırımlar, sermaye piyasası ve doğrudan yabancı yatırımlar üzerine dolaylı etkisinin var olduğunu göstermektedir.

Klomp ve De Haan (2009), politik kurumların ekonomik büyümedeki dalgalanma üzerine etkisini incelediği çalışmasında, 116 ülkenin 1960-2005 dönemine ait verilerini kullanarak dinamik panel veri analizi yapmıştır. Çalışmada, politik kurumların kalitesini göstermek amacıyla Polity IV ve Databanks International tarafından hazırlanan çok uzun bir değişken setinden 'politik rejim tipi' ve 'politik istikrar' değişkenleri oluşturulmuştur. Bu iki değişkenin diğer

değişkenlerle etkileşimleri de modellerde yer almıştır. Yazarlar, demokrasinin ekonomik dalgalanma üzerine etkisini negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bulmuştur. Politik istikrarsızlığın ekonomik büyümede dalgalanma oluşturduğu sonucuna ulaşan modeller de çalışmada yer almaktadır.

Knutsen (2009), çalışmasında 21 Asya ülkesine ait 1820-2003 dönemi verilerini kullanarak demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisini incelemiştir. Çalışmada, Polity IV veri tabanından alınan ‘demokrasi’ değişkeniyle belirtilen dönemin tamamı için yatay kesit modeller ve 1960 sonrası dönem için panel veri yöntemiyle sabit etki modelleri oluşturmuştur. Çalışmanın sonucunda istatistiksel olarak anlamlı herhangi bir etkiye rastlanılmamıştır.

Rock’ın (2009), “Asya ülkelerinde demokrasi ekonomik büyümeyi yavaşlatır mı?” sorusuna cevap aradığı çalışmasında, çok sayıda kukla değişken bulunmaktadır. Yazar, Polity II veri tabanından aldığı demokrasi ve otokrasi değişkenlerine (‘0’ ile ‘10’ arasında değerler şeklinde) göre kukla değişkenler oluşturmuştur. Yazar, demokrasi endeksinin başlangıç yılı değeri göreceli olarak yüksek olan ülkeleri ‘yeni demokrasi’, bu değeri 5 yıl devam ettiren ülkeleri ‘yerleşmiş demokrasi’ olarak tanımlamaktadır. Çalışmada, bu iki kukla değişkenin toplamı ‘0’ ise ‘demokrasiye geçiş ülkesi’ isimli kukla değişken ‘1’ değerini almaktadır. Aynı işlemler otokrasi endeksi üzerinden yapılarak, ‘yeni otokrasi’, ‘yerleşmiş otokrasi’ ve ‘otokrasiye geçiş değişkeni’ olmak üzere üç kukla değişken daha oluşturulmuştur. Otoriter rejimler için bir diğer kukla değişken ise ‘kalkınma odaklı otokrasiler’ başlığıyla oluşturulmuştur. Bununla birlikte çalışmada, ülkedeki ‘devlet kapasitesini’ göstermek amacıyla ICRG veri tabanında ‘bürokratik kalite’ ve ‘hukukun üstünlüğü’ değişkenlerinin toplamı alınmıştır. Ayrıca demokratik sistemdeki ‘veto kurumlarının sayısı’ da çalışmada yer almaktadır. Son olarak bu değişkenler arasında birçok durumu gösteren etkileşim terimleri oluşturulmuştur.

Rock (2009) tarafından yapılan çalışmada, panel veri yöntemiyle oluşturulan sabit etki (2SLS) modelleri, 12 Asya ülkesine ait 1992-2004 dönemi verilerini içermektedir. Çalışmada elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir: (1) Otokrasiler ekonomik büyüme ve yatırımları artırıcı etkiye sahip değildir. Bu tüm otokrasilerin kendini kalkınma hedefine adanmadığı görüşünü destekler. (2) Ancak yüksek devlet

kapasitesine sahip kalkınma odaklı yerleşmiş otokrasiler diğer otokrasilere göre ekonomik büyümeyi artırıcı etki göstermektedir. (3) Demokrasilerin ekonomik büyüme ve yatırımlar üzerine etkisinin var olduğuna ilişkin ise sınırlı sayıda bulgu vardır ve bu bulgular Asya için geniş bir şüphe oluşturmaktadır. (4) Demokrasiye geçiş ekonomilerine ait değişkenin, modellerin çoğunda, ekonomik büyümeyi artırıcı etkisi vardır. (5) Güçlü devlet kapasitesine ve sınırlı sayıda veto kurumuna sahip demokrasiler, benzer yapıdaki otokrasilere göre daha hızlı büyümektedir.

Tablo 5: Demokrasinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti

Çalışma	Demokrasi Ölçümü ve Kaynağı	Ülke Sayısı ve Dönemi	Yöntem	Sonuç
Landau(1986)	Darbeler Değişkeni / World Handbook of Political and Social Indicators	65 ülke / 1960-1980	Yatay Kesit (OLS)	Darbelerin ekonomik büyüme üzerine etkisini negatif bulmuştur.
Skinner (1987)	Başarılı Darbe Girişimleri – Ieuan L. L. Griffith	31 Sahra-altı Afrika Ülkesi / 1950-1982	Yatay Kesit (OLS)	Darbeyle gerçekleşen iktidar değişikliklerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi negatiftir.
Alesina ve Perotti (1993)	Politik İstikrarsızlık (Suikastler, politik siddet nedeniyle ölümler, Başarılı ve Başarısız Darbeler) – Otoriter Rejimler için Kukla / Barro ve Lee (1993b)	70 ülke / 1960-1985	Yatay- Kesit (OLS)	Otoriter rejimler için ‘1’ değerini alan kukla değişken ile birçok politik göstergeden oluşan politik istikrarsızlık değişkeninin, yatırımlar üzerine etkisi negatiftir.
Savvides (1995)	Politik haklar ve bireysel özgürlükler endekslerinin toplamı / FH	28 Sahra-altı Afrika Ülkesi / 1960-1987 (6 yıllık dönemler)	Yatay- Kesit (OLS)	Sonuçlar, politik hakları artıran Afrika ülkelerinin diğerlerine göre karşılaştırmalı olarak daha hızlı büyüdüğünü göstermektedir.
Caselli v.d. (1996)	Politik İstikrarsızlık (Suikastler – Devrimler) / Barro ve Lee (1993b)	93 Ülke	Panel Veri Yöntemi (GMM) – Yatay Kesit (OLS)	Politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerine etkisini negatif olarak bulmuştur.
De Melo v.d. (1997)	Politik Haklar Endeksi / FH	28 Geçiş Ekonomisi	Panel Veri Yöntemi	Politik haklar ve ekonomik büyüme arasında pozitif ve dolaylı bir ilişki bulmuştur.
Campos ve Nugent (2003)	Politik İstikrarsızlık (Suikastler – Devrimler ve Darbeler) / Barro ve Lee (1993b)	94 Gelişmekte olan ülke / 1960-1994	Nedensellik Analizi	Politik istikrarsızlıktan yatırımlara doğru pozitif nedensellik bulmuştur. Bu durum düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde daha güçlüdür.

Tablo 5'in Devamı: Demokrasinin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti

Rodrik (2000)	Politik haklar ve bireysel özgürlükler endekslerinin ortalaması / FH ('0' ile '1' arasında değişkene dönüştürülmüştür.)	93 - 101 Ülke / 1960-1989	Yatay Kesit (OLS)	Politik rejim değişkeni 0,5 değerinden düşük olan ülkeler otoriter; diğerleri demokratik ülkeler olarak ayrılmıştır. Çalışmada, demokratik ülkelerde ekonomik büyüme oranındaki dalgalanma daha az olmaktadır ve yönetim şoklarına karşı daha iyi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olmasına rağmen 'güçlü' bir etkiye sahip olmadığı belirtilmiştir.
Gyimah-Brempon ve Traynor (1999)	Politik İstikrar / Sosyal Analiz Merkezi Veri Tabanı	39 Sahra-altı Afrika Ülkesi / 1975-1988	Dinamik Panel Veri ve Yatay Kesit Veri Yöntemi	Politik istikrarsızlığın ekonomik büyüme üzerine etkisini negatif olarak bulmuştur.
Dawson, (1998)	Politik haklar ve bireysel özgürlükler - FH	85 Ülke / 1975-1990	Yatay Kesit(OLS) Panel Veri Yöntemi (Sabit Etki)	Kurumsal kalite göstergesi olarak ele alınan demokrasi endekslerinin, ekonomik büyüme üzerine doğrudan etkisi zayıftır. Kontrol değişkenleri modele eklendiğinde demokrasi değişkenlerindeki iyileşmelerin, ekonomik büyümeyi artırıcı etkisi istatistiksel olarak anlamsız hale gelmektedir. Uzun dönemli etkisi ise iki kanaldan olmaktadır. Demokrasi endeksleri yatırımlar üzerinden ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Ayrıca toplam faktör verimliliğini de artırmaktadır. Son olarak 'politik haklar' değişkeni beşeri sermaye aracılığıyla ekonomik büyümeye pozitif katkıda bulunur.

2. HUKUKUN ÜSTÜNLÜĞÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Barro (1996b), 100 ülkeyi kapsayan yatay kesit çalışmasında ‘hukukun üstünlüğü’ endeksini Uluslararası Ülke Risk Rehberinden (ICRG - International Country Risk Guide) almıştır. Yazar, çalışmasında ‘hukukun üstünlüğü’ değişkenine ait katsayının, ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkide bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bardhan (2005), çalışmasında 98 ülkenin 2000 yılına ait verilerini kullanarak yatay kesit veri yöntemini kullanmıştır. Çalışmada, Dünya Bankası tarafından hazırlanan KKZ veritabanında yer alan ‘hukukun üstünlüğü’ göstergesi kullanılmıştır. Oluşturduğu modellerin tamamında, hukukun üstünlüğü değişkenindeki iyileşmelerin kişi başına düşen GSYH üzerine etkisini pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulmuştur. Aynı yöntemin ve aynı değişkenin kullanıldığı bir başka çalışmaysa Boettke ve Subrick’e (2003) aittir. 117 ülkenin 1998 yılına ait verilerini içeren modellerin sonuçlarına göre ‘hukukun üstünlüğü’ göstergesinin ekonomik büyüme üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Crafts ve Kaiser (2004) de yönetim değişkenlerinden sadece ‘hukukun üstünlüğü’ değişkenini ele alan bir çalışma yapmıştır. Yatay kesit veri yönteminin kullanıldığı modeller, 115 ülkenin 1960-1995 dönemine ait verilerini içermektedir. Yazar, ‘hukukun üstünlüğü’ değişkenini KKZ veri tabanından almış ve bu değişkene bağlı olarak bir kukla değişken oluşturmuştur. Çalışmada kukla değişken, ‘hukukun üstünlüğü’ değişkeninin düşük değerleri için ‘0’, yüksek değerleri içinse ‘1’ değeri almaktadır. Yazarlar, bu kukla değişkenin, ‘yatırım’ ve ‘okula kayıt olma oranı’ ile etkileşimini de modellerinde ele almıştır. Çalışmada ‘hukukun üstünlüğü’ değişkeninin ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Feld ve Voigt (2003), çalışmasında önceki çalışmalardan farklı olarak ‘yargı bağımsızlığı’ başlıklı bir değişkeni oluşturmuştur. Yazarlar, oluşturdukları değişkeni ‘de jure – yasal’ ve ‘de facto – uygulamada’ olmak üzere iki farklı biçimde hesaplamışlardır. Buradaki temel fark, yargı bağımsızlığıyla ilgili yasalarda yazılı olan kuralların gerçek hayatta uygulanıp uygulanmadığını göstermektir. İlk değişken, her biri ‘0’ ile ‘1’ arasında farklı değerler alan 12 farklı alt değişkenden

oluşmaktadır. İkinci değişken ise konuyla ilgili uzmanların görüşlerine dayalı bir anketten elde edilen sekiz alt değişkenden oluşmaktadır. Yatay kesit veri yöntemiyle oluşturulan modeller 71 ülkenin 1980-1998 dönemine ait verilerini içermektedir. Çalışmanın sonucunda, yasalarda yer alan ‘yargı bağımsızlığı’ değişkeninin ekonomik büyüme üzerine istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi bulunmazken uygulamadaki ‘yargı bağımsızlığı’ değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Uygulamadaki ‘yargı bağımsızlığı’ değişkeninin ‘güçlülüğü’ diğer ekonomik ve sosyal değişkenlerin kontrol değişkeni olarak kullanıldığı modellerle test edilmiştir.

3. BÜROKRASİ KALİTESİ ve YOLSUZLUKLARIN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Yolsuzlukların yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerine etkisini ele alan kapsamlı ilk çalışmalardan biri Mauro (1995) tarafından yapılmıştır. Çalışmada Business International tarafından hazırlanan dokuz kurumsal değişken, ‘yargı sistemi’, ‘bürokrasi ve kırtasiyecilik’ ve ‘yolsuzluk’ değişkenlerinin ortalaması ‘bürokratik etkinlik’ olarak ele alınmıştır. Yatay kesit modeller, 58 ülke için 1980-1983 dönemine ait verileri içermektedir. Çalışmada, yolsuzlukların yatırımlar üzerine etkisi incelenirken ülkelerin tamamının ele alındığı modellerin yanında, ülkelerin ‘bürokrasi ve kırtasiyecilik’ değişkenine göre gruplara ayrıldığı modeller de incelenmiştir. Çalışmada yer alan tüm modellerde, yolsuzlukların yatırımlar üzerine güçlü negatif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda ‘bürokratik etkinlik’ değişkenindeki iyileşmelerin yatırımlar üzerindeki etkisi pozitiftir. Ekonomik büyüme oranının bağımlı değişken olduğu modellerde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmanın verisi 94 ülkeyi kapsayacak şekilde, Mauro (1997b) tarafından genişletilmiş ve yolsuzlukların ekonomik büyümeyi engellediği sonucuna tekrar ulaşılmıştır.

Ehrlich ve Lui (1999) çalışmasında, bürokratik yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisini, Business International tarafından hazırlanan kırtasiyecilik ve yolsuzluk değişkenlerini alarak incelemiştir. İlk değişken, yabancı firmaların onay

ve izin almak istediklerinde, bürokrasi tarafından önlerine getirilen engel niteliğindeki düzenlemeleri ifade etmektedir. İkinci değişken ise yatırımlar sırasında ödenen rüşvet gibi işlem maliyetlerini artıran yolsuzlukları incelemektedir. Panel veri yönteminin kullanıldığı çalışmada modeller, 68 ülkenin 1981-1992 yılları arasına ait verilerini kapsamaktadır. Yazarlar, yolsuzluk ve kırtasiyeciliğin artması ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişki bulmuştur.

Mo (2001), çalışmasında 46 ülkeye ait 1980-1985 dönemine ait verileri kullanmıştır. Çalışmada kullanılan yolsuzluk değişkeni, TI ve ICRG tarafından hazırlanan yolsuzluk endekslerinin ilgili döneme ilişkin verilerinin düzeltilmesiyle oluşturulmuştur. Yazar, ilk olarak yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisini doğrudan araştırmıştır ancak istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Yazar, bu nedenle yolsuzlukların, ekonomik büyümenin anlamlı belirleyicileri üzerine etkilerini araştırmıştır. Bu amaçla oluşturulan modellerin sonuçlarına göre yolsuzluklar yatırımlar, beşeri sermaye ve politik istikrar değişkenleri üzerinden ekonomik büyümeyi etkilemektedir.

Coupet (2003), 83 ülkeye ait ICRG veri setinden aldığı yolsuzluk endeksi ile yaptığı yatay kesit çalışmasında, ülkeleri karma olarak ele aldığı ve OECD ülkelerini ayırdığı iki farklı model kullanmıştır. Modellere göre, gelişmekte olan ülkeler için yolsuzluk miktarındaki artışlar, ülkelerin yatırım düzeyini, yaşam standardını ve ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. OECD ülkelerinde ise yolsuzlukla mücadelenin artması ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemektedir. Yazar, bu sonuçtan hareketle OECD ülkeleri için yolsuzluğun optimal bir oranı olduğu sonucunu çıkartmaktadır ve yazara göre yolsuzluğun alternatif maliyeti vardır.

Lambsdorff (2003) yolsuzlukların verimlilik üzerine etkisini incelediği çalışmada birçok yönetim değişkenine de yer vermiştir. Yatay kesit veri yöntemiyle oluşturulan modeller, 69 ülkenin 1974-2000 dönemine ait verilerinden oluşmaktadır. Yazar, TI tarafından hazırlanan 2001 yılına ait yolsuzluk endeksindeki iyileşmelerin verimlilik (GSYH'nin sermaye stokuna oranı) üzerine etkisinin, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca bu endeksin oluşturulmasında kullanılan bazı bağımsız kuruluşların raporlarından elde edilen değişkenler de çalışmada yer almaktadır: (1) Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Küresel Rekabet Raporu ve Afrika Rekabet Raporu. (2) Dünya Bankası

tarafından hazırlanan Business Environment Survey. (3) PricewaterhouseCoopers tarafından hazırlanan Bulanıklık (Şeffaf Olmama) Endeksi. (4) The Institute of Management Development tarafından hazırlanan Dünya Rekabet Raporu. (5) Economic Intelligence Unit tarafından hazırlanan Ülke Riski verisi. Tüm bu değişkenlerin (Dünya Bankasına ait olan hariç) ayrı ayrı kullanıldığı modellerin sonuçları, yolsuzlukların azalması durumunda verimliliğin artacağı sonucunu desteklemektedir.

Pellegrini ve Gerlogh (2004), yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine doğrudan ve dolaylı etkilerini incelediği çalışmada, yatay kesit veri yöntemini kullanmıştır. Yazarlar, çalışmada TI tarafından hazırlanan yolsuzluk endeksini kullanmıştır. Çalışmada yer alan modeller, 48 ülkenin 1975-1996 dönemine ait verileri içermektedir. Çalışmanın sonuçları, yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine doğrudan etkisinin; yatırımlar, okula kayıt olma oranı, dışa açıklık ve politik istikrarsızlık değişkenleri üzerinden dolaylı etkisinin negatif olduğunu göstermektedir.

Drury v.d. (2006), çalışmada yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisini, ülkeleri politik rejimine göre ayırarak incelemiştir. Çalışmada ICRG tarafından hazırlanan ‘yolsuzluk’ değişkeni kullanılmıştır ve çalışma 100’den fazla ülkenin 1982-1997 dönemine ilişkin verilerini içermektedir. Çalışmada ülkeler, FH, Polity IV ve Alvarez v.d. tarafından hazırlanan üç farklı değişkene göre demokrasiler ve otokrasiler olarak iki gruba ayrılmış ve yatay kesit modeller oluşturulmuştur. Çalışma, otokrasilerde yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu; demokrasilerde ise istatistiksel olarak anlamlı bir etkinin bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Yazara göre yolsuzluğa bulaşmış hükümetler, demokratik seçimler aracılığıyla seçmen tarafından cezalandırılmaktadır.

Jalilian v.d. (2007), çalışmada, yatay kesit ve panel veri analizine dayanan 21 farklı model oluşturmuştur. Modeller 117 ülke için 1980-2000 yılları arasına ait verileri içermektedir. Yazarlar çalışmada, KKZ veri setinden ‘bürokrasinin etkinliği’ ve ‘düzenlemelerin kalitesi’ değişkenlerini kullanmıştır. Yazarlar, yönetim endekslerini ve dört farklı değişkenle etkileşimini içeren 21 farklı modelin tamamında, ekonomik büyüme üzerine etkiyi, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı

bulmuştur. Çalışmanın sonuç bölümünde, ‘bürokrasinin etkinliği’ ve ‘düzenlemelerin kalitesi’ değişkenlerinin, yönetim kalitesini göstermede etkili olduğu ve daha yüksek büyüme hızına ulaşmak için araç olarak kullanılabilceği belirtilmektedir.

Dreher ve Gassebner (2007), ‘çarkları hızlandıran yağ’ hipotezini sınamak amacıyla panel veri çalışma yapmıştır. Çalışmasında, düzenlemelerin yoğun olduğu 43 ülkenin 2003-2005 yılları arasındaki verilerini kullanan yazarlar, KKZ tarafından hazırlanan yolsuzlukla mücadele endeksinin yanı sıra ele alınan ülkelerdeki işletme başlangıç sermaye miktarı, işletme kuruluş maliyetleri, işletme kurmak için geçen zamanı ve prosedürleri değişken olarak almıştır. Çalışmanın sonucunda, yolsuzlukların mekanizmayı hızlandıran bir yağ görevi gördüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Everhart v.d. (2009), yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Yazarlar çalışmada kullanılan ‘bürokratik kalite’ ve ‘yolsuzluk’ değişkenlerini ICRG tarafından hazırlanan veri tabanından almıştır. Panel veri yöntemiyle oluşturulan OLS ve sabit etki modelleri 50 gelişmekte olan ülkenin 1981-1999 dönemine ait verilerini içermektedir ve verilerin birinci farkları alınarak tahminlerde bulunulmuştur. Çalışmada doğrudan ve dolaylı birçok etki incelenmiştir. Çalışma sonuçlarına göre ‘yolsuzluk’ değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamsızken ‘bürokratik kalite’ değişkeninin etkisi, pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Her iki değişkenin özel sektör ve kamu yatırımları üzerine ayrı ayrı etkisi ise istatistiksel olarak anlamsızdır. Bununla birlikte ‘yolsuzluklar’ ve ‘kamu yatırımları’ değişkenleri arasındaki etkileşimin ‘özel sektör yatırımları’ üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 6: Bürokrasi Kalitesi ve Yolsuzlukların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti

Çalışma	Bürokrasinin Etkinliği ve Yolsuzlukların Ölçümü / Veritabanı	Ülke Sayısı ve Dönemi	Yöntem	Sonuç
Guetat (2006)	Bürokratik kalite, yolsuzluk - ICRG	90 ülke / 1960-2000	Yatay Kesit (OLS)	Çalışmada birçok etkileşim terimi ve kukla değişken de kullanılmıştır. Kurumsal kalitedeki artış (bürokratik kalitenin artması ve yolsuzlukların azalması) ekonomik büyümenin güçlü bir belirleyicisidir. Aynı sonuç, MENA ülkeleri için de geçerlidir.
Dreher ve Herzfeld (2005)	Yolsuzluk / ICRG	71 ülke / 1975-2001	Yatay Kesit (OLS-3SLS)	Yolsuzlukların dolaylı (kamu harcamaları, orta öğretime kayıt olma oranı, yaşam süresi beklentisi, enflasyon, dış yardımlar aracılığıyla) veya doğrudan ekonomik büyüme için bir maliyet olduğu sonucuna ulaşmıştır.
Toatu (2004)	Bileşen çözümlemesi (birbiriyle ilişkisi yüksek çok sayıda değişkenden, az sayıda ilişkisiz değişken oluşturma) yolsuzluk endeksi oluşturmuştur.	7 Pasifik ülkesi	Panel Veri (OLS)	Yolsuzlukların kişi başına reel GSYH büyüme hızını negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.
Akçay (2002)	Yolsuzluk / ICRG	54 ülke / 1982-1995	Yatay Kesit (OLS)	Yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.
Gyimah-Brampong (2002)	Yolsuzluk / TI	21 Afrika Ülkesi / 1993-1999	Panel Veri (GMM)	Afrika ülkelerinde yolsuzlukla mücadelenin reel geliri artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.
Sarkar ve Hasan (2001)	Yolsuzluk / TI	87 ülke / 1996-1999	Yatay Kesit (OLS)	Yolsuzluklardaki düşüş, yatırımların etkinliğini artırmaktadır.
Li v.d. (2000)	Yolsuzluk / ICRG	47 Ülke	Yatay Kesit / OLS	Yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Evans ve Rauch (1999)	Bürokratik Kalite / Uzman görüşlerine dayanan bir anket çalışması	30 yarı-endüstrileşmiş ve 5 yoksul ülke	Yatay Kesit (OLS)	Liyakat sisteminin geliştiği, kariyer basamaklarıyla ilgili tahmin edilebilirliğin yüksek olduğu ülkelerde daha yüksek ekonomik büyüme oranları gerçekleşmektedir.

4. YÖNETİŞİM DEĞİŞKENLERİNİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Knack ve Keefer'in (1995) çalışması 'kurumsal faktörler' başlığı ile yapılmıştır ve günümüzde 'yönetişim' başlığı ile yapılan çalışmalara temel teşkil etmektedir. Çalışmada üç farklı değişken setinden verilere yer verilmiştir. ICRG veri setinden 'kamulaştırma riski', 'hukukun üstünlüğü', 'sözleşmelerin hükümet tarafından tanınmaması', 'yolsuzluklar' ve 'bürokratik kalite' değişkenlerinin toplamı; BERI veri setinden 'sözleşmelerin uygulanabilirliği', 'kamulaştırma potansiyeli', 'altyapı kalitesi' ve 'bürokratik gecikmeler' değişkenlerinin toplamı ele alınmıştır. FH tarafından hazırlanan 'politik haklar' ve 'bireysel özgürlükler' değişkenlerinin toplamı ise 'demokrasi' endeksi olarak modele eklenmiştir. Çalışmada oluşturulan yatay kesit modeller, 97 ülke için 1972-1989 yılları arasına ait verileri içermektedir. Çalışma sonucunda iki temel bulguya ulaşılmıştır: (1) FH tarafından oluşturulan endeks, demokrasinin yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerine etkisini açıklamakta yeterli değildir. (2) Mülkiyet haklarını korumaya yönelik oluşturulan diğer iki kurumsal kalite değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi oldukça yüksektir. Knack (1996), kurumsal faktörlerle yakınsama süreci arasında bir ilişki olup olmadığını incelediği çalışmasında, ilk iki endeksi tekrar kullanmış ve aynı sonuca ulaşmıştır.

Brunetti v.d. (1998), çalışmasında 51 ülkede yatırımı bulunan girişimcilerle yaptığı ankete dayanan 'güvenilirlik' değişkeni oluşturmuştur. Anket, hukuk sistemindeki ve politika yapımındaki değişimler üzerine 10 sorudan oluşmakta ve soruların yanıtları 'tamamen tahmin edilebilir' ve 'tamamen tahmin edilemez' arasındaki altı ölçekten oluşmaktadır. Anket sorularına verilen yanıtlar 10 yıl öncesiyle karşılaştırmalı olarak alınmaktadır. Yazarlar, 'güvenilirlik' değişkenini beş farklı alt bileşenin ortalamasından oluşturmuştur: 'politika yapım sürecinin tahmin edilebilirliği', 'politik istikrarsızlığın objektif olarak algılanması', 'kişilerin ve mülkiyet haklarının korunması' ve 'yolsuzluklar'. Yatay kesit veri yöntemiyle oluşturulan modellerde kullanılan diğer değişkenler 1970-1992 yılı ortalamaları şeklindedir. Çalışmanın sonuçlarına göre;

- ‘Güvenilirlik’ değişkeninin ülkeler arasındaki ekonomik performansı açıklamada güçlü bir değişken olduğu belirtilmektedir. Bir başka deyişle, ‘güvenilirlik’ değişkeni ve onu oluşturan tüm değişkenlerin yatırımlar ve ekonomik büyüme üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.
- Çalışmada, FH tarafından hazırlanan ‘politik haklar’, Barro ve Lee (1993b) tarafından oluşturulan ‘politik suikastlar’, ‘darbeler’ ve ICRG tarafından oluşturulan ‘kurumsal kalite’ değişkenleriyle karşılaştırma yapılmış ve ‘güvenilirlik’ değişkeninin açıklama gücünün daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Campos ve Nugent (1999), çalışmasında yönetim göstergesi olarak dört farklı değişkene yer vermiştir. Değişkenlerin yapısı ve veri kaynakları şu şekilde özetlenebilir: (1) Hükümetin Hesapverilebilirliği: Polity III veri tabanından alınan hükümet üzerindeki kurumsallaşmış sınırlamaları gösteren ‘yönetim üzerine kısıtlamalar’ ve iktidarın el değiştirme biçimini gösteren ‘yönetimin değişim biçimi’ değişkenlerinin çarpımı olarak alınmıştır. (2) Bürokratik Kalite: ICRG data setinden ‘bürokrasi kalitesi’ ve BERI veri setinden ‘bürokratik gecikmeler’ değişkenleri birleşimi alınmıştır. (3) Hukukun üstünlüğü: ICRG data setinden aynı isimle oluşturulmuş değişken doğrudan alınmıştır. (4) Güçlü Sivil Toplum: FH tarafından oluşturulan ‘politik haklar’ ve Polity III veri tabanından ‘politik katılımındaki rekabet’ ve ‘politik katılımındaki düzenlemeler’ olmak üzere değişkenin çarpımı alınmıştır.

Campos ve Nugent (1999), bu çalışmasında 28 Doğu Asya ve 80 Latin Amerika ülkesine ait iki farklı model ve toplamından oluşan bir üçüncü model kurmuştur. Yatay kesit modellerde sadece yönetim endekslerine yer verilmiştir. Sonuç olarak tüm ülkeler için oluşturulan modelde ‘hükümetin hesapverilebilirliği’ değişkeni dışında kalan değişkenlerin, kişi başına reel GSYH düzeyi üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıyken Doğu Asya ülkeleri için sadece ‘güçlü sivil toplum’ değişkeni ve Latin Amerika için ‘bürokratik kalite’ ile ‘hukukun üstünlüğü’ değişkenlerinin etkisi pozitif ve anlamlıdır.

Olson v.d. (2000), ‘yönetişim’ kavramını kullanarak yaptığı ampirik çalışmasında ICRG veri setinden ‘kamulaştırma riski’, ‘hukukun üstünlüğü’, ‘sözleşmelerin hükümet tarafından tanınmaması’, ‘yolsuzluklar’ ve bürokratik

kalite' endekslerinin toplamını 'yönetişim kalitesi' değişkeni olarak kullanmıştır. Çalışmada oluşturulan model 58 ülkeye ait verileri içermektedir. Panel veri yönteminde sabit etkiler modelini kullanarak tahminde bulunan yazar, yönetişimin verimlilik artışlarının önemli bir belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum özellikle düşük gelir düzeyine sahip ülkeler için geçerlidir. Çalışmanın sonuç kısmında düşük gelir düzeyine sahip olan ülkelerin, makul bir yönetişim kalitesine sahip olmaları durumunda diğer ülkeleri yakalayabilecekleri belirtilmektedir. Bir başka deyişle 'şartlı yakınsama' geçerlidir.

Chong ve Calderon (2000), BERI tarafından 'sözleşmelerin uygulanabilirliği', 'kamulaştırma potansiyeli', 'altyapı kalitesi' ve 'bürokratik gecikmeler' başlığıyla hazırlanan yönetişim ölçümlerini kullanarak 55 ülkeyi kapsayan 1972-1995 yılları arası verilerle nedensellik analizi yapmıştır. Yazarlar, çalışmada verileri 5 ve 10 yıllık dönemlere ayırarak modellerini oluşturmuştur. Çalışmanın sonucuna göre kurumsal kalitenin artması, ekonomik büyümeye neden olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler açısından bu etki daha uzun vadede (10 yıllık modellerde) ortaya çıkmaktadır ve gelişmiş ülkelere göre daha geniş bir etkiye sahiptir. Ekonomik büyümenin yönetişim kalitesini artırmasıysa daha kısa vadede (5 yıllık modellerde) ortaya çıkmaktadır.

Henisz (2000), "Ekonomik Büyüme için Kurumsal Çevre" başlığı ile yaptığı çalışmada 157 ülke için yatay kesit ve panel veri modeller oluşturmuştur. ICRG veri setinden 'hukukun üstünlüğü' değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisini OLS ve GLS yöntemiyle kurulan modellerde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu; Barro (1996b) çalışmasından alınan 'demokrasi' endekslerinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin olmadığı ve Polity III veri tabanından alınan 'yönetim değişim biçimi' değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisini ise GMM ile tahmin edilen modelde beklentilere uygun ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sonuç bölümünde yazar, politik değişkenlerin ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olduğunu belirtmesine rağmen oluşturulan 12 farklı modelin sonuçları incelendiğinde bu konuda kesin bir kaniya varmak oldukça zordur.

Acemoğlu v.d. (2001) çalışmasında 'kurumlar' başlığı altında, Avrupa kolonilerinde kurumsal faktörlerin kişi başına gelirdeki büyümeye etkisini

incelemiştir. Yatay-kesit yöntemin kullanıldığı bu çalışma oldukça geniş bir çerçeveye sahiptir ve kurumsal değişkenlerin belirleyicilerini ortaya koymak gibi bir amaç da gütmektedir. Çalışmada temel olarak ‘kamulaştırma riski’ ve ‘yönetim üzerine sınırlamalar’ gibi ICRG veri setinden iki değişken kullanılmıştır. Yazar, 64 ülkeye ait 1985-1995 yılları arasındaki verileri içeren modellerin sonucunda, kurumların ve devlet politikalarının kişi başına geliri artırmada önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Acemoğlu v.d. (2005) benzer sonuçlara ulaşan bir başka çalışma daha yapmıştır.

Rivera-Batiz (2002), 59 ülkeye ait verileri içeren çalışmasında yatay-kesit yöntemi kullanmıştır. Yazarlar, yönetim endeksini oluşturmak için iki farklı endeksin derlenmiş halini almıştır. Bunlardan ilki ICRG veri setinden bürokratik kalite, yolsuzluklar, kamulaştırma riski, hükümetin sözleşmeleri tanımama riski bileşenlerinden elde edilmiştir. İkinci endeks ise dışa açıklık oranlarının, ‘0’ ile ‘1’ arasında endekse –en yüksek dışa açıklık oranı ‘1’ olarak kabul edilerek– dönüştürülerek elde edilmesidir.¹⁴ Bu şekilde hesaplanan endeks 1950-1990 yılları arasında kapsamaktadır. Çalışmanın sonucunda yönetişim endeksinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca yönetişim kalitesinin artması, toplam faktör verimliliğini artırması yönünden de ekonomik büyüme üzerinde etkiye sahiptir.

Ahrens ve Meurers (2002), 24 geçiş ekonomisini (Güney ve Doğu Avrupa ile Bağımsız Devletler Topluluğundan ülkeler) içeren çalışmasında 1992-1998 yıllarına ait verileri kullanmıştır. Yazarlar, yönetişim çalışmalarında kullanılan farklı değişkenlerden katılım, hesapverilebilirlik, tahmin edilebilirlik olmak üzere üç değişken oluşturmuştur. Ekonomik performans göstergesi olarak ekonomik büyüme oranı ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının kullanıldığı çalışmada, panel veri

¹⁴ Bu fikrin temelinde Sachs and Warner’in (1995:57) ülkelerin, dünya ekonomisine entegrasyonunun göstergesi olarak dışa açıklık oranını alması vardır. Çalışmada dış ticaret reformlarının, gelişmiş piyasa ekonomilerinin oluşmasını sağlayan kurumsal düzenlemelerin önemli bir parçası olduğuna vurgu yapılmaktadır. Çalışmaya göre, dışa açıklık oranının artması, rant kollama faaliyetlerini azaltacaktır. Rivera-Batiz (2002) bu noktadan hareketle şu açıklamayı yapmaktadır: Korumacı hükümetlerin fiyat mekanizmasını bozacak politikaları yürürlüğe koyma ihtimalinin yüksek olmasına bağlanmaktadır. Buna bağlı olarak özel sektörün etkin bir şekilde üretim yapması ve yenilikler üretmesi engellenmiş olacaktır. Bu durum doğrudan ticareti etkiler. Ayrıca korumacı hükümetlerin vergi ve miktar kısıtlamaları gibi düzenlemelere gitmesiyle birlikte rant kollama faaliyetlerinin artması, dışa açıklığın olmadığı durumlarda yoğun bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle ülkelerin dışa açıklık oranının artması şeffaflığı artıracak ve yolsuzlukları azaltacaktır.

yöntemi kullanılmıştır. Yazarlar, kurdukları modellerin bazılarında katılım endeksinin işaretini istatistiksel olarak anlamlı bulmasına rağmen modellerin geneline bakıldığında, yönetim endekslerinin ekonomik performans üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bunun üzerine ekonomik performans modellerinde açıklayıcı değişken olarak kullanılan yapısal reformlar ve makroekonomik istikrar (enflasyon oranı) değişkenlerinin bağımlı değişken olarak alındığı modeller ile dolaylı etki araştırılmıştır. Ampirik sonuçlara göre hesapverilebilirlik ve tahmin edilebilirlik değişkenlerinin, yapısal reform sürecine olumlu katkıda bulunduğu sonucuna varılmıştır. Katılım değişkeninin katsayısı ise pozitif olmasına rağmen anlamlı değildir. Makro ekonomik istikrar açısından bakıldığında ise katılım, hesapverilebilirlik değişkenlerinin katsayıları beklentilere uygun ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu sonuçlara dayanarak Yazarlar, dolaylı etkinin doğrudan etkiye göre daha kuvvetli olduğu sonucuna varmaktadır.

Dollar ve Kraay (2003:160), dışa açıklık ve yönetim göstergelerinin ekonomik büyüme üzerine etkisini birlikte incelediği çalışmasında tüm dünya ülkeleri için ICRG veri tabanından ‘hukukun üstünlüğü’ ve FH veri tabanından ‘demokrasi’ endeksiyle çok sayıda yatay kesit model oluşturmuştur. Yazarlar, yönetim kalitesinin ve dışa açıklık oranının birlikte yüksek olması halinde, yönetimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin çok uzun vadede pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kısa vadede ise dışa açıklık oranının etkisi yönetim kalitesinin etkisine göre daha geniştir.

Glaeser v.d. (2004) çalışmasında kurumsal faktörlerin kişi başına düşen GSYH miktarında bir artışa neden olup olmadığını yatay kesit modellerle incelemiştir. Çalışmada kullandığı ‘hükümet üzerine yasal kısıtlamalar (1960-2000)’ ve ‘kamulaştırma riski (1960-2000)’ değişkenlerini Polity IV veritabanından, ‘otokrasi (1960-1990)’ değişkenini Alvarez v.d. tarafından hazırlanan çalışmadan, ‘hükümetin etkinliği (1998-2000)’ değişkenini KKZ veri tabanından, ‘yargı bağımsızlığı (1995)’ değişkenini (yüksek mahkeme üyelerinin görev değişikliği göz önünde bulundurularak hesaplanan) La Porta v.d. (2004:451) çalışmasından, ‘orantılı temsil (1975-2000)’ değişkenini ise Person ve Tabellini tarafından hazırlanan çalışmadan almıştır. Yazarlar, ilk üç kurumsal değişken için bazı modellerde istatistiksel olarak anlamlı ve beklentilere uygun sonuçlar elde etmiş olsa da

kurumsal değişkenlerin ekonomik büyümeye doğrudan etkisi üzerine geniş çaplı bir kanıt bulunmadığını belirtmektedir.

Bates (2006) kurumsal faktörlerle ekonomik kalkınma arasında ilişkiyi incelediği çalışmasında 46 Afrika ülkesinin 1970-1995 dönemine ait verilerini kullanmıştır. Çalışmada üç farklı ICRG endeksinin yanı sıra iki farklı yönetim endeksi daha yer almaktadır. Bates, literatürde yer alan ampirik çalışmalardan derlediği, '1' ile '7' arasında değişen politik 'rekabet' değişkenini demokrasi göstergesi olarak ele almıştır. Yazar ayrıca Dünya Bankası tarafından oluşturulan "Country Policy ve Institutional Assessment" başlıklı çalışmaya dayanan ve '1' ile '5' arasında değerler alan bir değişken daha kullanmıştır. Bu değişken 'bütçe ve kamu yatırım sürecinin kalitesi', 'kaynak dağılımında eşitlik ve etkinlik', 'kamu harcamalarında eşitlik ve etkinlik' ve 'kamu hizmetlerinde şeffaflık' gibi değişkenleri içermektedir. Panel veri yöntemiyle OLS ve sabit etkiler modellerinin oluşturulduğu çalışmada, her üç değişkenin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Butkiewicz ve Yanıkkaya (2006), çalışmasında beş farklı demokrasi değişkenine yer vermiştir. İlk ikisi FH tarafından hazırlanan 'politik haklar' ve 'bireysel özgürlükler', diğerleri ise Polity III veri tabanından alınan 'demokrasi', 'otokrasi' ve 'politik rejim tipi' başlıklı değişkenlerdir. Yazarlar, 'hukukun üstünlüğü' kavramını ifade etmek içinse ICRG veri setinden 5 farklı değişkene yer vermiştir. Bunlar 'kamulaştırma riski', 'hukukun üstünlüğü', 'sözleşmelerin hükümet tarafından tanınmaması', 'yolsuzluklar' ve 'bürokratik kalite' değişkenleridir. Yatay kesit veri yönteminin kullanıldığı çalışmada, 100 ülke için 1970-1999 dönemini (10 yıllık ortalamalar) kapsayan ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ayrıldığı modeller oluşturulmuştur. Çalışmada, tüm ülkeleri kapsayan modellerde, hukukun üstünlüğü ilkesinin sürdürülmesinin ekonomik büyüme için önemli olduğu fakat demokratik gelişmenin, ekonomik büyümeyi genişletici herhangi bir etkisinin olmadığı sonucu elde edilmiştir. Gelişmekte olan ülkeleri kapsayan modellerde ise hukukun üstünlüğüyle ilgili değişkenler güçlü bir belirleyici olma özelliğini sürdürürken demokrasi değişkenlerinin de bazı modellerde ekonomik büyümeye olumlu katkıda bulunduğu görülmektedir.

Gamber ve Scott (2007), yönetim kalitesinin toplam faktör verimliliği üzerine etkisini incelediği çalışmada ICRG veri setinden beş farklı değişkene ve ortalamalarından oluşan ‘yönetim kalitesi’ değişkenine yer vermiştir. Bunlar ‘kamulaştırma riski’, ‘hukukun üstünlüğü’, ‘sözleşmelerin hükümet tarafından tanınmaması’, ‘yolsuzluklar’ ve ‘bürokratik kalite’ değişkenleridir. Panel veri yöntemiyle oluşturulan sabit etki modelleri, 71 ülkeye ait 1982-1997 dönemi verilerini kapsamaktadır. Çalışmanın sonucunda, yönetim değişkenlerinin tamamının toplam faktör verimliliği üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yazarlar, düşük gelir düzeyine sahip ülkeler için oluşturdukları modellerde bu ülke grubu için yönetim kalitesinin daha önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Huynh ve Jacho-Chavez (2009), yönetimin ekonomik büyüme üzerine etkisini incelediği çalışmada, Dünya Bankası tarafından oluşturulan KKZ veri tabanından altı farklı yönetim endeksini kullanmıştır. Panel veri yöntemiyle oluşturulan OLS, sabit etki ve rassal etki modelleri 127 ülke için 1996-2006 dönemine ait verileri içermektedir. Çalışmanın sonuçlarına göre:

- ‘Söz hakkı ve hesapverilebilirlik’ değişkeni her üç modelde negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.
- ‘Politik istikrar’ ve ‘bürokrasinin etkinliği’ değişkeni her üç modelde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.
- ‘Düzenlemelerin kalitesi’ değişkeni yalnızca OLS modelinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, diğer modellerde istatistiksel olarak anlamsızdır.
- ‘Hukuk sistemi’ değişkeni OLS ve sabit etki modelinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, rassal etki modelinde istatistiksel olarak anlamsızdır.
- ‘Yolsuzlukla mücadele’ değişkeni rassal etki modelinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, diğer modellerde istatistiksel olarak anlamsız olarak elde edilmiştir.

Tablo 7: Yönetişimin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti

Çalışma	Yönetişim Ölçümü ve Kaynağı	Ülke Sayısı ve Dönemi	Yöntem	Sonuç
Catrinescu v.d. (2009)	ICRG veri tabanındaki Politik Risk grubundaki 12 farklı değişken / Transparensy International tarafından hazırlanan 'Yolsuzluk Algılama Endeksi'	122 Ülke / 1970-2003 1991-2003	Yatay Kesit (OLS) / Panel Veri (GMM)	Güçlü yönetim yapısı, yatırımların miktarını ve etkinliğini artırmaktadır.
Naude(2004)	Söz hakkı ve hesapverilebilirlik, politik istikrar, düzenlemelerin kalitesi, hukuk sistemi, yolsuzlukla mücadele – KKZ veri tabanı	44 Sahra-altı Afrika Ülkesi / 1970 - 1990	Yatay Kesit (OLS) / Panel Veri (OLS, Rassel ve Sabit Etki, GMM)	Yönetişim göstergelerinden sadece 'düzenlemelerin kalitesi' değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisini bazı modellerde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulmuştur.
Lambsdorff (2003)	Bireysel Özgürlükler – FH / Hükümetin istikrarı, bürokratik kalite, hukukun üstünlüğü - ICRG	67 ülke / 1974-2000	Yatay Kesit (OLS)	Hukukun üstünlüğü dışındaki değişkenlerdeki iyileşmeler faktör verimliliğinde artışlara neden olmaktadır.
Esfahani ve Ramirez (2003)	(Kamulaştırma riski, hukukun üstünlüğü, sözleşmelerin hükümet tarafından tanınmaması, yolsuzluklar ve bürokratik kalite) – ICRG / (Sözleşmelerin uygulanabilirliği, kamulaştırma potansiyeli, altyapı kalitesi ve bürokratik gecikmeler) - BERI	75 ülke / 1965 - 1995 (10 yıllık ortalamalar)	Yatay Kesit (OLS - 2SLS)	Belirtilen değişkenlerin ekonomik büyümenin önemli bir belirleyicisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kurumsal faktörlerin durumdurum altyapı-çıktı oranını etkilediğini belirtmektedir.

Tablo 7'nin Devamı: Yönetişimin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisini İnceleyen Ampirik Çalışmaların Özeti

Kaufmann ve Kraay (2002)	Söz hakkı ve hesapverilebilirlik, politik istikrar, düzenlemelerin kalitesi, hukuk sistemi, yolsuzlukla mücadele, bürokrasinin etkinliği – KKZ veri tabanı	153 ülke / 2000-2001	Yatay Kesit (OLS)	Tüm değişkenlerin kişi başına reel gelir üzerine etkisini pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bulmuştur. Ancak 'hukukun üstünlüğü' değişkeninin etkisinin diğerlerinden farklı olduğu analizlerin sonunda vurgulanmaktadır.
Svensson (1998)	Kurumsal kalite – ortalama değer (Hukukun üstünlüğü, bürokratik kalite, yolsuzluklar, kamulaştırma riski, sözleşmelerin hükümet tarafından tanınmaması değişkenlerinin ortalaması – ICRG / Sözleşmelerin uygulanabilirliği, kamulaştırma potansiyeli, altyapı kalitesi ve bürokratik gecikmeler – BERI)	101 ülke 1960-1985	Yatay Kesit (OLS-3SLS)	'Kurumsal kalite' değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.
Sach ve Warner (1997b)	Kurumsal Kalite (hukukun üstünlüğü, bürokratik kalite, yolsuzluklar, kamulaştırma riski, sözleşmelerin hükümet tarafından tanınmaması değişkenlerinin ortalaması) - ICRG	79 Ülke / 1965-1990	Yatay Kesit (OLS)	Oluşturulan 12 farklı modelde 'kurumsal kalite' değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YÖNETİŞİMİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN UYGULAMA

Bu bölümde, yönetim endekslerinin ekonomik büyüme üzerine etkisini incelemek amacıyla panel veri analizi yapılmıştır. Uygulama, panel veri yöntemine ilişkin temel varsayımlar ve kurulan hipotezlerin ne anlama geldiği üzerine kısa açıklamalarla başlamaktadır. Ardından çalışmada kullanılan modelin içerdiği makroekonomik değişkenler üzerinde durulmuştur. Bir sonraki başlık uygulamada kullanılan veri setinin kaynağına değinmektedir. Literatürde sıkça kullanılan üç farklı yönetim veri setine bu kısımda yer verilmiştir. Uygulama bölümündeki en geniş model 108 ülkeden oluşmaktadır. Daha sonra uygulamada yer alan değişkenlerle ilgili beklentiler ve temel hipotez ifade edilmiştir. Konuya açıklık getirmek amacıyla tüm ülkeleri içeren karma modellerin yanı sıra ülkeler gelişmişlik düzeyine göre ayrılarak modeller oluşturulmuştur. Ayrıca ülkelerin coğrafi konumlarına ve gelir gruplarına göre ayrı ayrı modeller de kurulmuştur. Bölüm, OLS, sabit etkiler veya rassal etkiler modelleriyle elde edilen sonuçların özetlendiği bir kısım ile devam etmekte ve ampirik bulguların ilişkin değerlendirmeyle bitmektedir.

1. YÖNTEM

Uygulama bölümü, panel veri yöntemi kullanılarak elde edilen tahmin sonuçlarına dayanmaktadır.¹⁵ Panel veri kullanımından kaynaklanan bazı avantajlar bulunmaktadır. Panel veriler, yatay-kesit verilere göre türdeş olmama durumunun kontrol edilebilmesini sağlar. Yatay kesit verileri oluşturan birimlerin davranışlarını

¹⁵ Panel veri yöntemine ilişkin bu kısım, büyük oranda Baltagi (2005), Greene (1997), Kennedy (2006), Arellano (2003) ve Wooldridge (2002) tarafından yayınlanan eserlerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

etkileyen çok sayıda açıklayıcı değişken bulunmaktadır. Türdeş olmama durumunda birimlerin, birinden diğerine ölçülemeyen temel değişkenler açısından farklılıkları bulunmaktadır. Bu değişkenlerin dışlanması ise sapmalı tahminlere neden olmaktadır.

Panel veriler daha az çoklu doğrusallığa neden olmaktadır. Bunun nedeni, panel verilerin bir dönemden diğerine olan değişimlerle birimler arasındaki değişimleri birleştirmesidir. Bir başka ifadeyle daha fazla bilgi içeren veriye sahip olunması daha fazla değişkenlik meydana getirerek çoklu doğrusallığı azaltır. Çok sayıda gözlem değerinin bulunması serbestlik derecesinin ve etkinliğin artmasına neden olur.

Panel veri yöntemi dinamik uyarlamaların daha iyi incelenmesi için olanak sağlar. Göreceli olarak sabit görünen yatay-kesit veriler, değişimin nedenlerini gizler ve değişimin dinamikleri hakkında herhangi bir bilgi vermez. Zaman serilerinin, dinamikler hakkında bilgi vermesi için yeterince uzunluğa sahip olması gerekir. Bu noktada panel veri yönteminin bir diğer avantajından daha söz edilebilir. Panel veriler yeterince zaman serisi ya da yatay-kesit verinin bulunmadığı durumlarda, etkilerin daha iyi ölçülebilmesine olanak sağlar. Böylesi bir durumda, karmaşık davranışsal modellerin yapılandırılması ve test edilmesine de izin verir.

Bunun yanı sıra bazı dezavantajlara da sahiptir. İlk dezavantaj, panel verilerin toplanması ve tasarlanmasının güçlüğü sayılmaktadır. Bunun yanı sıra ölçüm hataları, örnek seçim sapması ve heterojenlik sapması panel verinin dezavantajları arasında sayılabilir.

Yöntem açısından panel veri yönteminin seçilmesinin nedenlerinin yanında, verilerin yapısından dolayı panel veri yöntemini seçmeyi gerektirecek önemli bir sebep bulunmaktadır. Yönetişim endeksleri zaman serisi analizlerini yapacak kadar uzunluğa sahip değildir. Bu nedenle, bu alanda yapılan çalışmalar yatay-kesit veya panel veri yöntemiyle yapılmaktadır.

Bu çalışmada panel veri kullanılarak Klasik En Küçük Kareler (OLS – Ordinary Least Squares) Modeli, Rassal Etkiler (RE – Random Effects) Modeli ve Sabit Etkiler (FE – Fixed Effects) Modeli olmak üzere farklı tahmin yöntemleri

kullanılacaktır. Panel veri analizlerinde kullanılan temel denklem aşağıdaki şekildedir:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta x'_{it} + \varepsilon_{it}$$

Denklemden y_{it} bağımlı değişkeni, x'_{it} açıklayıcı değişkenler (K adet) setini, β matris eğim katsayıları vektörünü, ε_{it} hata terimleri vektörünü ve α_i sabit kesişim katsayısını göstermektedir. i modelde yer alan birim (birey, hanehalkı, grup, ülke) sayısını ($i = 1, \dots, N$) ve t her bir gruba ait zamanı ($t = 1, \dots, T$) ifade etmektedir.

1.1. EN KÜÇÜK KARELER YÖNTEMİ

En küçük kareler yöntemi (OLS), havuzlanmış (pooled) veri modeli olarak da adlandırılmaktadır. Spesifik bireysel (individual) ve zaman (time) etkilerinin olmadığı göz önünde bulundurularak havuzlanmış verilerle açıklayıcı değişkenlerin, bağımlı değişken üzerindeki etkilerini araştıran modeldir.

Temel denklemi tahmin etmenin en basit yöntemi olarak OLS modeli kullanılır. Bireysel etkilerin (α_i) birimler arasında ortak ve sabit olduğu ($\alpha_i = \alpha$) varsayımına dayanır. Bu varsayımlarla model klasik doğrusal regresyon modeline dönüşür:

$$y_{it} = \alpha + \beta x'_{it} + \varepsilon_{it}$$

Her bir birime ve zamana ait kulla değişkenin kullanılmadığı bu yöntemin temel varsayımları şunlardır:

$$E[e_{it}] = 0$$

$$Var[e_{it}] = \sigma^2$$

$$Cov[e_{it}, e_{js}] = 0, (t \neq s) \text{ ya da } (i \neq j) \text{ iken}$$

OLS modeli iki farklı birim arasında veya aynı birimdeki farklı zamanlar için bir ayırım yapmamaktadır. Eğer birimler arası farklılık var ise OLS modeliyle doğru tahminler elde edilemez. Buna rağmen zaman boyutunun da olduğu havuzlanmış veriye dayalı modelin etkinliği, veri genişliği nedeniyle, yatay-kesit modellere göre daha yüksektir.

1.2. SABİT ETKİLER MODELİ

Panel veriler yapısı gereği, her bir birime ve zamana ait farklı kesit katsayıları içermektedir. Bu farklı kesit katsayılarını kullanmanın ilk yöntemi Sabit Etkiler (FE) Modelini kullanmaktır. Bunlar, tek faktörlü ve iki faktörlü modeller olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

1.2.1. Tek Faktörlü Sabit Etkiler Modeli

Her bir birime ait sabit kesit katsayılarının tahmin edilmesinde Tek Faktörlü FE modeli kullanılır. Her bir birime ait (N adet) kukla değişken modele eklenerek tahmin yapılır. Bu nedenle Tek Faktörlü FE modeli aynı zamanda En Küçük Kareler Kukla Değişken (LSDV – Least Square Dummy Variables) Modeli olarak da adlandırılmaktadır. Tek Faktörlü FE modelinin genel ifadesi aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \alpha_i + \beta x'_{it} + \varepsilon_{it}$$

Bu denklemde;

$$\alpha_i = \alpha + \mu_i$$
$$\alpha = \frac{1}{N} \sum_i \alpha_i \quad ; \quad \sum_i \mu_i = 0$$

α bireysel etkilerin ortalamasını, μ_i ortalamalardan bireysel etkinin sapmasını ifade etmektedir. α_i genişletilerek yazıldığında aşağıdaki denklem elde edilir.

$$y_{it} = \alpha + \mu_i + \beta x'_{it} + \varepsilon_{it}$$

Panel veri analizlerinde hangi modelin kullanılacağına karar vermek için belirleme testleri (specification tests) kullanılmaktadır. OLS modelinin mi yoksa FE modelinin mi kullanılacağına F testiyle (Fischer testi) karar verilmektedir.

$$F = \frac{\frac{RSS_r - RSS_{ur}}{N - 1}}{\frac{RSS_{ur}}{NT - N - K}} \sim F_{N-1, N(T-1)-K}$$

Bu denklemde RSS_r kısıtlanmış modelin (OLS modeli) kalıntı kareleri toplamına (RSS – Residual Sums of Squares), RSS_{ur} ise kısıtlanmamış modelin (tek faktörlü FE modeli) kalıntı kareleri toplamına eşittir. F testiyle sınanan sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotezi (H_1) aşağıdaki şekildedir:

$$H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_{N-1} = 0$$

$$H_1 : \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \dots \neq \alpha_{N-1} \neq 0$$

Sıfır hipotezinden anlaşılacağı üzere etkin modelin OLS olduğunu göstermektedir. Karar kuralını özetlemek gerekirse, F istatistiği tablo değerinin üstünde olduğunda ($F > F_{Tablo}$) H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum kukla değişkenlere ait katsayıların birbirinden farklı olduğu anlamına geldiğinden, bireysel etkileri içeren tek faktörlü FE modeli kullanılır.

1.2.2. İki Faktörlü Sabit Etkiler Modeli

İki faktörlü FE modeli, tek faktörlü FE modeline (ya da LSDV modele) spesifik zaman etkisinin eklenmesiyle oluşturulur ve LSDV&Time Model olarak da adlandırılır.

$$y_{it} = \alpha_{it} + \beta x'_{it} + \varepsilon_{it}$$

Bu denklemden;

$$\alpha_i = \alpha + \mu_i + \lambda_t$$

$$\sum_i \mu_i = 0 \quad ; \quad \sum_t \lambda_t = 0$$

$$\alpha = \frac{1}{NT} \sum_i \sum_t \alpha_{it} \quad \text{ortalama etki}$$

$$\alpha + \mu_i = \frac{1}{T} \sum_t \alpha_{it} \quad \text{bireysel etki}$$

$$\alpha + \lambda_t = \frac{1}{N} \sum_i \alpha_{it} \quad \text{zaman etkisi}$$

α bireysel ve zaman etkilerin ortalamasını, μ_i ortalamalardan bireysel etkinin sapmasını ve ek olarak λ_t ortalamalardan zaman etkisinin sapmasını ifade etmektedir. α_i genişletilerek yazıldığında aşağıdaki denklem elde edilir.

$$y_{it} = \alpha + \mu_i + \lambda_t + \beta x'_{it} + \varepsilon_{it}$$

İki faktörlü FE modelinin mi ya da OLS modelinin mi daha uygun olduğuna yine F testiyle karar verilir. Fakat yeni denklemin serbestlik derecesi farklıdır:

$$F = \frac{\frac{RSS_r - RSS_{ur}}{N + T - 2}}{\frac{RSS_{ur}}{(N - 1)(T - 1) - K}} \sim F_{N+T-2, (N-1)(T-1)-K}$$

Bu denklemde RSS_r kısıtlanmış modelin (OLS modeli) kalıntı kareleri toplamına (RSS – Residual Sums of Squares), RSS_{ur} ise kısıtlanmamış modelin (iki faktörlü FE modeli) kalıntı kareleri toplamına eşittir. F testiyle sınanan sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotezi (H_1) aşağıdaki şekildedir:

$$H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_{N-1} = 0 \quad ve \quad \lambda_1 = \lambda_2 = \dots = \lambda_{T-1} = 0$$

$$H_1 : \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq \dots \neq \alpha_{N-1} \neq 0 \quad ve \quad \lambda_1 \neq \lambda_2 \neq \dots \neq \lambda_{T-1} \neq 0$$

Sıfır hipotezi etkin modelin OLS olduğunu göstermektedir. Karar kuralını özetlemek gerekirse, F istatistiği tablo değerinin üstünde olduğunda ($F > F_{Tablo}$) H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum, kukla değişkenlere ait katsayıların birbirinden farklı olduğu anlamına geldiğinden, bireysel ve zaman etkilerini içeren iki faktörlü FE modeli kullanılır.

1.3. RASSAL ETKİLER MODELİ

Her bir birime ve zamana ait sabit katsayıların olmadığı, aksine bağımsız tesadüfi değişkenler olarak ele alındığı modellerdir. Sabit etki modeline benzer bir şekilde tek faktörlü ve iki faktörlü modeller olmak üzere iki başlık altında incelenecektir.

1.3.1. Tek Faktörlü Rassal Etkiler Modeli

Tek faktörlü RE modelinde μ_i 'lerin sabit katsayılar olmadığı, tersine bağımsız rassal değişkenler olduğu varsayılır. Tek Faktörlü RE modeli aşağıdaki gibidir:

$$y_{it} = \alpha + \beta x'_{it} + u_{it}$$

$$u_{it} = \mu_i + \varepsilon_{it}$$

Modeldeki hata terimi u_{it} iki kısımdan oluşur. ε_{it} , bilinen hata terimidir. μ_i , birimler arasındaki farklılıkları gösterir. Bir başka ifadeyle zaman içerisinde değişmeyen i . birime ait spesifik etki terimidir. Modelin u_{it} ve bileşenleriyle ilgili temel varsayımları şunlardır:

$E(\mu_i \varepsilon_{it}) = 0$	Birbiriyle ilişkisi yoktur.
$E(\mu_i) = E(\varepsilon_{it}) = 0$	Ortalamaları sıfırdır.
$E(\mu_i x'_{it}) = E(\varepsilon_{it} x'_{it}) = 0$	x_{it} 'lerden bağımsızdır.
$E(\mu_i^2) = \sigma_\mu^2$	μ_i 'lerin varyansları sabittir.
$E(\varepsilon_{it}^2) = \sigma_\varepsilon^2$	ε_{it} 'lerin varyansları sabittir.
$E(\mu_i \mu_j) = 0$	$i \neq j$ iken
$E(\varepsilon_{it} \varepsilon_{js}) = 0$	$i \neq j$ ve $t \neq s$ iken
$E(u_{it}^2) = \sigma_\mu^2 + \sigma_\varepsilon^2$	Varyansı μ_i 'lerin varyansı ve ε_{it} 'lerin varyansının toplamına eşittir.
$E(u_{it} u_{is}) = \sigma_\mu^2$	Ardışık değerleri ilişkilidir.

Tahmin yöntemi olarak OLS modelini mi yoksa RE modelini mi tercih etmek gerektiğine karar vermek için Langrange Çarpan (LM – Lagrange Multiplier) testleri kullanılır. LM testleri, modeldeki birimler arasında değişen varyans (groupwise heteroscedasticity) olup olmadığını test eder.

$$LM_{\mu} = \frac{NT}{2(T-1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N \left[\sum_{t=1}^T \tilde{\varepsilon}_{it} \right]^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \tilde{\varepsilon}_{it}^2} - 1 \right]^2 \sim \chi_1^2$$

Bu denklemde ε_{it} , OLS modeline ait kalıntılara dayanmaktadır. LM testiyle sınanan sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotezi (H_1) aşağıdaki şekildedir:

$$H_0 : \sigma_{\mu}^2 = 0$$

$$H_1 : \sigma_{\mu}^2 \neq 0$$

H_0 hipotezi, birimlerin varyanslarının eşit (birimler arası sabit varyans) olduğunu ifade etmektedir. H_0 hipotezi OLS modelinin kullanılacağı; H_1 hipotezi ise tek faktörlü RE modelinin daha uygun olduğu anlamına gelmektedir. LM test istatistiği χ^2 (ki-kare) dağılımı gösterir ve karar kuralı ise LM test istatistiği değerinin tablo değerinin karşılaştırılmasıyla elde edilir. LM test istatistiği değerinin tablo değerinin büyük olması ($LM_{\mu} > \chi_{tablo}^2$) durumunda H_0 hipotezi reddedilir. H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda, tek faktörlü RE modelinin tercih edilmesi gerektiği anlamına gelir.

Panel veri analizlerinde karşılaşılan diğer bir önemli konu ise birimlere özgü spesifik etkilerin sabit ya da rassal olarak algılanmasıdır. Daha açık bir ifadeyle RE modelinin mi yoksa FE modelinin mi kullanılacağına karar verilmelidir. Bu amaçla Hausman test istatistiği kullanılmakta ve birimlere ait spesifik etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon olup olmadığı test edilmektedir. Çok karmaşık olmaması nedeniyle, bir katsayıya dayanan Hausman test istatistiği aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$W = \frac{(\hat{\beta}_{FE} - \hat{\beta}_{RE})^2}{Var[\hat{\beta}_{FE}] - Var[\hat{\beta}_{RE}]} \sim \chi_K^2$$

Denkleimde $\hat{\beta}_{FE}$ FE modele ait katsayının tahminini, $\hat{\beta}_{RE}$ ise RE modeline ait katsayının tahminini ifade etmektedir. LM testiyle sınanan sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotezi (H_1) aşağıdaki şekildedir:

$$H_0 : Cor(\mu_i, x_{it}) = 0$$

$$H_1 : Cor(\mu_i, x_{it}) \neq 0$$

H_0 hipotezi birimlere ait spesifik etkilerle açıklayıcı değişkenler arasında ilişki olmadığını ifade eder. Dolayısıyla H_0 hipotezi tek faktörlü RE modelinin kullanılacağını; H_1 hipotezi ise tek faktörlü FE modelinin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Hausman test istatistiği χ^2 (ki-kare) dağılımıdır ve karar kuralı ise Hausman test istatistiği değerinin tablo değeriyle karşılaştırılması sonucu elde edilir. Hausman test istatistiği değerinin tablo değerinden büyük olması ($W > \chi^2_{tablo}$) durumunda, H_0 hipotezi reddedilir. H_0 hipotezinin reddedilmesi durumu, tek faktörlü FE modelinin tercih edilmesi gerektiği anlamına gelir.

1.3.2. İki Faktörlü Rassal Etkiler Modeli

Tek faktörlü RE modeline ek olarak zamana ait spesifik etkilerin kullanıldığı modellerdir. α_i 'lerin yanı sıra λ_t 'lerinde sabit katsayılar olmadığı, bunun tam tersine bağımsız rassal değişkenler olduğu varsayılır. İki Faktörlü RE modelinin genel ifadesi, tek faktörlü RE modeline benzemektedir. Farklılık hata teriminden (u_{it}) kaynaklanmaktadır.

$$y_{it} = \alpha + \beta x'_{it} + u_{it}$$

$$u_{it} = \mu_i + \lambda_t + \varepsilon_{it}$$

Modeldeki hata terimi u_{it} üç kısımdan oluşur. Yukarıda verilen denklemdaki gibi ε_{it} , bilinen hata terimini; μ_i , birimler arasındaki farklılıkları; buna ek olarak λ_t zamana ait spesifik etkileri gösterir. İki faktörlü RE modelinin u_{it} ve bileşenleriyle ilgili temel varsayımlar, tek faktörlü RE modelini varsayımları λ_t 'yi içerecek şekilde genişletildiğinde elde edilir.

Tahmin yöntemi olarak OLS modelini mi yoksa RE modelini mi tercih etmek gerektiğine karar vermek için yine Langrange Çarpan (LM – Lagrange Multiplier) Testleri kullanılır.

$$LM_{\mu\lambda} = LM_{\mu} + LM_{\lambda} \sim \chi_2^2$$

İki faktörlü RE modeli için LM test istatistiğinin formülü, bireye ait spesifik etkileri içeren tek faktörlü RE modelinin LM istatistiği (LM_{μ}) ile zamana ait spesifik etkileri içeren tek faktörlü RE modelinin LM istatistiği (LM_{λ}) toplamına eşittir. LM_{λ} 'ye ait denklem ise aşağıdaki şekildedir:

$$LM_{\lambda} = \frac{NT}{2(N-1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N \left[\sum_{t=1}^T \tilde{\varepsilon}_{it} \right]^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T \tilde{\varepsilon}_{it}^2} - 1 \right] \sim \chi_1^2$$

$LM_{\mu\lambda}$ test istatistiğiyle sınanan sıfır hipotezi (H_0) ve alternatif hipotezi (H_1) aşağıdaki şekildedir:

$$H_0 : \sigma_{\mu}^2 = 0 \quad ve \quad \sigma_{\lambda}^2 = 0$$

$$H_1 : \sigma_{\mu}^2 \neq 0 \quad ve \quad \sigma_{\lambda}^2 \neq 0$$

Karar kuralına göre LM test istatistiği değerinin tablo değerinin büyük olması ($LM_{\mu\lambda} > \chi^2_{tablo}$) durumunda H_0 hipotezi reddedilir. H_0 hipotezinin reddedilmesi durumu ise iki faktörlü RE modelinin tercih edilmesi gerektiği anlamına gelir.

İki faktörlü RE modeli mi yoksa iki faktörlü FE modelinin mi kullanılacağına karar vermek amacıyla benzer şekilde yukarıda verilen Hausman sınaması kullanılır. Hausmann Sınamasının formülü ve boş hipotezi, tek faktörlü RE modeline benzer şekildedir.

2. MODEL

Uygulama bölümünde kullanılan model Tablo 8’de detayları verilen Barro ve Lee (1993), Barro (1996b), De Haan ve Siermann (1995a), Tavares ve Wacziarg (2001) tarafından çalışmalarından esinlenerek oluşturulmuştur. Modelde ekonomik büyümeyi açıklayan temel makro ekonomik değişkenlerle birlikte yönetim endekslerine yer verilmiştir.

Tablo 8: Ampirik Çalışma İçin Örnek Modeller

Çalışma	Yöntem	Model
Barro ve Lee (1993a); Barro (1996b)	Panel Veri Yöntemi	Growth = f (GSYH düzeyi, yatırım oranı, beşeri sermaye düzeyi, doğurganlık oranı, hükümet harcamaları, enflasyon, dış ticaret hadleri, kayıt dışı ekonomi, demokrasi, hukukun üstünlüğü)
De Haan ve Siermann (1995a)	OLS	Growth = f (Başlangıç gelir düzeyi, yatırım oranı, beşeri sermaye düzeyi, nüfus büyümesi, hükümet harcamaları, doğurganlık oranı, enflasyon, dışa açıklık oranı, demokrasi)
Tavares Wacziarg (2001)	Panel Veri Yöntemi	Growth = f (Yatırım oranı, beşeri sermaye düzeyi, hükümet harcamaları, dışa açıklık oranı, kayıt dışı ekonomi, gelir dağılımındaki eşitsizlik, politik istikrarsızlık, demokrasi)

Modelin bağımsız değişkeni GRW, ekonomik büyüme oranını göstermektedir ve ülkelerin GSYH değerindeki yıllık büyüme oranı olarak ele alınmıştır. Modelde, literatürde sıkça kullanılan beş açıklayıcı değişken temel olarak ele alınmıştır: (1) INV, brüt sabit sermaye yatırımlarını, (2) LE şeklinde ifade edilen ve emeğin

etkinliğini gösteren değişken bir ülkenin sahip olduğu işgücü miktarıyla o ülkeye ait Beşeri Kalkınma Endeksinin çarpımının logaritması, (3) GCONS değişkeni, genel nihai hükümet harcamalarını, (4) INF, tüketici fiyat endeksindeki yıllık artışları, (5) OPEN, dışa açıklık oranını ifade etmektedir. Bu temel değişkenlere ek olarak, çalışmanın amacına uygun bir şekilde GOVERNANCE, yönetim endekslerini ifade etmektedir. Bu bağlamda tahmin edilen modelin ifade biçimi aşağıda verildikten sonra modelde yer alan makro ekonomik değişkenlerle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

$$GRW_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 INV_{it} + \beta_2 Log(LE)_{it} + \beta_3 GCONS_{it} + \beta_4 INF_{it} + \beta_5 OPEN_{it} + \beta_6 GOVERNANCE_{it} + \varepsilon_{it}$$

2.1. YURT İÇİ YATIRIMLAR

Yurtiçi yatırımlar sürdürülebilir ekonomik büyümenin temel belirleyicisidir ve özellikle gelişmekte olan ülkeler sermaye kıtlığı çekmektedirler. Sabit sermaye stokuna müteşebbisler, hükümetler ve hanehalkları tarafından yapılan yeni yatırımları göstermektedir. Harrod-Domar büyüme modeli, Rostow'un Büyüme Aşamaları Modeli veya diğer modern ekonomik büyüme modellerinde, sermaye ve çıktı düzeyi arasında mekanik bir ilişki vardır. Bir ekonomide sermaye harcamaları arttığında ekonomik büyüme hızlanmaktadır. Yatırımlar, akım değişken olan brüt sabit sermayenin (Gross Fixed Capital Formation) GSYH'ye oranı olarak ele alınmıştır. Yatırımların ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olduğunu gösteren panel veri yöntemiyle yapılmış çalışmalar bulunmaktadır (Jalilian v.d. 2007: Bassani v.d., 2001; Krishna, 2003).

2.2. EMEĞİN ETKİNLİĞİ

Beşeri sermaye, kısaca işgücü tarafından içerilen bilgi ve becerilerin toplamı olarak adlandırılmaktadır. Ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisine dair ortak bir kanı bulunmaktadır. Başlangıçta yüksek düzeyde beşeri sermayeye sahip olan ülkeler, daha hızlı ekonomik büyüme performansını sergilemektedir. Bu durumun iki

nedeni vardır. Birincisi, yüksek düzeyde beşeri sermayeye sahip ülkelerin yüksek teknolojinin üretilmesi ve kullanımı konusunda üstünlüğe sahip olmasıdır. İkincisi ise yüksek düzeyde beşeri sermayeyle büyüme sürecine başlayan ülkelerin fiziksel sermayeyi kullanmakta daha etkin olması ve daha hızlı büyümesidir. Çünkü beşeri sermayeyi düzenlemek fiziksel sermayeyi elde etmekten daha zordur. Bir başka açıdan ifade etmek gerekirse beşeri sermayesi yüksek bireylerin marjinal ürünü yüksektir ve bu bireyler, toplam faktör verimliliğini artırır.

Literatürde beşeri sermaye göstergesi olarak birçok değişken alınmaktadır. Sachs ve Warner (1997a), tahmin edilen yaşam beklenti süresini; Mankiw v.d. (1992), orta öğretime kayıt olma oranını; Ranis v.d. (2000), beşeri kalkınma endeksini beşeri sermaye göstergesi olarak kullanmıştır. Beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerine pozitif etkisini gösteren panel veri çalışmaları bulunmaktadır (Park, 2006; McDonald ve Roberts, 2002; Barro, 2001; Bassanini ve Scarpetta, 2001). Bu çalışmada beşeri sermaye göstergesi olarak beşeri kalkınma endeksi alınmıştır. Beşeri kalkınma endeksi, yaşam süresi beklentisi, okur-yazarlık, eğitim düzeyi ve kişi başına gelir düzeylerinin birleşiminden oluşan bir endekstir. Modelde emek miktarı ile beşeri sermaye göstergesinin çarpımı emeğin etkinliği olarak ele alınmıştır.

2.3. KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen çalışmalar, dışlama etkisi ve kamu harcamalarının etkinliği üzerinde durmaktadır. Literatürde hükümet harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif olduğunu gösteren panel veri çalışmalar çoğunlukla bulunmaktadır (Agell v.d. 2006; Ho, 2001; Fölster ve Henrekson, 2001, 1999; Devarajan v.d., 1996). Kamu harcamalarının finanse edilme şekli özel sektörün yatırımlara tahsis edebileceği fonları azaltıyorsa hükümet harcamalarındaki bir artış, gerçekte ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Bu aynı zamanda kamu harcamalarının daha az etkin olduğu anlamına gelmektedir. Hükümet harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisini pozitif bulan panel veri çalışmaları da bulunmaktadır (Alexiou, 2009). Pozitif etkinin gerekçesi kamu harcamalarının eğitim ve sağlık harcamaları yoğunluklu olmasıdır.

Bu durum beşeri sermayenin gelişmesine ve faktör verimliliğinin artmasına neden olur (Barro, 1991). Ancak dışlama etkisi göz ardı edildiğinde dahi bu etki sınırlıdır.

2.4. ENFLASYON ORANI

Enflasyon oranı makroekonomik istikrar göstergesi olarak algılanmaktadır. Fiyat, piyasa mekanizmasını etkin bir şekilde çalıştıran bir unsurdur. Enflasyon oranının yüksek ve dalgalı olduğu bir ekonomide yatırımların reel getirilerine ilişkin belirsizlikler artmaktadır. Belirsizlikler yatırım harcamalarının azalmasına yol açmaktadır. Bir diğer etki, yüksek enflasyon ortamında finansal piyasalardaki getirinin reel sektör getirilerinden yüksek olması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu durum faktör verimliliğini azaltmakta ve rant kollama faaliyetlerini artırmaktadır. Enflasyonun ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif olduğuna ilişkin yaygın bir görüş hakimdir ve bu etkiyi gösteren panel veri yöntemiyle yapılmış ampirik çalışmalar bulunmaktadır (Apergis, 2004; Gylfason ve Herbertsson, 2001; Ghosh ve Phillips, 1998; Barro, 1995; Fischer, 1993).

Enflasyonun ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olduğunu belirten çalışmalar, temelde Philips Eğrisi yaklaşımına dayanmaktadır. Yetersiz mali sisteme sahip ülkelerde hükümet merkez bankası kaynaklarını kullanarak enflasyon vergisi yoluyla gelir elde eder. Hükümetlerin bu gelirleri yatırım harcamalarının finansmanında kullanmaları sonucu, enflasyonist sürecin büyümeyi artıracığı ileri sürülmektedir. Ayrıca, nominal ücretlerin enflasyondaki ani değişimlere yavaş uyarlanması, ücret pazarlıklarının zaman alması sonucu tasarruf eğilimi düşük olan kesimlerin reel gelirleri azalırken tasarruf eğilimi yüksek olan kesimlerin reel gelirleri artar. Bu durumda yüksek enflasyonun büyümeye katkıda bulunduğu ileri sürülmektedir.

2.5. DIŞA AÇIKLIK ORANI

Dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerine etkisini araştıran çalışmalar, dış ticaret hacminin artmasının teknoloji ve bilgi transferleri aracılığıyla faktör verimliliğini de artıracığını belirtmektedir. Ayrıca pazarın büyümesi nedeniyle ölçek

ekonomilerinden faydalanma oranının artacağı üzerinde durmaktadır. Böylece ekonomik büyüme olumlu etkilenecektir. Dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olduğunu belirten panel veri çalışmaları bulunmaktadır (Buch ve Toubal, 2009; Lee v.d., 2004; Wang v.d., 2004; Dollar ve Kraay, 2003; Harrison, 1996). Dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif olduğunu belirten panel veri çalışmaları da bulunmaktadır (Yanikkaya, 2003; Edwards, 1998). Dışa açıklığın bir ekonomi üzerinde olumsuz etkisinin bulunduğunu belirten çalışmalar, benzer kurumsal yapıya sahip olmayan ülkeler arasındaki ticaretten, daha az gelişmiş olanlarının olumsuz etkilenebileceğini ortaya koymaktadır.

3. VERİ

Çalışmada kullanılan değişkenler, makroekonomik değişkenler ve yönetim değişkeni şeklinde ikiye ayrılarak değerlendirilecektir. Makroekonomik değişkenlere ait veriler Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI – World Development Indicators) veri setinden derlenmiştir. Makroekonomik değişkenlerden emekle ilgili değişken elde edilirken Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP – United Nations Development Programme) tarafından hazırlanan Beşeri Kalkınma Endeksi (HDI – Human Development Index) kullanılmıştır.

Uygulamayı oluşturan modellerde, üç farklı yönetim gösterge setine yer verilmiştir. Bunlardan ilki olan ICRG endeksidir. Fazla sayıda ülke ve geniş bir zaman aralığını kapsamaması nedeniyle ICRG endeksi, literatürde önemli bir yere sahiptir. Diğer bir değişken ise KKZ endeksidir ve literatürde yaygınca kullanılmaktadır. Üçüncü değişken ise literatürde yönetim endeksi olarak da kullanılan rastlanan fakat özellikle yolsuzluk üzerine şekillendirilen CPI endeksidir. ICRG endeksi uygulamanın temelini oluştururken KKZ ve CPI hem literatürde genişçe yer alması hem de farklı zaman aralığı ve ülke sayısı açısından, karşılaştırma olanağı sağladığı için uygulamada yer almaktadır.

3.1. ULUSLARARASI ÜLKE RİSK REHBERİ YÖNETİŞİM ENDEKSİ

Yönetişim endeksi, ICRG veri tabanında yer alan politik risk alt kategorisinde bulunan 12 değişken içinden doğrudan konuyla ilgili değişkenler alınarak elde edilmiştir. Endeks değeri ‘hükümetin istikrarı’, ‘demokratik hesapverilebilirlik’, ‘yolsuzluk’, ‘bürokratik kalite’ ve ‘hukukun üstünlüğü’ değişkenlerinin toplamından oluşmaktadır ve üst sınırı ‘34’ değeridir. Ülkelerin aldıkları puanlara göre taşıdıkları risk düzeyleri Tablo 9’de yer almaktadır.

Tablo 9: ICRG Endeksi Değerlerine Göre Risk Kategorileri

Çok Düşük Risk	29-34
Düşük Risk	25-28
Orta Riskli	22-24
Yüksek Risk	18-21
Çok Yüksek Risk	0-17

3.2. KAUFMANN, KRAAY VE ZOIDO-LOBATON YÖNETİŞİM ENDEKSİ

Dünya Bankası bünyesinde oluşturulan KKZ endeksi ‘söz hakkı ve hesapverilebilirlik’, ‘politik istikrar’, ‘bürokrasinin etkinliği’, ‘düzenlemelerin kalitesi’, ‘hukuk sistemi’ ve ‘yolsuzlukla mücadele’ değişkenlerinden oluşmaktadır. Değişkenlerin her birinin aldığı değerler -2,5 ile 2,5 arasında değişmektedir. Yönetişim bileşenleri toplanarak KKZ endeksi oluşturulmuştur. Toplamlarından oluşması nedeniyle KKZ endeksinin aldığı değerler -15 ile +15 arasında değişmektedir. Bu aralık içinde endeksin yüksek değerleri, daha iyi bir yönetim yapısının olduğunu ifade etmektedir.

3.3. YOLSUZLUK ALGILAMA ENDEKSİ

TI tarafından hazırlanan CPI endeksinin değeri ‘0’ ile ‘10’ arasında değişmektedir. CPI endeksinin ‘0’ değerine yaklaşması ülkelerde yolsuzluk

boyutunun yüksek olarak algılandığı, tersine ‘10’ değerine yaklaşması o ülkede yolsuzluğun daha az yapıldığı şeklinde bir algının olduğu anlamına gelir.

4. BEKLENTİLER ve HİPOTEZ

Yönetişim endekslerinin, ekonomik büyüme üzerine etkisi araştırılırken kurulan modelde yer alan açıklayıcı değişkenlerinin katsayı işaretlerine ilişkin beklentiler Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Ekonomik Modelde Kullanılan Açıklayıcı Değişkenlerin Beklenen İşaretleri

Değişkenler	Tanımı	Beklenen İşaret
INV	Brüt Sabit Sermaye Yatırımı (% GSYH)	+
LE	İşgücü ile Beşeri Kalkınma Endeksinin Çarpımının Logaritması	+
GCONS	Merkezi Hükümet Nihai Tüketim Harcamaları (% GSYH)	-
INF	Enflasyon	-
OPEN	Dış Ticaret (% GSYH)	+
ICRG KKZ CPI	Yönetişim Endeksleri	+

Çalışmanın temel hipotezi şu şekilde ifade edilebilir: *Yönetişim endeksindeki iyileşmelerin ekonomik büyüme üzerine etkisi pozitifdir.* Devletlerin yönetim yapısında meydana gelen ilerlemeler, ülkelerin ekonomik büyüme oranını artırmaktadır. Aksine, devletlerin yönetim yapısında meydana gelen gerilemeler, ülkelerin ekonomik büyüme oranını azaltmaktadır.

5. TAHMİN SONUÇLARI

Tahmin sonuçlarının elde edildiği modeller ilk olarak bütün dünya ülkelerinin yer aldığı karma modellerle başlamaktadır. Tahmin sonuçlarına geçmeden önce belirtilmesi gereken bir durum vardır. Rassal etki ya da sabit etki modellerinden

hangisinin daha etkin olduğu sorusunun yanıtı ilk olarak iktisat teorisinde aranır. İktisat teorisine ilişkin literatürde, ele alınan konuyla ilgili yaygın bir kanının olmaması veya örneklemin herhangi bir kritere göre ayrılmaması durumunda OLS, sabit etki ve rassal etki modelleri oluşturularak ilgili testlere göre model seçimi yapılmaktadır. Bu nedenle karma modellere ilişkin analizlerde tahmin sonuçlarından önce modellere ilişkin test istatistiklerine yer verilmiştir.

Karma modellerden elde edilen sonuçlara göre analizler detaylandırılmıştır. Bu noktada, gelişmekte olan ülkelerin ayrıca ele alınmasına karar verilmiştir. Analizlerde, gelişmekte olan ülkeler, buldukları coğrafi bölgelere ve ait oldukları gelir düzeylerine ayrılmıştır. Ayrım yapılırken Dünya Bankasının ülkeleri sınıflandırma biçimi dikkate alınmıştır. Bu durum, örnekleme daha homojen bir yapıya kavuşturduğundan, yalnızca sabit etki modellerinin incelenmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca yönetim ve bileşenleri üzerine literatürde yapılan çalışmalarda birim etkisi öne çıkmaktadır. Bu nedenle, coğrafi bölgelere ve gelir gruplarına göre ayırım yapılan modellerde, tek faktörlü FE birim model üzerinden hareket edilmiştir. Tek faktörlü FE birim modelin etkin olmadığı durumlarda ise OLS tahmincisine (Bu modellere ait tahmin sonuçlarını gösteren tablolarda yer alan ikinci F testi model seçimi içindir.) yer verilmiştir. Bu durum, analiz kısmının göreceli olarak sadeleşmesini de sağlamıştır.

Tahmin sonuçlarında sıkça tekrarlara düşmemek için beş noktanın altını çizmek gerekir. Bunlardan ilki, birimlere ait spesifik katsayılar üzerinedir. Analizde yer alan tüm sabit etki modellerde, her bir birime ait spesifik katsayılar hesaplanmıştır. Literatür taraması yapılırken spesifik etki katsayıları üzerine yorumlara rastlanılmadığından, çalışma içinde veya ekinde bu katsayılara yer verilmemiştir. İkinci nokta, panel data çalışmalarda kurulan modeller için değişen varyans ve oto korelasyon olmak üzere iki önemli problemin söz konusu olmasıdır. Tüm modellerde, yer alan t değerleri heteroskedasite olmayan t değerleridir. Otokorelasyon problemi LM testiyle sınanmıştır. Üçüncü nokta ise iki faktörlü modeller arasında seçim yapılırken kullanılan F, LM ve Hausmann testleriyle ilgilidir. İki faktörlü modellerin seçilebilmesi için tek faktörlü birim modelin ve tek faktörlü zaman modelinin ayrı ayrı bu testleri geçmesi gerekmektedir. Tek faktörlü zaman modellerine çalışmada yer verilmese de iki faktörlü modellerle ilgili seçimler

yapılırken tek faktörlü zaman modellerinin ilgili test sonuçları dikkate alınmıştır. Bu nedenle, iki faktörlü modellere ait testlerin sonucuyla birlikte parantez içinde, tek faktörlü zaman modellerine ait ilgili test sonuçlarına yer verilmiştir. Dördüncü olarak modeller oluşturulurken dışsal değerlere sahip ülkeler dışarıda tutulmuştur. Son olarak, hangi modelde hangi ülkelere ait verilerin kullanıldığına dair bilgi EK-1’de ve her bir model içi korelasyon matrisi EK-2’de yer almaktadır.

5.1. KARMA MODELLER

ICRG endeksiyle oluşturulan ve 1988-2004 arasına ait yıllık verileri içeren modellere ait seçim yapmak amacıyla kullanılan test istatistikleri, Tablo 11’de yer almaktadır. Bu örnekte ICRG endeksi verileri olmayan geçiş ekonomileriyle enflasyon ve ekonomik büyüme değişkenleri açısından aykırı noktalara düşen değerleri barındıran ülkeler bulunmamaktadır. Herhangi bir kritere göre ayırım yapılmadığından, Tablo 11’de rassal etkiler de dahil olmak üzere beş farklı modele ait test istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 11: ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları

		Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=82; T=17 (1988-2004); Gözlem Sayısı=1394			
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model	İki Faktörlü FE Model	İki Faktörlü RE Model
F test	H ₀ = OLS H ₁ =FE Model	3,22***		3,33***	
LM Test	H ₀ =OLS H ₁ =RE Model		84,23***		111,62***
Hausman Test	H ₀ =RE Model H ₁ =FE Model		39,41***		40,65***

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Hipotezler üzerine değerlendirmeye, tek faktörlü FE modele ait F testiyle başlanır. OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü FE modelinin mi kullanılacağına

karar vermek için F testi yapılır. Yöntem bölümünde belirtildiği gibi H_0 hipotezi OLS modelinin, alternatif hipotez ise tek faktörlü FE modelinin tercih edileceği anlamına gelir. Modellerin karşılaştırılmasında kullanılan F testinin yüksek değeri tek faktörlü FE modelinin lehinedir. OLS modeliyle tek faktörlü FE modelinin açıklama güçlerinin karşılaştırılmasında kullanılan F testi değeri 3,22 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

İkinci değerlendirme ise OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü RE modelinin mi kullanılacağına karar vermek için LM testiyle yapılır. Yöntem bölümünde belirtildiği gibi H_0 hipotezi OLS modelinin, alternatif hipotezin ise tek faktörlü RE modelinin tercih edileceği anlamına gelir. Modellerin karşılaştırılmasında kullanılan LM testinin yüksek değeri, tek faktörlü RE modelinin lehinedir. Tek faktörlü RE modeline ait LM testi sonucu 84,23 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_{\mu} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü RE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

Dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, tek faktörlü RE ve tek faktörlü FE modellerinin her ikisinin de OLS modele tercih edildiğidir. Bu noktada, yöntem bölümünde belirtildiği gibi, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağını belirlemek amacıyla Hausman sınaması kullanılır ve bu test üçüncü adım değerlendirmeyi ifade etmektedir. H_0 hipotezinin kabul edilmesi tek faktörlü RE modelinin, alternatif hipotez ise tek faktörlü FE modelinin tercih edileceğini gösterir. Hausman istatistiğinin yüksek değerleri tek faktörlü FE modelinin lehinedir. Test sonucuna göre Hausman istatistiği 39,41 olarak bulunmuştur ve χ^2 dağılımı göstermektedir. Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin, tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiğini gösterir.

Benzer süreç iki faktörlü modeller için de yürütülür. İki faktörlü FE modelinin mi yoksa OLS modelinin mi kullanılacağını tespit etmek amacıyla F istatistiği değerine bakıldığında 3,33 olduğu görülmektedir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezinin reddedilmesi gerekir. (Tek faktörlü FE zaman modelinin

F istatistiği ise 3,02 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü FE modeli, OLS modeline tercih edilir.

OLS modeliyle iki faktörlü RE modelleri arasında karşılaştırma yapmak amacıyla LM istatistiği değerine bakıldığında 111,62 olduğu görülmektedir ve $LM_{\mu\lambda} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin LM istatistiği ise 27,40 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü RE modelinin OLS modeline tercih edilmelidir.

İki faktörlü modellerin her ikisi de OLS modeline tercih edildiğine göre iki faktörlü RE ve iki faktörlü FE model arasında karşılaştırma yapmak gerekir. Karşılaştırma yapmak için yapılan Hausman sınavasının sonucu 40,65 olarak elde edilmiştir. Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin Hausman test istatistiği ise 29,52 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Bu durum iki faktörlü FE modelinin, iki faktörlü RE modele tercih edildiğini gösterir. Modellerin tamamına ait test istatistikleri dikkate alındığında iki faktörlü FE modeli en uygun tercih olarak görülmektedir ve Tablo 12’de (1) numaralı modelde tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 12’deki (1) numaralı model de iki faktörlü FE modeline ait tahminleri içermektedir. Modelde tahmin edilen katsayıların işaretleri incelendiğinde tüm değişkenlerin katsayı işaretlerinin teorik beklentilere uygun olduğu görülmektedir. INV ve OPEN değişkenlerinin katsayı işareti pozitif ve her ikisi de %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkeninin işareti pozitif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. GCONS ve INF negatiftir ve her iki değişken istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Son olarak ICRG değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir ve beklentilere uygun olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri sırasıyla 0,307 ve 0,252 olarak bulunmuştur. F istatistiği 5,55 olup model bütünüyle anlamlıdır. Özetlemek gerekirse, 82 ülkeyi ve 1988-2004 yılları arasına ait verileri kapsayan karma modelde yönetişimin (ICRG endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi beklentilere uygun fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 12: ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=82; T=17 (1988-2004); Gözlem Sayısı=1394	
Değişkenler	(1) İki Faktörlü FE Model
C	-3,0445 (-0,55)
INV	0,2133 (8,62)***
LE	0,2934 (0,82)
GCONS	-0,2890 (-6,70)***
INF	-0,0255 (-4,54)***
OPEN	0,0227 (3,01)***
ICRG	0,0253 (0,63)
R2	0,307
Düzeltilmiş R2	0,252
F test (t-değerleri için)	5,55

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 13'te 2002-2005 yılları arasına ait KKZ endeksi kullanılarak elde edilen modeller için test sonuçları yer almaktadır. Tablo 13'te bir önceki tablodan farklı olarak OLS model, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modeller olmak üzere üç farklı model yer almaktadır. İki faktörlü modellere yer verilmemesinin sebebi örnekleme kullanılan zaman serisi uzunluğunun (T), açıklayıcı değişken sayısından (K) küçük olmasıdır. Bu durumda iki faktörlü RE model tahmin edilememektedir.

Hipotezler üzerine değerlendirmeye tek faktörlü FE modele ait F testiyle başlanır. OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü FE modelinin mi kullanılacağına

karar vermek için F testi yapılır. Modellerin karşılaştırılmasında kullanılan F testinin yüksek değeri, tek faktörlü FE modelinin lehinedir. F testi değeri 3,01 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

Tablo 13: KKZ Endeksiyle oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=108; T=4 (2002-2005); Gözlem Sayısı=432			
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model
F test	$H_0=OLS$ $H_1=FE$ Model	3,01***	
LM Test	$H_0=OLS$ $H_1=RE$ Model		32,87***
Hausman Test	$H_0=RE$ Model $H_1=FE$ Model		53,59***

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

İkinci değerlendirme ise OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü RE modelinin mi kullanılacağına karar vermek için LM testiyle yapılır. Tek faktörlü RE modeline ait LM testi sonucu, 32,87 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_\mu > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum, tek faktörlü RE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

Önemli bir nokta, tek faktörlü RE ve tek faktörlü FE modellerinin her ikisinin de OLS modele tercih edildiğidir. Bu noktada, yöntem bölümünde belirtildiği gibi, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağını belirlemek amacıyla kullanılan Hausman sınaması sonucu, test istatistiği 53,59 olarak bulunmuştur ve χ^2 dağılımını göstermektedir. Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum, tek faktörlü FE modelinin, tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiğini gösterir. Daha açık bir ifadeyle test etmek gerekirse, Tablo 13'te tahmin edilen ilgili test istatistiklerine göre

tek faktörlü FE modeli en uygun tercih olarak görülmektedir. Bu nedenle Tablo 14'te (2) numaralı modelde tahmin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 14: KKZ Endeksiyle oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=108; T=4 (2002-2005); Gözlem Sayısı=432	
Değişkenler	(2) Tek Faktörlü FE Model
C	-153,82 (-3,22)***
INV	-0,0328 (-0,48)
LE	10,2201 (3,22)***
GCONS	-0,1595 (-1,24)
INF	-0,2388 (-6,41)***
OPEN	0,0836 (4,21)***
KKZ	0,0866 (0,26)
R2	0,588
Düzeltilmiş R2	0,442
F test (t-değerleri için)	4,02

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Ülkeler arası farklılıkların sabit terimdeki farklılıklarla ölçülebileceğini varsayan tek faktörlü FE modeli gösteren Tablo 14'te yer alan (2) numaralı modelde, INV değişkeninin katsayı işareti negatiftir; beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. LE değişkeninin işareti pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. GCONS değişkeninin katsayı işareti negatiftir ve istatistiksel olarak anlamlı değildir. INF değişkeninin katsayı işareti negatiftir ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. OPEN değişkenine ait katsayının işareti

pozitifdir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Son olarak KKZ değişkenine ait katsayı işareti pozitiftir; beklentilere uygun olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri sırasıyla 0,588 ve 0,442 olarak bulunmuştur. F istatistiği 4,02 olup model bütünüyle anlamlıdır. Özetlenecek olursa, 108 ülkeyi ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan karma modelde, yönetişimin (KKZ endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi, beklentilere uygun fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 15'te yer alan model, tüm dünya ülkelerine ait 1999-2005 arasına ait yıllık verileri içermektedir ve bu modellerde ICRG endeksi kullanılmıştır. Tablo 12'de yer alan (1) nolu modelden, örneklem olarak farklıdır. Bu model geçiş ekonomilerini de kapsamı nedeniyle N açısından daha zengindir. Ancak geçiş ekonomilerinin ICRG endeksi çoğunlukla 1999 yılından itibaren yayınlandığı için T açısından daralma olmuştur. Herhangi bir kritere göre ayırım yapılmadığından, Tablo 15'te rassal etkiler de dahil olmak üzere beş farklı tahmin yöntemine ait test sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 15: ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları

		Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=99; T=7 (1999-2005); Gözlem Sayısı=693			
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model	İki Faktörlü FE Model	İki Faktörlü RE Model
F test	H_0 = OLS H_1 =FE Model	3,75***		3,77***	
LM Test	H_0 =OLS H_1 =RE Model		70,11***		153,96***
Hausman Test	H_0 =RE Model H_1 =FE Model		77,80***		41,91***

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Hipotezler üzerine değerlendirmeye tek faktörlü FE modele ait F testiyle başlanır. OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü FE modelinin mi tercih edileceğine

karar vermek için yapılan F testi değeri 3,75 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

İkinci değerlendirme ise OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü RE modelinin mi kullanılacağına karar vermek için LM testiyle yapılır. Test sonucu 70,11 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_{\mu} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü RE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

Bu noktada, tek faktörlü RE ve tek faktörlü FE modellerinin her ikisinin de OLS modeline tercih edildiği görülmektedir. Yöntem bölümünde belirtildiği gibi, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağını belirlemek amacıyla yapılan Hausman sınaması istatistiği 77,80 olarak bulunmuştur ve χ^2 dağılımı göstermektedir. Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiğini gösterir.

Benzer süreç iki faktörlü modeller için de yürütülür. İki faktörlü FE modelinin mi yoksa OLS modelinin mi kullanılacağını tespit etmek amacıyla F istatistiği değerine bakıldığında 3,77 olduğu görülmektedir ve $LM_{\mu\lambda} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezinin reddedilmesi gerekir. (Tek faktörlü FE zaman modelinin F istatistiği ise 7,32 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü FE modeli, OLS modeline tercih edilir.

OLS modeliyle iki faktörlü RE modelleri arasında karşılaştırma yapmak amacıyla LM istatistiği değerine bakıldığında 153,96 olduğu görülmektedir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin LM istatistiği ise 83,85 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü RE modeli, OLS modeline tercih edilmelidir.

İki faktörlü modellerin her ikisi de OLS modeline tercih edildiğine göre iki faktörlü RE ve iki faktörlü FE model arasında karşılaştırma yapmak gerekir. Karşılaştırma için yapılan Hausman sınamasının sonucu 41,91 olarak elde edilmiştir.

Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi_{tablo}^2$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin Hausmann test istatistiği ise 43,90 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Bu durum iki faktörlü FE modelinin, iki faktörlü RE modele tercih edildiğini gösterir. Tahmin edilen tüm modellerin ilgili test istatistikleri dikkate alındığında, iki faktörlü FE modeli en uygun tercih olarak görülmektedir. Tablo 16’da yer alan (3) numaralı model iki faktörlü FE modele ait tahmin sonuçlarını vermektedir.

Tablo 16: ICRG Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=99; T=7 (1999-2005); Gözlem Sayısı=693	
Değişkenler	(3) İki Faktörlü FE Model
C	-53,653 (-1,32)
INV	0,1310 (3,22)***
LE	3,5388 (1,33)
GCONS	-0,2723 (-3,19)***
INF	-0,1336 (-7,28)***
OPEN	0,0743 (5,03)***
ICRG	-0,0210 (-0,25)
R2	0,501
Düzeltilmiş R2	0,407
F test (t-değerleri için)	5,32

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Ülkeler arası farklılıkların sabit terimdeki farklılıklarla ölçülebileceğini varsayan iki faktörlü FE modeli gösteren Tablo 16’da yer alan (3) numaralı modelde, INV ve OPEN değişkenlerinin katsayı işareti pozitifdir ve beklentilere uygun olmakla

birlikte %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir; beklentilere uygun olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı değildir. GCONS ve INF değişkenlerinin katsayı işareti negatiftir ve beklentilere uygun olmakla birlikte %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. INF değişkeninin katsayı işareti negatiftir ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti negatiftir; beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri sırasıyla 0,501 ve 0,407 olarak bulunmuştur. F istatistiği 5,32 olup model bütünüyle anlamlıdır. Özetlenecek olursa, 99 ülkeyi ve 1999-2005 yılları arasında ait verileri kapsayan karma modelde, yönetişimin (ICRG endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi, beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 17’de CPI endeksiyle oluşturulan ve 1996-2004 arasında ait yıllık verileri içeren modellere ait seçim yapmak amacıyla test istatistikleri yer almaktadır. Bu örnekte 52 ülke bulunmaktadır. Herhangi bir kritere göre ayırım yapılmadığından, Tablo 17’de rassal etkiler de dahil olmak üzere beş farklı modele ait test istatistikleri yer almaktadır.

Tablo 17: CPI Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=52; T=7 (1996-2004); Gözlem Sayısı=468					
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model	İki Faktörlü FE Model	İki Faktörlü RE Model
F test	$H_0=OLS$ $H_1=FE$ Model	2,90***		3,78***	
LM Test	$H_0=OLS$ $H_1=RE$ Model		20,84***		125,11***
Hausman Test	$H_0=RE$ Model $H_1=FE$ Model		33,59***		26,77***

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Hipotezler üzerine değerlendirmeye tek faktörlü FE modele ait F testiyle başlanır. OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü FE modelinin mi tercih edileceğine karar vermek için yapılan F testi değeri 2,90 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

İkinci değerlendirme ise OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü RE modelinin mi kullanılacağına karar vermek için LM testiyle yapılır. Test sonucu 20,84 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_{\mu} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü RE modelinin, OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

Bu noktada, tek faktörlü RE ve tek faktörlü FE modellerinin her ikisinin de OLS modeline tercih edildiği görölmektedir. Yöntem bölümünde belirtildiği gibi, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağını belirlemek amacıyla yapılan Hausman sınaması istatistiği 33,59 olarak bulunmuştur ve χ^2 dağılımı göstermektedir. Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin, tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiğini gösterir.

Benzer süreç iki faktörlü modeller için de yürütölür. İki faktörlü FE modelinin mi yoksa OLS modelinin mi kullanılacağını tespit etmek amacıyla F istatistiği değerine bakıldığında 3,78 olduğu görölmektedir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezinin reddedilmesi gerekir. (Tek faktörlü FE zaman modelinin F istatistiği ise 7,09 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü FE modeli, OLS modeline tercih edilir.

OLS modeliyle iki faktörlü RE modelleri arasında karşılaştırma yapmak amacıyla LM istatistiği değerine bakıldığında 125,11 olduğu görölmektedir ve $LM_{\mu} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin LM istatistiği ise 104,27 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü RE modeli, OLS modeline tercih edilmelidir.

İki faktörlü modellerin her ikisi de OLS modeline tercih edildiğine göre iki faktörlü RE ve iki faktörlü FE model arasında karşılaştırma yapmak gerekir. Karşılaştırma yapmak için yapılan Hausman sınavasının sonucu 26,77 olarak elde edilmiştir. Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin Hausmann test istatistiği ise 14,71 olarak elde edilmiştir ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Bu durum iki faktörlü FE modelinin iki faktörlü RE modele tercih edildiğini gösterir. Tahmin edilen tüm modellerin ilgili test istatistikleri dikkate alındığında, iki faktörlü FE modeli en uygun tercih olarak görülmektedir. Tablo 18’de yer alan (4) numaralı modelde, iki faktörlü FE modele ait tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 18: CPI Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=52; T=7 (1996-2004); Gözlem Sayısı=468	
Değişkenler	(4) İki Faktörlü FE Model
C	20,036 (0,46)
INV	0,3144 (6,87)***
LE	-1,3145 (-0,49)
GCONS	-0,2420 (-2,60)***
INF	-0,0740 (-5,62)***
OPEN	0,0530 (3,61)***
CPI	-0,3925 (-1,22)
R2	0,474
Düzeltilmiş R2	0,389
F test (t-değerleri için)	5,57

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

İki faktörlü FE modeline ait tahminleri içeren Tablo 18'deki (4) numaralı modelde, makroekonomik değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve OPEN değişkenlerinin katsayı işareti pozitif ve değişkenlerin her ikisi de istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. LE değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS ve INF değişkenlerinin katsayı işaretleri negatif ve her iki değişken %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Son olarak CPI değişkenine ait katsayı işareti negatiftir ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri sırasıyla 0,474 ve 0,389 olarak bulunmuştur. F istatistiği 5,32 olup model bütünüyle anlamlıdır. Kısaca, 52 ülkeyi ve 1996-2004 yılları arasına ait verileri kapsayan karma modelde, yönetişimin (CPI endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi beklentilere uygun değildir fakat istatistiksel olarak da anlamlı değildir.

Tablo 19'da 2002-2005 yılları arasına ait CPI endeksi kullanılarak elde edilen modeller için test sonuçları yer almaktadır. Tablo 19'da OLS model, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modeller olmak üzere üç farklı model yer almaktadır. İki faktörlü modellere yer verilmemesinin sebebi, örnekleme kullanılan zaman serisi uzunluğunun (T), açıklayıcı değişken sayısından (K) küçük olmasıdır. Bu durumda iki faktörlü RE model tahmin edilememektedir.

Hipotezler üzerine değerlendirmeye, tek faktörlü FE modele ait F testiyle başlanır. OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü FE modelinin mi kullanılacağına karar vermek için F testi yapılır. Modellerin karşılaştırılmasında kullanılan F testinin yüksek değeri, tek faktörlü FE modelinin lehinedir. F testi değeri 2,60 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

İkinci değerlendirme ise OLS modelinin mi yoksa tek faktörlü RE modelinin mi kullanılacağına karar vermek için LM testiyle yapılır. Tek faktörlü RE modeline ait LM testi sonucu 4,56 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_{\mu} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum, tek faktörlü RE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

Tablo 19: CPI Endeksiyle oluşturulan Karma Modele İlişkin Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=88; T=4 (2002-2005); Gözlem Sayısı=352			
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model
F test	H ₀ = OLS H ₁ =FE Model	2,60***	
LM Test	H ₀ =OLS H ₁ =RE Model		4,56**
Hausman Test	H ₀ =RE Model H ₁ =FE Model		74,26***

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Önemli bir nokta, tek faktörlü RE ve tek faktörlü FE modellerinin her ikisinin de OLS modele tercih edildiğidir. Bu noktada, yöntem bölümünde belirtildiği gibi, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellerinden hangisinin kullanılacağını belirlemek amacıyla kullanılan Hausman sınaması sonucu test istatistiği 74,26 olarak bulunmuştur ve χ^2 dağılımı göstermektedir. Elde edilen test sonucuna göre $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiğini gösterir. Daha açık bir ifadeyle test etmek gerekirse, Tablo 19'da tahmin edilen ilgili test istatistiklerine göre tek faktörlü FE modeli, en uygun tercih olarak görülmektedir. Bu nedenle Tablo 20'de (5) numaralı modelde tahmin sonuçlarına yer verilmiştir.

Tek faktörlü FE modeline ait tahmin sonuçlarını gösteren Tablo 20'deki (5) numaralı modelde, INV ve CPI değişkenlerine ait katsayı işaretleri beklentilere uygun değildir. INV değişkeninin katsayı işareti negatif fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir. LE değişkeninin işareti pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. GCONS ve INF değişkenlerinin katsayı işareti negatiftir ve sırasıyla %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. OPEN değişkenine ait katsayının işareti pozitifdir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Son olarak CPI değişkenine ait katsayı işareti negatiftir ve beklentilere uygun olmamakla birlikte

istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri 0,595 ve 0,449 olarak bulunmuştur. F istatistiği 4,08 olup model bütünüyle anlamlıdır. Özetlenecek olursa, gelişmiş ve gelişmekte olan toplam 88 ülkeye ait 2002-2005 yılları arası için oluşturulan modelde, yönetişimin (CPI endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi, beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 20: CPI Endeksiyle Oluşturulan Karma Modele İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=88; T=4 (2002-2005); Gözlem Sayısı=352	
Değişkenler	(5) Tek Faktörlü FE Model
C	-268,3 (-4,52)***
INV	-0,0565 (-0,69)
LE	17,799 (4,61)***
GCONS	-0,3911 (-2,19)**
INF	-0,2007 (-5,46)***
OPEN	0,0738 (3,67)***
CPI	-0,1789 (-0,68)
R2	0,595
Düzeltilmiş R2	0,449
F testi	4,08

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

5.2. GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER MODELİ

Bu başlık altında gelişmekte olan ülkeler üzerine oluşturulan modeller bulunmaktadır. Bu modeller 'gelişmekte olan ülkeler' gibi bir ayrımı içermesine rağmen yeterince homojen bir örnekleme temsil etmemektedir. Bu nedenle, rassal etkiler de dahil olmak üzere beş farklı modele ait test istatistikleri yapılmaya devam edilecektir. Ayrıca tahmin sonuçlarına geçmeden önce bir noktanın daha belirtilmesi gerekir. Bir önceki başlık altında model seçimi üzerine açıklamalara geniş bir şekilde yer verildiğinden, bu bölümde test sonuçları kısaca yer alacaktır. ICRG Endeksinin kullanıldığı ve 62 gelişmekte olan ülkenin 1988-2004 yılları arasına ait verilerini içeren modellere ilişkin seçim yapmak amacıyla yapılan test istatistikleri Tablo 21'de yer almaktadır.

Tablo 21: ICRG Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=62; T=17 (1988-2004); Gözlem Sayısı=1054					
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model	İki Faktörlü FE Model	İki Faktörlü RE Model
F test	$H_0=OLS$ $H_1=FE$ Model	2,73***		2,89***	
LM Test	$H_0=OLS$ $H_1=RE$ Model		35,65***		53,16***
Hausman Test	$H_0=RE$ Model $H_1=FE$ Model		28,38***		32,79***

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Tek faktörlü FE modele ait F testi değeri 2,73 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü RE modeline ait LM testi sonucu 35,65 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_{\mu} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü RE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Son olarak göz

önünde bulundurulan Hausman istatistiği 28,38 olarak bulunmuştur ve $W > \chi_{tablo}^2$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiğini gösterir.

İki faktörlü modellere gelindiğinde, F istatistiği değerinin 2,89 olduğu görülmektedir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezinin reddedilmesi gerekir. (Tek faktörlü FE zaman modelinin F istatistiği ise 2,73 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü FE modeli, OLS modeline tercih edilir. İkinci adımda kontrol edilen LM istatistiği değerinin ise 53,16 olduğu görülmektedir ve $LM_{\mu\lambda} > \chi_{tablo}^2$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin LM istatistiği ise 17,51 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü RE modeli, OLS modeline tercih edilmelidir. Son olarak iki faktörlü modeller arasında karşılaştırma yapmak için kullanılan Hausman sınavasının sonucu 32,79 olarak elde edilmiştir ve $W > \chi_{tablo}^2$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. (Tek faktörlü RE zaman modelinin Hausman test istatistiği ise 19,62 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Bu durum iki faktörlü FE modelinin iki faktörlü RE modele tercih edildiğini gösterir. Modellerin tamamına ait test istatistikleri dikkate alındığında iki faktörlü FE modeli en uygun tercih olarak görülmektedir ve Tablo 22'deki (6) numaralı modelde tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 22'deki (6) numaralı modelde, iki faktörlü FE modeline ait tahmin sonuçlarına bakıldığında tüm değişkenlerin katsayı işaretlerinin teorik beklentilere uygun olduğu görülmektedir. INV ve OPEN değişkenlerinin katsayı işareti pozitif ve sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkeninin işareti pozitif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. GCONS ve INF negatiftir ve her iki değişken istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. Son olarak ICRG değişkenine ait katsayı işareti pozitif ve beklentilere uygun olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri sırasıyla 0,290 ve 0,229 olarak bulunmuştur. F istatistiği 4,77 olup model bütünüyle anlamlıdır. Özetlemek gerekirse, 62 gelişmekte olan ülkeyi ve 1988-2004 yılları arasına ait verileri kapsayan modelde yönetişimin (ICRG endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi, beklentilere uygun fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 22: ICRG Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=62; T=17 (1988-2004); Gözlem Sayısı=1054	
Değişkenler	(6) İki Faktörlü FE Model
C	-8,2238 (-1,27)
INV	0,2131 (7,44)***
LE	0,5822 (1,39)
GCONS	-0,2774 (-5,61)***
INF	-0,0246 (-3,90)***
OPEN	0,0199 (2,21)**
ICRG	0,0736 (1,51)
R2	0,290
Düzeltilmiş R2	0,229
F test (t-değerleri için)	4,77

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

KKZ Endeksinin kullanıldığı ve 92 gelişmekte olan ülkenin 2002-2005 yılları arasında ait verilerini içeren modellere ilişkin seçim yapmak amacıyla yapılan test istatistikleri, Tablo 23'de yer almaktadır. Modelde yer alan zaman serisi uzunluğunun (T), açıklayıcı değişken sayısından (K) küçük olması nedeniyle OLS model, tek faktörlü FE ve tek faktörlü RE modellere ait testler bulunmaktadır.

Tablo 23: KKZ Endeksiyle oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=92; T=4 (2002-2005); Gözlem Sayısı=368			
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model
F test	H ₀ = OLS H ₁ =FE Model	2,83***	
LM Test	H ₀ =OLS H ₁ =RE Model		21,85***
Hausman Test	H ₀ =RE Model H ₁ =FE Model		47,04***

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Tek faktörlü FE modele ait F testi değeri 2,83 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü RE modeline ait LM testi sonucu 21,85 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_{\mu} > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü RE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Son olarak göz önünde bulundurulan Hausman istatistiği 47,04 olarak bulunmuştur ve $W > \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin, tek faktörlü RE modele tercih edilmesi gerektiğini gösterir. Modellerin tamamına ait test istatistikleri dikkate alındığında, tek faktörlü FE modeli en uygun tercih olarak görülmektedir ve Tablo 24'te (7) numaralı modelde tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tek faktörlü FE modeline ait tahmin sonuçlarına Tablo 24'te yer alan (7) nolu modelden bakıldığında, INV ve KKZ dışındaki değişkenlerin katsayı işaretlerinin teorik beklentilere uygun olduğu görülmektedir. INV değişkeninin katsayı işareti negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. LE ve OPEN değişkenlerinin katsayı işareti pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. GCONS değişkeninin katsayı işareti negatif olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. INF değişkeninin katsayı işareti negatiftir ve %1 düzeyinde anlamlıdır. Son olarak KKZ değişkenine ait katsayı işareti negatiftir ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama

gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri sırasıyla 0,548 ve 0,386 olarak bulunmuştur. F istatistiği 3,20 olup model bütünüyle anlamlıdır. Özetlemek gerekirse, 92 gelişmekte olan ülkeyi ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan modelde, yönetişimin (KKZ endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi, negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 24: KKZ Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=92; T=4 (2002-2005); Gözlem Sayısı=368	
(7)	
Değişkenler	Tek Faktörlü FE Model
C	-150,13 (-2,91)***
INV	-0,0608 (-0,80)
LE	10,012 (2,91)***
GCONS	-0,1453 (-1,04)
INF	-0,2405 (-5,99)***
OPEN	0,0895 (4,03)***
KKZ	-0,0648 (-0,17)
R2	0,548
Düzeltilmiş R2	0,386
F test (t-değerleri için)	3,38

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

CPI Endeksinin kullanıldığı ve 30 gelişmekte olan ülkenin 1996-2004 yılları arasına ait verilerini içeren modellere ilişkin seçim yapmak amacıyla yapılan test istatistikleri Tablo 25'te yer almaktadır.

Tablo 25: CPI Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Test Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=30; T=9 (1988-2004); Gözlem Sayısı=270					
Testler	Hipotezler	Tek Faktörlü FE Model	Tek Faktörlü RE Model	İki Faktörlü FE Model	İki Faktörlü RE Model
F test	H ₀ = OLS H ₁ =FE Model	2,11***		3,34***	
LM Test	H ₀ =OLS H ₁ =RE Model		0,18		119,71***
Hausman Test	H ₀ =RE Model H ₁ =FE Model		26,69***		10,97*

* işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 25'e göre tek faktörlü FE modele ait F testi değeri 2,11 olarak tespit edilmiştir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü RE modeline ait LM testi sonucu 0,18 olarak tespit edilmiştir. LM testi χ^2 dağılımı göstermektedir ve $LM_{\mu} < \chi^2_{tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilmez. Bu durum OLS modelinin tek faktörlü RE modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü RE modele ait LM testinden elde edilen bu sonuca göre iki yönlü RE Modeline ait LM testini kontrol etmenin gerekliliği ortadan kalkmaktadır. Ayrıca RE ve FE modelleri arasında karşılaştırma yapmanın da gereği yoktur. Bu noktada bakılması gereken, iki faktörlü modele ait F istatistiği değeridir ve 3,34 olduğu görülmektedir ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezinin reddedilmesi gerekir. (Tek faktörlü FE zaman modelinin F istatistiği ise 8,20 olarak elde edilmiştir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır.) Dolayısıyla iki faktörlü FE modeli, OLS modeline tercih edilir. Modellerin tamamına ait test istatistikleri dikkate alındığında, iki faktörlü FE modeli en uygun tercih olarak görülmektedir ve Tablo 26'da (8) numaralı modelde tahmin sonuçları yer almaktadır.

Tablo 26: CPI Endeksiyle Oluşturulan Gelişmekte Olan Ülkeler Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim) N=30; T=9 (1996-2004); Gözlem Sayısı=270	
(8)	
Değişkenler	İki Faktörlü FE Model
C	42,161 (0,66)
INV	0,3193 (5,05)***
LE	-2,4892 (-0,64)
GCONS	-0,2386 (-1,99)**
INF	-0,0561 (-3,22)***
OPEN	0,0326 (1,49)
CPI	-0,9351 (-1,55)
R ²	0,485
Düzeltilmiş R ²	0,386
F test (t-değerleri için)	4,94

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 26'daki (8) numaralı modelde iki faktörlü FE modeline ait tahmin sonuçlarına bakıldığında, LE ve CPI dışındaki değişkenlerin katsayı işaretlerinin teorik beklentilere uygun olduğu görülmektedir. INV değişkeninin katsayı işareti pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkeninin işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. GCONS ve INF değişkenlerinin katsayı işareti negatif ve sırasıyla %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. OPEN değişkenlerinin katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir. Son olarak CPI değişkenine ait katsayı işareti negatiftir ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 değerleri sırasıyla 0,485 ve

0,386 olarak bulunmuştur. F istatistiği 4,94 olup model bütünüyle anlamlıdır. Özetlemek gerekirse, 30 gelişmekte olan ülkeyi ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan modelde, yönetişimin (CPI endeksi) ekonomik büyüme üzerine etkisi negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir.

5.3. COĞRAFİ BÖLGELERE MODELLER

Ülkelerin coğrafi bölgelere ayrılmasının altında yatan neden, aynı coğrafyada yer alan ülkelerin benzer ekonomik yapıyı göstermesidir. Bu kapsamda gelişmekte olan ülkeler dört farklı coğrafi bölgeye ayrılarak modeller oluşturulmuştur. Örneğin Avrupa ve Merkezi Asya olarak nitelendirilen coğrafi bölgede yer alan ülkeler, geçiş ekonomisi özelliğini göstermektedir. Sahra-altı Afrika ülkeleri ise birbirine benzer yönetim sorunlarını yaşamaktadır ve birbirine benzer kalkınmışlık düzeyine sahiptir. Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri benzer kalkınma stratejilerini benimseyen ülkelerden oluşmaktadır. Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğu ise benzer makro ekonomik sorunları yaşamaktadır. Bu bölümde, gelişmiş ülkelerin bulunduğu coğrafi bölgelere (Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Japonya, Yeni Zelanda ve Avustralya) yer verilmemiştir. Bunun nedeni, bir sonraki başlıkta gelir düzeyine ilişkin yapılan ayırımın yer almasıdır. Yukarıda belirtilen ülkelerle yüksek gelir düzeyine sahip OECD ülkelerine ilişkin modelde yer alan ülkeler benzerlik göstermektedir. Birbirine benzer iki modelin yer almaması hedeflenmiştir.

5.3.1. Avrupa ve Merkezi Asya Modeli

Tablo 27’de yer alan (9) numaralı model ICRG endeksinin kullanıldığı 1999-2005 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,74 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin, OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü FE modelinin tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve LE değişkenlerine ait katsayı işareti pozitifdir fakat

istatistiksel olarak anlamsızdır. OPEN değişkeninin katsayı işaretleri pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. GCONS değişkenine ait katsayı işareti negatiftir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkeninin katsayı işaretleri negatiftir ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,540 ve 0,439 olarak bulunmuştur. F istatistiği 5,36 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 27: Avrupa ve Merkezi Asya Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)		
	N=20; T=7 (1999-2005); N*T=140	N=23; T=4 (2002-2005) N*T=92	N=20; T=4 (2002-2005) N*T=80
	(9) Tek Faktörlü FE	(10) Tek Faktörlü FE	(11) Tek Faktörlü FE
C	-170,19 (-1,27)	-34,245 (-0,18)	-174,5 (-0,93)
INV	0,0497 (0,68)	-0,3561 (-3,47)***	-0,4069 (-3,94)***
LE	11,1220 (1,25)	2,9244 (0,23)	11,707 (0,95)
GCONS	-0,2470 (-1,27)	-0,5541 (-2,29)**	-0,3694 (-1,75)*
INF	-0,0242 (-2,20)**	-0,0795 (-1,42)	-0,0627 (1,15)
OPEN	0,1167 (3,57)***	0,1484 (3,52)***	0,1813 (4,18)***
ICRG	0,0126 (0,08)		
KKZ		0,6830 (1,01)	
CPI			0,6043 (1,10)
R2	0,540	0,746	0,739
Düzeltilmiş R2	0,439	0,633	0,619
F test (t-değerleri için)	5,36	6,60	6,13
F test	2,74	4,95	5,46

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 27’de yer alan (10) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 4,95 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre INV değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. Bununla birlikte, INV değişkeninin katsayı işareti istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. LE değişkeninin katsayı işareti pozitif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. INF değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. OPEN değişkeninin katsayı işareti pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. KKZ değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,746 ve 0,633 olarak bulunmuştur. F istatistiği 6,60 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 27’de yer alan (11) numaralı model, CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 5,46 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre INV değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. Bununla birlikte, INV değişkeninin katsayı işareti istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. LE değişkeninin katsayı işareti pozitif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. INF değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. OPEN değişkeninin katsayı işareti pozitif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. CPI değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,739 ve 0,619 olarak bulunmuştur. F istatistiği 6,13 olup model bütünüyle anlamlıdır.

5.3.2. Doğu ve Güneydoğu Asya Modeli

Tablo 28’de yer alan (12) numaralı model ICRG endeksinin kullanıldığı 1994-2004 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 0,84 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} < F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi kabul edilir. Bu durum ICRG endeksinin kullanıldığı Doğu ve Güneydoğu Asya Modeli için OLS modelinin tercih edileceği anlamına gelir. OLS modelin tahmin sonuçlarına göre GCONS ve OPEN değişkenlerinin dışındaki tüm değişkenlerin katsayı işaretleri beklentilere uygundur. INV değişkeninin katsayı işaretleri pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkenlerine ait katsayı işaretleri pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkenine ait katsayı işaretleri pozitif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkeninin katsayı işaretleri negatif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. OPEN değişkeninin katsayı işaretleri negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. ICRG değişkenine ait katsayı işaretleri beklentilere uygun olmayan bir şekilde negatiftir ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,246 ve 0,213 olarak bulunmuştur. F istatistiği 7,40 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 28’de yer alan (13) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,72 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının katsayı işaretleri beklentilere uygundur. INV, LE, INF değişkenlerinin katsayı işaretleri istatistiksel olarak anlamsız iken GCONS ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işaretleri sırasıyla %10 ve %5 düzeyinde anlamlıdır. Son olarak, KKZ değişkenine ait katsayı işaretleri pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,739 ve 0,602 olarak bulunmuştur. F istatistiği 5,38 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 28: Doğu ve Güneydoğu Asya Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)		
	N=13; T=11 (1994-2004); N*T=143	N=14; T=4 (2002-2005) N*T=56	N=12; T=4 (2002-2005) N*T=48
	(12)	(13)	(14)
	OLS	Tek Faktörlü FE	Tek Faktörlü FE
C	3,52 (0,65)	-254,3 (-2,34)**	-248,02 (-2,19)**
INV	0,2753 (5,85)***	0,0235 (0,15)	0,0431 (0,28)
LE	0,0703 (0,28)	15,72 (2,40)	14,370 (2,24)**
GCONS	0,0292 (0,28)	-0,7171 (-1,79)*	-0,6239 (-1,00)
INF	-0,0459 (-1,26)	-0,2198 (-1,49)	-0,1229 (-0,80)
OPEN	-0,0066 (-1,16)	0,0343 (1,98)**	0,0390 (2,38)**
ICRG	-0,2939 (-2,13)**		
KKZ		0,1258 (0,28)	
CPI			2,0299 (1,13)
R2	0,246	0,739	0,759
Düzeltilmiş R2	0,213	0,602	0,623
F test (t-değerleri için)	7,40	5,38	5,56
F test	0,84	2,72	2,81

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 28'de yer alan (14) numaralı model, CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modeldir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,81 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir.

Tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV, GCONS, INF değişkenlerinin katsayı işareti istatistiksel olarak anlamsız iken LE ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti, her iki değişken için %5 düzeyinde anlamlıdır. Son olarak, CPI değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,759 ve 0,623 olarak bulunmuştur. F istatistiği 5,56 olup model bütünüyle anlamlıdır.

5.3.3. Latin Amerika Modeli

Tablo 29'da yer alan (15) numaralı model ICRG endeksinin kullanıldığı 1994-2004 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 4,26 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü FE modelin tahmin sonuçlarına göre makroekonomik değişkenlerin tamamının işareti beklentilere uygundur. INV değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamsızdır. LE ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti pozitifdir fakat her iki değişken de istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS ve INF değişkenlerine ait katsayı işareti negatiftir ve sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti negatiftir ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,333 ve 0,263 olarak bulunmuştur. F istatistiği 4,73 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 29'da yer alan (16) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 1,69 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti pozitifdir fakat her iki değişkenin katsayısı da istatistiksel olarak anlamsızdır. LE değişkenine ait

katsayı işareti pozitif ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. GCONS ve INF değişkenlerine ait katsayı işareti negatiftir ve sırasıyla %10 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. KKZ değişkenine ait katsayı işareti pozitif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,479 ve 0,238 olarak bulunmuştur. F istatistiği 1,99 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 29: Latin Amerika Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)		
	N=21; T=13 (1992-2004); N*T=273	N=20; T=4 (2002-2005) N*T=80	N=19; T=4 (2002-2005) N*T=76
	(15) Tek Faktörlü FE	(16) Tek Faktörlü FE	(17) Tek Faktörlü FE
C	-6,296 (-0,25)	-323,2 (1,88)*	-258,5 (-1,44)
INV	0,3218 (5,27)***	0,0079 (0,02)	0,1847 (0,56)
LE	0,7665 (0,43)	22,255 (1,94)*	17,407 (1,47)
GCONS	-0,5452 (-4,78)***	-1,3184 (-1,98)*	-1,7202 (-1,69)*
INF	-0,0173 (-1,92)*	-0,3113 (-3,40)***	-0,3461 (-3,50)***
OPEN	0,0087 (0,41)	0,1631 (1,35)	0,1362 (1,00)
ICRG	-0,1165 (-1,41)		
KKZ		1,3624 (1,13)	
CPI			2,4393 (1,04)
R2	0,333	0,479	0,459
Düzeltilmiş R2	0,263	0,238	0,205
F test (t-değerleri için)	4,73	1,99	1,80
F test	4,26	1,69	1,62

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 29'da yer alan (17) numaralı model CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek

faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 1,62 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV, LE ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti pozitif fakat her iki değişkenin katsayısı da istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS ve INF değişkenlerine ait katsayı işareti negatiftir ve sırasıyla %10 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. CPI değişkenine ait katsayı işareti pozitif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,459 ve 0,205 olarak bulunmuştur. F istatistiği 1,99 olup model bütünüyle anlamlıdır.

5.3.4. Sahra-altı Afrika Modeli

Tablo 30'da yer alan (18) numaralı model, ICRG endeksinin kullanıldığı 1989-2004 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 1,11 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} < F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi kabul edilir. Bu durum, ICRG endeksinin kullanıldığı Sahra-altı Afrika modeli için OLS modelinin tercih edileceği anlamına gelir. OLS modelinin tahmin sonuçlarına göre OPEN değişkenlerinin dışındaki tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV değişkeninin katsayı işaretleri pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkenlerine ait katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkenine ait katsayı işareti negatif ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. INF değişkeninin katsayı işaretleri negatif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. OPEN değişkeninin katsayı işaretleri negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,133 ve 0,119 olarak bulunmuştur. F istatistiği 9,60 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 30: Sahra-altı Afrika Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)			
	N=24; T=16 (1989-2004) N*T=384	N=25; T=4 (2002-2005) N*T=100	N=15; T=4 (2002-2005) N*T=60
Değişkenler	(18) OLS	(19) Tek Faktörlü FE	(20) Tek Faktörlü FE
C	-3,3128 (-1,03)	-76,85 (-0,97)	-254,4 (-2,26)**
INV	0,2182 (5,36)***	0,0026 (0,017)	-0,2006 (-0,88)
LE	0,0228 (0,11)	4,6303 (0,84)	16,241 (2,15)**
GCONS	-0,1214 (-2,11)**	0,2183 (0,99)	0,0570 (0,15)
INF	-0,0132 (-1,21)	-0,3810 (-4,02)***	-0,0330 (-3,45)***
OPEN	-0,0096 (-0,82)	0,1802 (2,51)**	0,3004 (3,85)***
ICRG	0,2607 (3,47)***		
KKZ		-0,1993 (-0,23)	
CPI			-0,2022 (-0,61)
R2	0,133	0,534	0,605
Düzeltilmiş R2	0,119	0,331	0,403
F test (t-değerleri için)	9,60	2,64	2,99
F test	1,11	2,98	2,72

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 30'da yer alan (19) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,98 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının katsayı işareti

beklentilere uygundur. INV ve LE değişkenlerine ait katsayı işareti pozitifdir fakat her iki değişkenin katsayısı da istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkenlerine ait katsayı işareti negatiftir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. OPEN değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. KKZ değişkenine ait katsayı işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,534 ve 0,331 olarak bulunmuştur. F istatistiği 2,64 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 30’da yer alan (20) numaralı model CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modeldir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,72 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum, tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. LE değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir ve %5 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. GCONS değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir; beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkenine ait katsayı işareti negatiftir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. OPEN değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. CPI değişkenine ait katsayı işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,605 ve 0,403 olarak bulunmuştur. F istatistiği 2,99 olup model bütünüyle anlamlıdır.

5.4. GELİR DÜZEYİNE GÖRE MODELLER

Bu başlık altında yer alan modeller, Dünya Bankası tarafından yapılan gelir düzeyi ayırımına dayanmaktadır. Bu kapsamda ülkeler yüksek, üst-orta, alt-orta ve düşük gelir düzeylerine göre dört farklı gruba ayrılmıştır.

5.4.1. Yüksek Gelir Düzeyi Modeli

Yüksek Gelir Düzeyi Modeli, Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleriyle Doğu Asya'da yer alan Japonya ve Pasifik'te yer alan Avustralya ve Yeni Zelanda OECD üyesi ülkelerinden oluşmaktadır. Tablo 31'de yer alan (21) numaralı model, ICRG endeksinin kullanıldığı 1988-2004 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 12,46 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü FE modelinin tahmin sonuçlarına göre LE değişkeni dışındaki tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve OPEN değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif ve her iki değişken %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkeninin katsayı işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS ve INF değişkenlerinin katsayı işaretleri negatif ve her iki değişken %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,546 ve 0,511 olarak bulunmuştur. F istatistiği 15,41 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 31'de yer alan (22) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 7,76 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV, LE ve OPEN değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif ve sırasıyla %5, %10 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. GCONS değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. KKZ değişkenine ait katsayı işareti pozitif ve istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlıdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,819 ve 0,729 olarak bulunmuştur. F istatistiği 9,06 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 31: Yüksek Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)		
	N=23; T=17 (1988-2004); N*T=391	N=17; T=4 (2002-2005) N*T=68	N=17; T=4 (2002-2005) N*T=68
	(21)	(22)	(23)
	Tek Faktörlü FE	Tek Faktörlü FE	Tek Faktörlü FE
C	146,79 (5,66)***	-277,27 (-2,07)**	-3,9438 (-0,04)
INV	0,3442 (8,16)***	0,2866 (2,34)**	0,4373 (3,68)***
LE	-9,2852 (-5,31)***	16,7767 (1,96)*	0,1129 (0,02)
GCONS	-0,5418 (-5,92)***	-0,0271 (-0,09)	-0,3720 (-1,17)
INF	-0,3409 (-8,86)***	-0,6110 (-3,00)***	-0,8381 (-3,83)***
OPEN	0,0439 (4,86)***	0,0687 (3,00)***	0,0467 (1,83)*
ICRG	0,0157 (0,29)		
KKZ		1,2503 (2,42)**	
CPI			0,0997 (0,27)
R2	0,546	0,819	0,787
Düzeltilmiş R2	0,511	0,729	0,683
F test (t-değerleri için)	15,41	9,06	7,57
F test	12,46	7,76	5,50

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 31'de yer alan (23) numaralı model CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 5,50 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği

anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve OPEN değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif ve sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkeninin katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıdır. CPI değişkenine ait katsayı işareti pozitif ve beklentilere uygun olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,787 ve 0,683 olarak bulunmuştur. F istatistiği 7,57 olup model bütünüyle anlamlıdır.

5.4.2. Üst-orta Gelir Düzeyi Modeli

Tablo 32’de yer alan (24) numaralı model ICRG endeksinin kullanıldığı 1992-2004 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,15 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tek faktörlü FE modelin tahmin sonuçlarına göre INV değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkeninin katsayı işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS ve INF değişkenlerinin katsayı işaretleri negatif ve her iki değişken %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. OPEN değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,275 ve 0,196 olarak bulunmuştur. F istatistiği 3,46 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 32: Üst-orta Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)			
	N=18; T=13 (1992-2004); N*T=234	N=21; T=4 (2002-2005) N*T=84	N=21; T=4 (2002-2005) N*T=84
Değişkenler	(24) Tek Faktörlü FE	(25) Tek Faktörlü FE	(26) Tek Faktörlü FE
C	11,90 (0,23)	-525,2 (-2,24)**	-526,37 (-2,25)**
INV	0,3273 (4,76)***	0,1140 (0,33)	0,1147 (0,34)
LE	-0,1258 (-0,04)	34,03 (2,16)**	34,06 (2,17)**
GCONS	-0,5497 (-3,58)***	-0,5105 (-0,75)	-0,5264 (-0,77)
INF	0,0380 (-3,04)***	-0,1692 (-1,57)	-0,1772 (-1,74)*
OPEN	0,0031 (0,16)	0,1815 (1,66)	0,1795 (1,68)*
ICRG	-0,2274 (-1,94)*		
KKZ		0,1035 (0,08)	
CPI			0,3245 (0,31)
R2	0,275	0,472	0,473
Düzeltilmiş R2	0,196	0,231	0,232
F test (t-değerleri için)	3,46	1,96	1,97
F test	2,15	2,02	2,07

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 32'de yer alan (25) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,02 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin katsayı işareti

beklentilere uygundur. Bununla birlikte, sadece LE değişkeninin katsayı işareti istatistiksel olarak (%5 düzeyinde) anlamlıdır. KKZ değişkenine ait katsayı işareti negatiftir ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,472 ve 0,231 olarak bulunmuştur. F istatistiği 1,96 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 32’de yer alan (26) numaralı model, CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 2,07 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV değişkeninin katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. LE ve OPEN değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif ve sırasıyla %5 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. GCONS değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkeninin katsayı işareti negatif ve istatistiksel olarak %10 düzeyinde anlamlıdır. CPI değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir ve beklentilere uygun olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,473 ve 0,232 olarak bulunmuştur. F istatistiği 1,97 olup model bütünüyle anlamlıdır.

5.4.3. Alt-orta Gelir Düzeyi Modeli

Tablo 33’te yer alan (27) numaralı model ICRG endeksinin kullanıldığı 1992-2004 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 1,92 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti pozitifdir fakat her iki değişkenin katsayısı da istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS ve INF değişkenlerine ait katsayı işareti negatiftir ve sırasıyla %1 ve %5 düzeyinde

istatistiksel olarak anlamlıdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti pozitif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,294 ve 0,238 olarak bulunmuştur. F istatistiği 5,22 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 33: Alt-orta Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)		
	N=28; T=16 (1989-2004); N*T=448	N=36; T=4 (2002-2005) N*T=144	N=31; T=4 (2002-2005) N*T=124
	(27) Tek Faktörlü FE	(28) Tek Faktörlü FE	(29) Tek Faktörlü FE
C	-6,575 (-0,98)	-98,34 (-1,37)	-102,5 (-1,32)
INV	0,2366 (5,84)***	0,2511 (2,84)***	-0,2863 (-2,98)***
LE	0,4263 (0,96)	7,3230 (1,54)	7,2690 (1,44)
GCONS	-0,1776 (-2,60)***	-0,3981 (-2,21)**	-0,2770 (-1,35)
INF	0,0070 (-2,28)**	-0,1291 (-3,00)***	-0,1318 (-2,94)***
OPEN	0,0032 (0,21)	0,0645 (1,82)*	0,0750 (1,88)*
ICRG	0,0112 (0,20)		
KKZ		0,4801 (1,19)	
CPI			0,1263 (0,38)
R2	0,294	0,759	0,729
Düzeltilmiş R2	0,238	0,661	0,610
F test (t-değerleri için)	5,22	7,81	6,36
F test	1,92	5,84	4,23

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 33'te yer alan (29) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 5,84 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti pozitif ve sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkenine ait katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS ve INF değişkenlerine ait katsayı işareti negatiftir ve sırasıyla %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. KKZ değişkenine ait katsayı işareti pozitif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,759 ve 0,661 olarak bulunmuştur. F istatistiği 7,81 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 33'te yer alan (29) numaralı model CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 4,23 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre tüm değişkenlerin katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti pozitif ve sırasıyla %1 ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkenine ait katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkenine ait katsayı işareti negatiftir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkenlerine ait katsayı işareti negatiftir ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. CPI değişkenine ait katsayı işareti pozitif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,729 ve 0,610 olarak bulunmuştur. F istatistiği 6,36 olup model bütünüyle anlamlıdır.

5.4.4. Düşük Gelir Düzeyi Modeli

Tablo 34'te yer alan (30) numaralı model ICRG endeksinin kullanıldığı 1989-2004 arasına ait yıllık verilerin bulunduğu bir örnekleme içermektedir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 1,21 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} < F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi kabul edilir. Bu durum ICRG endeksinin kullanıldığı Sahra-altı Afrika modeli için OLS modelinin tercih edileceği anlamına gelir. OLS modelinin tahmin sonuçlarına göre OPEN değişkeni dışındaki değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV değişkeninin katsayı işaretleri pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. LE değişkenlerine ait katsayı işareti pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkeninin katsayı işaretleri negatif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkenine ait katsayı işareti negatif ve %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. OPEN değişkeninin katsayı işaretleri negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. ICRG değişkenine ait katsayı işareti pozitif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,142 ve 0,129 olarak bulunmuştur. F istatistiği 10,41 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 34'te yer alan (31) numaralı model KKZ endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F testi değeri 3,05 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre makroekonomik değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV ve LE değişkenlerinin katsayı işaretleri pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. GCONS değişkeninin katsayı işaretleri negatif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkenine ait katsayı işareti negatif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. OPEN değişkeninin katsayı işareti negatif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. KKZ değişkenine ait katsayı işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2

sırasıyla 0,554 ve 0,363 olarak bulunmuştur. F istatistiği 2,91 olup model bütünüyle anlamlıdır.

Tablo 34: Düşük Gelir Düzeyi Modeline İlişkin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Bağımlı Değişken Ekonomik Büyüme Oranı (GSYH'deki Yıllık Değişim)		
	N=24; T=16 (1989-2004) N*T=384	N=27; T=4 (2002-2005) N*T=108	N=27; T=4 (2002-2005) N*T=108
	(30)	(31)	(32)
	OLS	Tek Faktörlü FE	Tek Faktörlü FE
C	-5,304 (-1,83)*	-107,11 (-1,35)	-284,7 (-2,41)**
INV	0,2052 (4,82)***	0,0454 (0,32)	-0,0595 (-0,23)
LE	0,1477 (0,77)	6,6342 (1,25)	17,454 (2,34)**
GCONS	-0,0692 (-1,07)	0,1715 (0,77)	0,0411 (0,09)
INF	-0,0190 (-1,74)*	-0,4262 (-4,31)***	-0,3232 (-2,97)***
OPEN	-0,0037 (-0,28)	0,1627 (2,53)***	0,2291 (3,13)***
ICRG	0,2352 (3,44)***		
KKZ		-0,0034 (-0,005)	
CPI			-0,5535 (0,25)
R2	0,142	0,554	0,647
Düzeltilmiş R2	0,129	0,363	0,466
F test (t-değerleri için)	10,41	2,91	3,57
F test	1,21	3,05	2,76

Parantez içindeki değerler t-değerlerini göstermektedir. * işareti %10 düzeyinde, ** işareti %5 düzeyinde ve *** işareti %1 düzeyinde t-değerlerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 34'te yer alan (32) numaralı model CPI endeksiyle oluşturulan ve 2002-2005 yılları arasına ait verileri kapsayan tek faktörlü FE modelidir. Tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edilip edilemeyeceğine dair yapılan F

testi değeri 2,76 olarak bulunmuştur ve $F_{Hesap} > F_{Tablo}$ olduğundan, H_0 hipotezi reddedilir. Bu durum tek faktörlü FE modelinin OLS modeline tercih edileceği anlamına gelir. Tahmin sonuçlarına göre makroekonomik değişkenlerin tamamının katsayı işareti beklentilere uygundur. INV değişkenine ait katsayı işareti pozitifdir fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. LE ve OPEN değişkenlerine ait katsayı işareti pozitifdir ve sırasıyla %5 ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. GCONS değişkeninin katsayı işaretleri negatif olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamsızdır. INF değişkenine ait katsayı işareti negatif ve %1 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. CPI değişkenine ait katsayı işareti negatif ve beklentilere uygun olmamakla birlikte istatistiksel olarak anlamsızdır. Modelin açıklama gücünü gösteren R^2 ve \bar{R}^2 sırasıyla 0,647 ve 0,466 olarak bulunmuştur. F istatistiği 3,57 olup model bütünüyle anlamlıdır.

6. AMPİRİK BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmada yer alan modeller, ülke grubu ve sayısı, veri seti, yönetim endeksi ve elde edilen tahmin sonuçlarını içerecek şekilde Tablo 35'te özetlenmiştir. Herhangi bir ölçüte göre ayırmadan dünya ülkelerine yer verilen beş farklı karma model oluşturulmuştur. Uygulama bölümüne temel teşkil eden ICRG endeksiyle oluşturulmuş modellere bakıldığında, 82 ülkeye ait 1988-2004 dönemine ilişkin verileri içeren (1) numaralı modelde ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. (3) numaralı model de ICRG endeksiyle oluşturulmuştur. Bu modele Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bağımsızlığını ilan eden ülkeler de dahil edilmiştir. Fakat bu durum zaman boyutunun daralmasına neden olmuştur. 99 ülkeye ait 1999-2005 yıllarına ilişkin bu modelde, ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Karma modeller arasında KKZ endeksinin kullanıldığı (2) numaralı modelle CPI endeksinin kullanıldığı (4) ve (5) numaralı modellere ait tahminlerde de istatistiksel olarak anlamsız bulgular elde edilmiştir. Karma model başlığı altında ele alınan beş farklı modelde de yönetim endekslerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 35: Yönetişimin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisine ilişkin Özet Tablo

Model No	Veri				Yöntem	Sonuç	
	Ülke Grubu	Ülke Sayısı	Dönemi	Yönetişim Endeksi		İşaret	İstatistiksel olarak Anlamlılık
(1)	Karma	82	1988-2004	ICRG	İki Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(2)		108	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(3)		99	1999-2005	ICRG	İki Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(4)		52	1996-2004	CPI	İki Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(5)		88	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(6)	Gelişmekte Olan Ülkeler	62	1988-2004	ICRG	İki Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(7)		92	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(8)		30	1996-2004	CPI	İki Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(9)	Avrupa ve Merkezi Asya	20	1999-2005	ICRG	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(10)		23	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(11)		20	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(12)	Doğu ve Güneydoğu Asya	13	1994-2004	ICRG	OLS	(-)	%5 Anamlı
(13)		14	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(14)		12	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(15)	Latin Amerika	21	1992-2004	ICRG	Tek Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(16)		20	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(17)		19	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(18)	Sahra-altı Afrika	24	1989-2004	ICRG	OLS	(+)	%1 Anamlı
(19)		25	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(20)		15	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(21)	Yüksek Gelir Düzeyi	22	1989-2004	ICRG	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(22)		16	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(+)	%5 Anamlı
(23)		17	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(24)	Üst-Orta Gelir Düzeyi	18	1992-2004	ICRG	Tek Faktörlü FE	(-)	%10 Anamlı
(25)		21	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(26)		21	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(27)	Alt-Orta Gelir Düzeyi	28	1989-2004	ICRG	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(28)		36	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(29)		31	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(+)	Anlamsız
(30)	Düşük Gelir Düzeyi	24	1989-2004	ICRG	Tek Faktörlü FE	(+)	%1 Anamlı
(31)		27	2002-2005	KKZ	Tek Faktörlü FE	(-)	Anlamsız
(32)		27	2002-2005	CPI	Tek Faktörlü FE	(-)	Anlamsız

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yapısal farklılıkları göz önüne alınarak gelişmiş ülkelere (yüksek gelir düzeyine sahip OECD ülkeleri) ait veriler çıkarılarak yeni modeller kurulmuştur. Bu modeller, göreceli olarak homojen bir yapıya sahip olmasına rağmen gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan farklı yapıdaki ülkeler göz önüne alındığında, homojenliğin yeterince gerçekleşmediğine dikkat edilmelidir. ICRG endeksinin kullanıldığı 62 ülkeye ait 1988-2004 arasına ait verilerin yer aldığı (6) numaralı modelde ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. KKZ endeksinin kullanıldığı (7) numaralı modelde CPI endeksinin kullanıldığı (8) numaralı modele ait tahminlerde de bulgular, istatistiksel olarak anlamsızdır. Gelişmekte olan ülkeler başlığı altında ele alınan üç farklı modelde de yönetim endekslerinin ekonomik büyüme üzerine etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Gelir gruplarına göre ayırım yaparak oluşturulan modellerden ilki, Avrupa ve Merkezi Asya ülkeleridir. ICRG modelinin kullanıldığı (9) numaralı modelde, 20 ülkeye ait 1999-2005 dönemine ilişkin veriler kullanılmıştır. Bu modelde, ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır. Benzer bulgular, KKZ endeksinin kullanıldığı (10) numaralı modelde CPI endeksinin kullanıldığı (11) numaralı modellerde de görülmektedir.

İkinci bölge Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinden oluşmaktadır. ICRG endeksinin kullanıldığı (12) numaralı model, 13 ülkeye ait 1994-2004 dönemine ait verileri içermektedir. Bu modelde, ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, beklentilere uygun değildir. Aynı coğrafi bölgeye ait diğer KKZ endeksini içeren (13) numaralı ve CPI endeksini içeren (14) numaralı modelde ise yönetim endekslerinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır.

Latin Amerika başlığına gelindiğinde ise (15) numaralı modelde ICRG endeksinin kullanıldığı görülür. Bu model, 21 ülkeye ait 1992-2004 dönemine ilişkin veri setini içermektedir. ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi negatiftir ve istatistiksel olarak anlamsızdır. KKZ endeksini içeren (16) numaralı ve CPI endeksini içeren (17) numaralı modelde ise yönetim endekslerinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif fakat istatistiksel olarak anlamsızdır.

Sahra-altı Afrika ülkelerine ait ICRG endeksinin kullanıldığı (18) numaralı model, 24 ülkeye ait 1989-2004 dönemine ait verileri içermektedir. Bu modelde, ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, beklentilere uygundur. Aynı coğrafi bölgeye ait KKZ endeksini içeren (19) numaralı ve CPI endeksini içeren (20) numaralı modelde ise yönetim endekslerinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Gelir düzeyine göre ayırım yapılarak oluşturulan modellerden ilki, yüksek gelir düzeyine sahip ülkelere aittir. Bu ülkeler, yüksek gelir düzeyine sahip olmakla beraber aynı zamanda OECD üyesi ülkelerdir. Bu nedenle model, gelişmiş ülkelerden oluşmaktadır. Bundan dolayı bu başlık gelişmiş ülkeler için de geçerli olan sonuçları içermektedir. ICRG endeksinin kullanıldığı (21) numaralı model 22 ülkeye ait 1989-2004 yılları arasına ait verileri içermektedir. Bu modelde, ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. CPI endeksini içeren (23) numaralı model de aynı bulguyu göstermektedir. Ancak KKZ endeksinin kullanıldığı 16 ülkenin 2002-2005 yıllarına ait verisini içeren (22) numaralı modelin sonucuna göre yönetim endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, beklentilere uygundur.

Üst-Orta Gelir Düzeyi modelini oluşturan ICRG endeksinin kullanıldığı (24) numaralı modelde 18 ülkenin 1989-2004 dönemine ilişkin verileri yer almaktadır. Bu modelde, yönetim endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, beklentilere uygun değildir. Aynı gelir düzeyine ait KKZ endeksini içeren (25) numaralı ve CPI endeksini içeren (26) numaralı modellerde ise yönetim endekslerinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Alt-Orta Gelir Düzeyi modelini oluşturan ICRG endeksinin kullanıldığı (27) numaralı modelde 28 ülkenin 1989-2004 dönemine ilişkin verileri yer almaktadır. Bu modelde, yönetim endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamsızdır. Benzer bulgu, KKZ endeksinin kullanıldığı (28) numaralı ve CPI endeksinin kullanıldığı (29) numaralı modellerde de görülmektedir.

Son ayırım ise Düşük Gelir Düzeyi modeliyle oluşturulmuştur. ICRG endeksinin kullanıldığı (30) numaralı model, 24 ülkeye ait 1989-2004 dönemine ait verileri içermektedir. Bu modelde, ICRG endeksinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu bulgu, beklentilere uygun değildir. Aynı gelir düzeyine ait KKZ endeksini içeren (31) numaralı ve CPI endeksini içeren (32) numaralı modellerde ise yönetim endekslerinin ekonomik büyüme oranı üzerine etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamsızdır.

Bu bölümün girişinde belirtildiği gibi uygulamada kullanılan temel yönetim değişkeni ICRG endeksidir. Ayrıca Dünya Bankası ve TI tarafından hazırlanan yönetim endeksleri ise kontrol değişkeni olarak ele alınmıştır. Araştırma sonuçları karşılaştırıldığında, ICRG ve kontrol değişkenleriyle elde edilen sonuçlar arasında büyük ölçüde tutarlık olduğu görülür. Bu nedenle araştırma sonuçları üzerine tartışmalar ve literatürdeki diğer çalışmalarla karşılaştırmalar için ICRG endeksiyle elde edilen sonuçlar kullanılacaktır.

Sahra-altı Afrika ve Düşük Gelir Düzeyi ülke grupları için elde edilen sonuçlara göre yönetim kalitesinin artması, ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. İki ülke grubu da 24 ülkeden oluşmaktadır ve her iki grupta yer alan 20 ülke aynı olduğundan örneklem olarak birbirine çok yakındır. Her iki ülke grubu için ulaşılan sonuçlar beklentilere uygundur ve literatür taraması bölümünde yer alan çalışmaların çoğunun sonuçlarına da uymaktadır. Ancak bu bulgular, özellikle Savvides (1995) ve düşük gelir düzeyine sahip ülkeler için yönetim kalitesinin daha önemli olduğu sonucuna ulaşan Gamber ve Scott (2007) tarafından yapılan çalışmalara uygundur. Olson v.d. (2000) ise çalışmasının sonuç kısmında düşük gelir düzeyine sahip olan ülkelerin, makul bir yönetim kalitesine sahip olmaları durumunda diğer ülkeleri yakalayabileceklerini belirtilmektedir. Bir başka deyişle yazar, 'şartlı yakınsama'nın geçerli olacağını ifade etmektedir.

Sahra-altı Afrika ülkeleri açısından bakıldığında ise pozitif etkinin bir diğer önemli nedeni dış yardımlardır. Alesina ve Weder (2002:1136), 1990 yılından sonra UFK'lar ve diğer yardım veren ülkeler, Sahra-altı Afrika ülkelerine yardımları verirken yönetim kalitesini göz önünde bulundurduğunu belirtmektedir. Bu tarihten itibaren Afrika'nın kalkınması için yönetim, önkoşul olarak görülmeye başlamıştır.

Yardımları veren kuruluş ve ülkeler; yolsuzlukları düşüren, hukukun üstünlüğünün geçerli kılınmasını sağlayan, kamu gelir ve giderlerinin yönetiminde etkinliği artıran ve demokratikleşme yolunda adımlar atan ülkelere doğru yönelmiştir. Ayrıca soğuk savaş döneminin sona ermesiyle birlikte ABD ve diğer yardımları veren ülkeler, jeopolitik açıdan önemli olan otokrasilere yardımları etmekten vazgeçerek daha seçici davranmaktadır (Brautigam ve Knack, 2004:275).

Doğu ve Güneydoğu Asya ve Üst-orta Gelir Düzeyi ülke grupları için elde edilen sonuçlara göre ise yönetim kalitesinin artması, ekonomik büyüme üzerine olumsuz etkide bulunmaktadır. İki ülke grubu içinde sadece bir ülke aynı olduğundan, örneklem olarak birbirinden tamamen farklıdır. Bu sonuçlar, literatür taraması kısmında yer alan Weede (2003), Gasiorowski (2000), Tavares ve Wacziarg (2001) tarafından demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmak amacıyla yapılan çalışmalarla; Dreher ve Gassebner (2007) tarafından yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmak amacıyla yapılan çalışmayla benzerlik göstermektedir. Bu iki ülke grubu için elde edilen sonuçlar teorik beklentilerinin aksi yönünde sonuçlar vermiş olması nedeniyle açıklamaya muhtaçtır.

Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde, yönetimin ekonomik performans üzerine etkisinin negatif çıkmasını açıklamak için literatürde önemli bir argüman yer almaktadır. Asya kültürel yapı açısından diğer gelişmekte olan bölgelere göre farklılık göstermektedir. Çin, Hong Kong ve Tayland gibi 'kalkınma odaklı' diktatörlüklerle yönetilen ülkelerin çoğunlukta olduğu bir bölgedir (Knutsen, 2009:6). Przeworski ve Limongi'ye (1993:56) göre 'Asya Kaplanları' olarak anılan ülkelerin etkileyici bir ekonomik performans sergilemelerinin arkasında, otoriter rejimlerden kaynaklanan devletin özerk yapısı bulunmaktadır. Devletler kalkınmacı politikaları izlerken seçmen tarafından herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadığı gibi ideolojik yaklaşımlardan da tamamen uzak davranmaktadır. Ayrıca bu tarz diktatörlüklerin, politik istikrarı sağlamada daha başarılı olacağına dair görüşlere yer veren çalışmalar da bulunmaktadır (Overland v.d., 2005:447).

Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri yolsuzluğun yaygın bir şekilde görüldüğü ülkelerdir. Quah (1999), bu bölgede yer alan bazı ülkeler için yolsuzluğun ne denli ileri olduğunu ortaya koymaktadır. Buna rağmen Doğu Asya ülkelerinde doğrudan

yabancı yatırımlar önemli bir hale gelmiş ve 1990'lı yıllarda dünya ortalamasının üstünde büyüyerek piyasaları genişlemiştir. (Wei, 1999:15). Bu nedenle Kaufmann ve Wei (1999:9), Asya ülkelerinin yapılacak genellemenin dışında tutulması gerektiğini ve yolsuzlukların, Asya kültürünün bir parçası haline geldiğini belirtmektedir. Bu durum, yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif olmasının bir nedeni olarak gösterilebilir.

Üst-orta Gelir Düzeyi ülkeleri için negatif etkiyi, örneklemdeki ülkeleri göz önünde bulundurarak açıklamak, ampirik sonuçların belki de en zor yanını oluşturmaktadır. Bu nedenle teorik bölümdeki tartışmalardan yararlanılarak bu sonucu speküle etmek mümkündür. Demokrasi bileşeni açısından düşünüldüğünde, bu ülke grupları için demokratikleşmenin bir miktar ekonomik büyümeden vazgeçmek gibi bir maliyeti bulunmaktadır. De Schweinitz (1959) ve Przeworski ve Limongi (1993) tarafından belirtildiği gibi bu ülkelerde, demokratik haklardaki gelişmeyle birlikte cari tüketimin arttığı ve planlanan yatırımların azaldığı; Rao (1985) ve Marsh'ın (1988) ifade ettiği gibi baskı gruplarının kamu harcamalarını etkileyerek etkinliği azaltıcı politikaları uygulamaya koymada başarılı oldukları söylenebilir. Ayrıca bu iki etki, demokrasilerin ekonomik büyüme üzerine olumlu etkilerine göre daha baskındır. Yolsuzluklar açısından incelendiğinde ise Huntington'ın (1968) temellerini oluşturduğu 'çarkları hızlandıran yağ' veya 'hızlandırma parası' mekanizmalarının bu ülke grupları için işlediği söylenebilir.

Negatif etkinin bulunduğu gruplardaki hükümetler, fiziki sermaye birikiminin olumsuz etkileneceğini bilmek pahasına, beşeri sermayenin gelişimini sağlayacak eğitim politikalarını artırmak ve gelir adaletsizliğini düşürmek gibi dolaylı etkileri ortaya çıkaracak politikalara öncelik verebilir. Bu durum daha düşük bir büyüme hızında daha adil bir dağılımın olduğu toplumların oluşmasına neden olur. Demokratik kurumlar (yüksek yönetim düzeyinin olduğu ülkeler), sadece gelir düzeyine etkiyi dikkate almanın ötesinde ölçülebilir ekonomik maliyetlerle değerlendirmesi daha zor olan sosyal faydalar arasındaki değiş tokuşu dikkate alıyor olabilirler (Tavares ve Wacziarg, 2001:1372).

Doğu ve Güneydoğu Asya, Sahra-altı Afrika, üst-orta gelir düzeyi ve düşük gelir düzeyi modelleri dışında kalan yönetim kalitesinin ekonomik büyüme

üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. Bu bulgu, literatür taraması kısmında incelenen Dick (1974), Kormendi ve Meguire (1985), Landau (1986), Marsh (1988), Barro ve Lee (1993a), Helliwell (1994), De Haan ve Strum (1995a, 1995b), Dawson (1998), Durham (1999), Rodrik (2000), Almeida ve Ferreira (2002), Kriekhaus (2004), Knutsen (2009) ve Rock (2009) tarafından demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmak amacıyla yapılan çalışmaların; Drury v.d. (2006), Li v.d. (2000), ve Everhart v.d. (2009) tarafından yolsuzluk ve bürokratik kalitenin ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmak amacıyla yapılan çalışmaların; Campos ve Nugent (1999), Henisz (2000), Ahrens ve Meurers (2002), Naude (2004), Glaeser v.d. (2004), Butkewicz ve Yanıkkaya (2006), Huynh ve Jacho-Chavez (2009) tarafından yönetim bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin birlikte değerlendirildiği çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Demokrasi değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisini tutarlı bir şekilde istatistiksel olarak anlamsız bulan Marsh'a (1988:68) göre bu değişkenlerin ekonomik büyüme üzerine doğrudan etkisi bulunmamakla birlikte ekonomik büyümeyi engelleyen bir yanı da yoktur. Yazara göre, az gelişmiş ülkelerdeki yüksek öncelikli hedef ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Yazar, bunun sağlanmasında ise makroekonomik değişkenlerin etkisini göreceli olarak demokrasi ve insan hakları değişkenlerinden daha yüksek olarak görür.

Almeida ve Ferreira'ya (2001) göre en iyi ve en kötü ekonomik performansı sergileyen ülkeler, otoriter rejimlere sahip ülkelerdir. Demokratik ülkeler ise daha istikrarlı bir ekonomik büyüme oranına sahiptir. Bu durum yönetim ve ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişki çıkmamasına neden olmaktadır. Yazarlar, çalışmasında, bazı otoriter rejimlerin etkileyici bir ekonomik büyüme performansı gösterdiğini destekleyen bulgular olmasına rağmen aşırı olumsuz büyüme deneyimlerinin yaşandığı ülkelere ilişkin bulguların da olduğunu altını çizmekte ve otoriter rejimlerin veya düzenlemelerin ekonomik büyüme için bir reçete olamayacağını belirtmektedir. Rodrik (2000), Klomp ve de Haan'ın (2009) demokratik ülkelerde, ekonomik büyüme oranındaki dalgalanmanın daha az olduğu yönündeki ampirik bulgusu da bu görüşü destekler niteliktedir.

Aksine açıklamalar olmakla birlikte teorik literatürde, yönetişimin ekonomik performans üzerine etkisinin pozitif olduğuna ilişkin yaygın bir kanı vardır. Ampirik literatürde çoğunlukla bu görüşü destekleyen yayınlar bulunmaktadır. Ancak ampirik çalışmaların sonuçları herhangi bir netliğe sahip değildir. Literatürde herhangi bir etkinin rastlanmadığı çalışmalar, sonuçları değerlendirmeye, yöntem üzerine eleştirilerle başlamaktadır. Sala-i-Martin (1997), aralarında 'hukukun üstünlüğü' ve 'demokrasi' gibi değişkenlerin de bulunduğu 59 farklı değişkeni içeren çalışmasında, birçok ekonomik büyüme modeline yer vermiştir. Yazar, yatay kesit modellerde, sadece katsayıyla ilgilenmek yerine, katsayı tahmincisinin iki aşırı sınırına (extreme bounds) yönelik sağlamlık testlerine bakılması gerektiğini belirtmektedir. Aksi halde incelenen birçok değişkenin ekonomik büyümeyle güçlü bir ilişkisi bulunduğu sonucuna ulaşılabilir.

De Haan ve Siermann'ın (1995b:214) kurduğu bazı modeller, demokrasinin ekonomik büyüme üzerine bir etkisinin var olduğunu göstermektedir. Fakat yazar, çalışmada yapılan sağlamlık testlerinin sonucunda etkinin güçlü olmadığını belirterek kendilerinden önceki literatüre eleştiri getirmiştir. Daha açık bir ifadeyle, sağlamlık testlerinin geçilememesiyle kastedilen, modele bir veya iki değişken eklendiğinde veya çıkarıldığında demokrasi değişkenine ait katsayının anlamsız hale geldiğinin görülmesidir. Levine ve Renelt (1992) de çalışmasında, güçlülük (robust) geçmeyen katsayı tahminlerinin eleştiriye açık olduğunu belirtmektedir.

Yönetişim değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerine doğrudan veya yatırımlar, beşeri sermaye, hükümet harcamaları gibi dolaylı etkisini inceleyen literatürün, iki ciddi sorunla karşı karşıya olduğunu söylemek mümkündür (Ökten, 2001:23): (1) Biçimsel olarak genel bir kabul görmüş modelin olmaması (2) Yönetişimi gösteren değişkenlerin sübjektif olarak belirlenmesi. Yazar, bir ülkedeki politik ve ekonomik istikrardan etkilenen bireylerin görüşlerine dayandığı için politik endeksleri sübjektif olduğunu belirtmektedir. Literatürde yer alan ilk çalışmalardan birini yapan Landau (1986:36), genel kabul görmüş bir ekonomik büyüme modelinden bahsetmenin mümkün görünmediğini ve bu nedenle ampirik çalışmalar için standart bir analitik çerçeve bulunmadığını belirtmektedir. Örneğin Levine ve Renelt (1992), demokrasi değişkeninin ekonomik büyüme üzerine etkisini araştırmada kullandığı modelde, 58 makroekonomik bağımsız değişken kullanırken

Scully (1988) benzer amaçla yaptığı çalışmasında yalnızca bir makroekonomik bağımsız değişken kullanmıştır. Alesina v.d. (1996) içsel büyüme teorilerine ilişkin literatürde, birçok ekonomik faktörün ekonomik büyüme modellerinde kullanıldığını, bu farklılık nedeniyle ampirik çalışmalarda elde edilen sonuçların birbirinden farklı ve birbiriyle kıyaslanamayan sonuçlar ortaya koyduğunu belirtmektedir.

Krieckhaus (2004:653), demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı sonucuna ulaştığı çalışmasında, model belirlemenin önemli olduğunu belirtmektedir. Yazar, makul bir değişken seti kullanılarak istatistiksel olarak anlamlı sonuçların genişletilmesinin mümkün olduğunu belirtmektedir. Tersine, istatistiksel olarak anlamsız sonuçlar veren modeller de çoğaltılabilir. İlgili bir kontrol değişkeninin model dışında tutulması, dışlanmış değişken sapması (omitted variable bias) sorununa neden olmaktadır. Tamamen göz ardı edilen bir diğer konu ise zaman boyutunun seçimidir. Belirleme ile ilgili sorunlar, ülkelerin seçimini de içermektedir. Ülkelerin seçimi de dikkate alındığında model belirleme için karar verme karmaşık ve zor bir süreç haline gelmektedir. Seçilen değişkenler, zaman aralığı ve ülkeler, demokrasinin ekonomik büyümeyi etkileyip etkilemediği konusunda bir ön kabulü beraberinde getirmektedir. Yazara göre bundan sonraki çalışmaların temel sorusu anlamlı etki olup olmadığından ziyade etkinin incelendiği modelin en geçerli model olup olmadığıdır. Ericsson v.d. (2000), çalışmasında, yatay kesit analizlerine dayanan sonuçlarının örnek ülke, ele alınan zaman ve modelde yer verilen değişkenlerin seçimine bağlı olarak ne kadar farklı sonuçlar verebileceği üzerinde durmaktadır.

Ökten'in (2001:23) yönetim değişkenlerinin sübjektif olduğu ve ekonomik konjonktürden etkilenen bireylerin görüşlerini yansıttığı eleştirisinden hareketle verilerin yapısına ilişkin değerlendirmelere devam edilebilir. Bardhan (2005:510), etkinin incelendiği modelleri oluşturan ülkelere ait değişkenlerle ilgili ortak bir payda bulunmadığında, en az veri ve değişkene sahip ülkeye göre örneklem oluşturulduğunu belirtmektedir. En az veri ve değişkene sahip küçük veya az gelişmiş ülkelere ait verilerin uyandırdığı şüpheleri göz önünde bulunduran yazara göre bu durum, modellerin ciddi sayıda değişken ihmal edilerek oluşturulmasına neden olmaktadır. Yazara göre bu durum göz ardı edilse dahi yatay kesit modellerde içsellik probleminin var olması önemli bir sorundur.

Yönetişim değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin anlamlı çıkmaması, yönetim kalitesindeki değişimlerin küçük adımlarla gerçekleşmesinden ve çok uzun yıllar almasından kaynaklanabilmektedir. Lambsdorf (2003:458) yolsuzlukların artmasının verimlilik ve ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif çıkmasını, yolsuzlukla mücadeledeki kurumsal gelişmelerin yıldan yıla çok büyük farklılıklar göstermemesine bağlamaktadır. Geçmişteki yolsuzlukların olumsuz etkilerinin geçmişteki yatırımlar aracılığıyla devam etmesi, olumlu etkinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Yazara göre sadece son yıllarda yapılan yatırım projelerinin olumlu etkisi, üretim düzeyinin artmasına neden olacaktır.

Yönetişim değişkenlerinden ekonomik büyümeye beklenen etkinin çıkmamasında, incelenen dönem de önemli bir belirleyicidir. Krieckhaus (2004:653), demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenirken ele alınan zaman aralığının önemli olduğunu belirtmektedir. Örneğin, 1960'lı yıllar, Latin Amerika ülkelerinde ve gelişmekte olan ülkelere demokratikleşme sürecinin başlangıcıdır ve bu dönemde, popülist politikalar nedeniyle demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif olduğu sonucu elde edilebilir. 1990'lı yıllar ise neo-liberal politikaların uzantısı olarak demokrasinin yaygınlaştığı ve bununla birlikte politika yapıcılar üzerine kısıtlamaların arttığı bir dönemdir. Yazara göre bu dönemde demokrasinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olması beklenmelidir.

Bir diğer önemli nokta birçok çalışmada, ülkelerin veri kısıtına göre veya rastgele belirlenmesinden kaynaklanmaktadır. Helliwell (1994) geniş örnekleme dayanan çalışmaların ülkelere ya da kültürlere özgü durumları göz ardı ettiğini belirtmektedir. Bu durum ise homojenliğin sağlanmasını zorlaştırmaktadır. Huntington (1984:207) kültürel farklılıklardan dolayı demokratikleşmenin geçiş aşamasını tamamlayamadığını belirtmektedir. Bir ülkedeki politik kültür, toplumun genellikle inanç ve değer yargılarına bağlı sosyal kültürden büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu nedenle kültürel geleneklere göre farklılıklar oluşmaktadır. Yazar, demokrasi ve Protestan kültür arasında yüksek bir korelasyon olduğunu belirtmektedir. Batı Avrupa Devletlerinin tamamını kapsayacak şekilde Protestan çoğunluğun yaşadığı ülkeler, olgunlaşmış demokratik yönetimlere sahiptir. Diğer yandan Katolik kültür, çok karışık örneklere sahiptir. Demokratik yönetimin gelişmediği veya geçiş sürecinin uzun sürdüğü ülkeler, özellikle Latin Amerika

ülkeleri, Katolik çoğunluğun yaşadığı ülkelerdir. Son olarak yazar, nüfusun büyük bir kesiminin Müslüman olduğu ülkelere de (çalışmada Türkiye hariç tutulmakla birlikte) demokratik rejime geçişin sıkıntılı olduğunu ve yerleşmediğini belirtmektedir.

Yönetişim kalitesinin artması ve yönetim yapısının yerleşik hale gelmesi için önemli olan bir diğer faktör ise beşeri sermayedir. Acemoğlu v.d. (2001:1395) Avrupa kolonileri üzerine yaptığı çalışmanın sonuç bölümünde, başlangıç durumundaki kurumsal kalitenin önemli olduğunu ve bugünkü durumu etkilediğini belirtmektedir. Başlangıç durumunu belirleyen etken ise bu ülkelere gelen Avrupalı göçmenlerin karşılaştıkları ölüm oranlarıdır. Ölüm oranlarının herhangi bir nedenle yüksek olduğu ülkelere, daha az göçmen yeraltı zenginlikleri için giderken ölüm oranlarının düşük olduğu ülkelere ise yerleşme amacıyla gitmişlerdir. Avrupalı göçmenlerin yerleştiği ülkelere kurumsal kalitenin başlangıç düzeyi yüksektir ve bu durumun günümüzdeki duruma etkisi önemlidir. Yazarlar tarafından ulaşılan bu sonuç, kurumsal kaliteyi artırmak için beşeri kalkınmanın sağlanmasının önemli olduğu anlamına da gelir. Glaeser v.d. (2004:297) de benzer bir görüşü ileri sürer. Her toplumun kurumsal yapısını, o toplumun beşeri sermayesi belirlemektedir. Bu duruma eski Sovyet Birliği'nden ayrılan Doğu Avrupa ülkeleri örnek olarak verilebilir. Latin Amerika ve Doğu Asya ülkelerinde demokratikleşme süreci, 1960 ve 1970'li yıllarda başlarken Doğu Avrupa ülkelerinde bu süreç, 1990'lı yıllarda başlamıştır ancak bu ülkelere politik kurumların yerleşik yapısı, diğer gelişmekte olan ülkelere göre daha güçlüdür.

Uygulamanın içeriği ve literatürde yapılan bu eleştiriler karşılaştırıldığında, şu şekilde bir tablo ortaya çıkmaktadır. Uygulama bölümünde, panel veri analizi kullanıldığından, yöntem olarak yatay kesit analizlere yöneltilen eleştirilere maruz kalmamaktadır. Literatürde ampirik çalışmalara yöneltilen ikinci eleştiri model belirleme açısından dır. Uygulama bölümünde oluşturulan model, ekonomik büyüme modellerinde yer alması gereken temel makroekonomik değişkenleri içermektedir. Bu değişkenler elde edilirken temel olarak yönetim bileşenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisini inceleyen çalışmalardan yararlandırıldığı gibi ekonomik büyüme modellerini içeren diğer çalışmalardan da yararlandırılmıştır. Modelde yer alan değişkenlerin dışında birçok makroekonomik değişken denenmiş ve en tutarlı

sonuçları veren değişkenler belirlenmiştir. Elbette bunun en iyi model olduğunu iddia etmek güçtür ancak tutarlı sonuçlar vermesi ve tüm modellerde kullanılabilecek ortak değişkenleri içermesi açısından önemli bir modeldir.

Ampirik çalışmalara yöneltilen bir başka eleştiri ise yönetim endekslerinin sübjektif olarak belirlenmesiyle ilgilidir. Yönetişim endeksinin algıya dayalı olarak anketlerle elde edilen verilerin sayısal ifadelere dönüştürüldüğü düşünüldüğünde haklı bir eleştiri gibi görülebilir. Ancak algıya dayalı olmayan ve gerçek hayatta gözlemlenerek elde edilen sayısal değişkenler elde etmek oldukça güçtür. Bu değişkenler elde edilse dahi temsil kabiliyetine ne kadar sahip olduğu ayrıca tartışma konusudur. Ayrıca çalışmada iki farklı yönetim endeksi daha kullanılarak tutarlı sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığı kontrol edilmiştir. Ampirik çalışmaların sonuçlarına yönelik son eleştiri, çok geniş örnekleme sahip modellerin homojen bir yapıda olmadığıdır. Uygulama bölümünde ülkelerin, bölgesel yapılarına ve gelir düzeylerine ayrılarak çalışmanın detaylandırılması homojenliği sağlamak adına önemlidir. Ayrıca coğrafi bölgelere göre ayırım, kültürel farklılıklardan kaynaklanan heterojen yapının etkisini göreceli olarak azaltmaktadır.

Yönetişimin ekonomik büyüme üzerine doğrudan etkisine rastlanmayan çalışmalardan bazıları, yönetim bileşenlerinden ekonomik büyümeye dolaylı bir etkisinin olabileceği düşüncesinden hareketle ampirik incelemelerde bulunmuştur. Bu çalışmalar genel olarak yönetim bileşenlerinden herhangi birinin yurt içi yatırımlar, özel sektör yatırımları, kamu yatırımları, beşeri sermaye, dışa açıklık, enflasyon gibi makro ekonomik değişkenler aracılığıyla etkisini incelemektedir. (Helliwell,1994; Tavares ve Wacziarg, 2001; Ahrens ve Meurers, 2002; Pellegrini ve Gerlogh, 2004; Dreher ve Herzfeld, 2005; Younis, 2008; Everhart, 2009) Dolaylı etki üzerine yapılan çalışmalar, sonraki çalışmalara öneri olarak gösterilebilir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki dolaylı etkinin var olduğunu söyleyebilmek için ekonomik büyümenin istatistiksel olarak anlamlı belirleyicileri üzerine etkileri araştırılmalıdır. Eğer dolaylı etki var ve doğrudan etki ortaya çıkmıyorsa, hükümetlerin bu dolaylı etkilerden hangisini göz ardı ettiği veya bir diğerine tercih ettiğiyle ilgili yorum yapılabilir. Örneğin hükümetler, kısa dönemde etkili olacak cari dönemdeki altyapı harcamaları yerine uzun dönemde etkili beşeri sermayeyi geliştirecek yatırımları tercih edebilir.

SONUÇ

Çalışmada, yönetişimin ekonomik performans üzerine etkisi teknik olarak incelenmiştir. Çalışma, pozitif bir kavram olan yönetim tanımlarının yanında normatif bir kavram olan iyi yönetim kavramına da yer vermektedir. İyi yönetim neo-liberal iktisadi düşünceyi destekleyen kuruluşların öneri ve uygulamalarıyla genişlemektedir. Çalışmada yer verilen yönetim bileşenleri, iyi yönetim özelliklerinin birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Ulusal düzeyde yerleşmiş bir demokratik yapı, hukukun üstünlüğünün sürdürülmesi ve bürokratik etkinliğin yüksek olduğu ya da yolsuzlukların az olduğu bir kamu yönetimi anlayışı, iyi yönetişimin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bu unsurlar, uluslararası finansal kuruluşların 'piyasa yanlısı' devlete yüklediği politik yükümlülüklerdir.

Uluslararası iktisadi kuruluşlar, 1980'li yılların sonunda, piyasa merkezli düzenlemelere rağmen gelişmekte olan ülkelerde piyasa aksaklıklarının giderilemediğini görmüştür. Piyasa bozucu etkinin devam ettiğinin en temel ve en basit göstergesiye mülkiyet haklarının mükemmel düzeyde korunmasının sağlanamaması ya da işlem maliyetlerinin sıfıra düşürülebilmesidir. İşlem maliyetlerini sıfıra düşürecek ve belirsizliği ortadan kaldıracak yapının sağlanabilmesi için devletin, politik yükümlülüklerini makro düzeyde yerine getirmesi gerekmektedir. Neo-liberal düşünceyi destekleyen iktisadi kuruluşlar, gelişmekte olan ülkelere sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamanın temel şartı olarak yönetim kalitesinin artışlarını göstermektedir. Bu nedenle çalışmanın bağımlı değişkeni, ekonomik büyümedir. Çalışmada yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenirken neo-klasik ekonomik büyüme modeli ve devamı sayılabilecek içsel büyüme teorileri ele alınmıştır.

Sonuçlara geçmeden önce yönetim bileşenlerinin, özellikle de demokrasi ve hukukun üstünlüğünün, sadece ekonomi üzerindeki etkisiyle ele alınabilecek kavramlar olmadığını" belirtmek gerekir. Evrensel normlarla düşünüldüğünde demokrasi ve hukukun üstünlüğü sadece ekonomik büyüme için değil, temel insan haklarının ve sosyal adaletin sağlanması ve sürdürülebilmesi için de gereklidir. Ayrıca ekonomik bir sorun olan yolsuzluklar ise aynı zamanda toplumsal olarak da bir sorundur. Bir toplumun uzun yıllar bu sorunla yaşamasını veya bu unsurla birlikte

kalkınmayı sağlıyor olmasını düşünmek oldukça güçtür. Teorik bölümde de değinildiği gibi modern ekonomilerde, demokratik çerçevenin ve hukukun üstünlüğü ilkesinin izin verdiği kadar hızlı bir büyüme süreci arzu edilmemektedir. Daha açık bir ifadeyle yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif olduğu durumlarda, daha yüksek büyüme hızına ulaşmak için demokrasi ve hukukun üstünlüğünden taviz vermeyi öneren politikaların geçerliliği tartışmaya açıktır. Yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisini incelemenin amacıysa fayda ve maliyetinin belirlenmesidir.

Çalışmada, birim açısından en zengin model 108 ülkeyi, zaman açısından en uzun dönemi içeren model ise 1988-2004 yılları arasında kapsamaktadır. Çalışmada ele alınan dönem, uluslararası finansal kuruluşların yönetişimi öne çıkardığı yıllardan günümüze kadar geniş bir dönemi kapsamaktadır. Panel veri analizinin kullanıldığı modellerde üç farklı kaynaktan yönetişim endeksine yer verilmiştir: (1) Politik Risk Servisi tarafından hazırlanan Uluslararası Ülke Riski Rehberi (2) Dünya Bankası bünyesinde Kaufmann, Kraay ve Zoido-Lobaton tarafından hazırlanan yönetişim endeksleri (3) Uluslararası Şeffaflık Kurumu tarafından hazırlanan Yolsuzluk Algılama Endeksi.

Yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisi incelenirken ülkeler, Dünya Bankasının sınıflandırılması göz önünde bulundurularak önce gelişmişlik düzeyine göre ayrılmıştır. Daha sonra gelişmekte olan ülkeler, Avrupa ve Merkezi Asya, Doğu ve Güneydoğu Asya, Latin Amerika ve Sahra-altı Afrika olmak üzere dört farklı coğrafi bölgeye ayrılmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler, yüksek gelir, üst-orta, alt orta ve düşük gelir düzeyi olmak üzere dört gruba ayrılmıştır. Bu modeller aracılığıyla detaylı ampirik sonuçlara ulaşılmıştır.

Tüm ülkelerin yer aldığı modellerde, yönetişimin ekonomik büyüme üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle ülkeler gelişmişlik düzeyine göre ayrılmıştır. Gelişmiş ülkeler için oluşturulan çok sayıda modelde de anlamlı bir etki bulunamamıştır. Teorik literatürde, 'olgunlaşmamış' demokrasiler olarak adlandırılan gelişmekte olan ülkelerde ya da geçiş ekonomilerinde, yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin pozitif olmayacağı; ancak 'yerleşmiş' demokrasiler olarak adlandırılan ve çoğunluğu gelişmiş olan ülkeler için pozitif

olacağı yönünde öne sürülen bir görüş bulunmaktadır. Gelişmişlik düzeyine göre ayrımı içeren modeller, bu önermenin ilk kısmını desteklerken ikinci kısmı için herhangi bir ampirik kanıt içermemektedir. Gelişmiş ülkeler için kurulan model (yüksek gelir düzeyi modeli), yönetişimin ekonomik performans üzerine etkisinin olmadığı sonucunu göstermektedir.

Coğrafi bölgelere göre ayırım sonuçlarına bakıldığında, Avrupa ve Merkezi Asya ve Latin Amerika modellerinde herhangi bir anlamlı etkiye rastlanmazken Sahra-altı Afrika ülkeleri için pozitif; Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri için negatif etki elde edilmiştir. Coğrafi bölgelere göre ayırım kültürel ve sosyal açıdan benzer ülkelerin birlikte ele alınmasını sağladığı için belirli ölçüde homojenlik sağlamaktadır. Ayrıca, bu ayırım, teorik literatürde, bazı toplumlarda yönetim yapısının yerleşmesinin zor olduğu yönündeki iddialara da yanıt verebilir. Yönetişimle ilgili reformlar yapılmasına rağmen yönetişimin etkin bir şekilde uygulanamadığı toplumlarda, ekonomik büyüme üzerine olumlu etkinin çıkması beklenmemelidir. Gelir düzeyine göre ayırım sonuçları ise yüksek gelir düzeyi (gelişmiş ülkeler) ve alt-orta gelir düzeyini oluşturan ülkeler için yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin olmadığını gösterirken, düşük gelir düzeyi grubu ülkeleri için pozitif; üst-orta gelir düzeyi ülkeleri için negatif sonuç elde edilmiştir. Gelir düzeyine göre ayırım, daha yüksek gelir düzeyine sahip ülkelerde, yönetişimin gelişeceği ve ekonomik büyümeyi hızlandıracağı kanısına ilişkin karmaşık sonuçlar vermektedir.

Sahra-altı Afrika ülkeleri ve düşük gelir düzeyi grubu (bu iki modelin örnekleme birbirine benzerdir) için pozitif etkinin bulunması önemlidir. Uluslararası finansal kuruluşların, yönetim kavramını bu bölge için 1989 yılında yaptığı çalışmada ilk kez kullandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu rapor, Sahra-altı Afrika ülkelerinde sadece ekonomik reformların yeterli olmadığını, devletin yönetim yapısında köklü reformların yapılmasını önermektedir. Bu sonuç, Sahra-altı Afrika ülkelerinde demokrasi, hukukun üstünlüğü, bürokrasi ve yolsuzlukla mücadele için yapılan reformların başarılı olduğunu göstermektedir.

Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde, yönetişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin negatif olmasını reel dünyadan ve teorik literatürden iki faktörle

açıklamak mümkündür. Asya ülkeleri kültürel yapı açısından diğer gelişmekte olan ülkelere göre farklıdır. Bu bölge ‘kalkınma odaklı’ diktatörlüklerle yönetilen ülkelerin çoğunlukta olduğu bir bölgedir. Bu tarz diktatörlükler, demokrasilerde bulunan kısıtlarla karşı karşıya olmadığından popülist politikalar ve ideolojik kaygılardan uzaktır. Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri yolsuzluğun yaygın bir şekilde görüldüğü ülkelerdir. Bununla birlikte Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri yüksek miktarda doğrudan yabancı yatırım almaktadır ve 1990’lı yıllarda dünya ortalamasının üzerinde bir büyüme performansı sergilemiştir.

Üst-orta gelir düzeyine ait ülkelerde ortaya çıkan negatif etkinin açıklamasını, bu ülkelerin yapısını göz önünde bulundurarak yapmak oldukça güçtür. Ancak bu grupta yer alan ülkelerin orta sınıflarının güçlü olduğu söylenebilir. Çoğunluğu göreceli olarak daha iyi demokrasi yapısına sahip gelişmekte olan bu ülkelerde seçmenin hükümetler üzerindeki baskısı yüksek olabilir. Bu nedenle kamu harcamaları, fiziki altyapı yatırımlarına veya nihai tüketimden çok, uzun vadeli yararlar sağlayacak beşeri sermaye yatırımlarına yönlendiriliyor olabilir. Bu durum gelirin yeniden dağılımını sağlarken kısa dönemde sağlanacak yüksek büyüme oranının bir kısmından vazgeçilmesine de neden olabilir. Özetlemek gerekirse, bu ülkelerdeki demokratik hükümetler sadece gelir düzeyine etkiyi dikkate almanın ötesinde, ekonomik maliyetlerle değerlendirilmesi daha zor olan sosyal faydalar arasındaki değiş tokuşu dikkate almaktadır. Tüm bu anlatılan mekanizmanın tersine, bu ülkelerde, demokratik haklardaki gelişmeyle birlikte cari tüketimin arttığı ve planlanan yatırımların azaldığı söylenebilir. Ayrıca bu ülkelerde yolsuzlukların bürokratik hantallığı ortadan kaldıran ve dolayısıyla yatırımları artıran etkisinin ortaya çıktığı da yorumlara eklenebilir.

Yönetişimin ekonomik büyüme üzerine herhangi bir etkisinin olmadığını gösteren modeller çoğunlukta. Bunun en önemli nedenlerinden biri, gelişmekte olan ülkelerde, makroekonomik değişkenlerin yönetim değişkenlerine göre ekonomik büyüme üzerinde daha etkili olmasıdır. Bu durum “Yönetişim endeksinin gelişmiş olması için belirli ekonomik şartların sağlanması mı gerekir?” sorusunu akla getirmektedir. Yönetişim değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerine etkisinin anlamlı çıkmaması, gecikmeli etkinin olabileceğini akla getirmektedir. Yönetişim kalitesindeki değişimlerin küçük adımlarla gerçekleşmesi ve çok uzun yıllar alması

beklenen etkinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Örneğin yolsuzluklarla mücadele, kararlı ve uzun dönemli bir politikayı gerektirmektedir. Ayrıca geçmiş dönemdeki yolsuzlukların ekonomik büyüme üzerindeki negatif etkisi uzun dönemde devam etmektedir. Bu nedenle cari dönemde yapılan iyileştirmeler hızlı bir etki göstermemektedir. Bir diğer önemli nokta, gelişmekte olan ülkelerde, demokratik geçiş sürecinin uzun dönem almasıdır. Uluslararası alanda demokratik geçiş sürecini tamamlayan gelişmekte olan ülke sayısı yok denecek kadar azdır.

Çalışmanın sonuçlarına genel olarak bakıldığında, neo-liberal düşünceleri destekleyen iktisadi kuruluşlar tarafından beklenen etkinin (yönetişimin ekonomik büyüme üzerine pozitif etkisi) ortaya çıkmadığı görülmektedir. Günümüzde, birçok gelişmekte olan ülkede, piyasa yanlısı devlet önermesinin gerektirdiği birçok ekonomik reform yerine getirilmiş durumdadır. Ayrıca uluslararası finansal kuruluşlar, gelişmekte olan bölgelerin sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı sağlayabilmesi için piyasa yanlısı devlet yönünde ekonomik ve politik birçok düzenlemenin yapılması için ajanda oluşturmaya devam etmektedir. Ancak gelişmekte olan bölgelerde yapısal sorunlar devam etmektedir ve politik reformlardaki ilerleyiş aynı hızda olmamaktadır. Toplumların sosyo-kültürel yapısından kaynaklanan birçok neden, reformların yapılmasına engel olmakta ya da beklenen etkinin ortaya çıkmasını engellemektedir.

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, yönetimden ekonomik büyümeye anlamsız bir etki bulunduğundan, politika önerisinde bulunmayı gerektirecek sonuçlar olmadığı görülür. Ancak bulgular, yönetim göstergelerindeki iyileşmenin (demokrasinin kökleşmesi, hukukun üstünlüğü ilkesinin sürdürülmesi, etkin bir şekilde çalışan bürokrasi ve yolsuzlukların en düşük seviyede olması) ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmadığını da göstermektedir. Bu nedenle, literatürde var olan “Daha yüksek düzeyde ekonomik büyümeyi sağlamak isteyen ülkelerin, demokratik hakları baskı altına alan bir politika izlemesi gerekir” şeklindeki öneri de uygun değildir. Benzer biçimde, ülkelerin yüksek düzeyde ekonomik büyümeyi sürdürebilmesi için belirli düzeyde yolsuzluğa katlanması da gerekmemektedir.

Bu alışma, görüldüğü gibi, yönetişimin ekonomik performans üzerine ‘doğrudan’ etkisini incelemiştir. Dolaylı etki üzerine analizleri konu alan çalışmalar, sonraki çalışmalara önerilebilir. Literatürde doğrudan herhangi bir etkiye rastlamayan çalışmalardan bir kısmı, yurt içi yatırımlar, özel sektör yatırımları, kamu yatırımları, beşeri sermaye, dışa açıklık, enflasyon gibi makro ekonomik değişkenler aracılığıyla ekonomik büyüme üzerine dolaylı etkiyi araştırmaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki dolaylı etkinin var olduğunu söyleyebilmek için ekonomik büyümenin istatistiksel olarak anlamlı belirleyicileri üzerine etkiler araştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abed, G. T. ve Davoodi, H. R. (2002). Corruption, Structural Reforms, and Economic Performance in the Transition Economies, *Governance, Corruption and Economic Performance*, Ed: G. T. Abed ve S. Gupta, 489-537, Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Acemoğlu, D.; Johnson, S. ve Robinson, J. A. (2005). The Rise of Europe: Atlantic Trade, Institutional Change, and Economic Growth, *The American Economic Review*, 95(3): 546-579
- Acemoğlu, D.; Johnson, S.; Robinson, J. A. ve Thaicharoen, Y. (2003). Institutional causes, macroeconomic symptoms: volatility, crises and growth, *Journal of Monetary Economics*, 50 (1): 49-123
- Acemoğlu, D.; Johnson, S. ve Robinson, J. A. (2001). The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation, *The American Economic Review*, 91(5): 1369-1401.
- ADB – Asian Development Bank. (1998). *Asian Development Bank Annual Report 1998*, Manila, Philippines.
- AfDB (African Development Bank). (1993). *Governance and Development in Africa: Issues and the Role of the African Development Bank and other Multilateral Organizations*, Abidjan, Côte d'Ivoire.
- Agell, J.; Ohlsson, H. ve Thoursiea, P. S. (2006). Growth effects of government expenditure and taxation in rich countries: A comment, *European Economic Review*, 50 (1): 211-218.
- Ahrens, J. ve Meurers, M. (2002). How Governance Affects the Quality of Policy Reform and Economic Performance: New Evidence for Economies in Transition, *Journal for Institutional Innovation, Development & Transition*, 6: 35-22.

- Aidt, T. S. ve Jensen, P. S. (2009). Tax structure, size of government, and the extension of the voting franchise in Western Europe, 1860–1938, *International Tax and Public Finance*, 16(3): 362–394.
- Aidt, T. S. (2003). Economic analysis of corruption: a survey, *The Economic Journal*, 113 (491): 632-652.
- Akçay, S. (2002). Corruption and Economic Growth: A Cross-National Study, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 57(1): 1-13.
- Alcantara, C. H. (1998). Uses and abuses of the concept of governance, *International Social Science Journal*, 50(155): 105-113.
- Alesina, A. ve Perotti, R. (1993). Income Distribution, Political Instability, and Investment, *NBER Working Paper*, No. 4486.
- Alesina, A., Ozler, S., Roubini, N. ve Swagel, P. (1996). Political Instability and Economic Growth, *Journal of Economic Growth*, 1(2): 189-211.
- Alesina, A. ve Weder, B. (2002). Do Corrupt Governments Receive Less Foreign Aid? , *The American Economic Review*, 92(4): 1126-1137
- Alexiou, C. (2009). Government Spending and Economic Growth: Econometric Evidence from the South Eastern Europe (SEE), *Journal of Economic and Social Research*, 11(1): 1-16.
- Almeida, H. ve Ferreira, D. (2002). Democracy and the Variability of Economic Performance, *Economics and Politics*, 14(3): 225-257.
- Apergis, N. (2004). Inflation, output growth, volatility and causality: evidence from panel data and the G7 countries, *Economics Letters*, 83(2): 185-191.
- Arellano, M. (2003). *Panel Data Econometrics*, Oxford: Oxford University Press.
- Asteriou, D. ve Price, S. (2005). Uncertainty, Investment and Economic Growth: Evidence from a Dynamic Panel, *Review of Development Economics*, 9(2): 277-288.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data*, Third Edition, West Sussex: John Wiley & Sons.

- Bardhan, P. (2005). Institutions matter, but which ones?, *Economics of Transition*, 13(3): 499-532.
- Barro, R. J. (2001). Human Capital and Growth, *The American Economic Review*, 91(2): 12-17.
- Barro, R. J. (1996a). Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study, *NBER Working Paper*, No: 5698.
- Barro, R. J. (1996b). Democracy and Growth, *Journal of Economic Growth*, 1(1): 1-27.
- Barro, R. J. (1995). Inflation and Economic Growth, *NBER Working Paper*, No. 5326.
- Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries, *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2): 407-443.
- Barro, R. J. (1990). Government Spending in a Simple Model of Endogenous Growth, *Journal of Political Economy*, 98(5): 103-125.
- Barro, J. R. ve Lee J-W. (1993a). Losers and Winners in Economic Growth, *NBER Working Paper*, No. 4341.
- Barro, J. R. ve Lee J-W. (1993b). Data set for 138 countries, (Revised, January 1994), <http://www.nber.org/pub/barro.lee/readme.txt> (12.01.2007)
- Bassanini, A. ve Scarpetta, S. (2001). Does Human Capital Matter for Growth in OECD Countries? Evidence from Pooled Mean-Group Estimates, *OECD Economics Department Working Papers*, No:282.
- Bassanini, A.; Scarpetta, S. ve Hemmings, P. (2001). Economic growth: The Role of policies and Institutions: Panel Data Evidence from OECD Countries, *OECD Economics Department Working Papers*, No 283.
- Bates, R. H. (2006). Institutions and Development, *Journal of African Economies*, 15(1): 10-61.
- Bauer, P. T. (1981). Equality, *The Third World and Economic Delusion*, London: Weidenfeld and Nicholson.

- Bhagwati, J. (1966). *The Economics of Underdeveloped Countries*. New York: McGraw- Hill.
- Blondel, J. (1990). *Comparative Government: An Introduction*, New York: Philip Alan.
- Boettke, P. ve Subrick, J. R. (2003). Rule of Law, Development, and Human Capabilities, *Supreme Court Economic Review*, 10: 109-126.
- Bollen, K. A. (1990) Political Democracy: Conceptual and Measurement Traps, *Studies in Comparative International Development*, 25(1): 7-24.
- Bollen, K. A. (1980). Issues in the Comparative Measurement of Political Democracy, *American Sociological Review*, 45(3): 370-390.
- Bovaird, T. ve Löffler, E. (2003). Evaluating the Quality of Public Governance: Indicators, Models and Methodologies, *International Review of Administrative Sciences*, 69(3): 313-328.
- Bräutigam, D. H. ve Knack, S. (2004). Foreign Aid, Institutions, and Governance in Sub-Saharan Africa, *Economic Development and Cultural Change*, 52(2): 255-285.
- Breton, T. R. (2004). Can institutions or education explain world poverty? An augmented Solow model provides some insights, *Journal of Socio-Economics*, 33(1): 45-69.
- Brunetti, A.; Kisunko, G. ve Weder, B. (1998). Credibility of Rules and Economic Growth: Evidence from a Worldwide Survey of the Private Sector, *The World Bank Economic Review*, 12(3): 353-384.
- Buch, C. M. ve Toubal, F. (2009). Openness and growth: The long shadow of the Berlin Wall, *Journal of Macroeconomics*, 31(3): 409-422.
- Butkiewicz, J. L. ve Yanikkaya, H. (2006). Institutional quality and economic growth: Maintenance of the rule of law or democratic institutions, or both?, *Economic Modelling*, 23(4): 648-661.
- Campos J. E.; Lien, D. ve Pradhan, S. (1999). The Impact of Corruption on Investment: Predictability Matters, *World Development*, 27(6): 1059-1067.

- Campos, N. F. ve Nugent, J. B. (2003). Aggregate Investment and Political Instability: An Econometric Investigation, *Economica*, 70(279): 533-549.
- Campos, N. F. ve Nugent J. B. (1999). Development Performance and the Institutions of Governance: Evidence from East Asia and Latin America, *World Development*, 27(3): 439-452.
- Caselli, F; Esquivel G. ve Lefort, F. (1996). Reopening the Convergence Debate: A New Look at Cross-Country Growth Empirics, *Journal of Economic Growth*, 1(3): 363-389.
- Catrinescu, N.; Leon-Ledesma, M. ve Piracha, M. (2009). Remittances, Institutions, and Economic Growth, *World Development*, 37(1): 81-92.
- Chong, A. ve Calderon, C. (2000). Causality ve Feedback Between Institutional Measures and Economic Growth, *Economics and Politics*, 12(1): 69-81.
- Coupet, E. Jr. (2003). Corruption, Investment and Economic Growth: Theory and International Evidence, *Journal Of Business And Economics Research*, 1(1): 93-107.
- Crafts, N. ve Kaiser, K. (2004). Long-term growth prospects in transition economies: a reappraisal, *Structural Change and Economic Dynamics*, 15(1): 101-118.
- Çelik, F. (2007). Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan IMF programları ve refah devleti anlayışı, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(2): 1-15.
- Dasgupta, P. (1990). Well-Being and the Extent of its Realisation in Poor Countries, *The Economic Journal*, 100(400): 1-32.
- Dawson, J. W. (1998), Institutions, investment, and growth: New cross-country and panel data evidence, *Economic Inquiry*, 36(4): 603-619.
- de Haan, J. ve Sturm, J. E. (2003). Does more democracy lead to greater economic freedom? New Evidence for developing countries, *European Journal of Political Economy*, 19(3): 547-563.
- de Haan, J. ve Siermann C. L. J. (1995a). New evidence on the relationship between democracy and economic growth, *Public Choice*, 86(1-2): 175-198.

- de Haan, J. ve Siermann C. L. J. (1995b). A Sensitivity Analysis of the Impact of Democracy on Economic Growth, *Empirical Economics*, 20(2): 197-215.
- de Melo, M.; Denizer, C.; Gelb, A. ve Tenev, S. (1997). Circumstance and Choice: The Role of Initial Conditions and Policies in Transition Economies, *Policy Research Working Paper*, No:1866.
- de Schweinitz, K. Jr. (1959). Industrialization, Labor Controls, and Democracy, *Economic Development and Cultural Change*, 7(4): 385-404.
- Denison, E. F. (1962). United States Economic Growth, *The Journal of Business*, 35(2): 109-121.
- Dethier, J-J.; Ghanem, H. ve Zoli, E. (1999). Does Democracy Facilitate the Economic Transition? An Empirical Study of Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union, *The World Bank Policy Reserch Working Paper*, No: 2194.
- Devarajan,S.; Swaroop, V. ve Zou, H. (1996). The composition of public expenditure and economic growth, *Journal of Monetary Economics*, 37(2): 313-344.
- Dick, G. W. (1974). Authoritarian versus Nonauthoritarian Approaches to Economic Development, *The Journal of Political Economy*, 82(4): 817-827.
- Dikkaya, M. ve Deniz F. (2006). Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3): 163-181.
- Dollar, D. ve Kraay, A. (2003). Institutions, trade, and growth, *Journal of Monetary Economics*, 50(1): 133-162.
- Drechsler, W. (2004). Governance, Good Governance, And Government: The Case For Estonian Administrative Capacity, *Trames*, 8(4): 388–396.
- Dreher, A. ve Gassebner, B. (2007). Greasing the Wheels of Entrepreneurship? The Impact of Regulations and Corruption on Firm Entry, *CESifo Working Paper*, No. 2013.
- Dreher, A. ve Herzfeld, T. (2005). The Economic Cost of Corruption: A Survey and New Evidence, *Annuals of the IVth Global Forum on Fighting Corruption*, 7-10 June 2005, Brasillia, Brazil.

- Drury, A. C.; Krieckhaus J. ve Lusztig, M. (2006). Corruption, Democracy, and Economic Growth, *International Political Science Review*, 27(2): 121-136.
- Durham, J. B. (1999). Economic Growth and Political Regimes, *Journal of Economic Growth*, 4(1): 81-111.
- Dursun, İ. (2002). Ekonomik Özgürlükler – Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Dünya Bankası (2004). Local Development Discussion Paper, for International Local Development Conference June 2004, Quoted from Human Development, Social Development, and Public Sector Management Networks. www.worldbank.org/-publicsector/-decentralization/-LDDPfinalconferenceversion.doc. (Erişim: 24.12.2007)
- Dünya Bankası. (2000). *Anticorruption in Transition A Contribution to the Policy Debate*, Washington D.C.:World Bank Publications.
- Dünya Bankası. (1997). *World Development Report 1997: The Changing Role of the State*, The International Bank for Reconstruction and Development, Washington D.C.: Oxford University Press.
- Dünya Bankası. (1992). *Governance and Development*. Washington, D.C.: International Bank for Reconstruction and Development.
- Dünya Bankası. (1990). *World Development Report 1990: Poverty*, Washington D.C.: Oxford University Press.
- Dünya Bankası. (1989). *Sub-Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth, A Long-Term Perspective Study*. Washington DC: International Bank for Reconstruction and Development.
- ECA (Economic Commission for Africa). (2005). African Governance Report, Printed by the ECA Documents Reproduction and Distribution Unit, Addis Ababa, Etiyopya.
- Edwards, S. (1998). Openness, Productivity and Growth: What do We Really Know?, *The Economic Journal*, 108(447): 383-398.

- Ehrlich, I. ve Lui, F. T. (1999). Bureaucratic Corruption and Endogenous Economic Growth, *The Journal of Political Economy*, 107(6):270-293.
- Ericsson, N. R.; Irons, J. S. ve Tryon, R. W. (2001). Output and inflation in the long run, *Journal of Applied Econometrics*, 16(3): 241-253.
- Esfahania, H. S. ve Ramirez, T. M. (2003). Institutions, infrastructure, and economic growth, *Journal of Development Economics*, 70 (2): 443-477.
- EU. (2003). *2541st Council meeting: External Relations*. Presse 321, 17 November 2003, Brussels: Council of the European Union.
- EU, 2001, Strengthening Europe's Contribution To World Governance, *White Paper On Governance*, Report of Working Group, (Working Group No. 5: Madelin R. / R. W. Ratchford / D. Jull Jorgensen), An EU Contribution To Better Governance Beyond Our Borders, May 2001.
- Evans, P. ve Rauch, J. E. (1999). Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis of the Effects of "Weberian", State Structures on Economic Growth, *American Sociological Review*, 64(5): 748-765.
- Everhart, S. S.; Vazquez, J. M. ve McNab, R. M. (2009). Corruption, governance, investment and growth in emerging markets, *Applied Economics*, 41(13): 1579-1594.
- Feld, L. P. ve Voigt, S. (2003). Economic growth and judicial independence: cross-country evidence using a new set of indicators, *European Journal of Political Economy*, 19 (3): 497-527.
- FH - Freedom House. (2009). Methodology on Survey "Freedom in the World", <http://www.freedomhouse.org/>, (12.01.2009).
- Fidrmuc, J. (2003). Economic reform, democracy and growth during post-communist transition, *European Journal of Political Economy*, 19(3): 583-604.
- Fischer, S. (1993). The role of macroeconomic factors in growth, *Journal of Monetary Economics*, 32(3): 485-512
- Fölster, S. ve Henrekson, M. (1999). Growth and the Public Sector: A Critique of the Critics, *European Journal of Political Economy*, 15(2): 337-358.

- Fölster, S. ve Henrekson, M. (2001) Growth Effects of Government Expenditure and Taxation in Rich Countries, *European Economic Review*,45(8): 1501-1520.
- Frenkel, J. (2000). Globalization of the Economy, *Governance in Globalizing World*, Eds:J.S. Nye Jr. And J. D. Donahue, Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Galenson W. and Leibenstein H. (1955). Investment Criteria, Productivity, and Economic Development, *The Quarterly Journal of Economics*, 69(3): 343-370.
- Gamber, E. N. Ve Scott, A. K. S. A Threshold Analysis of the Relationship Between Governance and Growth, *International Economic Journal*, 21(2): 255-278.
- Gasiorowski, M. J. (2000). Democracy and Macroeconomic Performance in Underdeveloped Countries: An Empirical Analysis, *Comparative Political Studies*, 33(3): 319-349.
- Gasiorowski, M.J. (1996). An Overview of the Political Regime Change Dataset, *Comparative Political Studies*, 29(4): 469-483.
- Gastil, R. D. (1990). The Comparative Survey of Freedom: Experience and Suggestions, *Comparative Institutional Development*, 25(1): 25-50.
- Ghosh, A. ve Philips, S. (1998). Inflation, Disinflation, and Growth, *IMF Working Paper*, No. WP/98/68, Policy Development and Review Department.
- Glaeser, E. L.; La Porta, R.; Lo'pez-de-Silanes, F ve Shleifer, A. (2004). Do Institutions Cause Growth, *Journal of Economic Growth*, 9(3): 271-303.
- Gökdere, A. (2001). Küreselleşmeye Genel Bir Bakış, *Ankara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 71-101.
- Graham, J., Amos, B., Plumptre, T. (2003). Principles for Good Governance in the 21st Century, *Policy Brief*, No.15, Ottawa: Institute On Governance.
- Graham, J. ve Marques E. C. (2000). *Understanding Constitutions: A Roadmap for Communities*, Ottawa: Institute On Governance.
- Greene, W. H. (1997). *Econometric Analysis*, Third Edition, New Jersey: Prentice-Hall International, Inc.

- Grier, K. ve Tullock, G. (1989). An Empirical Analysis of Cross-National Economic Growth, *Journal of Monetary Economics*, 24(2): 259-276.
- Guetat, I. (2006). The Effects of Corruption on Growth Performance of the MENA Countries, *Journal of Economics and Finance*, 30(2): 208-221.
- Gurr, T. R. (1974). Persistence and Change in Political Systems: 1800-1971, *The American Political Science Review*, 68(4): 1482-1504.
- Güzelsarı, S. (2003). Neo-Liberal Politikalar ve Yönetişim Modeli, *Amme İdaresi Dergisi*, 36(2): 17-34.
- Gylfason, T. ve Herbertsson, T. T. (2001). Does inflation matter for growth?, *Japan and the World Economy*, 13(4): 405-428.
- Gyimah-Brempong, K. (2002). Corruption, economic growth, and income inequality in Africa, *Economics of Governance*, 3(3): 183-209.
- Gyimah-Brempong, K. ve Traynor, T. L. (1999). Political Instability, Investment ve Economic Growth in Sub-Saharan Africa, *Journal of African Economies*, 8(1): 52-86.
- Haggard, S. (1999). Governance and Growth: Lessons from the Asian Economic Crisis, *Asian-Pacific Economic Literature*, 13(2): 30-42.
- Harrison, A. (1996). Openness and growth: A time-series, cross-country analysis for developing countries, *Journal of Development Economics*, 48(2): 419-447.
- Helliwell, J. F. (1994). Empirical Linkages between Democracy and Economic Growth, *British Journal of Political Science*, 24(2): 225-248.
- Henisz, W. J. (2000). The Institutional Environment for Economic Growth, *Economics and Politics*, 12(1): 1-31.
- Heo, U. ve Tan, A. C. (2001). Democracy and Economic Growth: A Causal Analysis, *Comparative Politics*, 33(4): 463-473.
- Hirst, P. (2000). Democracy and Governance, *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy*, Ed.: J. Pierre, 13-35, Oxford: Oxford University Press.

- Hirst, P. ve Thompson, G. (1995). Globalization and the future of the nation state, *Economy and Society*, 24(3): 408-442.
- Ho, T. (2001). The government spending and private consumption: a panel cointegration analysis, *International Review of Economics and Finance*, 10(1): 95-108.
- Huntington, S. P. (1984). Will More Countries Become Democratic?, *Political Science Quarterly*, 99(2): 193-218.
- Huntington, S. P. (1968). *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press.
- Huynh, K. P. ve Jacho-Chávez, D. T. (2009). Growth and governance: A nonparametric analysis *Journal of Comparative Economics*, 37(1): 121-143.
- Hyden, G. (1999). Governance and the Reconstitutions of Political Order, R. Joseph, (Ed.), *State, Conflict, and Democracy in Africa*, Boulder, CO: Lynne Rienner.
- Institute On Governance. (1997). *The Governance Cooperative Capacity Map*, Ottawa.
- Jalilian, H.; Kirkpatrick, C. Ve Parker, D. (2007). The Impact of Regulation on Economic Growth in Developing Countries: A Cross-Country Analysis, *World Development*, 35(1): 87–103.
- Jamali, K., Wandschneider, K. and Wunnava, P. V. (2007). The effect of political regimes and technology on economic growth, *Applied Economics*, 39(11): 1425-1432.
- Jessop, B. (1998). The Rise of Governance and The Risks of Failure: The Case of Economic Development, *International Social Science Journal*, 50(155): 29-45.
- Johnson, I. (1997). *Redefining the Concept of Governance*, Political and Social Policies Division, Gatineau, QC: Canadian International Development Agency.
- Johnston, M. (1998). Fighting Systemic Corruption: Social Foundations for Institutional Reform, *Corruption and Development*, 85-104, Ed: Mark Robinson, London: Frank Cass Publisher.

- Kaufmann, D. (2003) Rethinking Governance Empirical Lessons Challenge Orthodoxy, *Discussion Paper*, March 11th, 2003, The World Bank
- Kaufmann, D. ve Kraay, A. (2002). Growth Without Governance, *Policy Research Working Paper*, No. 2928, Development Research Group.
- Kaufmann, D., Kraay A. ve Mastruzzi M. (2007). Governance Matters VI: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996-2006, *World Bank Policy Research Working Paper*, No: 4280.
- Kaufmann, D., Kraay, A., ve Zoido-Lobaton, P. (1999), "Governance Matters", *World Bank Policy Research Working Paper*, No. 2196.
- Kaufmann, D. ve Wei, S-J. (1999). Do "Grease Money" Speed up the Wheels of Commerce?, *Policy Research Working Paper*, No. 2254, World Bank Development Research Group.
- Kazgan, G. (2000), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Yeni Ekonomik Düzen*, Birinci Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kennedy, P. (2005), *Ekonometri Klavuzu*, Beşinci Baskı, (M. Sarımeşelive Ş. Açıkgöz, Çev.), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Khan, M. A. (2006). Role of Audit in Fighting Corruption, "Ethics, Integrity, and Accountability in the Public Sector: Re-building Public Trust in Government through the Implementation of the UN Convention against Corruption" 26-27 September 2006, St. Petersburg.
- Kibritçioğlu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 53(1-4): 207-230.
- Kjær, A. M. (2007). *Governance: Key Concepts*, Cambridge: Polity Press.
- Klomp, J. ve de Haan (2009). Political institutions and economic volatility, *European Journal of Political Economy*, 25(3): 311-326.
- Knack, S.(1996). Institutions and Convergence Hypothesis: The Cross-national Evidence, *Public Choice*, 87(3-4): 207-228.

- Knack, S. Ve Keefer, P. (1995). Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures, *Economics and Politics*, 7(3): 207-227.
- Knutsen, C. H. (2009). Investigating the Lee-thesis: How bad is democracy for Asian economies?, *50 th Annual ISA Conference*, New York, February 2009.
- Kormendi, R. ve Meguire, P. (1985). Macroeconomic Determinants of Growth: Cross-Country Evidence, *Journal of Monetary Economics*, 16(2): 141-163.
- Krahmann, E. (2003). National, Regional, and Global Governance: One Phenomenon or Many?, *Global Governance*, 9(3): 323-346.
- Kriekhaus, J. (2004). The Regime Debate Revisted: A Sensitivity Analysis of Democracy's Economic Effect, *British Journal of Political Science*, 34(4): 635-655.
- Krishna, K; Ozyildirim A. ve Swanson N. S. (2003). Trade, investment and growth: nexus, analysis and prognosis, *Journal of Development Economics*, 70(2): 479-499.
- La Porta, R.; Lo'pez-de-Silanes, F; Pop-Eleches, C. ve Shleifer, A. (2004). Judicial Checks and Balances, *Journal of Political Economy*, 112(2): 445-470.
- Lafferty, W, M. (2004). Introduction: form and Function in Governance for Sustainable Development, W. M. Lafferty (Ed.), *Governance for Sustainable Development: The Challenge of Adapting Form to Function*, 1-31, Cheltenham, UK:Edward Elgar.
- Lambsdorff, J. G. (2003). How Corruption Affects Productivity, *Kyklos*, 56(4): 457-474.
- Landau, D. (1986) Government and Economic Growth in the Less Developed Countries: An Empirical Study for 1960-1980, *Economic Development and Cultural Change*, 35(1): 35-75.
- Lane, J.-E. ve Ersson, S. (2002). *Government and the Economy: A Global Perspective*, 1st Edition, London: THY Ltd.

- Lee, H.Y.; Ricci, L. A. ve Rigobon, R. (2004). Once again, is openness good for growth?, *Journal of Development Economics*, 75(2): 451-472.
- Lee, Y. ve Gordon R. H. (2005). Tax structure and economic growth, *Journal of Public Economics*, 89 (5-6): 1027-1043
- Leff, N. H. (1964). Economic Development Through Bureaucratic Corruption, *American Behavioral Scientist*, 8(3): 8-14.
- Levine, R. ve Renelt D. (1992). A Sensitivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions, *The American Economic Review*, 82(4): 942-963.
- Li, H.; Xu, L. C. ve Zou, H-F. (2000). Corruption, Income Distribution, and Growth, *Economic and Politics*, 12(2): 155-182.
- Lipset, S. M. (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, *The American Political Science Review*, 53(1): 69-105.
- Locke, W. ve Tomblin, S. G. (2003) Good Governance, a Necessary but Not Sufficient Condition for Facilitating Economic Viability in a Peripheral Region: Cape Breton as a Case Study, *Discussion Paper*, Sidney: The Cape Breton Regional Municipality.
- Lui, F. T. (1985). An Equilibrium Queuing Model of Bribery, *The Journal of Political Economy*, 93(4): 760-781.
- Lucas, R. E. (1988). On The Mechanics of Economic Development, *Journal of Monetary Economics*, 22 (1): 3-42.
- Mankiw, N. G.; Romer, D. ve Weil, D. N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 107(2): 407-437.
- Marsh, R. M. (1988). Sociological explanations of economic growth, *Studies in Comparative International Development*, 23(4): 41-76.
- Martin, I. S. (1998). *Building a Learning Network on Governance: The Experience of the Governance Cooperative*, Ottawa: Building Policy Capacity Publications, Institute On Governance.

- Mauro, P. (1998). Corruption and the composition of government expenditure, *Journal of Public Economics*, 69(2): 263-279.
- Mauro, P. (1997a). Why Worry About Corruption?, *IMF Economic Issues*, No. 6, Washington, D. C..
- Mauro, P. (1997b). The Effects of Corruption on Growth, Investment, and Government Expenditure: A Cross Country Analysis, *Corruption in the Global Economy*, Ed.: K. A. Eluot, 83-107, Washington, D.C.: Institute for International Economics.
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth, *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3): 681-712.
- Meadowcroft, J. (2004). Participation and Sustainable Development: Modes of Citizen, Community and Organisational Involvement, W. M. Lafferty (Ed.), *Governance for Sustainable Development: The Challenge of Adapting Form to Function*, 163-190, Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- McAuslan, P. (1996). Good Governance and Aid in Africa, *Journal of African Law*, 40(2): 168-182.
- McDonald, S. ve Roberts, J. (2002). Growth and multiple forms of human capital in an augmented Solow model: a panel data investigation, *Economics Letters* 74(2): 271-276.
- Meltzer, A. H. ve Richard, S. F. (1983). Tests of a rational theory of the size of government, *Public Choice*, 41(3): 403-418.
- Meltzer, A. H. ve Richard, S. F. (1981). A Rational Theory of the Size of Government, *The Journal of Political Economy*, 89(5): 914-927.
- Meyer, J. W. (2000). Globalization: Sources and Effects on National States and Societies, *International Sociology*, 15(2): 233-248.
- Millstein, I. M. (1998). *Corporate governance : improving competitiveness and access to capital in global markets*, a report to the OECD / by the Business Sector Advisory Group on Corporate Governance, Paris : OECD.

- Minier, J. A. (1998). Democracy and Growth: Alternative Approaches, *Journal of Economic Growth*, 3(3): 241-266.
- Mo, P. H. (2001). Corruption and growth, *Journal of Comparative Economics*, 29(1): 66-79.
- Monks, R. A. G. ve Minow, N. (1995). *Corporate governance*, First Edition, Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Moustafine, M. (1999). Globalisation and Changing Role of Government, *Australian Journal of Public Administration*, 58(4): 126-127.
- Myrdal, G. (1986). *Asian Drama: An Enquiry into the Poverty of Nations*, New York: Random House.
- Naude, W. A. (2004). The Effects of Policy, Institutions, and Geography on Economic Growth in Africa: An Econometric Study Based on Cross-Section and Panel Data, *Journal of International Development*, 16(6): 821-849.
- Ndulu, B. J., ve O'Connell S. A. (1999). Governance and Growth in Sub-Saharan Africa, *The Journal of Economic Perspectives*, 13(3): 41-66.
- North, D. C. (2002). *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, Çev: G. Ç. Güven, Birinci Basım, İstanbul: Pelin Ofset.
- Nye, J. S. ve Donahue, J. D. (2000). *Governance in a Globalizing World*, Washington, D. C.: Brooking Institutions.
- OECD (Organisation For Economic Co-Operation And Development). (2005). Public Governance And Territorial Development Directorate Public Governance Committee, *26th Annual Meeting of Senior Budget Officials*, GOV/PGC/SBO(2005)5, 30-31 May 2005, Paris.
- OECD. (1993). *DAC Orientations on Participatory Development and Good Governance*, High Level Meeting on 13 and 14 December 1993, OCDE/GD(93)19, Paris: Development Assistance Committee.
- Olson, Jr. M.; Sarna, N. ve Swamy A.V. (2000). Governance and Growth: A Simple Hypothesis Explaining Cross-Country Differences in Productivity Growth, *Public Choice*, 102(3-4): 341-364.

- Orubu, C.O. ve Awopegba P. O. (2004). Market Economies, Globalisation and the Role of Good Governance in the Development Process: Challenges for the Nigerian Economy, *Journal of Social. Sciences*, 9(3): 163-175.
- Overland, J.; Simons, K. L. ve Spagat, M. (2005). Political instability and growth in dictatorships, *Public Choice*, 125(3-4): 445-470.
- Okten, C. (2001). *Does the Size of the Bureaucracy Matter?* , Baton Rouge, LA.: Louisiana State University.
- Park, J. (2006). Dispersion of human capital and economic growth, *Journal of Macroeconomics*, 28(3): 520-529.
- Pellegrini, L. ve Gerlagh, R. (2004). Corruption's effect on growth and its transmission channels, *Kyklos*, 57(3): 429-56.
- Pierre, J. (2000). Understanding Governance, , Ed.: J. Pierre, *Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy*, 1-10, Oxford: Oxford University Press.
- Plumptre T. ve Graham J. (1999). *Governance and Good Governance: International and Aboriginal Perspectives*, Ottawa: Institute On Governance.
- Polity IV Project, (2008). *Political Regime Characteristics and Transitions: 1800-2008*, by M. G. Marshall and K. Jaggers, The Center for Systemic Peace, George Mason University, <http://www.systemicpeace.org/polity/polity4.htm> (02.08.2009)
- Pourgerami, A. (1988). The political economy of development: A cross-national causality test of development-democracy-growth hypothesis, *Public Choice*, 58(2): 123-141.
- PRS – Political Risk Service (2006). Part II. International Country Risk Guide, *A Business Guide to Political Risk for International Decisions*. (Veri setiyle birlikte gönderilen kitapçık).
- Przeworski, A. (2002). Political Institutions and Economic Performance, 1950-1999, *Partnerships for Development and Democracy*, 4th Global Forum on Reinventing Government, Marrakech, Morocco, 11-13 December 2002:1-22.

- Przeworski, A. and Limongi F. (1993). Political Regimes and Economic Growth, *The Journal of Economic Perspectives*, 7(3): 51-69.
- Quah, J. S.T. (1999). Corruption in Asian Countries: Can It Be Minimized?; *Public Administration Review*, 59(6): 483-494.
- Rangelova, R. (2008). Convergence in the Neo-classical Model of Economic Growth, *Economic Thought*, 7(2008): 3-20.
- Ranis, G.; Stewart, F. ve Ramirez, A. (2000). Economic Growth and Human Development, *World Development*, 28(2): 197-219.
- Rao, V. (1985). Democracy and economic development, *Studies in Comparative International Development (SCID)*, 19(4): 67-81.
- Rebelo, S. (1991). Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth, *The Journal of Political Economy*, 99(3), 500-521.
- Rhodes, R. A. W. (1997a). *Understanding Governance. Policy, Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*, Buckingham: Open University Press.
- Rhodes, R. A. W. (1997b). From Marketisation to Diplomacy: It's the Mix that Matters, *Australian Journal of Public Administration*, 56(2): 40-53.
- Rhodes, R. A. W. (1994). The Hollowing out of the State: The Changing Nature of The Public Service in Britain, *The Political Quarterly*, 65(2): 138-151.
- Rivera-Batiz, F. L. (2002). Democracy, Governance, and Economic Growth: Theory and Evidence, *Review of Development Economics*, 6(2): 225–247.
- Roberts, J. M. ve Devine, F. (2003). The Hollowing Out of the Welfare State and Social Capital, *Social Policy & Society*, 2(4): 309-318.
- Rock, T. R. (2009). Has Democracy Slowed Growth in Asia?, *World Development*, 37(5): 941-952.
- Rodrik, D. (2000). Institutions for High-Quality Growth: What They Are and How to Acquire Them, *Studies in Comparative International Development*, 35(3): 3-31.

- Romer, P. M. (1986). Increasing Returns and Long-Run Growth, *Journal of Political Economy*, 94(5): 1002-1037.
- Rose, N. (1996). Governing “Advanced” Liberal Democracies, M. Bevir (ed.), *Theories Governance*, 355-378, London: Sage Publication.
- Rose-Ackerman, S. (1999). *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Rosenau, J. N. (1995). Governance in the Twenty-first Century, *Global Governance*, 1(1): 13-43.
- Rosenau, J. N. (1992). Governance, Order, and Change in World Politics, *Governance without Government: Order and Change in World Politics*, Eds: J. N. Rosenau ve Ernst-Otto Czempiel, 1-30, New York: Cambridge University Press.
- Sachs, J. (1998). International Economics: Unlocking the Mysteries of Globalization, *Foreign Policy*, 110 (Spring 98): 97-111.
- Sachs, J. D. ve Warner, A. M. (1997a). Fundamental Sources of Long-Run Growth, *The American Economic Review*, 87(2): 184-188.
- Sachs, J. D. ve Warner, A. M. (1997b). Sources of Slow Growth in African Economies, *Journal of African Economies*, 6(3): 335-376.
- Sachs, J. D. ve Warner A. (1995). Economic Reform and the Process of Global Integration, *Brookings Papers on Economic Activity*, 26(1): 1-118.
- Sah, R. K. (1991). Fallibility in Human Organizations and Political Systems, *The Journal of Economic Perspectives*, 5(2): 67-88.
- Sah, R. K. ve Stiglitz, J. E. (1991). Source The Quality of Managers in Centralized Versus Decentralized Organizations, *The Quarterly Journal of Economics*, 106(1): 289-295.
- Sala-i-Martin, X. X. (1997). I Just Ran Four Million Regressions, *NBER Working Paper*, No. 6252.

- Sarkar, H. ve Hasan, M. A. (2001). Impact of corruption on the efficiency of investment: Evidence from a cross-country analysis, *Asia-Pacific Development Journal*, 8(2): 111-116.
- Savvides, A. (1995). Economic growth in Africa, *World Development*, 23(3): 449-458.
- Scholte, J. A. (2004). Civil Society and Democratically Accountable Global Governance, *Government and Opposition*, 39(2): 211-233.
- Schulze, G. G. ve Ursprung H. W. (1999). Globalisation of the Economy and the Nation State, *The World Economy*, 22(3): 295-352.
- Scully, G. W. (1988). The Institutional Framework and Economic Development , *The Journal of Political Economy*, 96(3): 652-662.
- Shleifer, A. ve Vishny, W. (1993). Corruption, *The Quarterly Journal of Economics*, 108(3): 599-617.
- Sirowy, L. ve Inkeles, A. (1990) The Effects of Democracy on Economic Growth and Inequality: A Review, *Studies in Comparative International Development*, 25(1): 126-157.
- Skinner, J. (1987). Taxation and Output Growth: Evidence from African Countries, *NBER Working Paper*, No. 2335.
- Snowdon, B. (2001). Redefining the Role of the State: Joseph Stiglitz on building a 'post-Washington consensus', *World Economics*, 2(3): 45-86.
- Solow, R. M. (2000). Notes on Social Capital and Economic Performance, *Social Capital: A Multifaceted Perspective*, Ed: P. Dasgupta ve I. Serageldin, Washington, DC: The World Bank.
- Solow, R. M. (1956). A Contribution to the Theory of Economic Growth, *Quarterly Journal of Economics*, 70(1): 65-94.
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: five propositions, *International Social Science Journal*, 50(155): 17-28.
- Sturm, J. ve De Haan, J. How robust is the relationship between economic freedom and economic growth?, *Applied Economics*, 2001, 33(7): 839-844.

- Svensson, J. (1998). Investment, property rights and political instability: Theory and evidence, *European Economic Review*, 42 (7): 1317-1341.
- Swan, T. W. (1956). Economic Growth and Capital Accumulation, *Economic Record*, 32(63): 334-61.
- Tanzi, V. (1997). The Changing Role of the State in the Economy: A Historical Perspective, *Fiscal Affairs Department, IMF Working Paper*, No:WP/97/114.
- Tanzi, V. ve Davoodi, H. (1997). Corruption, Public Investment, and Growth, *Governance, Corruption and Economic Performance*, Ed: G. T. Abed ve S. Gupta, 281-299, Washington, D.C.: International Monetary Fund.
- Rosenau, J. N. (1995). Governance in the Twenty-first Century, *Global Governance*, 1(1995), 13-43.
- Tanzi, V., Schuknecht L. (1996). Reforming Government in Industrial Countries, *Finance & Development*, 33(3): 1-4.
- Tavares, J. H. ve Wacziarg, R. (2001). How democracy affects growth, *European Economic Review*, 45(8): 1341-1378.
- Taylor, C. L. ve Jodice D. A. (1984). World Handbook of Political and Social Indicators III: 1948-1982, *Inter-university Consortium for Political and Social Research*, Study No : 7761.
- TI – Transparency International, (2008). *The Methodology of the Corruption Perceptions Index*, Berlin.
- TI, (2007). *The Methodology of the Corruption Perceptions Index*, Berlin.
- TI, (2005). *The Methodology of the Corruption Perceptions Index*, Berlin.
- Toatu, T. (2004). Corruption, Public Investment And Economic Growth: Evidence From Pacific Island Countries, *Governance Program Working Paper*, PIAS-DG (Pacific Institute of Advanced Studies in Development and Governance), January, 23 2007.
- Toonen, T. (2004). Public Sector Reform in the Knowledge Based Economy (KBE), *Public –Private Dynamics in Higher Education: Expectations, Developments*,

- Outcomes*, CHER 17th Annual Conference, , Twente University, 17-19 september 2004, Enschede, The Netherlands.
- UNDP, (2005). *How to Guide: MDG – Based National Development Strategies*, New York: Poverty Reduction Group – Bureau for Development Policy.
- United Nations Commission on Global Governance. (1995). *Our Global Neighborhood*, Oxford: Oxford University Press.
- UNESCAP - United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, (2007). *What is Good Governance?*, <http://www.unescap.org/huset/gg/governance.htm> (Erişim 30.12.2007)
- Vigoda, E. (2002). From Responsiveness to Collaboration: Governance, Citizens, and the Next Generation of Public Administration, *Public Administration Review*, 62(5): 527-540.
- Wang, C.; Liu X ve Wei Y. (2004). Impact of Openness on Growth in Different Country Groups, *The World Economy*, 27(4): 567-585.
- Wang, H. (2004). *Socialism and Governance*, UK: Trafford Publishing.
- Waters, M. (2001). *Globalization: Key Ideas*, 2nd Edition, London: Routledge.
- Weede, E. (2003). Income inequality, democracy and growth reconsidered, *European Journal of Political Economy*, 13(4): 751-764.
- Weede, E. (1983). The Impact of Democracy on Economic Growth: Some Evidence from Cross-National Analysis, *Kyklos*, 36(1): 21-39.
- Wei, S-J. (2000a). How Taxing is Corruption on International Investors?, *The Review of Economics and Statistics*, 82(1): 1-11.
- Wei, S-J. (2000b). Negative Alchemy? Corruption and Composition of Capital Flows, *OECD Development Centre Working Paper*, No. 165.
- Wei, S-J. (1999). Corruption in Economic Development: Beneficial Grease, Minor Annoyance, or Major Obstacle?, *Policy Research Working Paper*, No. 2048, World Bank Development Research Group.
- Weiss, T. G. (2000). Governance, Good Governance and Global Governance: Conceptual and Actual Challenges, *Third World Quarterly*, 21(5): 795 – 814.

- Weiss, L. (1999). Globalization and National Governance: Antinomy or Interdependence?, *Review of International Studies*, 25(5): 59-88
- Williams A. ve Siddique, A. (2008). The use (and abuse) of governance indicators in economics: a review, *Economics of Governance*, 9(2): 131-175.
- Wohlmuth, K. (1998). *Good Governance and Economic Development: New Foundations for Growth in Africa*. Report from World Economics Seminar, Bremen University, Bremen: Institute for World Economics and International Management.
- Wooldridge, J.M. (2002). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data*, Cambridge: MIT Press.
- Wright, V. (1994). Reshaping the State: The Implications for Public Administration, *Western European Politics*, 17(3): 102-137.
- Yanikkaya, H. (2003). Trade openness and economic growth: a cross-country empirical investigation, *Journal of Development Economics*, 72(1): 57-89.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(9): 96-115.
- Younis, M.; Lin, X-X; Sharahili, Y. ve Selvarathinam, S. (2008). Political Stability and Economic Growth in Asia, *American Journal of Applied Sciences*, 5 (3): 203-208.
- Zabcı, F. Ç. (2002). Dünya Bankası'nın Küresel Pazar için Yeni Stratejisi: Yönetişim, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi*, 57(3): 151-179.
- Zywicki, T. J. (2003). The Rule of Law, Freedom, and Prosperity, *Supreme Court Economic Review*, 10: 1-26.

EKLER DİZİNİ

Ek Tablo 1: Ülkeler Listesi

Model No	Ülke Listesi
1	Cezayir, Avustralya, Avusturya, Bahreyn, Bangladeş, Belçika, Bolivya, Botsvana, Burkina Faso, Kamerun, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Kongo Cum., Kosta Rika, Fildişi Sahilleri, Danimarka, Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gambia, Gana, Yunanistan, Guatemala, Honduras, Hong Kong, Macaristan, İzlanda, Hindistan, Endonezya, İran, İrlanda, İsrail, İtalya, Jamaika, Japonya, Ürdün, Kenya, Güney Kore, Lüksemburg, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Meksika, Fas, Mozambik, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Panama, Paraguay, Filipinler, Portekiz, Suudi Arabistan, Senegal, Güney Afrika, İspanya, Sri Lanka, Surinam, İsveç, İsviçre, Suriye, Tayland, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Uganda, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Uruguay, Venezuela, Zambiya,
2	Arnavutluk, Cezayir, Arjantin, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Bangladeş, Beyaz Rusya, Belçika, Bolivya, Botsvana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Kamerun, Şili, Çin, Kolombiya, Kongo Cum., Kosta Rika, Fildişi Sahilleri, Hırvatistan, Çek Cum., Danimarka, Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Gana, Yunanistan, Guatemala, Gine Bisav., Guyana, Honduras, Hong Kong, Macaristan, İzlanda, Hindistan, Endonezya, İran, İsrail, İtalya, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Güney Kore, Kuveyt, Kırgız Cum., Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Makedonya, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Moritanya, Meksika, Moldova, Moğolistan, Fas, Mozambik, Nambiya, Nepal, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Suudi Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İspanya, Sudan, İsveç, Tanzanya, Tayland, Togo, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Birleşik Krallık, Uruguay, Venezuela, Vietnam, Zambiya
3	Arnavutluk, Cezayir, Arjantin, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Bangladeş, Belçika, Bolivya, Botsvana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Şili, Çin, Kolombiya, Kongo Cum., Kosta Rika, Fildişi Sahilleri, Hırvatistan, Çek Cum., Danimarka, Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Estonya, Etiyopya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Gana, Yunanistan, Guatemala, Gine Bisav., Guyana, Honduras, Hong Kong, Macaristan, İzlanda, Hindistan, Endonezya, İran, İsrail, İtalya, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Güney Kore, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Meksika, Moldova, Moğolistan, Fas, Mozambik, Hollanda, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Norveç, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Suudi Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, İspanya, Sri Lanka, Sudan, İsveç, Tanzanya, Tayland, Togo, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Birleşik Krallık, Uruguay, Venezuela, Vietnam, Zambiya
4	Arjantin, Avustralya, Avusturya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cum., Danimarka, Ekvator, Mısır, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Hong Kong, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İrlanda, İsrail, İtalya, Japonya, Ürdün, Kenya, Kore, Lüksemburg, Malezya, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nijerya, Norveç, Filipinler, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Tayland, Türkiye, Uganda, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler, Venezuela, Vietnam
5	Arnavutluk, Arjantin, Azerbaycan, Bangladeş, Beyaz Rusya, Bolivya, Botsvana, Brezilya, Bulgaristan, Kamerun, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Fildişi Sahilleri, Hırvatistan, Çek Cum., Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Estonya, Etiyopya, Gürcistan, Gana, Guatemala, Honduras, Hong Kong, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İran, İsrail, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Korea Rep., Letonya, Litvanya, Madagaskar, Malavi, Malezya, Meksika, Moldova, Fas, Nambiya, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya, Senegal, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, Tanzanya, Tayland, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Uruguay, Venezuela, Vietnam, Zambiya

Ek Tablo 3 Devamı: Ülkeler Listesi

Model No	Ülke Listesi
6	Cezayir, Bahreyn, Bangladeş, Bolivya, Botsvana, Burkina Faso, Kamerun, Şili, Çin, Kolombiya, Kongo Cum., Kosta Rika, Fildişi Sahilleri, Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Etiyopya, Gambia, Gana, Yunanistan, Guatemala, Honduras, Hong Kong, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İran, İrlanda, İsrail, Jamaika, Ürdün, Kenya, Kore, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Meksika, Fas, Mozambik, Nijer, Nijerya, Pakistan, Panama, Paraguay, Filipinler, Suudi Arabistan, Senegal, Güney Afrika, Sri Lanka, Surinam, Suriye Arab Republic, Tayland, Trinidad ve Tobago, Tunus, Türkiye, Uganda, Uruguay, Venezuela, Zambiya
7	Arnavutluk, Cezayir, Arjantin, Ermenistan, Azerbaycan, Bangladeş, Beyaz Rusya, Bolivya, Botsvana, Brezilya, Bulgaristan, Burkina Faso, Kamerun, Şili, Çin, Kolombiya, Kongo Cum., Kosta Rika, Fildişi Sahilleri, Hırvatistan, Çek Cum., Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Estonya, Etiyopya, Gürcistan, Gana, Guatemala, Gine Bisav., Guyana, Honduras, Hong Kong, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İran, İsrail, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Kore, Kuveyt, Kırgız Cum., Letonya, Litvanya, Makedonya, Madagaskar, Malavi, Malezya, Mali, Malta, Moritanya, Meksika, Moldova, Moğolistan, Fas, Mozambik, Nambiya, Nepal, Nikaragua, Nijer, Nijerya, Pakistan, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya, Suudi Arabistan, Senegal, Sierra Leone, Singapur, Slovakya, Slovenya, Güney Afrika, Sudan, Tanzanya, Tayland, Togo, Tunus, Türkiye, Uganda, Ukrayna, Uruguay, Venezuela, Vietnam, Zambiya
8	Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Çin, Kolombiya, Çek Cum., Ekvator, Mısır, Hong Kong, Macaristan, Hindistan, Endonezya, İsrail, Ürdün, Kenya, Korea Rep., Malezya, Meksika, Nijerya, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya, Güney Afrika, Tayland, Türkiye, Uganda, Venezuela, Vietnam
9	Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cum., Estonya, Macaristan, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna
10	Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cum., Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Kırgız Cum., Letonya, Litvanya, Makedonya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna
11	Arnavutluk, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cum., Estonya, Gürcistan, Macaristan, Kazakistan, Letonya, Litvanya, Moldova, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna
12	Bangladeş, Çin, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Malezya, Moğolistan, Pakistan, Filipinler, Sri Lanka, Tayland, Vietnam
13	Bangladeş, Çin, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, Güney Kore, Malezya, Moğolistan, Nepal, Pakistan, Filipinler, Singapur, Tayland, Vietnam
14	Bangladeş, Çin, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, Korea Rep., Malezya, Pakistan, Filipinler, Singapur, Tayland, Vietnam
15	Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cum., Ekvator, Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Trinidad ve Tobago, Uruguay, Venezuela
16	Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cum., Ekvator, Salvador, Guatemala, Guyana, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela
17	Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cum., Ekvator, Salvador, Guatemala, Honduras, Jamaika, Meksika, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay, Venezuela
18	Botsvana, Burkina Faso, Kamerun, Kongo Cum., Fildişi Sahilleri, Etiyopya, Gambia, Gana, Gine Bisav., Kenya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mozambik, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Güney Afrika, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya, Zimbabve

Ek Tablo 1 Devamı: Ülkeler Listesi

Model No	Ülke Listesi
19	Botsvana, Burkina Faso, Kamerun, Kongo Cum., Fildişi Sahilleri, Etiyopya, Gana, Gine Bisav., Kenya, Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Mozambik, Nambiya, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Güney Afrika, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya
20	Botsvana, Kamerun, Fildişi Sahilleri, Etiyopya, Gana, Kenya, Madagaskar, Malavi, Nambiya, Nijerya, Senegal, Güney Afrika, Tanzanya, Uganda, Zambiya
21	Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık, Birleşik Devletler
22	Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık
23	Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İtalya, Korea Rep., Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, Birleşik Krallık
24	Arjantin, Botsvana, Şili, Kosta Rika, Çek Cum., Macaristan, Malezya, Meksika, Oman, Panama, Polonya, Romanya, Slovakya, Güney Afrika, Trinidad ve Tobago, Türkiye, Uruguay, Venezuela
25	Arjantin, Botsvana, Şili, Kosta Rika, Hırvatistan, Çek Cum., Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malezya, Meksika, Panama, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Güney Afrika, Türkiye, Uruguay, Venezuela
26	Arjantin, Botsvana, Şili, Kosta Rika, Hırvatistan, Çek Cum., Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malezya, Meksika, Panama, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Güney Afrika, Türkiye, Uruguay, Venezuela
27	Cezayir, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Kamerun, Çin, Kolombiya, Kongo Cum., Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Guatemala, Honduras, Endonezya, İran, Jamaika, Ürdün, Fas, Nikaragua, Paraguay, Peru, Filipinler, Sri Lanka, Surinam, Suriye, Tayland, Tunus
28	Arnavutluk, Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Kamerun, Çin, Kolombiya, Kongo Cum., Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Gürcistan, Guatemala, Guyana, Honduras, Endonezya, İran, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Makedonya, Moldova, Fas, Nambiya, Nikaragua, Paraguay, Peru, Filipinler, Tayland, Tunus, Ukrayna
29	Arnavutluk, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Bolivya, Brezilya, Bulgaristan, Kamerun, Çin, Kolombiya, Dominik Cum., Ekvator, Mısır, Salvador, Gürcistan, Guatemala, Honduras, Endonezya, İran, Jamaika, Ürdün, Kazakistan, Moldova, Fas, Nambiya, Nikaragua, Paraguay, Peru, Filipinler, Tayland, Tunus, Ukrayna
30	Bangladeş, Burkina Faso, Fildişi Sahilleri, Etiyopya, Gambiya, Gana, Gine Bisav., Haiti, Hindistan, Kenya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mozambik, Nijer, Nijerya, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Tanzanya, Togo, Uganda, Zambiya, Zimbabve
31	Bangladeş, Burkina Faso, Fildişi Sahilleri, Etiyopya, Gana, Gine Bisav., Hindistan, Kenya, Kırgız Cum., Madagaskar, Malavi, Mali, Moritanya, Moğolistan, Mozambik, Nepal, Nijer, Nijerya, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Sudan, Tanzanya, Togo, Uganda, Vietnam, Zambiya
32	Bangladeş, Fildişi Sahilleri, Etiyopya, Gana, Hindistan, Kenya, Madagaskar, Malavi, Nijerya, Pakistan, Senegal, Tanzanya, Uganda, Vietnam, Zambiya

Ek Tablo 2: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE	
1	GRW	1						
	INV	0,332	1					
	Log(LAB*HDI)	0,065	0,212	1				
	GCONS	-0,131	-0,051	-0,2	1			
	INF	-0,094	-0,108	-0,072	-0,104	1		
	OPEN	0,099	0,203	-0,427	0,088	-0,137	1	
	GOVERNANCE	-0,029	0,146	0,066	0,401	-0,281	0,197	1
2	GRW	1						
	INV	0,301	1					
	Log(LAB*HDI)	0,062	0,055	1				
	GCONS	-0,184	0,001	-0,223	1			
	INF	-0,02	0,032	0,113	-0,176	1		
	OPEN	0,057	0,207	-0,342	0,111	-0,143	1	
	GOVERNANCE	-0,229	0,013	-0,145	0,493	-0,335	0,355	1
3	GRW	1						
	INV	0,315	1					
	Log(LAB*HDI)	0,058	0,056	1				
	GCONS	-0,167	0,005	-0,164	1			
	INF	-0,129	-0,046	0,096	-0,197	1		
	OPEN	0,063	0,218	-0,4	0,158	-0,12	1	
	GOVERNANCE	-0,144	0,078	-0,111	0,515	-0,199	0,264	1
4	GRW	1						
	INV	0,362	1					
	Log(LAB*HDI)	0,056	0,182	1				
	GCONS	-0,168	-0,283	-0,21	1			
	INF	-0,185	-0,071	0,078	-0,258	1		
	OPEN	0,117	0,201	-0,501	-0,113	-0,134	1	
	GOVERNANCE	-0,098	-0,092	-0,398	0,512	-0,362	0,249	1

Ek Tablo 2 Devamı: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE	
5	GRW	1						
	INV	0,38	1					
	Log(LAB*HDI)	0,055	0,038	1				
	GCONS	-0,171	-0,031	-0,198	1			
	INF	-0,03	-0,029	0,068	-0,186	1		
	OPEN	0,127	0,175	-0,341	0,02	-0,166	1	
	GOVERNANCE	-0,274	-0,081	-0,213	0,524	-0,326	0,337	1
6	GRW	1						
	INV	0,337	1					
	Log(LAB*HDI)	0,126	0,263	1				
	GCONS	-0,056	0,009	-0,331	1			
	INF	-0,139	-0,125	-0,043	-0,003	1		
	OPEN	0,077	0,247	-0,363	0,129	-0,165	1	
	GOVERNANCE	0,112	0,265	0,023	0,144	-0,179	0,305	1
7	GRW	1						
	INV	0,289	1					
	Log(LAB*HDI)	0,118	0,079	1				
	GCONS	-0,066	0,067	-0,293	1			
	INF	-0,094	0,009	0,141	-0,086	1		
	OPEN	0,054	0,233	-0,304	0,156	-0,157	1	
	GOVERNANCE	-0,048	0,117	-0,223	0,285	-0,253	0,515	1
8	GRW	1						
	INV	0,37	1					
	Log(LAB*HDI)	0,169	0,273	1				
	GCONS	-0,097	-0,186	-0,167	1			
	INF	-0,264	-0,146	0,01	-0,143	1		
	OPEN	0,051	0,275	-0,35	-0,197	-0,176	1	
	GOVERNANCE	-0,025	0,171	-0,408	0,23	-0,224	0,517	1

Ek Tablo 2 Devamı: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE	
9	GRW	1						
	INV	0,307	1					
	Log(LAB*HDI)	-0,086	-0,367	1				
	GCONS	-0,238	0,018	-0,115	1			
	INF	-0,159	-0,128	0,219	-0,022	1		
	OPEN	-0,003	0,346	-0,432	0,422	-0,023	1	
	GOVERNANCE	-0,414	0,036	-0,256	0,272	-0,104	0,328	1
10	GRW	1						
	INV	0,385	1					
	Log(LAB*HDI)	-0,011	-0,252	1				
	GCONS	-0,368	-0,163	-0,115	1			
	INF	0,084	-0,134	0,404	-0,114	1		
	OPEN	-0,018	0,302	-0,408	0,459	-0,108	1	
	GOVERNANCE	-0,31	0,018	-0,218	0,333	-0,34	0,413	1
11	GRW	1						
	INV	0,349	1					
	Log(LAB*HDI)	-0,025	-0,405	1				
	GCONS	-0,241	-0,109	-0,133	1			
	INF	0,085	-0,22	0,359	-0,118	1		
	OPEN	0,037	0,297	-0,537	0,458	-0,161	1	
	GOVERNANCE	-0,323	-0,105	-0,374	0,415	-0,227	0,438	1
12	GRW	1						
	INV	0,427	1					
	Log(LAB*HDI)	0,171	0,038	1				
	GCONS	0,069	0,331	-0,153	1			
	INF	-0,095	-0,104	-0,175	0,268	1		
	OPEN	-0,114	0,134	-0,596	0,094	-0,144	1	
	GOVERNANCE	-0,041	0,332	-0,196	0,37	-0,249	0,326	1

Ek Tablo 2 Devamı: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE	
13	GRW	1						
	INV	0,53	1					
	Log(LAB*HDI)	0,384	0,256	1				
	GCONS	0,121	0,415	-0,193	1			
	INF	0,024	-0,093	0,152	-0,324	1		
	OPEN	0,004	-0,043	-0,626	0,157	-0,533	1	
	GOVERNANCE	-0,025	0,085	-0,507	0,391	-0,641	0,87	1
14	GRW	1						
	INV	0,525	1					
	Log(LAB*HDI)	0,478	0,463	1				
	GCONS	0,107	0,33	0,123	1			
	INF	0,068	-0,168	0,369	-0,556	1		
	OPEN	-0,109	-0,113	-0,806	0,152	-0,574	1	
	GOVERNANCE	-0,132	-0,019	-0,72	0,374	-0,702	0,928	1
15	GRW	1						
	INV	0,23	1					
	Log(LAB*HDI)	0,015	-0,077	1				
	GCONS	-0,137	-0,074	-0,367	1			
	INF	-0,142	-0,145	-0,217	0,242	1		
	OPEN	0,155	0,427	-0,441	0,065	-0,129	1	
	GOVERNANCE	0,187	0,139	0,079	0,058	-0,184	0,09	1
16	GRW	1						
	INV	0,034	1					
	Log(LAB*HDI)	0,089	-0,249	1				
	GCONS	-0,17	0,152	-0,126	1			
	INF	-0,308	0,074	0,048	-0,108	1		
	OPEN	-0,068	0,389	-0,763	0,481	-0,036	1	
	GOVERNANCE	0,062	-0,066	-0,082	0,041	-0,191	0,081	1

Ek Tablo 2 Devamı: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE	
17	GRW	1						
	INV	0,068	1					
	Log(LAB*HDI)	0,014	-0,193	1				
	GCONS	-0,063	0,027	0,36	1			
	INF	-0,327	0,09	0,01	-0,073	1		
	OPEN	0,084	0,39	-0,701	-0,132	0,037	1	
	GOVERNANCE	0,019	-0,099	0,04	0,155	-0,135	-0,055	1
18	GRW	1						
	INV	0,278	1					
	Log(LAB*HDI)	0,043	-0,103	1				
	GCONS	-0,014	0,263	-0,008	1			
	INF	-0,136	-0,046	-0,035	0,035	1		
	OPEN	0,055	0,364	-0,328	0,294	0	1	
	GOVERNANCE	0,24	0,202	0,248	0,191	-0,3	0,172	1
19	GRW	1						
	INV	0,138	1					
	Log(LAB*HDI)	0,05	-0,022	1				
	GCONS	0,129	0,353	-0,17	1			
	INF	-0,031	0,263	0,319	0,094	1		
	OPEN	-0,028	0,365	-0,405	0,401	0,077	1	
	GOVERNANCE	0,027	0,264	-0,195	0,355	-0,045	0,052	1
20	GRW	1						
	INV	0,336	1					
	Log(LAB*HDI)	0,032	-0,089	1				
	GCONS	0,254	0,385	-0,216	1			
	INF	-0,103	0,247	0,213	0,053	1		
	OPEN	0,101	0,131	-0,363	0,447	0,153	1	
	GOVERNANCE	-0,074	0,162	-0,376	0,321	-0,133	0,086	1

Ek Tablo 2 Devamı: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE	
21	GRW	1						
	INV	0,376	1					
	Log(LAB*HDI)	-0,096	0,107	1				
	GCONS	-0,319	-0,557	-0,154	1			
	INF	-0,088	0,152	-0,112	-0,167	1		
	OPEN	0,266	-0,057	-0,622	0,008	-0,146	1	
	GOVERNANCE	0	-0,229	-0,356	0,239	-0,368	0,321	1
22	GRW	1						
	INV	0,488	1					
	Log(LAB*HDI)	-0,277	0,027	1				
	GCONS	-0,285	-0,618	-0,206	1			
	INF	0,13	0,556	-0,042	-0,326	1		
	OPEN	0,098	-0,086	-0,563	-0,1	-0,113	1	
	GOVERNANCE	-0,067	-0,564	-0,577	0,59	-0,451	0,37	1
23	GRW	1						
	INV	0,488	1					
	Log(LAB*HDI)	-0,277	0,027	1				
	GCONS	-0,285	-0,618	-0,206	1			
	INF	0,13	0,556	-0,042	-0,326	1		
	OPEN	0,098	-0,086	-0,563	-0,1	-0,113	1	
	GOVERNANCE	-0,106	-0,576	-0,463	0,626	-0,424	0,282	1
24	GRW	1						
	INV	0,269	1					
	Log(LAB*HDI)	-0,131	-0,073	1				
	GCONS	-0,017	0,145	-0,345	1			
	INF	-0,222	-0,013	0,268	-0,238	1		
	OPEN	0,158	0,477	-0,335	0,127	-0,294	1	
	GOVERNANCE	0,045	0,26	0,088	0,076	-0,17	0,072	1

Ek Tablo 2 Devamı: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE
25	GRW	1					
	INV	0,25	1				
	Log(LAB*HDI)	-0,13	-0,362	1			
	GCONS	0,08	0,465	-0,373	1		
	INF	-0,213	-0,402	0,345	-0,393	1	
	OPEN	0,186	0,56	-0,415	0,224	-0,434	1
	GOVERNANCE	0,096	0,406	-0,618	0,351	-0,614	0,448
26	GRW	1					
	INV	0,25	1				
	Log(LAB*HDI)	-0,13	-0,362	1			
	GCONS	0,08	0,465	-0,373	1		
	INF	-0,213	-0,402	0,345	-0,393	1	
	OPEN	0,186	0,56	-0,415	0,224	-0,434	1
	GOVERNANCE	0,008	0,061	-0,454	0,109	-0,373	0,218
27	GRW	1					
	INV	0,379	1				
	Log(LAB*HDI)	0,248	0,335	1			
	GCONS	-0,165	-0,035	-0,265	1		
	INF	-0,203	-0,072	-0,011	0,197	1	
	OPEN	-0,046	0,159	-0,406	0,105	-0,092	1
	GOVERNANCE	0,103	0,191	0,139	0,076	-0,12	0,236
28	GRW	1					
	INV	0,429	1				
	Log(LAB*HDI)	0,17	0,095	1			
	GCONS	-0,164	0,013	-0,23	1		
	INF	-0,08	0,052	0,006	-0,013	1	
	OPEN	0,052	0,2	-0,459	0,463	0,142	1
	GOVERNANCE	-0,229	-0,109	-0,098	0,285	-0,184	0,115

Ek Tablo 2 Devamı: Tüm Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	GRW	INV	Log(LAB*HDI)	GCONS	INF	OPEN	GOVERNANCE
29	GRW	1					
	INV	0,464	1				
	Log(LAB*HDI)	0,162	0,081	1			
	GCONS	0,043	0,055	-0,066	1		
	INF	-0,086	0,042	-0,061	0,029	1	
	OPEN	0,303	0,27	-0,332	0,262	0,222	1
	GOVERNANCE	-0,083	0,041	0,039	0,282	0,009	-0,063
30	GRW	1					
	INV	0,282	1				
	Log(LAB*HDI)	0,17	0,197	1			
	GCONS	-0,067	-0,024	-0,068	1		
	INF	-0,161	-0,033	-0,136	0,158	1	
	OPEN	-0,002	0,098	-0,415	0,298	0,102	1
	GOVERNANCE	0,256	0,158	0,287	0,083	0,253	0,185
31	GRW	1					
	INV	0,219	1				
	Log(LAB*HDI)	0,17	0,214	1			
	GCONS	0,048	0,137	-0,306	1		
	INF	-0,036	0,239	0,113	0,204	1	
	OPEN	0,04	0,458	-0,309	0,284	0,111	1
	GOVERNANCE	0,064	0,454	-0,076	0,064	0,047	0,252
32	GRW	1					
	INV	0,416	1				
	Log(LAB*HDI)	0,33	0,456	1			
	GCONS	0,039	-0,058	-0,208	1		
	INF	-0,151	0,141	-0,225	0,367	1	
	OPEN	0,089	0,291	-0,16	0,057	0,167	1
	GOVERNANCE	-0,208	0,08	-0,123	0,117	0,177	0,01

ÖZGEÇMİŞ

GÖKHAN DEMİRTAŞ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
Doktora

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı Afyon / 1978

Eğitim

Yüksek Lisans: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
İktisat Anabilim Dalı (2005)
Lisans: Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü (2003)
Lise: Afyon Lisesi (1995)

İş / İstihdam

2004-... Araştırma Görevlisi
Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
İktisat Bölümü

Yabancı Dil ve Puanı

İngilizce, 70 (Ekim 2006)